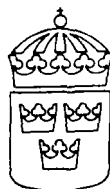

Regeringens proposition

1990/91:197

om produktskadelag

Prop.
1990/91:197

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 6 juni 1991 för den åtgärd och de ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Odd Engström

Laila Freivalds

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en särskild produktskadelag som innefattar ett skärpt skadeståndsansvar för produktskador. Förslaget bygger på ett EG-direktiv om produktansvar som antogs år 1985.

Det skärpta skadeståndsansvaret för produktskador skall omfatta skador som orsakas av lösa saker (produkter). Därmed avses såväl industriellt som hantverksmässigt framställda produkter och även naturprodukter oavsett om de har bearbetats eller ej. Ansvaret för en produkt skall inte upphöra därför att produkten införlivas som en beståndsdel i någon annan lös egendom eller i fast egendom.

Ersättningsskyldighet skall föreligga oavsett om någon har varit vårdslös eller ej (strikt ansvar). Det strikta ansvaret begränsas till att gälla sådana fall där skadan har orsakats av att produkten inte har varit så säker som skäligen kunnat förväntas. Produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning, marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar, tidpunkten då produkten sattes i omlopp och övriga omständigheter.

Det strikta ansvaret skall omfatta även s.k. utvecklingsskador, dvs. skador som beror på säkerhetsbrister som inte ens den främsta vetenskapliga expertisen kunde förutse vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp.

Skadeståndsskyldigheten skall omfatta ersättning för personskador samt skador på konsumentegendom. När ersättningen för en sakskada bestäms skall en självrisk på 3 500 kr. dras av.

Skadeståndsskyldiga skall vara i första hand den som har tillverkat den skadegörande produkten och, i fråga om en importerad produkt, den som har importerat den. Även den som har marknadsfört produkten som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken skall vara strikt ansvarig jämte tillverkaren och importören. Om det inte framgår av en produkt vem som har tillverkat eller importerat den, skall var och en som har tillhandahållit den skadegörande produkten vara ansvarig, såvida han inte pekar ut någon i ett tidigare led i distributionskedjan som ansvarig för produkten.

Det strikta produktansvaret skall begränsas till skador som orsakas av sådana produkter som tillverkas eller tillhandahålls inom ramen för en näringsverksamhet.

I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt produktskadelagen, skall den som har lämnat ersättning för skadan enligt konsumentköplagen (1990:932) eller konsumenttjänstlagen (1985:716) ha rätt att av den som är ansvarig enligt produktskadelagen återfå vad han har betalat.

Den som vill ha ersättning enligt produktskadelagen skall väcka talan inom tre år efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Som yttersta gräns skall dock gälla att talan om ersättning måste väckas inom tio år efter det att den skadegörande produkten sattes i omlopp.

Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt produktskadelagen får inte åberopas mot den som har rätt till ersättning.

Produktskadelagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1992.

Förslag till

Produktskadelag

Härigenom föreskrivs följande.

Förutsättningar för skadestånd

1 § Skadestånd enligt denna lag betalas för personskada som en produkt har orsakat på grund av en säkerhetsbrist.

Skadestånd enligt denna lag betalas också för sakskada som en produkt på grund av en säkerhetsbrist har orsakat på egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan använde egendomen huvudsakligen för sådant ändamål. Skador på själva produkten ersätts dock inte.

2 § Med produkter avses i denna lag lösa saker. En produkt som har infogats eller på annat sätt blivit en beståndsdel i någon annan lös egendom eller i fast egendom skall alltjämt anses i lagens mening utgöra en produkt för sig.

Om en skada har uppstått till följd av en säkerhetsbrist hos en produkt som utgör en beståndsdel i en annan produkt, skall båda produkterna anses ha orsakat skadan.

3 § En produkt har en säkerhetsbrist, om produkten inte är så säker som skäligen kan förväntas. Säkerheten skall bedömas med hänsyn till hur produkten kunnat förutses bli använd och hur den har marknadsförts samt med hänsyn till bruksanvisningar, tidpunkt då produkten satts i omlopp och övriga omständigheter.

4 § Lagen gäller inte skador som omfattas av atomansvarighetslagen (1968:45).

5 § Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt denna lag är utan verkan.

Skadeståndsskyldiga

6 § Skadeståndsskyldiga enligt denna lag är

1. den som har tillverkat, frambringat eller insamlat den skadegörande produkten,

2. den som har importerat produkten för att sätta den i omlopp här i landet, och

3. den som har marknadsfört produkten som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande känne-

7 § Framgår det inte av en skadegörande produkt som är tillverkad, frambringad eller insamlad här i landet vem som är skadeståndsskyldig enligt 6 §, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom.

Framgår det inte av en importerad produkt som har orsakat skada vem som har importerat den, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar någon som har importerat produkten eller tillhandahållit den för honom.

En anvisning enligt första eller andra stycket skall ges inom en månad efter det att den skadelidande framställt krav på ersättning eller på annat sätt påkallat en sådan anvisning.

8 § Skadeståndsskyldig enligt 6 eller 7 § är inte den som

1. visar att han inte har satt produkten i omlopp i en näringsverksamhet,
2. gör sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns när han satte produkten i omlopp, eller
3. visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet.

Avräkning vid sakskada

9 § När ersättning för sakskada bestäms enligt denna lag avräknas ett belopp om 3 500 kr.

Regressrätt

10 § I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt denna lag, har den som enligt 31 § konsumentköplagen (1990:932) eller 31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen (1985:716) har lämnat ersättning för skadan rätt att av honom återfå vad han betalat.

Preskription

11 § Den som vill ha ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från det att han fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande.

Talan om ersättning måste dock väckas inom tio år från det att den som påstås vara skadeståndsskyldig satte den skadegörande produkten i omlopp.

Den som inte väcker talan i tid har inte rätt till ersättning.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

Prop. 1990/91:197

2. Lagen tillämpas inte mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp före ikraftträdandet.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 juni 1991

Närvarande: statsrådet Engström, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Freivalds, Wallström, Lööw, Molin och Åsbrink

Föredragande: statsrådet Freivalds

Proposition om produktskadelag

1 Inledning

Med produktansvar avses det skadeståndsansvar som den som tillhandahåller en produkt har för en skada som produkten orsakar. I svensk rätt finns inga särskilda lagregler om produktansvar. Ansvar för produktskador regleras därför i princip av skadeståndslagen (1972:207) och i vissa fall av skadeståndsrättslig speciallagstiftning. För skadeståndsskyldighet förutsätts enligt skadeståndslagen att skadan har orsakats av någon genom vårdslöshet.

Det rådande rättsläget har länge ansetts otillfredsställande. Redan år 1972 beslöt regeringen att tillkalla sakkunniga för att utreda frågor om ersättning för produktskador. De sakkunniga - produktansvarskommittén - lade år 1976 fram ett delbetänkande (SOU 1976:23) Produktansvar I, Ersättning för läkemedelsskada. Kommittén föreslog här en lag om ersättning för läkemedelsskada. Förslaget genomfördes inte. På grundval av kommitténs förslag infördes i stället från och med den 1 juli 1978 ett frivilligt försäkringssystem avseende ersättning för läkemedelsskada. Produktansvarskommittén lade år 1979 fram sitt slutbetänkande (SOU 1979:79) Produktansvar II, Produktansvarslag. Här föreslog kommittén en allmän lag om produktansvar för personskador. Vid remissbehandlingen av förslaget motsatte sig de flesta instanserna att förslaget då genomfördes. Som motivering anfördes nästan genomgående att man - av ekonomiska och handelspolitiska skäl - borde avvakta utvecklingen i Europa.

Inom Europarådet har utarbetats en konvention rörande produktansvar för personskada. Konventionen öppnades för undertecknande år 1977 men den har inte trätt i kraft.

EGs ministerråd antog den 25 juli 1985 ett direktiv angående samordning av medlemsländernas lagstiftning om produktansvar (85/374/EEC). Direktivets grundläggande princip är att den som tillverkar eller im-

porterar en produkt skall vara strikt ansvarig för skador som orsakas av en defekt i produkten. Medlemsstaterna var enligt direktivet förpliktade att bringa sin nationella lagstiftning i överensstämmelse med direktivet senast den 30 juli 1988. Hittills har nio medlemsländer införlivat direktivets regler i nationell rätt. Direktivets engelska text bör fogas som *bilaga 1* till protokollet i detta ärende.

EFTA-länderna och EG befinner sig för närvarande i en omfattande integrationsprocess. Målet är att skapa ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde, EES, där samtliga EGs och EFTAs medlemsländer skall ingå. Ett led i denna process är att EFTA-länderna skall anpassa sin lagstiftning till de delar av EGs regelverk som parterna gemensamt definierat som relevanta. Till sådan s.k. relevant "acquis communautaire" hör direktivet om produktansvar.

För svensk rätts del har rättspraxis på senare år utvecklats mot ett strängare ansvar för i vart fall vissa typer av produktskador. Högsta domstolen fann t.ex. i ett fall 1989 att strikt ansvar för tillverkare föreligger på livsmedelsområdet (NJA 1989 s. 389).

Frågan om lagstiftning om produktansvar har beretts i justitiedepartementet. Under lagstiftningsärendets behandling har vid flera tillfällen hållits överläggningar med företrädare för justitiedepartementen i de andra nordiska länderna. Den 17 juni 1988 hölls vidare en s.k. hearing med ett sjuttiofemtal företrädare för berörda myndigheter och organisationer i Sverige.

I januari 1990 lade justitiedepartementet fram departementspromemorian (Ds 1989:79) Produktskadslag. Promemorians sammanfattning och lagförslag bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2 och 3*.

Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 4*.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 7 mars 1991 att inhämta lagrådets yttrande över förslag till produktskadslag som hade upprättats inom justitiedepartementet. Lagförslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*.

Lagrådet har yttrat sig över förslaget. Yttrandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 6*.

Lagrådet har godtagit de sakliga lösningarna i det remitterade förslaget men har i några avseenden föreslagit en annan lagteknisk lösning. Som framgår av det följande ansluter jag mig i allt väsentligt till lagrådets synpunkter. På ett par punkter förordar jag dock att dessa synpunkter tillgodoses på ett annat sätt än lagrådet har föreslagit. Jag återkommer till lagrådets yttrande i den allmänna motiveringen (se avsnitten 2.3.2, 2.4.2, 2.5.6, 2.5.7, 2.6.1, 2.6.2 och 2.7) och i samband med att jag i specialmotiveringen behandlar lagens disposition och utformning samt de enskilda paragraferna i mitt förslag (se specialmotiveringen till 1-5, 7, 9 och 11 §§).

2.1 Allmänna utgångspunkter

2.1.1 Behovet av en produktskadelag

Skador som orsakas av produkter har under de senaste decennierna ägnats stor uppmärksamhet i de flesta industrialiserade länder med marknadsekonomi.

Ett skydd mot produktskador kan till en del åstadkommas genom förebyggande åtgärder. För detta ändamål är det nödvändigt att det finns en effektiv, fungerande produktkontroll som kan förhindra att farliga och skadebringande produkter kommer ut på marknaden.

Inom EG pågår en utveckling som innebär att ansvaret för produktsäkerheten i ökad utsträckning läggs på företagen själva. Myndigheterna måste visserligen även fortsättningsvis ha möjlighet att ingripa tvångsvis när farliga produkter förekommer på marknaden, men den offentliga förhandskontrollen inskränks. Företagens egenkontroll får en mer framskjuten plats än tidigare.

Principen att ansvaret för produktsäkerheten i första hand vilar på företagen själva är på väg att vinna insteg även i den svenska lagstiftningen. Ett exempel på detta är produktsäkerhetslagen (1988:1604), som trädde i kraft den 1 juli 1989. I förarbetena till den lagen har detta synsätt redovisats (se prop. 1988/89:23 s. 26 f.).

Även om en förebyggande produktkontroll kan bidra till att riskerna för produktskador minskas, är det inte möjligt att helt förhindra sådana skador. Bl.a. kan nya vetenskapliga rön komma att visa att kemiska och andra produkter innebär skaderisker som vi hittills inte har haft anledning att räkna med. Det kan inte anses rimligt att de som tillfogas sådana skador skall stå utan ekonomisk gottgörelse för sina förluster och lidanden.

Som jag har nämnt i avsnitt 1 finns det i Sverige inte några särskilda lagregler om ett allmänt produktansvar. Ansvaret för produktskador regleras därför av skadeståndslagen och i vissa fall av skadeståndsrättslig speciallagstiftning. För skadeståndsskyldighet förutsätts enligt skadeståndslagen att skadan har orsakats av någon genom vårdslöshet. Det nuvarande rättsläget redovisas i promemorian på s. 29 f.

I det moderna industrisamhället tillverkas och sprids en oöverskådlig mängd produkter i sådana former att den enskilde konsumenten omöjligen kan kontrollera de produkter han använder och förvissa sig om att de är riskfria. Konsumenterna tvingas att förlita sig på att all erforderlig noggrannhet och försiktighet har iakttagits när produkterna har tillverkats och distribuerats. Starka skäl talar för att näringsidkare som tillhandhåller produkter under dessa förhållanden bör åläggas ett strängare ansvar för produktskador än vad som följer av skadeståndslagen.

Ett sådant synsätt har också kommit till uttryck i rättspraxis. Högsta domstolen slog i rättsfallet NJA 1989 s. 389 fast att strikt ansvar skall tillämpas när det gäller personskador som orsakats av skadebringande

egenskaper hos livsmedel.

Behovet av nya skadeståndsregler är avhängigt av de ersättningsmöjligheter som redan finns. Av promemorian (s. 38 ff) framgår att ersättningsmöjligheterna är betydligt bättre utbyggda när det gäller personskador än när det gäller sakskador.

I fråga om personskador ger den allmänna försäkringen ett grundskydd för alla som kommer till skada. Detta skydd täcker dock inte samtliga skador fullt ut. Inom olika delar av samhällslivet finns därutöver försäkringssystem som ersätter skador mer eller mindre fullständigt. Så är fallet med arbetsskador, trafikskador, läkemedelsskador och behandlings-skador inom sjukvården.

Utanför de nu nämnda områdena är möjligheterna till ersättning för personskador inte lika väl utvecklade. I situationer där inga särskilda ersättningsformer föreligger har den skadelidande endast allmänna skadeståndsrättsliga regler att falla tillbaka på när det gäller förluster som inte täcks av den allmänna försäkringen. Det skydd skadeståndsreglerna ger kan emellertid vara bräckligt bl.a. eftersom rätten till ersättning oftast förutsätter att skadan har orsakats genom vårdslöshet.

Bland de sektorer av samhällslivet där möjligheterna till ersättning för personskador är bristfälliga märks framför allt hem, skola och fritid. Det är främst här som ett utvidgat ansvar för produktskador kommer att få praktisk betydelse när det gäller ersättning för personskador.

Skyddet för de skadelidande är betydligt sämre i fråga om sakskador än i fråga om personskador. På några områden - t.ex. inom transportsektorn och beträffande miljöskadorna - finns visserligen stränga ansvarsregler som gäller även för sakskador och vilkas verkningar ibland är säkerställda genom försäkringsanordningar. För vissa avtalsförhållanden gäller också särskilda regler. I den nya konsumentköplagen, som gäller fr.o.m. den 1 januari 1991, har säljarens köprättsliga ansvar för skador på grund av fel i varan utsträckts till att omfatta även skador som uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem av dennes hushåll och är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål. En liknande regel finns i konsumenttjänstlagen. I de flesta andra fall får emellertid den som drabbas av en sakskada antingen själv sörja för att han har ett tillfredsställande försäkringsskydd eller nöja sig med den ersättning han kan få från den som är ansvarig enligt de allmänna skadeståndsreglerna. Dessa regler ger dock inte något fullständigt skydd, eftersom de oftast inskränker ansvaret till fall av vårdslöshet.

När det gäller sakskador är alltså möjligheterna till ersättning ofullständiga. Bättre ersättningsregler behövs enligt min mening i första hand för sådana sakskador som produkter orsakar i privatlivet. I fråga om näringslivsförhållanden är däremot behovet av strängare regler om produktansvar för sakskador inte särskilt framträdande. Man bör nämligen kunna utgå från att den som driver en näringsverksamhet håller sig med ett sådant försäkringsskydd att han i erforderlig utsträckning får ersättning för sakskador som uppkommer i näringsverksamheten. När det gäller rättsförhållanden mellan näringsidkare finns det också allmänt sett mindre anledning för lagstiftaren att ingripa med tvingande lagregler än när det

gäller förhållandet mellan en näringsidkare och en konsument. I det sist nämnda fallet är styrkeförhållandet mellan parterna typiskt sett sådant att konsumenten behöver stöd av tvingande lagregler. I förhållandet mellan näringsidkare kan det däremot i allmänhet lämnas åt parterna att fördela ansvaret på det sätt de finner lämpligast. Sakskador som uppkommer i näringsverksamhet omfattas inte heller av EG-direktivet om produktansvar. I ett specialfall finns det emellertid enligt min mening anledning att i en svensk produktskadelag reglera även förhållandet mellan näringsidkare. Jag återkommer till detta fall under avsnitt 2.6.2.

Sammanfattningsvis anser jag således att nuvarande ersättningsregler uppvisar brister främst när det gäller dels sådana personskador som drabbar enskilda personer i hemmet och på fritiden samt barn i skolan, dels sådana sakskador som drabbar enskilda personer och som inte täcks av konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen. Det är i första hand på dessa områden som strängare produktansvarsregler verksamt skulle kunna bidra till att förbättra de skadeliandets situation.

Vad jag hittills har anfört har rört ersättningsreglernas reparativa funktion. Jag vill emellertid framhålla att ett strängt produktansvar kan verka också preventivt, eller kanske snarare skadeförebyggande. Om skadeståndsansvaret skärps, skulle det kunna medverka till att antalet produktskador minskar, eftersom tillverkare får ett större intresse av att utveckla säkra produkter för att undgå skadeståndsskyldighet eller hålla kostnaderna för ansvarsförsäkring nere. Det är enligt min mening naturligt att den centrala roll för företagens egenåtgärder som bl.a. den nya produktsäkerhetslagen ger uttryck för skall vara förenad med ett strängt skadeståndsansvar.

Givetvis har det också ett värde i sig, om den osäkerhet som för närvarande råder i vårt land beträffande produktansvarets omfattning kan skingras genom lagfästa regler.

Behovet av en lagstiftning om produktansvar har inte heller annat än undantagsvis ifrågasatts under remissbehandlingen av promemorian.

Frågan huruvida det behövs en särskild produktskadelag i Sverige har under lagstiftningsärendets beredning kommit i ett nytt läge genom EES-förhandlingarna. Under år 1990 inleddes formella förhandlingar mellan EFTA-länderna och EG om ett närmare och fastare strukturerat samarbete byggt på ett gemensamt beslutsfattande och gemensamma institutioner i ett dynamiskt europeiskt samarbetsområde, EES. Avsikten är att ett avtal om ett sådant samarbete skall träda i kraft vid årsskiftet 1992/93, samtidigt som EG:s s.k. inre marknad fullbordas.

Målet med ett EES-avtal är att skapa ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde med fri rörlighet för varor, tjänster, personer och kapital inom hela EG-EFTA-området och att utveckla och bredda samarbetet på angränsande politikområden, såsom miljö, forskning, utbildning och konsumentskydd. Enhetliga regler skall gälla inom hela EG-EFTA-området, och basen för EES-avtalet är därför EG:s regelverk - "l'acquis communautaire". Relevanta EG-regler avses alltså på ett eller annat sätt bli integrerade i avtalet för att gälla också i EFTA-länderna och i relationerna mellan EG och EFTA-länderna. Till sådana EG-regler

hör direktivet om produktansvar.

Ett direktiv är inom EG bindande i fråga om det resultat som skall uppnås men överlämnar åt medlemsländerna att välja form och metod för detta. Inom EG har hittills följande medlemsstater införlivat direktivet om produktansvar i nationell rätt: Belgien, Danmark, Grekland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Storbritannien och Tyskland. I de övriga EG-länderna pågår lagstiftningsarbetet. Även flertalet av EFTA-länderna har lagstiftat om produktansvar. I Österrike trädde en produktskadelag i kraft den 1 juli 1988. Även Norge har fått en produktansvarslag. Den trädde i kraft den 1 januari 1989. I Finland har en ny lag antagits som träder i kraft den 1 september 1991. I Island träder en nyligen antagen lag i kraft den 1 januari 1992. Lagstiftning övervägs också i Schweiz.

Den österrikiska lagen överensstämmer med EG-direktivet. Den isländska lagen överensstämmer i de flesta avseenden med den danska lagen. Närmare uppgifter om innehållet i den norska och den finska lagen lämnas i den fortsatta framställningen. Även de lagarna ansluter nära till EG-direktivets regler.

På grund av det anförda förordar jag att lagregler om produktansvaret nu skall införas. Med hänsyn till vad jag anfört om det kommande EES-avtalets innehåll och syfte bör dessa lagregler ges en utformning som stämmer överens med EG-direktivets krav. De nya reglerna bör tas in i en särskild lag, som lämpligen kan kallas produktskadelag.

2.1.2 Huvuddragen i en produktskadelag

Med hänsyn till vad jag nu har anfört föreslår jag att den svenska produktskadelagen bör utformas på grundval av följande huvudregler som överensstämmer med vad som skall gälla enligt EG-direktivet.

Lagen skall ha ett vidsträckt tillämpningsområde och gälla för skador orsakade av produkter i allmänhet, dvs. alla slag av lösa saker. Ansvaret för en produkt skall emellertid inte upphöra därför att produkten införlivas som en beståndsdel i annan egendom.

Ersättning skall utges dels för personskada, dels för skada på konsumentegendom. Det strikta produktansvaret skall dock inte omfatta skador på själva den skadeorsakande produkten.

Skadeståndsansvaret skall vara oberoende av vårdslöshet men i stället begränsas till skador som uppstår till följd av att en produkt inte har varit så säker som skäligen kunnat förväntas.

Skadeståndsskyldiga skall vara i första hand den som har tillverkat den skadegörande produkten och, i fråga om en importerad produkt, den som har importerat den. Även den som utger sig för att ha tillverkat en produkt utan att ha gjort det skall i vissa fall vara ansvarig. Om det inte framgår av en produkt vem som har tillverkat eller importerat den, skall var och en som tillhandahåller produkten vara ansvarig, såvida han inte pekar ut någon som ansvarar för produkten i ett tidigare led i distributionskedjan. Det strikta ansvaret skall emellertid begränsas till näringsidkare.

När ersättningen för sakskada bestäms skall ett belopp om 3 500 kr. Prop. 1990/91:197
räknas av.

Skadeståndsansvaret skall preskriberas enligt särskilda regler. Preskriptionsfristen skall sålunda vara tre år från det att den skadelidande fick eller hade bort få kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Som yttersta gräns skall dock gälla att talan om ersättning måste väckas inom tio år efter det att den skadegörande produkten sattes i omlopp.

Produktskadelagen skall vara tvingande till den skadelidandes förmån.

I tre avseenden ger EG-direktivet medlemsländerna rätt att välja mellan alternativa lösningar. En av dessa valmöjligheter är huruvida produktbegreppet skall omfatta obearbetade jordbruksprodukter eller ej. Vidare får medlemsländerna utesluta en regel i direktivet som befriar den ansvarige från skadeståndsskyldighet, om skadan beror på ett s.k. utvecklingsfel, dvs. en brist hos produkten som det varit tekniskt och vetenskapligt omöjligt att upptäcka. Slutligen ger EG-direktivet medlemsländerna rätt att införa ett beloppstak i fråga om ersättning för s.k. serieskador som utgör personskador.

Som jag skall utveckla närmare i det följande (se avsnitten 2.2.2, 2.3.4 och 2.4.4) förordar jag i dessa tre avseenden den lösning som är förmånligast för den skadelidande.

En regel i EG-direktivet ger sämre skydd för den skadelidande än nu gällande svenska regler. Jag syftar på regeln om jämkning av skadestånd vid den skadelidandes medvållande till personskada. Enligt min mening bör vi i Sverige behålla gällande regler på denna punkt. Denna fråga behandlas i avsnitt 2.7.

I sådana frågor där produktskadelagen inte innehåller särskilda regler skall allmänna skadeståndsrättsliga bestämmelser gälla, i första hand skadeståndslagen.

2.1.3 Dispositionen av den fortsatta framställningen

Jag har härmed avslutat min genomgång av de allmänna utgångspunkter som enligt min mening bör gälla för en reform av lagstiftningen om produktskador. I det följande avser jag att närmare behandla frågan om tillämpningsområdet i avsnitt 2.2, produktansvarets innebörd i avsnitt 2.3, produktansvarets omfattning i avsnitt 2.4, skadeståndsansvariga i avsnitt 2.5, produktansvarets fördelning mellan flera ansvariga i avsnitt 2.6, skadelidandes medvållande i avsnitt 2.7, bevisfrågor i avsnitt 2.8, preskription i avsnitt 2.9, förhållandet till andra skadeståndsrättsliga regler i avsnitt 2.10, Haagkonventionen om tillämplig lag vid produktansvar i avsnitt 2.11, ikraftträdande m.m. i avsnitt 2.12, samt kostnader och resursbehov i avsnitt 2.13.

Mina kommentarer till de enskilda lagbestämmelserna återfinns i specialmotiveringen (avsnitt 4).

2.2.1 Produktbegreppet

Mitt förslag: Ett skärpt skadeståndsansvar för produktskador skall omfatta skador som orsakas av lösa saker (produkter). En produkt som har infogats i någon annan lös egendom eller i fast egendom skall anses vara en produkt för sig.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 64-68).

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker promemorians förslag eller lämnar det utan erinran. Några remissinstanser anser att produktbegreppet skall omfatta även elektricitet. En instans hävdar att begreppet produkt inte bör omfatta lös egendom som infogas i fast egendom.

Skälen för mitt förslag: I det moderna samhället tillverkas och distribueras varor i sådana former att det många gånger är omöjligt för enskilda människor att själva undersöka och bedöma varornas egenskaper. De tvingas att lita på att tillverkare och distributörer kontrollerar sina produkter och inte släpper ut någonting på marknaden som medför oacceptabla risker för skada. Konsumenterna kan däremot sällan själva vidta verkningsfulla åtgärder för att skydda sig mot alla tänkbara risker.

Det är iakttagelser av detta slag som har motiverat önskemålen om ett skärpt skadeståndsansvar för skador orsakade av bristande säkerhet hos produkter. De beskrivna förhållandena råder allmänt. Reglerna om ett strängare skadeståndsansvar bör därför ha vidsträckt giltighet och bygga på en generellt utformad definition av begreppet produkt.

En lagstiftning på området bör således enligt min mening ha som utgångspunkt att den skall gälla produkter i allmänhet. De produkter som här avses är i första hand sådana varor som utgör lösa saker. Med uttrycket "lös sak" avses enligt vanligt juridiskt språkbruk varje slag av rörligt fysiskt föremål, även t.ex. gaser och vätskor. Den föreslagna definitionen innebär därför att bl.a. kemiska produkter omfattas av lagens produktbegrepp.

Andra slag av lös egendom än lösa saker, t.ex. patent och andra rättigheter samt värdepapper, kan knappast tänkas förorsaka skador av sådant slag som bör regleras i en produktskadelag. Jag anser därför att det inte finns anledning att låta ansvaret enligt produktskadelagen omfatta sådan egendom. Ett till sådan egendom utsträckt ansvar skulle tvärtom kunna medföra en hel del tillämpningsproblem.

Det bör påpekas att uttrycket lös sak används också i konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen.

Såväl EG-direktivet (artikel 2) som den norska och den finska lagen gäller lösa saker.

På grund av det anförda förordar jag att produktskadelagen skall gälla

Elektricitet är inte lös sak. Skador orsakade av elektricitet kommer därför inte att omfattas av skadeståndsansvaret enligt produktskadelagen, om det begränsas till skador orsakade av lösa saker. Enligt EG-direktivet omfattar begreppet produkt uttryckligen också elektricitet. Några remissinstanser har framhållit harmoniseringen med EG som ett skäl att låta produktskadelagen omfatta även skador av elektricitet.

Ett direktiv är inom EG bindande i fråga om det resultat som skall uppnås men överlämnar åt medlemsländerna att välja form och metod för detta. Såvitt nu kan bedömas torde ett direktiv, som ingår i det s.k. relevanta regelverket, komma att tilläggas samma verkan i ett kommande EES-avtal.

Tillämpat på frågan om regleringen av produktansvaret för elskador innebär EG-direktivet endast en skyldighet för medlemsstaterna att bringa sin lagstiftning i överensstämmelse med direktivet. I den mån de skadelidande redan åtnjuter sådant skydd i gällande rätt krävs alltså inte i och för sig att en nationell produktansvarslag också skall omfatta skador av elektricitet.

I promemorian påpekas att de situationer som produktskadelagen tar sikte på är av annat slag och föranleder andra överväganden än sådana fall där elektricitet som sådan orsakar skada. En annan sak är att elektriska apparater är produkter och kan orsaka skador som faller inom produktskadelagens tillämpningsområde (jfr NJA 1977 s. 538).

Ansaret för skador orsakade av elektrisk ström från elektriska anläggningar regleras i första hand av lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar (ellagen). Regeringen har den 14 februari 1991 bemyndigat chefen för industridepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över det svenska elsäkerhetsarbetets framtida omfattning och organisation. I uppdraget ingår också att behandla frågan om produktansvar för skador orsakade av elektricitet. Enligt direktiven för utredningen torde det vara lämpligast att skadeståndsfrågorna i samband med elektrisk ström regleras i ett sammanhang i ellagen. Utredaren skall därför utarbeta ett förslag till hur den nuvarande skadeståndsregleringen i ellagen bör kompletteras för att åstadkomma harmonisering med EG-direktivet om produktansvar (dir 1991:10).

På grund av det anförda förordar jag att produktskadelagen inte skall omfatta skador orsakade av elektricitet som sådan. Jag har i denna fråga samrått med chefen för industridepartementet.

En annan fråga är vad som skall gälla när en lös sak infogas i annan egendom som har samma ägare så att den blir en beståndsdel i den andra egendomen. Beståndsdelen upphör då att vara en särskild lös sak. Infogas saken i fast egendom, blir den sålunda enligt reglerna i 2 kap. jordabalken tillbehör till fastigheten. Det kan emellertid inte anses lämpligt att den som bär skadeståndsansvaret för en produkt skulle befrias från ansvaret bara därför att produkten blir en beståndsdel i annan egendom. Denna fråga skall jag diskutera närmare i avsnitt 2.5.2.

Definitionen av termen "produkt" bör därför kompletteras med en

föreskrift om att en produkt, även sedan den infogats som beståndsdel i någon annan lös egendom eller i fast egendom, skall anses allttjämt utgöra en produkt för sig. En sådan föreskrift får till följd att om en produkt är tillverkad i flera led så att en beståndsdel i sin tur är sammansatt av beståndsdelar, även den sammansatta beståndsdel utgör en produkt för sig. Regelsystemet bör också i övrigt utformas så att skadeståndsansvar i princip skall åvila inte bara tillverkaren av den färdiga produkt som på grund av en säkerhetsbrist föranlett skadan utan, om produkten tillkommit i flera tillverkningsled, även var och en som tillverkat en beståndsdel där säkerhetsbristen funnits.

Den nyss föreslagna principen om ansvar för delprodukter innebär att en lös sak som infogas som beståndsdel i fast egendom förblir en produkt för sig som kan ge upphov till skadeståndsansvar enligt reglerna för produktansvaret. Detta medför att åtskilliga skador som orsakas av fast egendom kommer att omfattas av produktansvarsreglerna. Det blir följden i alla de fall där skadeorsaken kan härledas till en säkerhetsbrist i en produkt som har infogats i fastigheten och därmed blivit en del av den enligt jordabalkens regler. Så blir fallet, oavsett om produkten har infogats i samband med att en byggnad har uppförts på fastigheten eller om det har skett vid något annat tillfälle.

De skador orsakade av fast egendom som kommer att hållas utanför produktskadelagstiftningen är sådana som fastigheten orsakar på annat sätt än genom bristande säkerhet hos produkter som har infogats i fastigheten. Som exempel kan nämnas skador som beror på fastighetens grundförhållanden eller på en felaktig konstruktion hos en byggnad. Inte heller skador som beror på att olämpligt material har valts skulle omfattas av produktansvaret, om materialet i sig är felfritt. I dessa och andra fall som produktskadelagstiftningen inte blir tillämplig på aktualiseras andra skadeståndsregler. Som exempel kan nämnas - förutom den allmänna culparegeln - konsumenttjänstlagen, andra regler om skadestånd i avtalsförhållanden och miljöskadelagen. I t.ex. ett hyresförhållande kan hyresgästen enligt 12 kap. 16 § jordabalken ha rätt till skadestånd, om lägenheten skadas eller om annat "hinder eller men i nyttjanderätten" uppkommer utan hyresgästens vållande. Rätten till skadestånd torde kunna avse såväl personskada som sakskada men också s.k. ren förmögenhetsskada, t.ex. kostnader i samband med evakuering på grund av reparation (se betänkandet Byggnaders inomhusmiljö m.m., Ds 1990:14).

Även om produktbegreppet definieras så att det omfattar bara lösa saker, kommer således många skador orsakade av fast egendom att omfattas av en ny produktskadelag. Andra skador som härrör från fast egendom avviker till sin karaktär från vanliga produktskador i sådan grad att de inte utan vidare kan passas in i samma regelsystem. De bör därför lämnas utanför den nya regleringen.

Byggnad på annans mark räknas som lös egendom. Sådan egendom utgör emellertid inte lös sak och omfattas därför inte av produktbegreppet med den föreslagna definitionen. De synpunkter som nu har anförts beträffande fast egendom gäller på motsvarande sätt i fråga om

byggnad på annans mark.

Prop. 1990/91:197

Sammanfattningsvis förordar jag alltså att tillämpningsområdet för en svensk produktskadslag begränsas till att gälla ersättning för skador som orsakas av lösa saker, oavsett om de är självständiga eller har infogats i någon annan lös egendom eller i fast egendom.

2.2.2 Produktslag

Mitt förslag: Ett skärpt skadeståndsansvar för produktskador skall omfatta skador som orsakas av såväl industriellt som hantverksmässigt framställda produkter och även naturprodukter, oavsett om de har undergått någon bearbetning eller ej.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s.68-73)

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Några remissinstanser anser att obearbetade naturprodukter bör undantas från tillämpningsområdet.

Skälen för mitt förslag: Med den föreslagna definitionen av produkt såsom lös sak kommer produktskadelagen att omfatta ansvar för skador av vitt skilda slag. Tidigare har nämnts att behovet av förbättrade möjligheter till ersättning för produktskador har förklarats med att enskilda människor i det moderna samhället måste befatta sig med produkter vilkas egenskaper de inte kan bedöma. Konsumenterna är hänvisade till att godta de bedömningar som görs av dem som tillhandahåller produkterna. Remissinstanserna har allmänt godtagit promemorians förslag att produktskadelagen skall omfatta skador som orsakas av såväl industriellt som hantverksmässigt framställda produkter. Jag anser det därför vara ställt utom tvivel att skador orsakade av såväl industriprodukter som hantverksprodukter skall omfattas av det skärpta skadeståndsansvaret. Så är också fallet såväl i EG-direktivet som i den norska och den finska lagen.

Det har sålunda rått bred enighet angående industriprodukter och hantverksprodukter, medan åsikterna gått isär när det har gällt naturprodukter.

EG-direktivet (artikel 2) omfattar varje lös sak med undantag av lantbruksråvaror och jaktprodukter ("primary agricultural products and game"). Med lantbruksråvaror förstås produkter från jorden ("the soil"), från boskapsskötsel och från fiske med undantag av produkter som har undergått en första bearbetning ("initial processing"). Varje medlemsland kan dock (artikel 15.1 a) göra undantag från artikel 2 i sin lagstiftning och bestämma att uttrycket "produkt" skall beteckna även lantbruksråvaror och jaktprodukter.

Av de nio länder som hittills har genomfört lagstiftning enligt direktivet har endast Luxemburg begagnat sig av möjligheten att låta obearbetade lantbruksprodukter och jaktprodukter omfattas av det strikta ansvaret.

Den norska lagen omfattar naturprodukter. Det strikta ansvaret åvilar

dock inte sådana personer som samlar in vilda naturprodukter, men däremot personer som befattar sig med insamlade naturprodukter i senare led i distributionskedjan. Även den finska lagen innehåller en liknande reglering.

Frågan huruvida det strikta produktansvaret bör omfatta skador som orsakas av naturprodukter kan inte besvaras generellt. Problemet gestaltar sig nämligen olika i fråga om skilda slag av naturprodukter.

Sådana råvaror som bryts, t.ex. järnmalm och kol, eller kemiska ämnen som utvinns direkt ur naturen framskaffas i regel under industriella former och av stora företag. I diskussionen har det inte kommit fram något särskilt skäl för att dessa produkter skulle undantas. Även om produktskadelagen således bör göras tillämplig på naturprodukter av nu angivet slag, bör det påpekas att sådana råvaror sällan i obearbetad form torde ge upphov till skadeståndsansvar, eftersom de knappast kan tänkas brista i fråga om säkerhet mot skada.

När naturprodukter från växt- eller djurriket bearbetas sker det ofta i syfte att produkterna skall omvandlas till mer förädlade livsmedel. Såd mals till mjöl, av vilket i sin tur bakas bröd. Grönsaker konserveras eller djupfrysas. Av slaktdjur framställs köttvaror. En livsmedelsfabrikant som på sådant sätt yrkesmässigt förädlar livsmedel har i allmänhet möjlighet att kontrollera de råvaror han använder. Produktionen sker ofta i rent industriella former. Invändningar kan därför knappast resas mot att en livsmedelsfabrikant får bära ett lika strängt ansvar som andra tillverkare. Det bör gälla även om kravet på förädling sätts tämligen lågt.

Invändningarna mot ansvaret för naturprodukter har inte i första hand rört de nu nämnda fallen. Däremot har det rått delade meningar i frågan huruvida skador orsakade av helt obearbetade produkter från växt- och djurriket bör omfattas av det strängare produktansvaret.

Det har gjorts gällande att de grundläggande skälen för ett strikt ansvar - att ansvaret skall bäras av den som har skapat en risk och kan kontrollera säkerhet och kvalitet - saknas i fråga om naturprodukter. Det kan nämligen tänkas att produktens farlighet beror på miljöfaktorer eller annat som producenten varken känt till eller kunnat påverka. Från handelns sida har påpekats att en detaljist - om det inte går att fastställa vem som har frambringat produkterna - kan bli ansvarig för bristfälliga färska varor som fisk och grönsaker trots att han inte har kunnat utöva inflytande över produktens beskaffenhet. Lantbrukarnas riksförbund anser att ansvaret för obearbetade jordbruksprodukter skulle ge svenskt lantbruk svårigheter på exportmarknaden, eftersom motsvarande produktansvar inte gäller i de länder vi exporterar till.

Det nu diskuterade undantaget gäller alltså bara obearbetade naturprodukter från växt- och djurlivet. Redan i kravet på att produkterna skall vara obearbetade ligger en stark begränsning av undantagets räckvidd. Det är i hög grad osäkert vad det kravet innebär i konkreta situationer. Klart är emellertid att det vid tillämpningen av EG-direktivet inte behövs mycket för att en första bearbetning skall anses ha skett. I den danska propositionen med förslag till lag om produktansvar nämns (se Lovforslag nr. L54, FT 1988-89, s. 10) som exempel på industriell bearbetning i

direktivets mening att mjölk samlas i tankar och kyla på en lantgård innan mjölken transporteras till ett mejeri.

Det vill synas som om undantaget för obearbetade naturprodukter inte skulle vara tillämpligt i de flesta fall då naturprodukter tas om hand i större skala med rationella metoder. Sådana metoder torde nämligen normalt innefatta någon form av bearbetning som är åtminstone lika ingripande som att kyla mjölk. Undantaget skulle därmed i praktiken vara förbehållet verksamheter som bedrivs tillfälligt eller i ringa omfattning. Som jag återkommer till i ett följande avsnitt (avsnitt 2.5.7) bör det inte komma i fråga att föreskriva strikt ansvar för produktskador i andra fall än när produkterna tillhandahålls som ett led i en näringsverksamhet. Med en sådan regel skulle de flesta fall som undantaget i EG-direktivet för obearbetade naturprodukter åsyftar ändå vara uteslutna från produktskadelagens tillämpningsområde. Redan på denna grund anser jag det vara mindre angeläget att i en särskild regel undanta obearbetade naturprodukter.

Härtill kommer att en sådan regel skulle ge upphov till svåra gränsdragningsproblem som kunde befaras resultera i ett ökat antal tvister. Som har framgått i det föregående är nämligen innebörden av EG-direktivets uttryck "initial processing" omtvistad. Det citerade exemplet från den danska propositionen är ett sådant problematiskt gränsfall. I diskussionen har anförts andra exempel som har föranlett delade meningar, såsom besprutade bär, slaktade djur och rensad fisk. En så oklar regel bör enligt min mening undvikas.

Med det låga krav på bearbetningsgrad som ställs i EG-direktivet blir det undantag för obearbetade naturprodukter som flera EG-länder infört mycket begränsat. Med hänsyn till detta och kravet på att produkten har satts i omlopp i näringsverksamhet blir skillnaden i tillämpning mellan dessa länder och Sverige i praktiken mycket liten.

Som har framgått av vad jag nu har anförat kommer i praktiken ett ansvar för obearbetade naturprodukter att aktualiseras endast undantagsvis. I de få fall då det kan bli aktuellt att en viss näringsidkare skulle kunna hållas ansvarig för en skada som är orsakad av en obearbetad naturprodukt framstår ett strikt ansvar inte som omotiverat. Näringsidkaren har ju större möjligheter än den skadelidande att kontrollera produkten och bedöma dess säkerhet. Som produktansvarskommittén har påpekat (se SOU 1979:79 s. 84) har det också ett visst värde för konsumenterna att strikt ansvar föreligger för skador orsakade av t.ex. sådana produkter som naturläkemedel.

Att obearbetade naturprodukter som används som livsmedel omfattas av det strikta ansvaret ligger i linje med den utveckling av produktansvaret som skett redan i gällande rätt (jfr avsnitt 2.3.1).

Sammanfattningsvis förordar jag att det nya stränga skadeståndsansvaret skall gälla för skador som orsakas av såväl industriprodukter och hantverksprodukter som naturprodukter. Naturprodukter bör omfattas även om de inte har bearbetats på något sätt.

Mitt förslag: Produktskadelagen skall inte gälla skador som omfattas av atomansvarighetslagen.

Promemorians förslag: I promemorian föreslås - utöver det undantag som jag föreslår - även undantag för skador som omfattas av trafikskadelagen eller lagen om motortävlingsförsäkring samt för sådana arbetsskador som omfattas av kollektivavtalsgrundad försäkring (se promemorian s. 73-87).

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna har ifrågasatt undantaget för atomskador. De flesta instanser som diskuterar det föreslagna undantaget för skador som omfattas av trafikskadelagen eller lagen om motortävlingsförsäkring har tillstyrkt förslaget. Ett par instanser har dock ifrågasatt detta undantag. Undantaget för arbetsskador avstyrks av flertalet av de remissinstanser som särskilt har berört frågan. De remissinstanser som företräder läkemedelsbranschen har föreslagit att läkemedel skall undantas från produktskadelagen. Även företrädare för försäkringsbranschen har förordat ett sådant undantag.

Skälen för mitt förslag: Skadeståndsansvaret bör såvitt möjligt åvila den som har möjlighet att påverka risken för skada. Detta synsätt, som är grundläggande för produktansvarslagstiftningen, leder till att ansvaret för skador som orsakas av fel i en produkt normalt bör ligga hos produktens tillverkare. Den synpunkten talar för att produktskadelagen bör bli tillämplig även på produktskador som inträffar inom ett verksamhetsområde som regleras av särskilda skadestandsregler, åtminstone när dessa regler lägger ansvaret på någon annan än produktens tillverkare. Ju färre områden som undantas från produktskadelagens tillämpningsområde, desto större blir genomslagskraften för principen att tillverkaren skall bära ansvaret för skador som hans produkter orsakar. För samma lagtekniska lösning talar också att risken då minskar för att det skall uppstå luckor mellan olika ersättningssystem.

EG-direktivet innehåller endast en regel som direkt behandlar en fråga av detta slag. I artikel 14 föreskrivs att direktivet inte är tillämpligt på en skada som uppstår genom en atomolycka och som täcks av internationella konventioner som medlemsstaterna har ratificerat.

Av intresse i detta sammanhang är emellertid också artikel 13. Enligt den artikeln berör direktivet inte den skadelidandes rättigheter enligt sådana särskilda skadestandsregler som gäller då direktivet meddelas. Med stöd av denna regel kan de enskilda medlemsländerna bestämma att särregler skall bestå vid sidan av de regler som skall gälla enligt direktivet. I Tyskland har man sålunda behållit den särskilda lagen om ansvar för läkemedelsskador.

Atomskador

Den svenska atomansvarighetslagen bygger på en konsekvent genomförd kanaliseringsprincip. Rätten till ersättning garanteras genom särskilda försäkringsanordningar och statsgarantier. Genom att ansluta sig till vissa internationella konventioner har Sverige förpliktat sig att upprätthålla ett

sådant ansvarssystem som atomansvarighetslagen innehåller. Vid sidan härav finns det enligt min mening inte vare sig utrymme för eller behov av regler om strikt produktansvar på området. Skador som omfattas av atomansvarighetslagen bör alltså undantas från produktskadelagens tillämpningsområde. Denna lösning ligger i linje med såväl EG-direktivet som den norska och den finska lagen.

Skador inom transportområdet

Skadeståndsansvaret vid särskilda former av transportverksamhet regleras i olika speciallagar, t.ex. sjölagen (1891:35 s.1), lagen (1922:382) ang. ansvarighet för skada i följd av luftfart och järnvägstrafiklagen (1985:192). Skyldigheten att ersätta uppkommande skador åvilar enligt dessa lagar i allmänhet den som bedriver verksamheten. Reglerna härom är många gånger utformade så att produktskador inte ersätts fullt ut. Sålunda kan skadeståndsansvaret vara inskränkt i något hänseende jämfört med allmänna regler, t.ex. genom beloppsgränser eller korta preskriptionstider. När ansvaret är utformat som ett presumtionsansvar - se t.ex. 118 § sjölagen - går vidare den som bedriver verksamheten fri från ansvar, om han visar att skadan har orsakats av att en produkt har varit behäftad med en bristfällighet som han inte kan lastas för.

Skadeståndsansvaret för tillverkare av produkter som används i verksamheten regleras oftast inte alls i dessa speciallagar. Enligt gällande rätt får man härvidlag falla tillbaka på allmänna skadeståndsregler, i sista hand skadeståndslagen. Om nu produktskadelagen inte blir tillämplig på produktskador som inträffar inom verksamheter som regleras av dessa lagar, går de skadelidande miste om det utvidgade skydd som den nya lagen är avsedd att ge utan att de är tillförsäkrade ett i alla avseenden likvärdigt skydd genom någon annan lag. Hänsynen till de skadelidande talar således för att även de specialreglerade transportverksamheterna bör omfattas av produktskadelagens tillämpningsområde. Det är att märka att EG-direktivet inte innehåller något undantag av det nu ifrågavarande slaget.

Det i promemorian föreslagna undantaget för trafikskador innebär således en avvikelse från EG-direktivet. Under remissbehandlingen har undantaget ifrågasatts av Folksam som anser att det talar starkt mot ett undantag att biltillverkaren, som genom produktsäkerhetsinsatser kan förhindra trafikskador, i så fall befrias från kostnadsansvar för dessa. Motormännens Riksförbund påpekar att ett undantag för trafikskador kan vara till nackdel för bilförsäkringstagaren när det gäller att undvika att en utbetalning från trafikförsäkringen leder till en bonussänkning.

Enligt min mening är det önskvärt att principen om tillverkarens produktansvar slår igenom även inom transportområdet. Någon annan lösning är inte förenlig med EG-direktivet. Jag vill också påpeka att det inte uppkommer några gränsfall som lämnas oreglerade, om transportverksamheter inte undantas från produktskadelagens tillämpningsområde. Produktskadelagen blir nämligen då tillämplig på alla fall som inte enligt bestämmelser i någon speciallag skall regleras uteslutande av den lagen (jfr avsnitt 2.10).

Slutsatsen av det anförda är att produktskadelagen bör vara tillämplig på skador som inträffar inom transportområdet.

Prop. 1990/91:197

Läkemedelsskador

Inom sjukvårdsområdet ersätts åtskilliga produktskador genom de särskilda ersättningsanordningar som redan finns. Viktigast är här läkemedelsförsäkringen (se s. 47-49 i promemorian). Såsom redovisas i promemorian (s. 80-82) har försäkringsvillkoren såväl fördelar som nackdelar i jämförelse med den föreslagna produktskadelagen. I vissa avseenden, framför allt när det gäller reglerna om skadeorsak och ersättningsnivån vid svåra skador, är försäkringsvillkoren förmånligare än vad lagen kan bli. Villkorens inskränkningar i fråga om beloppsgräns m.m. är inte mer ingripande än att de skadelidande måste anses ha ett godtagbart skydd. Den förbättring i sist nämnda avseende som produktskadelagen skulle medföra uppvägs av att försäkringsvillkoren är mer generösa i fråga om svåra skador. Intresset av att tillförsäkra de skadelidande fullgod ersättning motiverar således inte att produktskadelagen görs tillämplig på skador som omfattas av läkemedelsförsäkringen (jfr LU 1986/87:7).

Läkemedelsbranschen har under remissbehandlingen förordat att personskador orsakade av läkemedel skall undantas från lagens tillämpningsområde och att sådana skador även i fortsättningen bör ersättas enligt läkemedelsförsäkringen. Som skäl för det har branschen anfört att läkemedel och läkemedelsskador skiljer sig så väsentligt från andra produkter och produktskador att de måste särbehandlas. Branschens företrädare har vidare framhållit att läkemedelsförsäkringen inte får ses som ett komplement till den föreslagna produktskadelagen utan är avsedd att komplettera endast skadeståndslagen för att på så sätt undanröja behovet av annan lagstiftning på läkemedelsområdet.

För egen del kan jag inte dela uppfattningen att läkemedel skiljer sig från andra produkter på sådant sätt att produktskadelagen inte skulle passa för läkemedelsskador. Det är snarare så att just läkemedelsskador har stått i blickpunkten i många länder när produktansvarslagstiftningen har utformats. Detta gäller även framväxten av EG-direktivet. Som jag tidigare har påpekat innehåller EG-direktivet inte något undantag för läkemedel. En frivillig kollektiv försäkring, t.ex. den svenska läkemedelsförsäkringen, utgör inte heller ett sådant särskilt ansvarssystem som enligt direktivets artikel 13 kan ersätta ett lagreglerat ansvar. Ett undantag för läkemedel i den svenska produktansvarslagstiftningen vore alltså inte förenligt med ett åtagande inom ramen för ett EES-avtal att bringa de svenska reglerna om produktansvar i överensstämmelse med EG-direktivet.

De farhågor som läkemedelsbranschen har geit uttryck för under remissbehandlingen har främst gällt konsekvenserna på läkemedelsområdet av det förhållandet att utebliven effekt hos en produkt kan anses utgöra en sådan säkerhetsbrist som kan utlösa skadeståndsansvar. Denna fråga behandlas i specialmotiveringen till 3 §. Som har framhållits i promemorian utesluter inte läkemedelsförsäkringen i dag att den som så

vill kräver ersättning vid domstol enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer i stället för att utnyttja försäkringen. Denna möjlighet bör givetvis finnas även i fortsättningen. Det är emellertid svårt att inse varför den skadelidande då inte skulle kunna åberopa de regler som produktskadelagen innehåller för skador som orsakas av bristfälliga produkter utan vara hänvisad till de regler om skadeståndsansvar på grund av culpa som gällt dessförinnan på produktskadeområdet.

På grund av det anförda har jag kommit till uppfattningen att produktskadelagen bör gälla också läkemedelsskador, även sådana som omfattas av läkemedelsförsäkringen.

Patientskador

Liksom för läkemedelsskador bör det finnas möjlighet till domstolsprövning även vid patientskador. Ingen remissinstans har ifrågasatt förslaget att produktskadelagen skall gälla även för skador som omfattas av patientförsäkringen. Det bör påpekas att EG-direktivet inte innehåller något undantag för patientskador. I likhet med vad jag anført beträffande läkemedelsskador förordar jag således att produktskadelagen skall gälla även för patientskador.

Arbetsskador

När personskador inträffar i arbetslivet lämnas nästan alltid ersättning från socialförsäkringen, dvs. arbetsskadeförsäkringen i kombination med den allmänna försäkringen. Genom socialförsäkringen ersätts dock inte arbetsskadorna fullständigt enligt samma normer som anges i skadeståndslagen. Socialförsäkringen har närmast karaktären av ett allmänt grundskydd som kan kompletteras med ytterligare ersättning genom t.ex. skadestånd eller särskilda försäkringsanordningar.

Arbetsskadeförsäkringen kompletteras av ett särskilt ersättningssystem, trygghetsförsäkringen vid arbetsskada, som grundar sig på kollektivavtal mellan parterna på den privata arbetsmarknaden. Trygghetsförsäkringen ger den skadade en ersättning som i stort sett motsvarar mellanskillnaden mellan en ersättning beräknad enligt skadeståndsrättsliga normer och vad som utges från arbetsskadeförsäkringen. De offentligt anställda har fått ett motsvarande skydd genom avtal mellan arbetsmarknadsparterna på det området.

Trygghetsförsäkringen innebär avsevärda fördelar för den som drabbas av en arbetsskada (se promemorian s. 83-84). Sammantaget synes trygghetsförsäkringen fylla den reparativa funktionen väl så bra som produktskadelagen skulle göra på arbetsskadornas område.

Försäkringens regelsystem är emellertid ensidigt inriktat på att tillförsäkra de skadelidande ersättning för skador. Däremot har man i stort sett avstått från att försöka föra ansvaret för skadorna vidare till någon som skulle kunna minska risken för att skada skall uppstå. Så som reglerna för trygghetsförsäkringen har utformats är nämligen utrymmet för att tillämpa regler om produktansvar på skador som uppkommer i arbetslivet ytterst begränsat.

Enligt försäkringsvillkoren gäller sålunda att en anställd inte får föra

skadeståndstalan med anledning av personskada som utgör arbetsskada mot juridisk person som har tecknat försäkringsavtal om trygghetsförsäkring och inte heller mot arbetsgivare, anställd eller annan som omfattas av trygghetsförsäkringen. Om en anställd under försäkringstiden drabbas av personskada till följd av arbetsskada och han eller någon ersättningsberättigad efterlevande till honom enligt skadeståndsrättsliga grunder skulle haft rätt till ersättning från annan, skall enligt villkoren rätten till sådan ersättning anses vara överläten på försäkringsgivaren. I villkoren föreskrivs också att återkrav mot arbetsgivare som har tecknat försäkringsavtal om trygghetsförsäkring eller anställd eller annan som omfattas av trygghetsförsäkringen får framställas endast om skadan har vållats uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet. Återkrav kan dock ske också om den som har vållat skadan uppenbarligen varit påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel. Försäkringsvillkoren är bindande som kollektivavtal för berörda arbetsgivare och anställda (se AD 1988 nr 137; jfr Hellner, Skadeståndsrätt, fjärde upplagan, 1985, s. 246).

Det förbud mot skadeståndstalan som har tagits in i kollektivavtalen om trygghetsförsäkringen skulle inte kunna upprätthållas, om produktskadelagen blir tillämplig på arbetsskador, eftersom avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt lagen skall vara utan verkan (se avsnitt 2.10.3). Mot denna bakgrund föreslogs i promemorian ett undantag för sådana arbetsskador som omfattas av kollektivavtalsgrundad försäkring.

Det föreslagna undantaget för arbetsskador har avstyrkts av arbetarskyddsstyrelsen. Styrelsen anser det betänkligt att på denna punkt avvika från regelsystemet inom EG och framhåller bl.a. att skadeståndsreglerna inte bara har en reparativ utan även en preventiv funktion samt att produktansvaret är viktigt för utvecklingen från myndighetskontroll av produkter mot större ansvar för tillverkaren i form av egenkontroll hos tillverkaren. Styrelsen pekar också på risken för att osäkra eller oprövade produkter kommer att säljas i Sverige, om produktskador inom arbetslivet inte leder till skadeståndsskyldighet här. SAF har instämt i arbetarskyddsstyrelsens yttrande. LO har framhållit produktskadelagens preventiva effekter och har påpekat att det i nuvarande försäkringssystem inte finns några regler som återför ansvaret på den som kunnat minska risken för skador.

Under beredningen av detta lagstiftningsärende har såväl SAF som LO förklarat sig beredda att vidta de ändringar i avtalsvillkoren för trygghetsförsäkringen som blir erforderliga om produktskadelagen blir tillämplig även på arbetsskador.

För egen del kan jag instämma i arbetarskyddsstyrelsens synpunkter. Sedan det blivit klarlagt att trygghetsförsäkringens fortlevnad inte skulle äventyras av att produktskadelagen görs tillämplig även på arbetsskador finns inte längre något skäl att undanta dessa skador från lagens tillämpningsområde. Ett undantag för arbetsskador är för övrigt inte förenligt med EG-direktivet. På grund av det anförda förordar jag att produktskadelagen skall vara tillämplig även på arbetsskador.

2.3.1 Strikt ansvar

Mitt förslag: Ersättningsskyldighet enligt produktskadelagen skall föreligga oavsett om någon har varit vårdslös eller ej (strikt ansvar).

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s.87-89).

Remissinstanserna: Förslaget om ett strikt ansvar tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser.

Skälen för mitt förslag: Gällande skadeståndsrätt innebär i princip att en produktskada ersätts bara om den har orsakats genom vårdslöshet (den s.k. culparegeln). Det är den som begär ersättning för skadan som har att visa att skadan beror på vårdslöshet hos den som kravet riktas mot eller hos någon för vilken denne svarar. I många fall kan det emellertid möta oöverstigliga hinder för den skadelidande att bevisa att motparten har varit vårdslös. En förklaring till det kan vara att motparten ensam känner till de fakta som bedömningen skall grundas på. Härtill kommer att culparegeln i åtskilliga situationer utesluter varje rätt till skadestånd för en produktskada. Oavsett bevisvärigheterna kan ju skadestånd inte komma i fråga t.ex. i sådana fall där det är klart att skadan inte beror på vårdslöshet. Från den skadelidandes synpunkt är det därför angeläget att rätten till skadestånd inte är beroende av att den ansvarige har varit vårdslös.

Vid strikt ansvar kan man lägga ansvaret på en lämplig kostnadsbärare som kan täcka ansvaret genom ansvarsförsäkring och ta hänsyn till kostnaden då verksamheten planeras. En fördel av annat slag är att kostnader för utredning och rättegång kan minska när det inte längre är nödvändigt att ta ställning till om den ansvarige har varit oaktsam och om oaktsamheten har orsakat skadan.

EG-direktivet bygger på principen om strikt ansvar. Även enligt den norska och den finska lagen skall ansvaret vara strikt.

Högsta domstolen har nyligen i rättsfallet NJA 1989 s. 389 slagit fast att strikt ansvar skall tillämpas när det gäller personskador som orsakats av skadebringande egenskaper hos livsmedel. Åtminstone på livsmedelsområdet finns det således redan i svensk rätt ett strikt ansvar för produktskador i form av personskador.

Det finns enligt min mening all anledning att nu gå vidare på den inslagna vägen och låta den svenska produktskadelagen bygga på principen om strikt ansvar.

Mitt förslag: Det strikta ansvaret begränsas till att gälla sådana fall där skadan har orsakats av att produkten inte har varit så säker som skäligen kunnat förväntas. Produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning, marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar, tidpunkten när produkten sattes i omlopp och övriga omständigheter.

Promemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag (se promemorian s. 89-96).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Ett stort antal remissinstanser, huvudsakligen olika näringslivsorganisationer, har dock föreslagit att regeln i likhet med EG-direktivet utformas med hjälp av uttrycket defekt. Näringslivsorganisationerna har vidare förordat att lagtexten bör kompletteras med en bestämmelse motsvarande EG-direktivets regel om att en produkt inte skall anses defekt enbart på grund av att en bättre produkt senare har satts i omlopp. En remissinstans efterlyser ett förtydligande om vilken tidpunkt som skall vara utgångspunkten för säkerhetsbedömningen. Enligt en annan instans bör produktens utförande anges i lagtexten som en av de omständigheter som skall beaktas vid säkerhetsbedömningen. De remissinstanser som företräder läkemedelsbranschen motsätter sig att det strikta produktansvaret skall omfatta även utebliven effekt hos läkemedel på det sätt som beskrivs i promemorian.

Skälen för mitt förslag: Även om ansvaret för produktskador inte skall förutsätta vårdslöshet, kan det inte komma i fråga att den produktansvarige skall vara skyldig att ersätta alla skador som hans produkt orsakar. Det vore exempelvis inte rimligt, om den som skär sig på en kniv alltid skulle ha rätt till ersättning för sin skada. Det ligger i knivens konstruktion att den för att kunna användas för sitt ändamål riskerar att orsaka skada, om den hanteras felaktigt eller ovarsamt. Detta bör användaren inse och han måste ta hänsyn till det när han handskas med kniven. Det finns knappast anledning att lägga ett strikt ansvar på tillverkaren eller någon annan, om kniven orsakar skada i en sådan normal situation. Annorlunda förhåller det sig, om kniven har någon egenskap som knivar i allmänhet inte har och på grund därav orsakar en skada som användaren inte kunde förutse risken för. Om en kniv inte är så säker mot skada som en normal användare har anledning att förvänta, ligger det nära till hands att låta tillverkaren ansvara för skador som uppstår på grund av den bristande säkerheten, oavsett om tillverkaren har varit vårdslös eller ej.

Som framhållits i promemorian talar starka skäl för att produktansvaret skall begränsas till fall då skadan har orsakats till följd av en brist i produktens säkerhet. Endast om produkten på grund av sina egenskaper medför större risk för skada än vad som är godtagbart, bör strikt ansvar komma i fråga. Även EG-direktivet bygger på tanken att det strikta ansvaret skall begränsas till sådana fall där skadan har orsakats av

bristande säkerhet hos produkten.

Nästan samtliga remissinstanser har anslutit sig till förslaget i promemorian om hur det strikta ansvaret skall avgränsas.

I överensstämmelse med den regel som kan förväntas bli rådande i Västeuropa i övrigt bör således i den svenska produktskadelagen föreskrivas strikt ansvar bara i sådana fall då skadan har orsakats av att produkten inte har varit så säker som skäligen har kunnat förväntas.

Många remissinstanser har anfört att en sådan regel bör utformas med hjälp av ordet defekt. I EG-direktivet används ordet "defect" som beteckning på den ansvarsgrundande skadeorsaken. En legaldefinition i direktivets artikel 6 syftar till att klargöra ordets innebörd. Termen "defect" synes ha som enda funktion att beteckna det sätt på vilket en skada skall ha orsakats av en produkt för att det strikta ansvaret skall föreligga. Med "defect" anges att den ansvarsgrundande skadan skall ha orsakats av produkten därför att denna inte har varit tillräckligt säker eller, med andra ord, att skadan skall ha uppstått till följd av en brist i produktens säkerhet. För att uttrycka detta behöver man inte gå omvägen över begreppet "defekt". Om det begreppet används, kan - såsom framhållits i promemorian (s. 259) - den som har att tillämpa lagtexten rent av förledas att tro att det har ett mer konkret innehåll än vad som är fallet. *Lagrådet* har ansett att man kan undvika denna nackdel, om man i stället använder ordet säkerhetsbrist och bestämmer detta uttryck i överensstämmelse med 4 § i det till lagrådet remitterade lagförslaget. Jag ansluter mig till lagrådets förslag. Det kan tilläggas att termen "defekt" inte heller förekommer i vare sig den norska eller den finska lagen.

Avgörande vid tillämpningen av regeln blir hur säkerheten hos produkten skall bedömas. Vid den bedömningen bör produktens egenskaper och användarens berättigade förväntningar på en produkt av det ifrågavarande slaget komma i blickpunkten. I det strikta ansvaret ligger att det saknar betydelse vad som kan vara orsaken till att produkten brister i fråga om säkerhet. Det är tillräckligt att det rent objektivt kan fastslås att säkerheten brister.

Bedömningen bör vara objektiviserad även när det gäller frågan vilken säkerhet som kan krävas hos en produkt. Den skadelidandes uppfattning härom kan inte vara avgörande, inte heller den allmänna åsikten i branschen i fråga. Inriktningen bör i stället vara att det från mer allmänna utgångspunkter skall fastslås vilka säkerhetskrav som bör gälla i fråga om en produkt av det aktuella slaget. Även om denna bedömning således skall bygga på allmänna kriterier, måste emellertid alla omständigheterna i det enskilda fallet beaktas. Vad som skall avgöras är ju huruvida en produkt, som i ett konkret fall har orsakat en skada, har brustit i fråga om säkerhet. Det räcker då inte att granska produktens utförande. Åtskilliga andra omständigheter kan också få betydelse för säkerhetsbedömningen, t.ex. vilket slag av produkt det är fråga om, för vilket ändamål den är framställd och vilka personkategorier som rimligen kan tänkas använda den samt vilka uppgifter om produkten som följer med den, t.ex. genom text på dess emballage eller i en bruksanvisning. Man brukar analysera säkerhetsbrister hos en produkt med hjälp av tre

felkategorier, nämligen konstruktionsfel, fabrikationsfel och instruktionsfel. En närmare redogörelse för dessa felkategorier finns i specialmotiveringen till 3 §.

Det kan tilläggas att bedömningen av en produkts säkerhet inte kan anknyta till köplagens felbegrepp. Vad som är ett köprättsligt fel avgörs i första hand av innehållet i parternas avtal. Produktens säkerhet i produktskadelagens mening skall däremot vara oberoende av vad som kan ha avtalats mellan några inblandade parter.

En särskild bedömningsregel

Det är inte möjligt att i förväg räkna upp alla faktorer som kan inverka på bedömningen av frågan huruvida en viss produkt är tillräckligt säker. Det kan dock vara lämpligt att i lagtexten ta in en regel om hur denna bedömning skall ske och därvid ange några viktiga faktorer som man skall ta hänsyn till. EG-direktivets artikel 6 är utformad på detta sätt.

Att produktens utförande har en avgörande betydelse för säkerhetsbedömningen är uppenbart. Om produkten är utförd på sådant sätt att säkerheten brister, föreligger antingen ett konstruktionsfel eller ett fabrikationsfel. Det torde vara så självklart att hänsyn skall tas till utförandet då produktens säkerhet bedöms att det knappast är behövligt att ange det särskilt i lagtexten.

I EG-direktivets artikel 6 anges presentationen av produkten som en omständighet att beakta vid säkerhetsbedömningen. I den danska lagen betecknas motsvarande omständighet som produktens marknadsföring. I den norska lagen anges både presentationen och marknadsföringen av produkten. I den finska lagen slutligen hänvisas till marknadsföringen av produkten och bruksanvisningar.

I den marknadsrättsliga lagstiftningen har begreppet "marknadsföring" en vid betydelse. Därmed avses åtgärder som syftar till att främja avsättningen av en produkt (jfr prop. 1975/76:34 s. 95 och 124). De marknadsföringsåtgärder som kan komma i fråga i detta sammanhang är främst reklam och andra upplysningar om produkten, t.ex. bruksanvisningar. Brister i marknadsföringen utgör ofta instruktionsfel. Det kan antas att sådana fel kommer att röna stor uppmärksamhet då lagen skall tillämpas. En hänvisning till att säkerheten kan brista på grund av otillräckliga informationer o.d. om produkten bör därför tas in i lagen. I likhet med den finska lagen bör i lagtexten vid sidan av marknadsföringen särskilt nämnas bruksanvisningar. Skälet härtill är dels att bruksanvisningar är det kanske viktigaste medlet för att undgå instruktionsfel, dels att bruksanvisningar kan förekomma på sådant sätt att de inte kan sägas ingå i marknadsföringen.

I många fall är det omöjligt att konstruera en produkt så att den inte kan orsaka skada. För att undgå produktansvaret måste tillverkaren då marknadsföra produkten på sådant sätt att användarna blir upplysta om skaderiskerna. Givetvis kan informationen också lämnas på ett sätt som inte kan betecknas som marknadsföring i den nyss angivna meningen, t.ex. genom meddelanden som ligger inne i en obruten förpackning.

Som har anförts i det föregående kan bedömningen av instruktionsfelen

föranleda särskilda svårigheter. Det är inte möjligt att i en allmän regel uttömmande ange vilken produktinformation som kan krävas. Olika synpunkter gör sig gällande med varierande styrka i skilda situationer. I specialmotiveringen utvecklas synpunkter på frågan vilka kan tjäna till ledning för den kommande rättstillämpningen. Allmänt kan emellertid sägas (jfr SOU 1979:79 s. 74) att kraven på produktinformation måste hållas på en rimlig nivå. Det kan inte komma i fråga att en tillverkare skall behöva varna för alla upptänkliga risker som är förenade med hans produkt. Begreppet instruktionsfel skulle förlora varje konkret innebörd, om utvecklingen skulle gå därhän att skadeståndsansvar kunde utkrävas så snart det uppstod en skada som den ansvarige inte hade varnat för. Alltför höga krav på information kan dessutom i själva verket motverka sitt syfte. Om informationen blir alltför omfattande, kan konsumenten inte alltid tillgodogöra sig den. Informationen måste inriktas på de risker som är förenade med en i rimlig mening förutsebar användning av produkten. Det skall inte vara nödvändigt att varna för uppenbara eller väl kända risker.

Det bör å andra sidan påpekas att en tillverkare inte alltid kan gå fri från ansvar bara genom att varna för en skaderisk. I detta avseende kan det ha betydelse vilken personkrets varan är avsedd för. Vidare bör det normalt inte vara tillräckligt att varna för en skaderisk, om den i stället kan elimineras genom en ändrad konstruktion utan att det blir alltför komplicerat eller dyrbart.

Av det nu anförda framgår att det ändamål en produkt är avsedd för bör inverka på bedömningen av dess säkerhet. I detta hänseende bör emellertid säkerhetskravet gå längre. Produkten måste vara utformad så att den inte medför risk för skada, om den används på ett sätt som inte var avsett men som kunde förutses. I EG-direktivets artikel 6 har denna synpunkt beaktats genom regeln att produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till den användning av produkten som rimligen kunde förväntas. Såväl den norska som den finska lagen innehåller motsvarande regel. Även i den svenska lagen bör produktens förutsebara användning nämnas särskilt som en omständighet att beakta vid säkerhetsbedömningen.

Ibland kan det förhållandet att en produkt saknar avsedd effekt leda till skada. Särskilt gäller detta produkter som har till uppgift just att skydda mot skada. Om en sådan produkt på grund av bristande effekt inte erbjuder den säkerhet som skäligen kan förväntas och detta förhållande orsakar skada, kan produktansvar komma i fråga. Frågan om produktansvar på grund av utebliven effekt behandlas närmare i specialmotiveringen till 3 §. Där ges bl.a närmare riktlinjer för bedömningen av i vad mån utebliven effekt hos läkemedel kan medföra ansvar enligt produktskadelagen.

I EG-direktivet anges ytterligare en omständighet som skall inverka på bedömningen av produktens säkerhet, nämligen tidpunkten då produkten sattes i omlopp. Det är en förutsättning för ersättningsskyldighet enligt EG-direktivets regelsystem att den skadeorsakande produkten var defekt då den sattes i omlopp. Tillverkaren ansvarar inte för skadebringande

egenskaper som uppstår hos produkten efter denna tidpunkt. Regler om detta finns i artikel 7.

Den norska och den finska lagen bygger också på principen att säkerhetsbedömningen skall relateras till den tidpunkt då produkten sattes i omlopp.

Motsvarande regler bör tas in i den svenska produktskadelagen (se avsnitten 2.3.3 och 2.8.2). Det är alltså förhållandena vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp som skall ligga till grund för bedömningen av produktens säkerhet. Enligt min mening bör detta komma till uttryck i lagtexten.

Sammanfattningsvis bör i produktskadelagen anges att produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till hur den kunnat förutses bli använd och hur den har marknadsförts samt med hänsyn till bruksanvisningar, tidpunkt då produkten satts i omlopp och övriga omständigheter.

Artikel 6 andra stycket i EG-direktivet föreskriver att en produkt inte skall anses vara defekt endast därför att en bättre produkt senare har satts i omlopp. Principen kan aktualiseras även vid tillämpning av produktskadelagen. Någon uttrycklig regel härom är enligt min mening inte erforderlig. Jag återkommer till frågan i specialmotiveringen till 3 §.

Tvingande föreskrifters inverkan

I EG-direktivet föreskrivs i artikel 7 d att tillverkaren inte skall vara ansvarig, om han bevisar att defekten beror på att produkten måste överensstämma med tvingande föreskrifter utfärdade av offentliga myndigheter.

För att den svenska lagen skall överensstämma med EG-direktivet måste en motsvarande möjlighet till ansvarsbefrielse införas i produktskadelagen. Regeln är i EG-direktivet utformad som en regel om bevisbördan. Jag behandlar därför frågan närmare i samband med andra bevisfrågor, se avsnitt 2.8.3.

2.3.3 Answarets inträde

Mitt förslag: En förutsättning för att någon skall bli ansvarig enligt produktskadelagen skall vara att han har satt produkten i omlopp.

Det strikta ansvaret skall omfatta endast sådana skador som en produkt orsakar till följd av en säkerhetsbrist som förelåg redan då produkten sattes i omlopp av den ansvarige.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 96-98)

Remissinstanserna: Förslaget har allmänt godtagits av remissinstanserna. **Skälen för mitt förslag:** Det är naturligt att den som ansvarar för att produkten uppfyller berättigade säkerhetskrav avgör när produkten har kommit i sådant skick att den kan släppas ut till dem som skall använda den. Denna tanke ger en utgångspunkt för att bestämma i vilket skede av en produkts tillblivelse som det strikta produktansvaret skall inträda.

Principen bör vara att det strikta ansvaret för en produkt inträder när

den ansvarige släpper produkten ifrån sig genom att överlämna den till nästa led i tillverknings- och distributionskedjan eller till den slutlige användaren. När han sålunda avstår från kontrollen över produkten visar han att han anser den vara tillräckligt säker för att gå in i den allmänna omsättningen. Han bör då också vara beredd att ta ansvaret för skador som den kan orsaka.

Enligt EG-direktivet (artikel 7 a och b) är tillverkaren inte ersättnings-skyldig, a) om han visar att produkten inte har satts i omlopp av honom eller b) om han gör sannolikt att defekten inte förelåg när han satte produkten i omlopp eller att den har uppkommit senare. Även den finska lagen har regler med samma innebörd. Den norska lagens regler har samma uppbyggnad, men undantaget från ansvaret är mer begränsat; bl.a. gäller produktansvaret också, om säkerhetsbristen uppstår efter det att produkten har satts i omlopp men innan den har lämnat producentens kontroll.

Så länge produkten är under tillverkning eller ligger i lager kan den inte sägas vara satt i omlopp. Typiskt sett sker detta först när produkten överlämnas till en självständig fraktförare, en köpare e.d. och därmed den ansvarige inte längre förfogar över den. Det är emellertid inte möjligt att i en allmän regel ange när en produkt skall anses vara satt i omlopp. Det kan nämligen ske på många skiftande sätt. En komponenttillverkare kan exempelvis sätta sin produkt i omlopp genom att leverera den till slutproduktens tillverkare. Inte bara genom köp utan även genom t.ex. uthyrning kan en produkt sättas i omlopp.

Om en produkt sätts i omlopp utan medverkan av den produkt-ansvarige eller någon som han ansvarar för, bör inte skadeståndsskyldighet föreligga enligt produktskadelagen. Det gäller oavsett om produkten fortfarande var under arbete eller låg i ett lager av färdiga produkter. Detta är en konsekvens av den tidigare nämnda principen att den som ansvarar för skador till följd av en bristande produktsäkerhet skall ha rätt att bestämma när produkten skall sättas i omlopp. Om en produkt stjäls från tillverkarens lager, bör denne sålunda inte vara strikt ansvarig för skador som en defekt hos produkten orsakar.

En annan följd av principen att produktansvaret förutsätter kontroll-möjlighet är att den ansvarige inte behöver ersätta skador som orsakas till följd av en säkerhetsbrist som inte förelåg när han satte produkten i omlopp. Den som exempelvis levererar en råvara eller ett halvfabrikat kan inte rimligen göras ansvarig för en säkerhetsbrist som uppstår vid tillverkningen av den färdiga produkten. Avgörande för ansvaret i varje led bör vara i vilket skick produkten befann sig när den lämnade det ledet (jfr avsnitt 2.5.2).

Om produktansvaret begränsas i tiden på det sätt som nu föreslås, innebär det inte att den ansvarige går fri från all skadeståndsskyldighet i övrigt. Den allmänna culparegeln skall gälla vid sidan av det strikta produktansvaret (se avsnitt 2.10.1). En tillverkare kan därför bli skadeståndsskyldig när en produkt har stulits från hans lager, om vårdslöshet från hans sida har medverkat till att stölden har blivit möjlig. En komponenttillverkare, som får veta att hans produkt skall användas på

ett olämpligt sätt, kan bli ansvarig för skador som därigenom uppkommer, om han inte varnar sluttillverkaren för risken.

I EG-direktivet har de begränsningar i det strikta ansvaret som diskuteras i detta avsnitt utformats som bevisbörderegler. Den som krävs på ersättning har bevisbördan för de omständigheter som fritar honom från ansvar. Det presumeras alltså att det är han som har satt sin produkt i omlopp och att produkten var behäftad med säkerhetsbristen när han gjorde det. De omständigheter som här skall utredas ligger normalt inom den produktansvariges kontrollsfär. Jag anser det därför vara naturligt att han får bära risken av att utredningen om dem brister. Den närmare utformningen av regeln behandlar jag i samband med andra bevisfrågor (se avsnitt 2.8).

2.3.4 Utvecklingsskador

Mitt förslag: Det strikta ansvaret enligt produktskadelagen skall omfatta även s. k. utvecklingsskador, dvs. skador som beror på säkerhetsbrister som inte ens den främsta vetenskapliga expertisen kunde förutse vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s.98-104)

Remissinstanserna: Ett stort antal remissinstanser, huvudsakligen företrädare för näringslivet, motsätter sig att ansvaret skall omfatta utvecklingsskador. Några remissinstanser anser att lagtexten bör förtydligas så att det klart framgår att produktansvaret omfattar även utvecklingsskador. Ett par remissinstanser föreslår att ansvaret för utvecklingsskador begränsas till personskador.

Skälen för mitt förslag: I det föregående har jag föreslagit att produktskadelagen skall föreskriva strikt ansvar för skador som en produkt orsakar därför att den inte är så säker som skäligen kunde förväntas när produkten sattes i omlopp. En så utformad ersättningsskyldighet föreligger oavsett orsaken till att säkerhetsbristen har uppstått. Om en tillverkare bär skadeståndsansvaret för skador som hans produkt orsakar, kan han då inte till sitt fredande åberopa att han har vidtagit alla säkerhetsåtgärder som varit möjliga. Han går inte fri från ansvar ens om det i efterhand visar sig att produkten har varit behäftad med en säkerhetsbrist som det vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp inte hade varit möjligt att upptäcka ens med hjälp av allt vetenskapligt och tekniskt vetande som då stod till buds. Skador som orsakas av sådana säkerhetsbrister, s.k. utvecklingsskador, omfattas av det strikta ansvaret, om de inte uttryckligen undantas. En av de mest omdiskuterade frågorna rörande produktansvaret är huruvida ett sådant undantag bör göras. De remissinstanser som företräder näringslivet har genomgående avstyrkt att lagen skulle omfatta utvecklingsskador.

I EG-direktivets artikel 7 e föreskrivs att producenten inte skall vara

ansvarig till följd av direktivet, om han bevisar att det på grundval av det vetenskapliga och tekniska vetandet vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp inte var möjligt att upptäcka defekten. Enligt denna regel går alltså producenten fri från ansvar om han visar att det är fråga om en utvecklingsskada. I artikel 15 första stycket b öppnas emellertid en möjlighet för medlemsstaterna att avstå från att undanta utvecklingsskadorna från produktansvaret.

Av de länder som hittills har införlivat direktivet med sin lagstiftning (Belgien, Danmark, Grekland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Storbritannien och Tyskland) har endast Luxemburg infört ansvar för utvecklingsskador. Enligt nu tillgängliga uppgifter överväger även de återstående EG-länderna att undanta sådana skador.

Beträffande situationen i EFTAs medlemsländer kan nämnas att den österrikiska och den isländska lagen undantar utvecklingsskador på samma sätt som EG-direktivet, medan ansvaret enligt den norska och den finska lagen omfattar även sådana skador.

I diskussionen om ansvaret för utvecklingsskadorna är utgångspunkten att produktskadelagen skall bygga på principen om strikt ansvar. Det innebär att alla resonemang om skuld, försumlighet o.d. som förutsättning för skadeståndsskyldighet är irrelevanta. Den ansvarige blir skyldig att ersätta produktskadan, även om han inte kände till den säkerhetsbrist som orsakade skadan.

I den praktiska verkligheten finns det givetvis en gräns för hur långt en näringsidkare kan driva sina undersökningar av produktens säkerhet. En omsorgsfull och ansvarsfull näringsidkare kontrollerar och testar sin produkt till dess att han är övertygad bortom rimligt tvivel om att den är säker. Om det trots sådan noggrannhet visar sig att produkten är behäftad med en säkerhetsbrist som orsakar skada, kan det bero på en faktor som varit okänd för vetenskapen och som således skulle omfattas av ett undantag för utvecklingsskador. Ett sådant undantag skulle emellertid kunna motverka tillverkningsindustrins intresse att satsa på forskning för att få kännedom om hittills okända skaderisker. Om industrin i stället åläggs ett strikt ansvar för utvecklingsskador, kan det vara ett incitament för en ökad satsning på sådan forskning.

Företrädare för näringslivet har å andra sidan gjort gällande att företagare kan befaras bli mindre intresserade av att utveckla nya produkter, om det strikta produktansvaret omfattar utvecklingsskador. Tanken har då varit att tillverkare - inför risken för att bli ersättnings-skyldiga för skador som de inte kan förutse - skulle avstå från att försöka få fram nya produkter och nöja sig med att tillverka och saluföra sådana som redan är utvecklade och väl beprövade.

Om en tillverkare skulle reagera på det sättet, skulle det emellertid inte föranledas av ansvaret för just utvecklingsskador med den snäva definition som gäller för detta begrepp. I många fall då en skada inträffar till följd av en säkerhetsbrist som tillverkaren inte kände till när produkten tillverkades torde det nämligen vara fråga om ett fenomen som i och för sig var känt i vetenskapliga kretsar men som trots det inte kunnat upptäckas vid en så noggrann undersökning som rimligen kunnat krävas

av tillverkaren. I fall av detta slag skulle tillverkaren inte gå fri från ansvar, även om lagen gjorde undantag för utvecklingsskador. Sett från den enskilde tillverkarens synpunkt kan det dock knappast göra någon skillnad om skadan beror på en *omständighet* som var känd för vetenskapen eller ej, så länge som det var omöjligt för honom själv att upptäcka skadorsaken trots noggranna undersökningar. Ett undantag från det strikta ansvaret för just utvecklingsskador blir med detta synsätt omotiverat.

Ett praktiskt argument, som med avsevärd styrka talar mot ett undantag för utvecklingsskador, är de processekonomiska följderna. Om den som krävs på ersättning för en produktskada invänder att det är fråga om en utvecklingsskada, kan det förutses medföra stora kostnader för utredning och bevisning. För att tillverkaren skall gå fri från skadeståndsansvar får det förutsättas att han förebringar utredning om vetenskapens och teknikens mest avancerade ståndpunkt vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp. Med tanke på att det i allmänhet måste vara svårt att styrka en sådan invändning kommer kostnaderna också många gånger att förspillas till ingen nytta. Genom att skadeståndsansvaret frigörs från orsaken till att en produkt har en säkerhetsbrist uppnår man en klar ansvarsregel som kan motverka processer och leda till att den skadelidande kan få sin ersättning snabbare.

Som skäl för strikt ansvar brukar åberopas att det kan leda till kanaliserings- och pulveriseringseffekter. Det betyder i fråga om produktansvaret att kostnaderna för skador som en produkt orsakar kanaliseras till en ansvarig person, som tillhandahåller produkten i sin näringsverksamhet. Denne kan i sin tur pulverisera kostnaderna genom att slå ut dem på priset för varje exemplar av produkten och därmed fördela kostnaderna på alla köpare av produkten. Praktiskt går det till så att näringsidkaren tecknar en försäkring mot risken för skadeståndsansvar och tar upp försäkringspremien som en kostnad i rörelsen.

Dessa skäl för strikt ansvar gäller i lika hög grad i fråga om utvecklingsskador som i fråga om andra skadetyper. De som argumenterar för att utvecklingsskadorna skall undantas från det strikta produktansvaret synes vara inne på en tanke som liknar det traditionella culparesonemanget. I själva verket tycks man mena att tillverkaren bör slippa ansvaret därför att det ligger utom hans makt att göra någonting åt skaderisken.

Som produktansvarskommittén har anfört ligger en stor del av värdet med ett strikt ansvar för produktskador just däri att den skadelidande har rätt till ersättning för utvecklingsskador (se SOU 1979:79 s. 32 f).

Frågan om ansvaret för utvecklingsskador är sist och slutligen en fråga om vem som rimligen bör bära kostnaden för dessa skador. Tre slags kostnadsbärare kan komma i fråga, nämligen det allmänna, den skadelidande och tillverkaren eller någon annan som har tillhandahållit den skadegörande produkten. Enligt gällande rätt bär det allmänna en stor del av kostnaden för personskador genom socialförsäkringen. Resten av kostnaderna får den skadelidande bära, medan tillverkar- och leverantörsidan går helt fri från kostnadsansvar. Att det allmännas ansvar skall

kvarstå oförändrat har inte ifrågasatts. Däremot talar tidigare anförda skäl för att återstående kostnader snarare bör bäras av tillverkare eller leverantörer än av den skadelidande.

Prop. 1990/91:197

För den som lidit skada av en produkt är det ointressant om produkten var optimal i förhållande till de tekniska och vetenskapliga erfarenheterna vid den tid då produkten lämnade tillverkarens kontroll. För den skadelidande är det väsentliga att produkten har vållat skada i strid med förväntningarna oavsett skadeorsak. Ett undantag för utvecklingsskador skulle också i ett sådant perspektiv te sig egendomligt. En sådan lösning skulle inte vara i samklang med den riskfördelning som är vanlig i svensk skadeståndsrätt och strävandena att skapa ett fullgott konsumentskydd.

När det slutligen gäller den svenska exportindustrins konkurrensförmåga i förhållande till EG-länderna är det så att utvecklingsskadorna i och för sig faller inom ramen för produktansvarsdirektivet. De flesta medlemsländerna synes emellertid komma att välja att hålla utvecklingsskadorna utanför det strikta ansvaret. Därmed skulle industrin inom flertalet av EG-länderna vara underkastad lindrigare ansvarsregler än den svenska industrin, om vi införde ett ansvar för utvecklingsskador. Självfallet föreligger här ett dilemma. Under remissbehandlingen har från näringslivshåll framförts att ansvaret för utvecklingsskador kan medverka till att stora företag väljer att förlägga sin produktutveckling och i förlängningen även sin tillverkning utomlands.

Då är emellertid att märka att EG-direktivets undantag för utvecklingsskador (artikel 7 e) är synnerligen restriktivt utformat. En första kraftig begränsning ligger i definitionen av vad som är en utvecklingsskada. Vidare måste beaktas att det är producenten som har bevisbördan för påståendet att det föreligger en utvecklingsskada. I själva verket torde därför en lagstiftning som utnyttjat den möjlighet till undantag som EG-direktivet ger i praktiken sällan medge ansvarsfrihet enligt denna undantagsregel. Även om den svenska lagen inte undantar utvecklingsskador, slår den således i de flesta fall inte hårdare i det avseendet än EG-ländernas lagar.

Enligt min mening talar sålunda starka skäl för att de skadelidande skall ha rätt till ersättning för utvecklingsskador på samma sätt som för andra produktskador och att det inte behöver befaras att en sådan rätt skulle medföra några allvarigare följder för det svenska näringslivet. Den svenska produktskadlagen bör därför inte undanta utvecklingsskadorna från det strikta skadeståndsansvaret.

2.3.5 Systemskador

Mitt förslag: Det strikta ansvaret enligt produktskadlagen skall inte omfatta systemskador, dvs. skador orsakade av kända skaderisker hos produkter som trots dessa risker är godtagna i samhället.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian

Remissinstanserna: Nästan alla remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Ett par remissinstanser anser dock att undantaget för systemskador medför att allergiker och astmatiker får ett sämre rättsskydd än andra. Ett par remissinstanser föreslår att det i lagtexten bör klargöras att ansvaret inte omfattar systemskador.

Skälen för mitt förslag: I de föregående avsnitten har jag föreslagit att det strikta produktansvaret skall avse skador som orsakas därför att produkter inte är så säkra som skäligen kan förväntas. Med en sådan regel täcker det strikta ansvaret inte skador som orsakas av i förväg kända skaderisker hos produkter, i den mån produkterna kan sägas vara godtagna i samhället trots att det är känt att de är förbundna med dessa risker. Den som använder en sådan produkt kan ju inte förvänta sig att den skall vara så säker att han inte kan skadas till följd av den allmänt kända skaderisken. Skador av detta slag har fått benämningen systemskador.

Exempel på systemskador är leverskador på grund av alkoholförtäring och lungcancer som följd av tobaksrökning. Numera är dessa skadeverkningar väl kända. Trots det vill man i vårt samhälle inte avstå från att använda produkterna. Med vissa restriktioner tillåter också ansvariga myndigheter att de får saluföras. Alkohol- och tobaksprodukter kan därför inte anses brista i fråga om säkerhet i den mening som avses med den lagstiftning som nu föreslås. Rimligen bör det också vara så att produktansvaret inte omfattar alla skador till följd av tobaks- och alkoholkonsumtion.

Ett annat exempel på systemskador är kända biverkningar av läkemedel. I dessa fall godtas skadorna, eftersom produkten har andra, positiva verkningar som värderas högre än skadorna. Vid en helhetsbedömning av de positiva och negativa verkningarna anses produkten vara övervägande nyttig och därför godtagbar. Inte heller produkter av detta slag är behäftade med säkerhetsbrister. De ger således inte på denna grund upphov till strikt produktansvar. Sådana systemskador som nu har nämnts förekommer även utanför läkemedelsområdet. Hushållskemikalier och livsmedel kan exempelvis förorsaka allergiska reaktioner hos känsliga personer.

Även om biverkningar således många gånger får accepteras som icke ersättningsgilla systemskador, innebär det inte att sådana skador aldrig kan ge upphov till produktansvar. Det måste nämligen krävas av den som tillhandahåller en produkt att han upplyser om dess skadebringande egenskaper så att exempelvis allergikänsliga personer kan undvika den. Brister härvidlag kan medföra att produkten får anses vara behäftad med ett instruktionsfel som grundar skadeståndsskyldighet.

Ett särskilt slag av systemskador kännetecknas av att det är väl känt att allvarliga skador uppkommer i enstaka fall men omöjligt att förutse vem som kommer att drabbas. Som exempel på denna skadetyyp nämner produktansvarskommittén (SOU 1979:79 s. 33) den postvaccinella encefaliten, dvs. den hjärninflammation som i sällsynta undantagsfall uppkommer som följd av smittkoppsvaccinering. En liknande situation kan

uppstå om ett preparat med en känd allergiframkallande ingrediens används av en person som inte i förväg vet om att han är känslig för denna ingrediens. I situationer som dessa kan den ansvarige inte utforma informationen så att de individer som riskerar att skadas upplyses om att just de är utsatta för risken och därför bör undvika produkten. Om informationen på ett riktigt sätt beskriver vad som är känt om riskerna, får det anses att den ansvarige ändå har gjort vad på honom ankommer. Instruktionsfel föreligger således inte i dessa fall, även om den enskilda individen inte får veta hur stor risk att bli skadad som just han löper. Även detta torde få godtas som en konsekvens av regelsystemet.

Det anförda innebär emellertid ingalunda att det alltid är fråga om en icke ansvarsgrundande systemskada när en produkt är försedd med information om skaderiskerna. En ytterligare förutsättning är, som nämnts, att produkten trots skaderisken kan anses vara allmänt godtagen i samhället. Några formella regler för ett sådant godkännande kan inte gärna ställas upp. Om en ansvarig kontrollmyndighet har granskat en produkt och godkänt den, får det i allmänhet anses vara klart att en risk som myndigheten har beaktat vid sitt godkännande utgör ett systemfel som inte grundar produktansvar. Detta resonemang gäller dock bara om risken är relevant för den prövning som myndigheten har att göra. I andra fall måste det bli fråga om en friare bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Om ansvariga myndigheter inte har inskridit mot en produkt med kända skaderisker, kan det tyda på att den är godtagen. Så behöver dock inte vara fallet. Passiviteten kan ju bero exempelvis på bristande resurser. Myndigheternas tystnad behöver inte heller tolkas som ett godkännande, om det är uppenbart att produkten inte bör godtas i samhället, t.ex. därför att den medför onödiga skaderisker. Om det exempelvis i ett kosmetiskt preparat ingår en allergiframkallande ingrediens, kan det bedömas som ett ansvarsgrundande konstruktionsfel trots att produkten är försedd med varningstext. Skadliga biverkningar av en produkt bör inte godtas, om de inte står i rimligt förhållande till nyttan av produkten.

I det föregående har jag förordat att ansvaret enligt produktskadelagen skall omfatta skador som har uppstått till följd av att en produkt inte har varit så säker som skäligen kunnat förväntas. Av en sådan utformning av lagregeln följer att skador som orsakas av i förväg kända risker inte skall omfattas av ansvaret. Jag anser därför att det inte behövs något tillägg till promemorian lagtext i detta avseende.

2.4 Produktansvarets omfattning

2.4.1 Personskada

Mitt förslag: Skadeståndsskyldigheten enligt produktskadelagen skall omfatta ersättning för personskador.

Promemorian förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemo-

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av alla remissinstanser utom en. Konsortiet för läkemedelsförsäkring anser att mentala symtom, som inte är en följd av kroppsskada, inte skall omfattas av lagen.

Skälen för mitt förslag: Av uppenbara skäl har det inom ersättningsrätten ansetts mest angeläget att tillförsäkra de skadelidande ersättning för personskador. Det är också på personskadeområdet som ersättningssystemen är mest utvecklade. De flesta personskador ersätts sålunda mer eller mindre fullständigt genom den allmänna försäkringen, arbetsskadeförsäkringen och trafikförsäkringen kompletterade med frivilliga försäkringsformer såsom trygghetsförsäkringen, patientförsäkringen och läkemedelsförsäkringen. Som framgår av promemorian (avsnitten 2.3 och 2.4) är dessa ersättningssystem så väl utbyggda att de täcker de flesta verksamhetsområden fullt ut. Så är dock inte fallet i fråga om verksamhet i hemmet och på fritiden. Detta är en allvarlig brist, inte minst med tanke på att åtskilliga produktskador inträffar just i hemmen och under olika fritidssysselsättningar. Personskador omfattas inte heller av säljarens köprättsliga skadeståndsskyldighet, se 67 § köplagen och 32 § konsumentköplagen.

EG-direktivet (artikel 9) ger rätt till ersättning för personskada. Även den norska och den finska lagen omfattar personskador.

På grund av det anförda anser jag att det inte råder någon tvekan om att det strikta produktansvaret enligt produktskadelagen bör omfatta personskador.

Skadeståndslagen innehåller inte någon regel om vad som menas med personskada. Av förarbetena till den lagen (se prop. 1972:5 s. 576 och prop 1975:12 s. 20 f. och 145) framgår dock bl.a. att såväl kroppsliga som psykiska sjukdomstillstånd kan vara att räkna till personskada. Någon anledning att för produktskadornas del begränsa rätten till ersättning för personskada till vissa former av sådan skada synes inte föreligga. Någon sådan begränsning finns inte i EG-direktivet och inte heller i de norska eller finska lagarna. Frågan vad som i ett enskilt fall är att hänföra till personskada bör som hittills avgöras i rättstillämpningen. Någon särskild regel om vad som menas med personskada bör alltså enligt min mening inte införas i produktskadelagen.

2.4.2 Sakskada

Mitt förslag: Skadeståndsskyldigheten enligt produktskadelagen skall omfatta skada på konsumentegendom. Skada på den skadeorsakande produkten själv skall dock hållas utanför lagen.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 108-112).

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Ett antal näringslivsorganisationer anser att

bestämmelsen om ansvar för sakskada bör utformas i överensstämmelse med regeln i EG-direktivet. Några remissinstanser anser att lagen bör förtydligas så att det framgår klarare att lagen inte är tillämplig på skador som drabbar näringsidkare. Ett par remissinstanser föreslår att lagen skall utsträckas att gälla även skador på egendom som används i näringsverksamhet.

Skälen för mitt förslag: När det gäller att bedöma huruvida det strikta produktansvaret skall omfatta ersättning för sakskada gör sig skilda synpunkter gällande beroende på om skadan drabbar egendom som används i näringsverksamhet eller egendom som en enskild person använder för privat ändamål.

När det är fråga om skada på egendom som används i näringsverksamhet föreligger i allmänhet ett avtalsförhållande. Man kan då räkna med att parterna - t.ex. den som tillverkar en maskin och den som skall använda maskinen i sin fabrik - reglerar sina rättsliga mellanhavanden i sitt avtal. Ofta finns på båda sidor jämnstarka näringsidkare som önskar få till stånd ett avtal som är individuellt avpassat efter förhållandena i det enskilda fallet. I sådana situationer är det opåkallat att lagstiftaren ingriper med tvingande skadeståndsrättslig lagstiftning. Om det någon gång inte råder sådan jämvikt mellan parterna, bör uppkommande problem - så länge det rör sig om förhållanden mellan näringsidkare - lösas med hjälp av allmänna avtalsrättsliga och köprättsliga regler. Iärtill kommer att näringsidkare normalt försäkrar sig mot risken för skador av detta slag. Slutligen bör också påpekas att det finns andra skadeståndsregler - i sista hand den allmänna culparegeln - att falla tillbaka på, om inte de särskilda produktansvarsreglerna blir tillämpliga.

Sammanfattningsvis synes det inte föreligga något mer uttalat behov av bestämmelser om strikt produktansvar för skador på egendom som används i näringsverksamhet. Till denna slutsats har man kommit också vid arbetet på en produktansvarsreglering inom EG samt i Finland och Norge.

Annorlunda förhåller det sig med produktskador som drabbar egendom i privat användning. Dessa skador täcks långtifrån alltid av försäkringar på den skadelidandes sida. Hemförsäkringar omfattar sålunda bara vissa sådana skador. Härtill kommer att inte alla hushåll har en hemförsäkring eller liknande skydd. Försäkringsskyddet torde vara särskilt dåligt i de ekonomiskt minst bärkraftiga hushållen.

Om ett strikt ansvar för skador på konsumentegendom införs, ökar den enskildes möjlighet att få ersättning. Av särskild betydelse är härvid att den skadelidande befrias från den ofta svåra uppgiften att styrka att culpa föreligger hos tillverkaren eller någon som denne svarar för.

En fråga för sig är om ett ansvar för skador som en produkt orsakar på konsumentegendom bör regleras i den köprättsliga lagstiftningen i stället för i produktskadelagen.

Om en produkt skadas därför att den inte är så säker som skäligen har kunnat förväntas, är den uppenbarligen behäftad med ett köprättsligt fel som ådrar säljaren ansvar enligt köplagens eller konsumentköplagens regler. I en sådan situation gör sig inte något tredjemansintresse gällande.

Det är då naturligt att skadestandsfrågan avgörs enligt de regler som gäller för parternas avtal. Produktansvaret behöver inte utsträckas till dessa fall. I produktskadelagen bör därför föreskrivas att skada på själva produkten inte ersätts.

Att det strikta produktansvaret inte skall omfatta skada på själva den skadeorsakande produkten överensstämmer med EG-direktivet (artikel 9), liksom med den norska och den finska lagen.

Enligt konsumentköplagen (se 31 §) omfattar säljarens köprättsliga ansvar även skador som på grund av fel i den sålda varan uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem i dennes hushåll och är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål.

Regleringen i konsumentköplagen innebär att en konsument som drabbas av en produktskada av det slag som omfattas av konsumentköplagen har möjlighet att rikta sitt skadestandsanspråk mot säljaren med stöd av den lagen.

Säljarens ansvar för produktskada enligt konsumentköplagen är begränsat till att avse skador på egendom som tillhör konsumenten eller någon medlem av dennes hushåll. När det gäller skador på egendom som tillhör någon annan saknas det nära sammanhang med fel i den sålda varan som motiverat att krav på ersättning skall kunna bedömas i ett sammanhang. Krav på ersättning för skador på egendom som tillhör en sådan tredje man får i stället bedömas enligt utomobligatoriska regler om produktansvar (se prop. 1989/90:89 s. 45).

En annan begränsning av säljarens ansvar för produktskador enligt konsumentköplagen följer av att förutsättningarna för det köprättsliga skadestandsansvaret för produktskador är desamma som gäller för den köprättsliga skadeståndsskyldigheten i övrigt vid fel i varan. Detta betyder för det första att skadan skall bero på att det föreligger ett fel i den sålda varan i något av de hänseenden som omfattas av felreglerna i konsumentköplagen. I de flesta fall när en skada inträffar på grund av en defekt i en vara torde denna vara behäftad med ett fel i konsumentköplagens mening, men så behöver inte alltid vara fallet. Den sålda varan kan vara helt avtalsenlig men ändå ha skadebringande egenskaper som orsakar skador på annat än den sålda varan. En annan förutsättning för att på köprättslig grund göra gällande ett skadestandsansvar för produktskada är att köparen har iakttagit reglerna om reklamation. Slutligen skall säljarens skadestandsansvar rymmas inom ramen för det s.k. kontrollansvaret som åvilar honom.

Konsumentens möjligheter till ersättning av säljaren enligt konsumentköplagen är således underkastade vissa inskränkningar. Ett fullgott konsumentskydd vid produktskador kräver därför att konsumenten också med stöd av reglerna om skadestånd utanför kontraktsförhållanden skall kunna rikta skadestandsanspråk mot andra som är ansvariga enligt dessa regler.

Som jag återkommer till i avsnitt 2.6.2 föreslår jag också en tvingande regel om regressrätt som skall göra det möjligt för en näringsidkare, som utgett ersättning för produktskada enligt bestämmelserna i konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen, att återkräva vad han betalt

från den som är ansvarig enligt produktskadelagen, dvs. i regel tillverkaren eller importören. En sådan regressregel förutsätter att produktskadelagen görs tillämplig också på sakskador.

På grund av det anförda förordar jag att det strikta produktansvaret enligt produktskadelagen skall omfatta skador på konsumentegendom. Regeln om vad som skall avses med konsumentegendom bör utformas i överensstämmelse med EG-direktivet. Jag ansluter mig till *lagrådets* förslag till lydelse, se specialmotiveringen till 1 § andra stycket.

2.4.3. Ren förmögenhetsskada

Mitt förslag: Ren förmögenhetsskada skall inte omfattas av ansvaret enligt produktskadelagen.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 112-113)

Remissinstanserna: Förslaget har lämnats utan erinran av remissinstanserna. En remissinstans anser dock att det uttryckligen bör framgå av lagtexten att ren förmögenhetsskada inte skall omfattas av ansvaret enligt lagen.

Skälen för mitt förslag: Med ren förmögenhetsskada avser man sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada. Sådana skador av någon betydelse uppstår normalt inte för konsumenter. Vad gäller näringsidkare kan av samma skäl som beträffande sakskador en reglering undvaras i produktskadelagen.

EG-direktivet innehåller inte några regler som ger rätt till ersättning för ren förmögenhetsskada. Det gör inte heller den norska eller den finska lagen.

Promemorians förslag att ansvaret enligt produktskadelagen inte skall omfatta ren förmögenhetsskada har allmänt godtagits under remissbehandlingen.

Av det anförda drar jag slutsatsen att ansvaret enligt produktskadelagen inte bör omfatta ren förmögenhetsskada. Jag återkommer till den lagtekniska utformningen i specialmotiveringen till 1 §.

2.4.4 Ansvarsbegränsning

Mitt förslag: När ersättning för sakskada bestäms skall en självrisk på 3 500 kr. dras av. I övrigt skall ersättningsskyldigheten enligt produktskadelagen inte vara beloppsmässigt begränsad.

Promemorians förslag: Skiljer sig från mitt förslag genom att det inte innehåller någon regel om avdrag för en självrisk vid sakskador (se promemorian s. 113-117).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Många remissinstanser, varav de flesta represen-

terar näringslivet, anser att en beloppsmässig begränsning i form av en självrisk vid sakskada bör införas i enlighet med EG-direktivet. Ett par remissinstanser förordar även ett ersättningstak för serieskador i enlighet med den valmöjlighet som anges i EG-direktivet. De flesta näringslivsorganisationerna anser att den svenska lagen i bl.a. detta avseende bör överensstämma med vad majoriteten av EG:s medlemsländer kan antas besluta.

Skälen för mitt förslag: EG-direktivet innehåller två olika regler om beloppsmässig begränsning av de skadestånd som skall utges. I artikel 9 första stycket b regleras en självrisk på 500 ECU (omkring 3 500 kr.) som skall dras av från skadestånd för sakskada. Vidare gäller enligt artikel 16 att medlemsstaterna får föreskriva att en producents totala ansvar för personskada som orsakas av identiskt lika produktexemplar med samma defekt skall vara begränsat till ett belopp som inte får vara lägre än 70 milj. ECU (omkring 500 milj. kr.).

Jag behandlar först frågan om produktskadelagen bör innehålla en regel om avdrag för en självrisk vid sakskador. De remissinstanser som har uttalat sig för en självrisk har som skäl för sin inställning i huvudsak anfört att ersättningssystemet inte skall belastas med små krav där kostnaderna för att behandla kravet kan bli oproportionerligt stora i förhållande till ersättningsbeloppet samt att lagen i detta avseende bör harmoniera med EG-direktivet. Folksam har hävdad att en regel om självrisk på produktskadeområdet kan innebära ett genombrott för rationellt kostnadstänkande i skadeståndsrätten. Folksam har därför föreslagit att en regel om självrisk vid sakskada på exempelvis en tiondel av basbeloppet införs i produktskadelagen. Svea hovrätt har anfört processekonomiska skäl för en regel om avdrag för en självrisk.

Svensk skadeståndsrätt bygger allmänt på principen att den skadelidande, när skadeståndsskyldighet föreligger, skall ha full ersättning för varje personskada och sakskada som har drabbat honom. Sett från den skadelidandes synpunkt är det inte motiverat att behandla produktskador på något annat sätt.

EG-direktivets regel om en självrisk utgör däremot en inskränkning i skyddet mot produktskador. Begränsningen har tillkommit i syfte att undvika tvister i ett alltför stort antal fall (se direktivets s.k. preambel).

Inom ramen för EES-förhandlingarna har det klarlagts att man från EGs sida anser att en svensk produktskadelag utan en regel om självrisk inte är förenlig med EG-direktivet. Principen om full ersättning till den skadelidande kan alltså inte upprätthållas för det strikta produktansvaret vid sakskador inom ramen för ett EES-avtal.

Med hänsyn härtill bör man enligt min mening godta att den svenska lagen på denna punkt anpassas till EG-direktivet. En regel om avdrag för självrisk bör således införas även i den svenska produktskadelagen.

Enligt direktivet utgör självrisken 500 ECU. Under EES-förhandlingarna har från EGs sida framhållits att det vid en översättning av direktivets regel till svensk rätt inte är nödvändigt med en exakt anpassning av självrisksbeloppet till denna nivå. Folksam har föreslagit att självrisken kopplas till basbeloppet. Hur en sådan koppling skall göras är inte alldeles

givet. Regeln blir lätt att tillämpa om självriskens bestäms till ett fast belopp. Jag föreslår att beloppet i den svenska lagen bestäms till 3 500 kr., vilket i stort sett motsvarar beloppet i EG-direktivet.

Med anledning av vad Folksam anført vill jag med eftertryck framhålla att den föreslagna självriskens för det strikta produktansvaret bör uppfattas som ett undantag, betingat av harmoniseringen med EG, från principen i svensk skadeståndsrätt att den skadelidande skall ha rätt till full ersättning för skadan. Det bör enligt min mening således inte komma i fråga att utifrån detta undantag överväga självrisker i andra skadeståndsrättsliga regelsystem.

Jag vill erinra om att den föreslagna regeln inte medför att den skadelidande vid produktskador kommer att stå helt utan möjlighet att få skadestånd för mindre sakskador. Som framgår av avsnitt 2.10 föreslår jag att den skadelidande skall ha rätt att åberopa skadeståndslagen som grund för sin talan även i fråga om skador som faller inom produktskadelagens tillämpningsområde. Om en tillverkare av vårdslöshet har satt i omlopp en produkt som är behäftad med en säkerhetsbrist, kan han bli skadeståndsskyldig enligt skadeståndslagen. Eftersom skadeståndslagen inte innehåller någon regel om avdrag för en självrisk, kan skadestånd i sådana fall utgå även vid mindre sakskador.

Står den skadelidande i avtalsförhållande till den som svarar enligt produktskadelagen, kan han också åberopa kontraktsrättens regler, t.ex. konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen, se avsnitt 2.10.3. Inte heller bestämmelserna om produktansvaret i dessa lagar innehåller någon regel om självrisk.

Jag övergår nu till att behandla frågan om produktskadelagen bör innehålla en regel om ett högsta belopp intill vilket tillverkaren sammantaget skall svara. EG-direktivets regel i artikel 16 är av detta slag. Av de EG-stater som hittills har genomfört direktivet har endast Grekland, Portugal och Tyskland utnyttjat möjligheten att begränsa ansvaret för serieskada. Varken den norska eller den finska lagen innehåller några beloppsmässiga begränsningar.

Under remissbehandlingen har Läkemedelsindustriföreningen och Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier anført att det kan bli svårt att erhålla en försäkringstäckning till rimliga premier om lagen inte innehåller någon ansvarsbegränsning för serieskador. Frågan har däremot inte berörts i remissyttrandena från försäkringsbranschen.

För egen del anser jag att det av flera skäl kan ifrågasättas huruvida det skydd som den ansvarige får genom ett ersättningstak verkligen blir effektivt. En ansvarsbegränsning i lag måste med nödvändighet göras generell, och taket måste sättas så högt att även stora och ekonomiskt starka företag får bära ett rimligt ansvar. Som nämnts får enligt artikel 16 i EG-direktivet taket inte sättas till ett lägre belopp än omkring 500 milj. kr. För mindre företag medför en sådan begränsning inga fördelar av betydelse. Ett viktigt skäl mot att ställa upp en ansvarsbegränsning i lagen är vidare att en sådan regel - paradoxalt nog - tenderar att medföra onödigt stora försäkringskostnader. Företag kan finna sig föranlåtna att försäkringsvägen täcka ansvaret upp till det lagstadgade taket, även om

i praktiken en mindre omfattande - och därmed billigare - försäkring hade varit tillräcklig.

Det finns också skäl att påpeka att en regel utformad så som artikel 16 i EG-direktivet kan vara svår att tillämpa. Taket avser den sammanlagda ersättning som producenten kan tvingas betala för skada orsakad av identiskt lika produkter med samma defekt. I praktiken kan det vara svårt att avgöra vad som är identiskt lika produkter; inte sällan marknadsför en tillverkare likadana produkter under olika varunamn. Begränsningen anknyter inte till skador som inträffar under en viss tidsrymd. Detta leder till svårigheter vid en praktisk tillämpning när nya skador framträder under en längre tidsperiod. Särskilt tydligt är detta i fråga om skador som blir märkbara först så småningom.

Flertalet av de EG-stater som hittills har infört lagar om produktansvar har avstått från möjligheten att införa ett ersättningstak. Under remissbehandlingen har de allra flesta näringslivsorganisationerna framhållit att den svenska lagen i detta avseende bör överensstämma med vad majoriteten av EG-länderna beslutar.

På anförda skäl förordar jag att produktskadelagen inte bör innehålla någon regel om ett högsta belopp intill vilket tillverkaren sammantaget skall svara.

Jag vill tillägga, i enlighet med vad som påpekats i promemorian (s.115 ff.), att syftet med en sådan ansvarsbegränsning åtminstone delvis kan uppnås med tillämpning av den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen. I den paragrafen föreskrivs att ett skadestånd kan jämkas, om skyldigheten att utge skadestånd skulle vara oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden. Vid jämkningen skall dock även beaktas den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter. Bestämmelsen gäller också inom området för skadeståndsrättslig speciallagstiftning under förutsättning att man inte därmed kommer i konflikt med grunderna för denna.

2.5 Skadeståndsansvariga

2.5.1 Allmänt

Vid lagstiftning om strikt skadeståndsansvar är det vanligt att kretsen av de skadeståndsskyldiga begränsas till ett fåtal personer. Ekonomiska skäl talar ofta för en sådan lösning. Samma risk behöver då inte försäkras på flera håll. Dyrbara regressförfaranden kan undvikas. Sådana synpunkter kan anföras även i fråga om produktansvaret. Inte minst för konsumenterna - som köpare av produkter - är det angeläget att kostnaderna för produktskador och för hanteringen av dem kan hållas på en låg nivå. Å andra sidan ligger det i de skadelidandes intresse att skadeståndsansvaret inte kanaliseras till så få personer att det blir svårt att komma åt någon som är ansvarig med ett krav.

Enligt artikel 1 och artikel 3 första stycket i EG-direktivet är tillver-

karen av en produkt strikt ansvarig för skador som produkten orsakar till följd av bristande säkerhet. Därmed är det strikta produktansvaret kanaliserat i första hand till den som typiskt sett befinner sig i en sådan position att han kan bestämma över produktens beskaffenhet och som ofta har ekonomiska resurser att bära skadeståndsansvaret.

De skadelidandes intresse av att alltid kunna få tag på någon som ansvarar för en skadegörande produkt tillgodoses i EG-direktivet av andra regler. I fråga om importerade produkter är sålunda importören - jämte tillverkaren - strikt ansvarig (artikel 3 andra stycket). Vidare åvilar det strikta ansvaret även den som marknadsför en produkt som sin genom att låta anbringa sitt namn eller varumärke eller något annat kännetecken på den (artikel 3 första stycket). När det slutligen gäller anonyma produkter - dvs. produkter av vilka det inte framgår vem som har tillverkat eller importerat dem och vilka ingen heller marknadsför som sina - är var och en som tillhandahåller produkterna strikt skadeståndsansvarig, om han inte kan hänvisa till någon ansvarig i ett tidigare distributionsled (artikel 3 tredje stycket).

Dessa regler, som således kommer att gälla i övriga Västeuropa, bör införas även i den svenska produktskadelagen. I det följande skall deras närmare utformning diskuteras och vissa särskilda frågor belysas ytterligare.

2.5.2 Tillverkare

Mitt förslag: Den som tillverkar, frambringar eller insamlar en produkt skall ha ett strikt produktansvar.

Om en skada har uppstått till följd av en säkerhetsbrist hos en produkt som utgör en beståndsdel i en annan produkt, skall båda produkternas tillverkare ha ett strikt produktansvar.

Om en produkt har bearbetats i flera tillverkningsled, skall tillverkaransvaret åvila varje led.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 118-124).

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Några instanser efterlyser närmare precisering av begreppet tillverkare. Apoteksbolaget anser det inte vara rimligt att bolaget skall bära ett strikt produktansvar för produkter som det åligger bolaget att tillverka eller leverera.

Skälen för mitt förslag: Tillverkaren av en produkt är den som typiskt sett bäst känner till produktens funktion och egenskaper. Det är han som bestämmer hur den skall vara konstruerad och som därmed också kan avgöra vilka säkerhetskrav som skall uppfyllas. Dessa omständigheter gör det naturligt att ansvaret för skador som orsakas av brister i produktens säkerhet läggs i första hand på tillverkaren. För detta talar också att denne ofta har de ekonomiska förutsättningarna att bära ansvaret. Tillverkaren bör vidare i allmänhet kunna täcka ansvaret genom

Det förda resonemanget är tämligen oproblematiskt så länge det handlar om industriell tillverkning och så länge det tar sikte på tillverkaren av en färdig produkt som distribueras till den slutlige användaren. Förhållandena kan emellertid variera och ge upphov till skiftande problem.

Till en början kan konstateras att det inte bara är den som *tillverkar* en produkt som bör bära ett produktansvar. I det föregående (avsnitt 2.2.2) har jag föreslagit att naturprodukter skall omfattas av det strikta ansvaret. Det medför att den som uppföder boskap, odlar växter eller på annat sätt *frambringar* produkter bör ansvara för skador som orsakas av säkerhetsbrister hos produkterna. Även den som *insamlar* naturprodukter, t.ex. plockar bär eller jagar vilt, bör kunna ådra sig strikt produktansvar.

Vidare måste beaktas att produktionsförhållandena i det moderna samhället är invecklade. Innan en produkt är färdig att levereras till den slutlige användaren har den ofta passerat många led i en lång tillverkningsprocess. Den ursprungliga råvaran har bearbetats. Andra produkter kanske har tillfogats. Ytterligare bearbetning kan ha skett i senare led. Det är inte givet vem i detta system som skall ansvara som tillverkare.

I EG-direktivet har man valt den lösningen att tillverkaren av en beståndsdel i en produkt skall vara strikt ansvarig jämte huvudproduktens tillverkare för skador som orsakas av bristande säkerhet hos beståndsdelen (artikel 3 första stycket och artikel 7 f). Tillverkaren av beståndsdelen blir således ansvarig, om det styrks att beståndsdelen, bedömd som en självständig produkt, brast i fråga om säkerhet och därigenom vållade skadan. Han har däremot inget ansvar när tillverkaren av huvudprodukten använder en i och för sig felfri beståndsdel på ett olämpligt sätt.

Förslaget i promemorian överensstämmer med denna lösning. Även jag förordar en sådan reglering. Den svenska produktskadelagen bör således bygga på samma principer som EG-direktivet angående fördelningen av ansvaret mellan tillverkaren av en delprodukt och tillverkaren av den produkt i vilken delprodukten ingår.

EG-direktivet innehåller i artikel 7 f en regel som säger att en komponenttillverkare inte är ansvarig enligt direktivet, om han bevisar att defekten kan tillskrivas utformningen av den produkt i vilken komponenten har infogats eller de instruktioner som den produktens tillverkare har lämnat. Det materiella innehållet i denna regel framgår redan av artiklarna 1 och 3. Enligt dessa regler ansvarar ju en komponenttillverkare endast för skador som orsakas av en defekt i hans produkt, dvs. i komponenten. Denna defekt skall föreligga när komponenttillverkaren sätter sin produkt i omlopp. Härav följer att han inte ansvarar för en skada som beror på en olämplig utformning av huvudprodukten. På motsvarande sätt förhåller det sig när komponenttillverkaren har levererat en produkt till tillverkaren av huvudprodukten helt i enlighet med dennes anvisningar - men utan att ha fått veta vad komponenten skall användas till - och skadan uppstår till följd av att komponenten är tillverkad i enlighet med beställningen. Eftersom artikel 7 f är utformad som en regel

om omkastad bevisbörda, gör den dock regelsystemet mer invecklat. Enligt min mening kan den dessutom ge upphov till missförstånd rörande dess förhållande till de grundläggande ansvarsreglerna i artiklarna 1 och 3. Jag anser att en regel motsvarande artikel 7 f kan undvaras i den svenska lagen. Ansvarsförhållandet framgår ändå tillräckligt klart. Någon saklig avvikelse från direktivet är inte avsedd.

Av den förordade ansvarsregeln kan också utläsas att huvudproduktens tillverkare blir ansvarig, om en defekt i en komponent eller ingrediens har gjort att huvudprodukten är behäftad med en säkerhetsbrist. I ett sådant fall bör tillverkarna av såväl huvudprodukten som komponenten eller ingrediensen bära produktansvaret. Gentemot den skadelidande bör huvudproduktens tillverkare inte kunna lasta över ansvaret på den som ansvarar för delprodukten. För att detta skall vara helt klart är det enligt min mening lämpligt att i produktskadelagen uttryckligen föreskriva att, om en skada har uppstått till följd av en säkerhetsbrist hos en produkt som utgör beståndsdel i en annan produkt, båda produkterna skall anses ha orsakat skadan.

Ett synsätt motsvarande det som nu har anlagts på komponenttillverkarens ansvar bör gälla också i sådana fall där en produkt vidareutvecklas eller förädlas genom bearbetning i flera led. Både den som frambringar en råvara och den som i senare led bearbetar råvaran eller därav framställda halvfabrikat kommer då att bära produktansvaret, liksom den som färdigställer slutprodukten. I fråga om exempelvis kött skall produktansvar sålunda kunna åläggas dels bonden som föder upp djuret, dels slakteriet som slaktar och styckar det, dels också restaurangen som anrättar köttet och serverar det. En förutsättning för ansvar i vart och ett av leden är dock att den skadeorsakande säkerhetsbristen har uppstått innan produkten lämnade det ledet (jfr avsnitt 2.3.3).

För att tillverkaransvaret skall kunna utkrävas i ett visst led - efter det att produkten har insamlats eller frambringats - måste krävas att den ansvarige i det ledet har vidtagit någon åtgärd med produkten som kan sägas innebära tillverkning. Huruvida så skall anses vara fallet kan någon gång vara tveksamt. Utgångspunkten bör emellertid vara att tillverkaransvaret åvilar den som har bearbetat produkten på sådant sätt att dess egenskaper har förändrats i något relevant avseende. Den som kan bestämma över produktens utformning och därmed påverka dess säkerhet bör anses vara tillverkare. Om exempelvis det enda som har skett i ett visst led är att produkten har förpackats utan att den i övrigt har förändrats, kan strikt tillverkaransvar i det ledet knappast komma i fråga. Däremot kan naturligtvis den som har tillverkat förpackningen ådra sig produktansvar, om förpackningen medför att innehållet blir skadligt.

Flera olika personer kan således enligt de föreslagna reglerna vara ansvariga som tillverkare för skador som orsakas av en slutprodukt: den som frambringar råvaran, den som tillverkar en komponent eller ingrediens, den som bearbetar produkten eller dess beståndsdelar och slutligen den som sätter samman den färdiga produkten och ger den dess definitiva utformning. Det betyder att man inte uppnår de fördelaktiga verkningar som en fullständig kanalisering av skadeståndsansvaret skulle

innebära. Sålunda kan dubbelförsäkring inte undvikas och regressförfaranden bli nödvändiga. Denna lösning har emellertid valts i EG-direktivet. Jag förordar att den svenska lagen skall bygga på samma princip. Det strikta ansvaret kan annars sättas helt ur spel.

Apoteksbolaget har i sitt remissvar tagit upp en konsekvens av de föreslagna reglerna om tillverkaransvar. Apoteksbolaget har hävdad att det inte är rimligt att bolaget skall bära ett strikt ansvar för produkter som bolaget har skyldighet att tillverka eller leverera. Enligt avtalet mellan staten och Apoteksbolaget om bolagets verksamhet åtar sig bolaget att med ensamrätt driva detaljhandel med läkemedel enligt vad som sägs i avtalet. Det åligger bolaget att bl.a. anskaffa och tillhandahålla läkemedel som har förordnats av läkare och andra som har rätt att förskriva läkemedel. Som bolaget har påpekat är sådana läkemedel i mycket stor utsträckning en s.k. registrerad farmaceutisk specialitet, men det kan också vara fråga om en specialitet som inte är registrerad i Sverige men som bolaget kan importera från utlandet. En läkare kan också förskriva en komposition som ej finns som färdigtillverkat läkemedel utan som bolaget måste tillverka enligt läkarens recept.

EG-direktivet medger inte att någon viss näringsidkare undantas från det strikta produktansvaret. Redan av detta skäl är det inte möjligt att undanta Apoteksbolaget från det strikta produktansvaret, om den svenska produktskadelagen skall harmoniera med EGs regler. Till skillnad från bolaget finner jag det inte heller orimligt att bolaget enligt produktskadelagen får bära det ekonomiska ansvaret för de produkter som det med ensamrätt tillhandahåller på den svenska marknaden.

2.5.3 Importörer

Mitt förslag: Också den som importerar en produkt för att sätta den i omlopp här i landet skall ha ett strikt produktansvar. Detta skall gälla oavsett om produkten är en färdig produkt eller om den är en ingrediens eller komponent som är avsedd att ingå i en annan produkt.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 124-127).

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Ett antal näringslivsorganisationer efterlyser förtydliganden av importörsbegreppet.

Skälen för mitt förslag: När en produkt som har importerats till landet orsakar skada är det redan av geografiska skäl i allmänhet svårt för den skadelidande att göra sina anspråk gällande mot den utländska tillverkaren. Den skadelidande, som ofta är en enskild konsument, kan till en början ha stora besvär med att komma i kontakt med tillverkaren för att framföra sina krav. Vidare är det knappast möjligt för den skadelidande att med någon kraft hävda sin ståndpunkt vid förhandlingar som skall föras med en motpart i ett annat land. En enskild skadelidande kan inte heller driva en domstolsprocess mot tillverkaren i dennes hemland utan

att det medför stora kostnader och andra problem. Om den skadelidande skulle lyckas få en dom till sin fördel, måste han slutligen också få den verkställd mot den utländska motparten.

Det förekommer visserligen regler som är ägnade att underlätta för en skadelidande att föra talan mot en tillverkare i ett annat land. I 1988 års konvention om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område (Luganokonventionen) finns regler som gäller bl.a. talan om skadestånd utanför avtalsförhållanden. Konventionen medger bl.a. att sådan talan väcks i den stat där skadan uppkom eller i den stat där den skadegörande handlingen företogs. Den omständigheten att ett företag har en filial i ett land kan också ge det landet domsrätt.

Frågan om en svensk anslutning till Luganokonventionen övervägs för närvarande. Luganokonventionen är visserligen under vissa förutsättningar öppen också för stater utanför EG-EFTA-området. Likväl kan den antas få ett geografiskt begränsat tillämpningsområde och det kan beräknas ta ytterligare åtskilliga år innan den har tillträtts av samtliga EG- och EFTA-länder. Även om konventionen träder i kraft och får sådan anslutning som har avsetts, är det därför angeläget att se till att en skadelidande, om tillverkaren finns utomlands, har möjligheter att göra gällande skadeståndskrav mot någon här i landet, lämpligen den som har fört in produkten i landet.

I EG-direktivet har tillverkarens ansvar också kompletterats med ett ansvar för importören. Även den norska och den finska lagen innehåller regler med denna innebörd.

Om importören sålunda görs ansvarig för produktskador, hindrar det inte att även den utländske tillverkaren kan bära produktansvaret. I vissa fall kan det vara av intresse för den skadelidande att ha den möjligheten, t.ex. när tillverkaren är ett utländskt företag som har en filial i Sverige.

Som produktansvarskommittén har påpekat (se SOU 1979:79 s. 85 ff) är det ibland osäkert vem som skall anses vara importör. Frågan behandlas närmare i specialmotiveringen till 6 §.

I det föregående (avsnitt 2.3.3) har jag föreslagit att den som inte har satt en produkt i omlopp inte skall vara strikt ansvarig för skador som produkten orsakar. Det betyder i fråga om import att den som för in en vara i landet och sedan använder den för eget bruk inte bär något produktansvar. Det finns lika liten anledning att ålägga en sådan importör strikt produktansvar som att lägga det på den som för eget bruk köper en produkt av en inhemsk säljare. Först om importören sätter produkten i omlopp i landet bör han bli strikt ansvarig för skador som orsakas av en säkerhetsbrist hos produkten.

En särskild fråga är hur man bör se på det fallet att en importör först använder den importerade produkten för eget bruk och därefter avyttrar den i begagnat skick. Allmänt sett torde det i ett sådant fall vara mer berättigat att jämföra importören med en inhemsk köpare än med någon som importerar produkten för att omedelbart sälja den vidare här i landet. Ett strikt produktansvar bör alltså ligga endast på det sistnämnda slaget av importör.

Samma tanke har kommit till uttryck i EG-direktivets artikel 3 andra

stycket. För att strikt ansvar skall komma i fråga förutsätts enligt den bestämmelsen att importören har fört in produkten i avsikt att sprida den vidare genom försäljning, uthyrning, leasing eller på annat sätt. Genom denna regel undantas från det strikta ansvaret sådan import som enligt vad som nu har anförts inte bör föranleda strikt ansvar.

I promemorian föreslås också en sådan regel men den formuleras med hjälp av uttrycket "sätta i omlopp". Även jag anser att den formuleringen är att föredra, eftersom den direkt anknyter till huvudregeln om när det strikta ansvaret inträder.

För att en importör skall ådra sig strikt ansvar bör således förutsättas att han har importerat den skadegörande produkten för att sätta den i omlopp här i landet.

I nästa avsnitt behandlar jag den särskilda frågan om importörsbegreppet i EG-direktivet och de diskussioner som har förts inom ramen för EES-förhandlingarna om ansvaret vid import inom EES.

2.5.4 Undantag från importörsansvaret

Min bedömning: EG-direktivets regler om importörens ansvar bör inte på nuvarande stadium föranleda några särskilda lagstiftningsåtgärder från svensk sida.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med min bedömning (se promemorian s. 217-221).

Remissinstanserna: Ett antal näringslivsorganisationer anser att regeln om produktansvar för importören inte skall gälla vid import från EG-länderna eller de övriga EFTA-länderna. En remissinstans anser att Sverige i EES-förhandlingarna bör eftersträva en överenskommelse av innebörden att tillverkare i de övriga EFTA-länderna och i EG-länderna likställs med inhemska tillverkare.

Skälen för min bedömning: I EG-direktivets artikel 3 andra stycket regleras importörens produktansvar. Det har gjorts gällande att denna regel på grund av sin speciella utformning kan leda till att konkurrensen vid import till EGs medlemsländer snedvrids. Regeln föreskriver nämligen att den som importerar en produkt till Gemenskapen skall anses vara en producent i direktivets mening och ansvara som producent. Det är således endast den som importerar en produkt från ett land utanför Gemenskapen som bär produktansvaret. Vid handel mellan länder inom Gemenskapen är importören inte ansvarig utan endast producenten i exportlandet. En näringsidkare i ett EG-land som behöver importera en produkt och har att välja mellan två i övrigt likvärdiga alternativ, av vilka det ena är en produkt från ett annat EG-land och det andra en produkt från ett land utanför EG, föredrar antagligen det förstnämnda alternativet, eftersom han då undgår det strikta produktansvaret. På detta sätt, har man menat, snedvrider EG-direktivets regel om importörens ansvar konkurrensen till fördel för företagen inom EG.

Frågan om EG-direktivets regel om importörens ansvar och regelns

inverkan på konkurrensförhållandena har sedan år 1987 diskuterats inom en expertgrupp bestående av företrädare för EFTAs medlemsländer och EG-kommissionen. Frågan behandlas numera också inom EES-förhandlingarna. Från särskilt vissa av EFTA-ländernas sida har framförts starka önskemål om att få till stånd en lösning som innebär att importörsansvaret inte verkar handelshindrande vid export från EFTA till EG.

EG-kommissionens företrädare har förklarat att man är beredd att diskutera frågan och försöka finna en tillfredsställande lösning.

59

Önskemålet från EFTA-sidan är att tillverkare i EFTA-länder skall kunna konkurrera på lika villkor med tillverkare i EG-länder vid export till ett EG-land. För att uppnå detta har man tänkt sig att på ett eller annat sätt eliminera importörens ansvar vid import från ett EFTA-land till ett EG-land. En förutsättning för att detta skall bli möjligt är ömsesidighet, dvs. att en importör inte heller är ansvarig vid import från ett EG-land till ett EFTA-land. För de skadelidande skulle emellertid en sådan ordning medföra avsevärda nackdelar. De skulle inte ha någon importör i det egna landet att vända sig till utan vara tvungna att söka rätt på den utländske tillverkaren. För att åtminstone i någon mån råda bot på detta förhållande måste man också ha regler om domsrätt och domsverkställighet, som gör att den skadelidande kan hävda sin rätt i det egna landet. Konventioner om sådana regler har slutits mellan EFTAs och EGs medlemsländer (Brysselkonventionen och Luganokonventionen, se promemorian avsnitt 3.11.2).

Ett system av det skisserade slaget blir konkurrensneutralt i den meningen att en importör i ett EG-land inte längre på grund av produktansvarsreglerna har anledning att föredra import från ett annat EG-land framför import från ett EFTA-land.

För att möjliggöra att importörsansvaret avskaffas i förhållandet till andra EFTA-länder och EG har man i den norska lagen infört en regel som bemyndigar Kongen att genom avtal med främmande stat bestämma att import till Norge från en eller flera angivna stater inte skall anses som import enligt lagens bestämmelser och att den som har infört produkten till en av de ifrågavarande avtalsstaterna från en annan stat skall vara ansvarig som producent. I den finska lagen finns en liknande fullmaktsbestämmelse.

För Sveriges vidkommande kan det ifrågasättas huruvida en sådan bestämmelse är förenlig med 8 kap. 2 § regeringsformen, som stadgar att föreskrifter om enskildas personliga ställning samt om deras personliga och ekonomiska förhållanden inbördes skall meddelas genom lag.

Frågan huruvida regeln om importörsansvaret kan undvaras och hur det i så fall skall gå till att avskaffa regeln behandlas som jag nämnt inom ramen för EES-förhandlingarna. Jag avser att återkomma med förslag till regeringen i denna fråga när resultatet av förhandlingarna föreligger.

Jag delar således promemorians bedömning att de möjliga konsekvenserna av EG-direktivets regel om importörens ansvar inte skall föranleda några särskilda lagstiftningsåtgärder från svensk sida på nuvarande stadium.

Mitt förslag: Den som marknadsför en produkt som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken skall - jämte tillverkaren eller importören - ha ett strikt produktansvar.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 127-128)

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Ett antal näringslivsorganisationer anser dock att den som utger sig som tillverkare inte skall vara ansvarig, om en köpare vet att produkten är framställd av någon annan. Sveriges Köpmannaförbund anser att reglerna om ansvaret för den som utger sig som tillverkare bör inskränkas till sådana produkter med eget varumärke vilkas faktiska tillverkare eller importör inte omedelbart kan identifieras.

Skälen för mitt förslag: En vanlig företeelse i dagens varudistribution är att t.ex. varuhus och butikskedjor säljer produkter under eget namn som om de själva har tillverkat dem, trots att produkterna i själva verket har framställts av andra. Att man förfar på detta sätt kan ha olika orsaker. Ett vanligt motiv torde vara att varuhuset eller butikskedjan vill utnyttja sitt väl inarbetade varumärke - och det förtroende hos allmänheten som är förknippat därmed - när man säljer produkter från små och mindre kända tillverkare. Inte sällan är det till och med så att varuhuset eller butikskedjan beställer en tillverkning efter bestämd specifikation i ett utomeuropeiskt lågprisland och sedan säljer produkten under eget namn här i Sverige.

Genom att utge sig för att själv vara upphovet till produkten kan en näringsidkare anses ta på sig ansvaret för produktens kvalitet. När han på detta sätt utnyttjar sitt namn i marknadsföringen av produkten är det naturligt att han också får bära ansvaret för skador som produkten kan orsaka. Den som marknadsför en produkt som sin bör därför vara strikt ansvarig för skador som produkten orsakar till följd av bristande säkerhet. Konsekvenserna av en sådan regel kan inte bli alltför betungande för de berörda näringsidkarna. De kan ju lätt undvika ansvaret genom att i stället förse produkterna med uppgift om deras egentliga ursprung.

Till skillnad från näringslivsorganisationerna anser jag att ett sådant ansvar bör kunna utkrävas, även om det går att hitta någon tillverkare eller importör som är ansvarig enligt de regler som har föreslagits i föregående avsnitt. Det är en avgörande fördel för den skadelidande att kunna hålla sig till och lita på den ursprungsmärkning som produkten är försedd med.

Med hänsyn till risken för illojala förfaranden bör å andra sidan inte heller tillverkaren eller importören gå fri från ansvar i dessa fall, om det är möjligt att spåra dem.

Regler med den angivna innebörden finns i EG-direktivet (artikel 3 första stycket). Även den norska och den finska lagen innehåller sådana

På grund av det anförda förordar jag att även den svenska produkt-skadelagen skall innehålla en sådan regel. Den som marknadsför en produkt som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken skall - jämte tillverkaren eller importören - ha ett strikt produktansvar.

2.5.6 Anonyma produkter

Mitt förslag: Om det av en inhemsk produkt inte framgår vem som har tillverkat, frambringat eller insamlat den och det inte heller finns någon här i landet som har marknadsfört den som sin produkt, skall var och en som har tillhandahållit produkten ha ett strikt produktansvar. Ansvaret skall dock inte bäras av den som anvisar någon i ett tidigare distributionsled mot vilken kravet i stället kan göras gällande. En sådan anvisning skall ges inom en månad efter det att den skadelidande framställt krav på ersättning eller på annat sätt påkallat anvisningen.

Motsvarande regler skall gälla beträffande en importerad produkt, om det inte av produkten framgår vem som har importerat den.

Promemorians förslag: Överensstämmer i sak med mitt förslag (se promemorian s. 128-132). I promemorian har bestämmelsen dock utformats annorlunda.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Ett par instanser avstyrker förslaget. Några remissinstanser efterlyser förtydliganden av bestämmelsen. Från ett annat håll ifrågasätts om det inte bör regleras vad som skall gälla om den som anvisats som tillverkare eller importör är på obestånd eller annat hinder föreligger för den skadelidande att göra gällande sin rätt. En remissinstans anser att tidsfristen skall anges i enlighet med EG-direktivet eller, i andra hand, förlängas.

Skälen för mitt förslag: En grundtanke med produktansvarslagstiftningen är att det så långt som möjligt skall vid varje skadefall finnas någon ansvarig person som den skadelidande kan nå med sina krav. För att en sådan princip skall få effektivt genomslag räcker det inte med att den som är eller utger sig för att vara tillverkare eller importör görs skadeståndsansvarig. Dessa regler måste kompletteras med regler för sådana fall då den skadelidande inte kan få reda på vem som har tillverkat eller importerat den skadeorsakande produkten.

En skadelidande konsument har i fall av det sistnämnda slaget normalt ingen annan att rikta sina ersättningskrav mot än den som har sålt produkten till honom eller på annat sätt tillhandahållit den. Det synes också vara rimligt att i förhållandet mellan leverantören och den skadelidande hellre lägga skadeståndsansvaret på leverantören än låta den enskilde skadelidande själv bära skadans ekonomiska verkningar. Ansvaret behöver inte heller bli alltför betungande för leverantören, om

han får rätt att befria sig från ansvaret genom att utpeka någon i ett tidigare distributionsled som är ansvarig. En sådan regel kan få positiva verkningar. Genom den tvingas företagen i omsättningskedjan att hjälpa till att spåra tillverkaren eller importören, och de motiveras att bevara handlingar och annat material som gör detta möjligt. Vidare kan det antas att regeln gör det svårare för tillverkare och importörer att vara anonyma.

EG-direktivet har en ansvarsregel av detta slag. Den norska och den finska lagen innehåller också sådana regler.

Enligt artikel 3 tredje stycket i EG-direktivet skall, när tillverkaren av produkten inte kan identifieras, varje leverantör av produkten betraktas som tillverkare av den, om han inte inom skälig tid meddelar den skadelidande vem tillverkaren eller den person som levererat produkten till honom är. Detsamma skall gälla för en importerad produkt, även om tillverkarens namn är angett, om importörens identitet inte framgår av produkten.

Sveriges Köpmannaförbund anser det inte vara rimligt att en detaljist, som inte har haft något som helst inflytande över en varas tillverkning eller vidarebearbetning, skall åläggas ansvar för produktens farlighet. Möjligheten till ansvarsbefrielse blir enligt förbundet en illusion i det fall där tidigare led inte är identifierbara. Frågan om okända aktörer i tidigare led anknyter också till frågan om lagen skall omfatta obearbetade produkter från djur- eller växtvärlden. Sveriges Livsmedelshandlareförbund har anfört liknande synpunkter.

När dessa synpunkter skall bedömas finns det enligt min mening skäl att inledningsvis slå fast följande. Om skadestandsreglerna i ett visst fall inte utpekar någon på tillverkar- eller leverantörssidan som ersättningsskyldig, blir det den skadelidande själv som får bära de ekonomiska följderna av produktskadan. Ett sådant resultat strider mot den grundtanke med produktansvarslagstiftningen som jag nämnde i början av detta avsnitt, nämligen att den skadelidande alltid bör ha någon att vända sig till med sina krav.

Det förefaller också tämligen uppenbart att den ekonomiska förlusten av en produktskada hellre bör bäras av en detaljist som har levererat produkten än av den enskilde skadelidande. Om detaljisten vet att han riskerar dessa kostnader och vill undvika dem, kan han - åtminstone i vissa fall - vidta åtgärder så att han kan föra ansvaret bakåt i distributionskedjan. Någon sådan möjlighet har inte konsumenten. Till skillnad från konsumenten kan detaljisten också behandla utbetalade skadestånd som kostnader i rörelsen och därmed slå ut dem på produkternas pris.

Det anförda talar för att detaljhandlare bör vara strikt ansvariga enligt den föreslagna regeln.

Bestämmelsen bör utformas i överensstämmelse med motsvarande regel i EG-direktivet. Det innebär att var och en som har tillhandahållit en anonym produkt som har orsakat skada till följd av bristande säkerhet blir strikt ansvarig för skadan, om han inte uppger vem som har tillhandahållit honom produkten eller vem som har tillverkat, frambringat eller insamlat den eller, i fråga om en importerad produkt, vem som har importerat den.

De upplysningar om den utpekades identitet som den skadelidande skall få måste vara så utförliga att denne på grundval av dem kan göra sin rätt gällande mot den utpekade. Det innebär att uppgiften normalt måste innefatta namn och aktuell adress på den utpekade. Den som har tillhandahållit den skadegörande produkten har normalt bättre möjligheter än den som lidit skadan att få fram aktuella uppgifter. Eftersom det är fråga om en möjlighet för leverantören att gå fri från ansvar är det rimligt att han får stå risken för att tillräckliga uppgifter inte kan tillhandahållas.

Enligt förslaget i promemorian skall de uppgifter som befriar leverantören från produktansvaret lämnas inom en månad efter begäran från den som kräver ersättning. Enligt EG-direktivet skall uppgifterna lämnas inom skälig tid. Svenska Kommunförbundet anser att tidsfristen i första hand bör anges i enlighet med EG-direktivet eller att den i andra hand skall förlängas. Visserligen kan möjligheterna att ge erforderliga uppgifter om den utpekade variera från fall till fall. Jag anser emellertid att en så obestämd tidsangivelse som finns i EG-direktivet lätt kan ge upphov till tvister. Tidsfristen bör därför anges entydigt. Det är vidare angeläget att den skadelidande snabbt får klart för sig till vem han skall rikta sitt ersättningsanspråk och att han får tillräckliga uppgifter för att kunna framställa sitt anspråk. När EG-direktivet införlivades med tysk rätt bestämdes tidsfristen till en månad (4 § tredje stycket Produkthaftungsgesetz). Även i den finska lagen är tidsfristen en månad efter begäran av den som kräver ersättning. Jag förordar att tidsfristen i den svenska regeln bestäms till en månad. Bestämmelsen bör utformas i enlighet med *lagrådets* förslag, se specialmotiveringen till 7 §.

Allmänna reklamationsnämnden har ifrågasatt om det inte bör regleras vad som skall gälla, om den som anvisas är på obestånd eller hinder av annat slag föreligger för den skadelidande att göra sin rätt gällande.

EG-direktivet innehåller inte någon regel om att leverantören av produkten skall bära något ansvar för att den utpekade kan fullgöra en eventuell skyldighet att utge ersättning. Inte heller den norska eller den finska lagen innehåller någon sådan bestämmelse. Redan hänsynen till internationell rättslikhet talar mot en särlösning i denna fråga i den svenska lagen.

2.5.7 Näringsverksamhet

Mitt förslag: För att någon skall bli ansvarig enligt produktskadlagen krävs att han har satt den skadegörande produkten i omlopp i en näringsverksamhet.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 133-136).

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Konsumentverket förespråkar dock att även produkter som tillhandahålls i offentlig verksamhet på sikt skall omfattas av samma produktansvar som produkter i näringsverksamhet. Svenska

Kommunförbundet anser att begreppet näringsverksamhet bör preciseras bättre.

Prop. 1990/91:197

Skälen för mitt förslag: De argument som brukar anföras till stöd för strikt skadeståndsansvar (se avsnitt 2.3.1) bygger i allmänhet på förutsättningen att den som skall bära det strikta ansvaret är näringsidkare. Tanken är ju att ansvaret skall kanaliseras till kostnadsbärare som förmår betala ersättningsbeloppen eller täcka ansvaret genom försäkring och som kan pulvrисera kostnaden genom att behandla den som en kostnad i rörelsen. I andra fall har en verksamhets särskilt farliga karaktär ansetts motivera strikt ansvar för skador som orsakas av verksamheten.

För produktskadornas vidkommande kan det inte anses att det strikta ansvaret behöver utsträckas till att gälla skador orsakade av produkter som tillhandahålls i privata förhållanden. De ekonomiska argumenten gäller inte i sådana fall. Privatpersoner torde ytterst sällan leva under sådana ekonomiska villkor att det är meningsfullt att lita till deras resurser då produktskador skall ersättas. Någon pulvrисeringseffekt kan inte heller åstadkommas utanför en näringsverksamhet. Om en enskild person driver en farlig verksamhet som inte kan betecknas som näringsverksamhet, torde det allmänna culpaansvaret i tillräcklig mån fylla erforderliga skadeståndsrättsliga funktioner, t.ex. den preventiva funktionen. Ett strikt produktansvar skulle dessutom kunna bli orimligt betungande för den enskilde.

Det strikta produktansvaret bör således begränsas till skador som orsakas av sådana produkter som tillverkas eller tillhandahålls inom ramen för en näringsverksamhet. Så har också skett i EG-direktivet (artikel 7 c).

Även i den norska och den finska lagen finns regler som syftar till att begränsa det strikta ansvaret till näringsidkare.

Enligt regeln i EG-direktivet skall tillverkaren inte vara ansvarig enligt direktivet, om han bevisar att produkten varken framstälts av honom för försäljning eller annan form av distribution i ekonomiskt syfte eller framstälts eller distribuerats av honom inom ramen för en näringsverksamhet.

Regeln synes innebära att två negativt formulerade villkor skall vara uppfyllda samtidigt för att strikt ansvar inte skall föreligga. Produkten får inte vara framställd i ekonomiskt syfte ("for economic purpose"). Produkten får inte heller vara framställd eller distribuerad inom ramen för en näringsverksamhet ("in the course of his business"). Detta förefaller att vara en onödigt invecklad reglering. Från det strikta ansvaret skall undantas personer som tillhandahåller skadebringande produkter utan att det har samband med någon näringsverksamhet som de bedriver. Tidigare har föreslagits (avsnitt 2.3.3) att den avgörande tidpunkten då det strikta ansvaret inträder skall vara den då den ansvarige sätter produkten i omlopp. Även när det gäller ansvarets begränsning till näringsverksamhet kan man anknyta till detta moment. För att strikt ansvar skall inträda skulle då krävas att den ansvarige har satt den skadegörande produkten i omlopp i en näringsverksamhet. Innebörden av termen "sätta i omlopp" har behandlats i avsnitt 2.3.3. Begreppet "näringsverksamhet" är välkänt

i tidigare konsumenträttslig lagstiftning (se t.ex. prop 1984/85:110 s. 141). Därmed avses en verksamhet av ekonomisk art som bedrivs yrkesmässigt.

Ett särskilt problem aktualiseras emellertid genom rättsfallet NJA 1989 s. 389 som har nämnts i det föregående (avsnitt 2.3.1). I detta fall ålade högsta domstolen Stockholms stad ett strikt skadeståndsansvar för personskada som en lärare hade drabbats av genom att äta av den mat som hade serverats personal och elever vid en skolbespisning i Stockholm. Så som begreppet näringsverksamhet används inom konsumentlagstiftningen torde det knappast ta sikte på service av detta slag som tillhandahålls i offentlig regi utan betalning. Om det strikta ansvaret enligt produktskadelagen begränsas till skador som orsakas av produkter som tillhandahålls i näringsverksamhet, kommer sådan offentlig verksamhet således att falla utanför det strikta ansvaret enligt lagen. Sakligt sett är det emellertid inte motiverat att i detta hänseende behandla dessa slag av offentlig verksamhet annorlunda än näringsverksamhet.

Motsvarande problem uppkommer när det gäller skyldighet att återkalla farliga produkter. Produktsäkerhetslagen är tillämplig i fråga om sådana varor och tjänster som tillhandahålls i näringsverksamhet. Frågan om att vidga tillämpningsområdet till varor och tjänster som tillhandahålls i den offentliga sektorn diskuterades under riksdagens behandling av propositionen med förslag till produktsäkerhetslag (se lagutskottets betänkande 1988/89:LU13 s. 9). Denna fråga bereds nu i civildepartementet. En inom civildepartementet upprättad promemoria har sänts på remiss (dnr C 91-854).

Det bör påpekas att begränsningen till produkter som tillhandahålls i näringsverksamhet får mindre betydelse för produktskadelagens tillämpningsområde än när det gäller produktsäkerhetslagens tillämpning. Det skadeståndsansvar som tillverkare och importör skall ha enligt produktskadelagen gäller nämligen även för produkter som av stat eller kommun förvärvas för att användas i sådan offentlig verksamhet som här avses. De produktskador inom den offentliga sektorn som inte skulle omfattas av det föreslagna skadeståndsansvaret enligt produktskadelagen är således endast skador som orsakas av sådana produkter som ett offentligt organ självt tillverkat eller importerat för att de skall användas i en offentlig verksamhet som inte kan anses som näringsverksamhet.

Det förefaller inte vara lämpligt att nu ta ställning till frågan hur ett strikt produktansvar bör utformas för denna del av den offentliga verksamheten. Eftersom ett strikt ansvar på i vart fall en del av detta område redan har införts genom högsta domstolens praxis, torde lagstiftning på just detta område utan olägenhet kunna vänta ytterligare någon tid.

Lagrådet har förklarat sig inte kunna instämma i att rättsfallet kan ges en så bestämd innebörd utan en ny prövning, eftersom det bygger på ett rättsläge som inte föreligger sedan produktskadelagen trätt i kraft. Självfallet håller jag med lagrådet om att den fortsatta rättstillämpningen får utvisa vilken betydelse som skall tillmätas rättsfallet.

Jag vill också erinra om att det allmännas skadeståndsansvar utreds av en särskild kommitté (Ju 1989:03).

På grund av det anförda förordar jag att produktskadelagen - i likhet med EG-direktivet - begränsas till att avse produkter som tillhandahålls i näringsverksamhet.

En utredning angående frågan huruvida en produkt har tillhandahållits i en näringsverksamhet rör omständigheter som typiskt sett kontrolleras av den som krävs på skadestånd. Det är därför naturligt att bevisbördan läggs på honom. Så har också skett i EG-direktivet. Regelns närmare utformning skall behandlas i avsnitt 2.8.2.

2.6 Produktansvarets fördelning mellan flera ansvariga

2.6.1 Solidariskt ansvar enligt produktskadelagen

Mitt förslag: Har skadestånd enligt produktskadelagen betalats av en eller flera solidariskt ansvariga, skall ersättningsskyldigheten fördelas mellan de solidariskt ansvariga enligt de principer för sådan ansvarsfördelning som gäller inom skadeståndsrätten i allmänhet.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 136-142).

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanserna lämnar förslaget utan erinran. En instans anser att frågan om vem som har de största ekonomiska resurserna inte skall utgöra en faktor vid den slutliga fördelningen av ersättningsskyldigheten mellan de solidariskt ansvariga. Från ett annat håll efterlyser man ett klargörande huruvida den som har tillhandahållit en s.k. anonym produkt skall ha möjlighet att, sedan han väl har ersatt den skadelidande, återkräva ersättningen av den som är ersättningsskyldig enligt den föreslagna bestämmelsen i 6 §. Ytterligare en instans anser att det bör införas en tvingande regressrätt i dessa fall. **Skälen för mitt förslag:** När en produkt orsakar en skada till följd av att den inte är så säker som har kunnat förväntas, kan det inträffa att mer än en näringsidkare samtidigt bär produktansvar enligt de regler som föreslås i denna proposition. Så är exempelvis fallet om skadan orsakas av en bristfällig beståndsdel i en produkt. Då ansvarar både tillverkaren av den färdiga produkten och tillverkaren av beståndsdelen (se avsnitt 2.5.2). Vidare kan fall förekomma där det vid sidan av den som ansvarar strikt enligt produktskadelagen finns någon som har medverkat till skadan på grund av vårdslöshet och ansvarar för den enligt skadeståndslagen.

När två eller flera på detta sätt bär ansvar för samma skada är de enligt 6 kap. 3 § skadeståndslagen solidariskt ansvariga gentemot den skadelidande. Det betyder att den skadelidande kan vända sig till vem som helst av de ansvariga och denne är då skyldig att ersätta hela skadan. I vissa fall kan dock det solidariska ansvaret vara inskränkt (se promemorian s.137).

Allmänna lagregler saknas om hur det solidariska ansvaret slutligen skall fördelas mellan de skadeståndsskyldiga. Den allmänna principen anses vara att en skälighetsbedömning skall göras, varvid man skall ta

hänsyn till grunden för de berörda parternas ansvar och övriga omständigheter, såsom om någon av dessa i övervägande grad har orsakat skadan. En viss presumtion synes gälla för att ansvaret slutligen skall delas lika mellan ömse sidor (jfr SOU 1975:103 s. 135). En närmare redogörelse för gällande rätt lämnas i promemorian (s. 137-138).

På ett speciellt område, nämligen i fråga om miljöskador, har nyligen införts en särskild regel om den slutliga fördelningen mellan solidariskt skadeståndsskyldiga. I 8 § andra stycket miljöskadelagen föreskrivs att vad de solidariskt ansvariga har betalat i skadestånd skall, om inte annat har avtalats, fördelas mellan dem efter vad som är skäligt med hänsyn till grunden för skadeståndsansvaret, möjligheterna att förebygga skadan och omständigheterna i övrigt.

Frågan är nu om särskilda regler angående den slutliga ansvarsfördelningen bör tas in även i produktskadelagen eller om skadeståndsrättens allmänna principer bör tillämpas.

Ett par remissinstanser har riktat viss kritik mot förslaget i promemorian om att den slutliga fördelningen av ersättningsskyldigheten skall göras enligt de allmänna reglerna om ansvarsfördelning inom skadeståndsrätten. Industrins Byggmateriellgrupp anser att det bör klart anges att frågan om vem som har de största ekonomiska resurserna inte skall utgöra en faktor vid den slutliga fördelningen av ett solidariskt ansvar. I annat fall finns det enligt Byggmateriellgruppen risk för ökade försäkringskostnader. Svenska försäkringsbolags riksförbund anser att det bör klargöras om den som har tillhandahållit en s.k. anonym produkt har möjlighet att, sedan han väl ersatt den skadelidande, återkräva ersättningen av den som är ersättningsskyldig enligt den föreslagna bestämmelsen i promemorians 6 §. Ett tänkbart fall är att det först efter en längre tid blir känt för en detaljist vem som har tillverkat en skadebringande produkt. Enligt riksförbundets mening är det inte givet att den allmänna skadeståndsrättens princip om fördelning av ersättningsskyldigheten mellan solidariskt ansvariga är den lämpligaste i dessa situationer. Sveriges Köpmannaförbund anser att det bör införas en tvingande regressrätt i dessa fall.

Enligt EG-direktivet (artikel 5) skall, när två eller flera personer som en följd av bestämmelserna i direktivet är ansvariga för samma skada, dessa vara solidariskt ansvariga. I artikeln klargörs att direktivet inte berör bestämmelser i nationell lagstiftning om regressrätt.

Såväl enligt den norska som enligt den finska lagen skall allmänna skadeståndsregler tillämpas i detta avseende. I den danska lagen finns däremot en regel om att ansvaret mellan flera producenter i brist på avtal därom skall fördelas med hänsyn till orsaken till defekten, den enskilda producentens möjlighet att kontrollera produkten, föreliggande ansvarsförsäkringar och omständigheterna i övrigt.

Enligt min mening skiljer sig inte reglerna om produktansvaret från skadeståndsrätten i allmänhet på sådant sätt att det behövs särskilda regler om den slutliga fördelningen av ersättningsskyldigheten enligt produktskadelagen mellan flera som är solidariskt ansvariga för en produktskada.

När det gäller frågan huruvida det bör införas en särskild regel om regressrätt för leverantören av en s.k. anonym produkt vill jag framhålla att leverantören skall gå fri från produktansvaret, om han pekar ut någon ansvarig i ett tidigare distributionsled (se avsnitt 2.5.6). Genom denna regel motiveras leverantören att bevara handlingar och annat material som gör det möjligt för honom att ange någon annan som ansvarig. Eftersom leverantören sålunda har möjlighet att undgå ansvaret genom egna åtgärder anser jag det inte vara påkallat att med en särskild regressregel ingripa i avtalsförhållandena mellan näringsidkare.

Detta innebär att allmänna principer om den slutliga fördelningen mellan flera solidariskt ansvariga gäller även i detta fall. Som *lagrådet* har påpekat får hänsyn härvid tas till den omständigheten att leverantörens produktansvar enligt den föreslagna bestämmelsen vilar på att han inte har pekat ut någon ansvarig i ett tidigare distributionsled.

2.6.2 Säljarens ansvar vid konsumentköp

Mitt förslag: I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt produktskadelagen, skall den som har lämnat ersättning för skadan enligt reglerna i konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen ha rätt att av den som är ansvarig enligt produktskadelagen återfå vad han har betalat.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 142-144).

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Svea hovrätt förutser dock gränsdragningsproblem vid tillämpningen av reglerna om produktansvar i konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen å ena sidan och produktskadelagen å den andra. Trelleborgs tingsrätt finner den föreslagna lagreglerade regressrätten onödig och anser att en eventuell regressregel i stället bör tas in i konsumentköplagen respektive konsumenttjänstlagen. Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet anser att konsekvenserna av regressrätten inte har utretts tillräckligt.

Skälen för mitt förslag: Enligt konsumentköplagen (31 §) skall säljarens köprättsliga ansvar för skador på grund av fel på varan omfatta även skador som uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem i dennes hushåll och är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål.

Enligt den nu nämnda regeln har således säljaren ett produktansvar på köprättslig grund. Ansvaret är begränsat i olika hänseenden. Det avser inte personskador utan endast sakskador och bara skador på sådan egendom som är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål. Vidare ersätts bara skador på egendom som tillhör köparen eller någon medlem av dennes hushåll. Krav på ersättning för personskador och skador på annan egendom än som nu nämnts får i stället bedömas enligt reglerna om utomkontraktuellt produktansvar.

Regleringen i konsumentköplagen innebär att en konsument som

drabbas av en produktskada av det slag som omfattas av konsumentköplagen har möjlighet att rikta sitt skadeståndsanspråk mot säljaren med stöd av den lagen. Konsumenten kan emellertid också med stöd av reglerna om utomkontraktuellt produktansvar rikta skadeståndsanspråk mot tillverkaren eller någon annan som är ansvarig enligt de reglerna.

Grunden för skadeståndsansvaret blir inte densamma enligt konsumentköplagen som enligt reglerna för det utomobligatoriska produktansvaret. För ansvar enligt konsumentköplagen förutsätts att skadan beror på ett köprättsligt fel, medan produktansvaret enligt produktskadelagen bygger på att skadan är en följd av en säkerhetsbrist hos produkten. I många fall torde dock ett köprättsligt fel som orsakar en produktskada också utgöra en säkerhetsbrist.

Produktskador orsakas ofta av fel som föreligger redan när produkten lämnar tillverkaren. Det ekonomiska ansvaret för produktskadorna bör därför drabba tillverkaren eller, när det gäller en importerad produkt, importören även när konsumenten väljer att rikta sitt anspråk på ersättning mot säljaren. Särskilt gäller det i sådana fall där skadan får en omfattning som är långt större än vad säljaren har haft anledning att räkna med.

Bestämmelserna i konsumentköplagen är tvingande för säljaren. Säljarens möjlighet att i sin tur till bakre led föra ansvaret för de kostnader som han har haft för att ersätta en produktskada som har drabbat en konsument beror på innehållet i hans avtal med sin leverantör. Avtal mellan näringsidkare innehåller ofta klausuler som friskriver säljaren från ansvaret för följdskador eller indirekta skador. Sådana friskrivningsklausuler kan ofta anses medföra oskäliga resultat. Det torde därför inte sällan finnas förutsättningar att med stöd av bestämmelserna i 36 § avtalslagen i enskilda fall bortse från eller modifiera sådana klausuler (jfr prop. 1988/89:76 s. 66). Denna utväg är emellertid inte tillräcklig för att det i alla situationer skall vara säkerställt att säljaren kan föra tillbaka kostnaderna på tillverkaren. Lagutskottet uttalade vid behandlingen av förslaget till ny konsumentköplag i sitt av riksdagen godkända betänkande (se 1989/90:LU 35 s. 29 f.) att säljarens intresse behöver tillgodoses på ett bättre sätt än genom den nuvarande jämningsmöjligheten enligt avtalslagen. Eftersom flertalet produktskador torde ha sin orsak i fel som föreligger redan när varan lämnar tillverkaren är det enligt utskottets mening angeläget att det ekonomiska ansvaret för sådana skador inte behöver bäras av detaljisterna utan kan återföras på tillverkaren eller importören. Utskottet instämde i min bedömning (se prop. 1989/90:89 s. 45 f.) att frågan lämpligen bör lösas inom ramen för det utomkontraktuella produktansvaret.

En regel som innebär att produktansvaret återförs på den som har möjlighet att påverka produktens utformning ligger också väl i linje med intresset att utforma lagen på ett sätt som bidrar till att produktskador förebyggs.

På grund av det anförda förordar jag att det i produktskadelagen införs en regel av innebörd att en säljare som har betalat skadestånd för en

produktskada enligt reglerna i konsumentköplagen skall ha rätt till ersättning för denna kostnad av den som bär produktansvaret för produkten enligt reglerna i produktskadelagen. Den produktansvarige skall dock inte vara skyldig att betala sådan ersättning i vidare mån än vad som följer av hans ansvar enligt produktskadelagen.

Även enligt konsumenttjänstlagen finns ett produktansvar som är begränsat på motsvarande sätt som i konsumentköplagen (se 31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen). Detta fall bör också omfattas av den nu föreslagna regeln om regressrätt.

Som *lagrådet* har understrukit utesluter inte den här föreslagna speciella regressregeln regressrätt enligt de i föregående avsnitt berörda allmänna principerna för den som lämnat ersättning enligt skadeståndslagen eller enligt skadeståndsrättslig speciallagstiftning i den mån denna lagstiftning inte innehåller speciella regressregler.

2.7 Skadelidandes medvållande

Mitt förslag: Skadeståndslagens regler om jämkning av skadestånd på grund av medvållande på den skadelidandes sida skall gälla även när skadeståndsansvaret följer av produktskadelagen.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 144-148).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser lämnar förslaget utan erinran. Många remissinstanser, huvudsakligen olika näringslivsorganisationer, anser dock att reglerna om jämkning av skadestånd på grund av medvållande skall utformas i enlighet med EG-direktivet. En remissinstans anser att lagtexten bör innehålla en hänvisning till reglerna om jämkning i skadeståndslagen.

Skälen för mitt förslag: I 6 kap. 1 § skadeståndslagen föreskrivs att skadestånd kan jämkas under vissa förutsättningar när vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Olika regler gäller för å ena sidan personskada och å andra sidan sakskada och ren förmögenhetsskada.

Skadestånd med anledning av personskada kan enligt 6 kap. 1 § första stycket skadeståndslagen jämkas, om den skadelidande själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Har personskada lett till döden, kan skadestånd till efterlevande jämkas också om den avlidne uppsåtligt har medverkat till dödsfallet. Enligt andra stycket i samma paragraf kan skadestånd med anledning av sakskada jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan.

Jämfört med vad som gäller för sakskada är sålunda möjligheterna att jämkas skadeståndet vid personskada begränsade i två hänseenden.

Vid sakskada kan skadeståndet jämkas inte bara när den skadelidande själv är medvållande utan även när vissa andra personer som står i ett särskilt förhållande till honom - t.ex. hans anställda - har medverkat till skadan. Man talar då om passiv identifikation mellan den skadelidande

och den medverkande personen. Vid personskada kommer passiv identifikation i fråga bara på så sätt att skadestånd till efterlevande kan jämkas, om den avlidne uppsåtligt har medverkat till dödsfallet. I andra fall av personskada är det en förutsättning för jämkning att den skadelidande själv har medverkat till skadan.

Vidare är möjligheten att jämka skadestånd vid personskada begränsad till fall där den skadelidande har medverkat till skadan uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet. I förarbetena till bestämmelsen (se prop. 1975:12 s. 133) framhålls att en vårdslöshet skall vara av mycket allvarligt slag för att den skall kunna betecknas som grov. Denna jämningsmöjlighet får därför mycket begränsad praktisk betydelse. Endast när den skadelidandes handling vittnar om en betydande hänsynslöshet eller nonchalans, som har medfört en avsevärd risk även för andra än honom själv, eller när han har visat uppenbar likgiltighet för sitt eget liv eller sin egen hälsa, kan det enligt motiven bli aktuellt att jämka skadeståndet på denna grund.

I 6 kap. 1 § tredje stycket skadeståndslagen anges efter vilka grunder skadeståndet skall jämkas. Jämkningsgrunderna skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt. Sådana omständigheter är framför allt parternas ekonomiska förhållanden (jfr prop. 1975:12 s. 173).

Den svenska skadeståndslagen begränsar möjligheterna att jämka skadestånd med anledning av personskada mer än vad som är vanligt i många andra länder. EG-direktivet innehåller en regel (artikel 8 andra stycket) som medger jämkning vid både personskada och sakskada i en utsträckning som överensstämmer med skadeståndslagens regel angående sakskada. I denna riktning går också den norska och den finska lagen.

Lagstiftaren har även senare gett uttryck för sin anslutning till principen att skadestånd vid personskada i allmänhet inte bör kunna jämkas i vidare mån än vad som följer av 6 kap. 1 § skadeståndslagen (se prop. 1985/86:119 s. 19 f och LU 1985/86:33 s. 3 f). Som jag strax kommer in på finns det en regel i EG-direktivet som möjliggör för Sverige att även för produktskadornas del ha kvar de svenska medvållandereglererna.

Regeln i skadeståndslagen är från början tänkt att kunna tillämpas även vid strikt ansvar (se prop. 1975:12 s. 172), således i fall där vållande har förekommit bara på den skadelidandes sida. Det bör å andra sidan påpekas att en säkerhetsbrist - särskilt ett instruktionsfel - många gånger kan bero på vårdslöshet hos tillverkaren, även om det inte är en förutsättning för ansvar.

Det finns inte heller anledning att befara att skadeståndslagens jämningsregler skulle bli alltför stränga mot den produktansvarige. För ansvar enligt produktskadlagen krävs att produkten har satts i omlopp i en näringsverksamhet. Av en näringsidkare kan krävas att han håller sig med ett försäkringsskydd som - i den mån det är möjligt - täcker det skadeståndsansvar som kan uppkomma i näringsverksamheten. Den principen bör i allmänhet gälla också i fråga om mindre företagare, även om en mildare bedömning kan vara befogad när det gäller den som driver ett mindre jordbruk utan anställda och liknande fall (jfr prop. 1975:12 s. 176). Emellertid påpekas också i motiven till jämningsregeln (se prop.

1975:12 s. 174) att hänsynen till de skadelidande inte får drivas så långt att resultatet ter sig obilligt mot den ansvarige. Den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen bör också någon gång kunna användas för att rätta till resultat som annars skulle bli oskäligen.

Industriförbundet m.fl. näringslivsorganisationer har hävdade att reglerna särskilt vid instruktionsfel bör balanseras med en utökad möjlighet till jämkning. Organisationerna har pekat på den preventiva aspekten. Enligt Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet kan skadeståndslagens jämningsregel leda till övermärkning av produkten för att tillverkaren skall få försäkringsskydd.

Dessa invändningar ger mig anledning att påpeka att det måste vara fastslaget att skadeståndsskyldighet föreligger innan det kan bli aktuellt att överväga jämkning på grund av medvållande. Till en början skall det alltså vara utrett att den skadegörande produkten är behäftad med en säkerhetsbrist. I avsnitt 2.3.2 har i fråga om instruktionsfel framhållits att kraven på produktinformation måste hållas på en rimlig nivå. Det kan inte komma i fråga att en tillverkare skall behöva varna för alla upptänkliga risker som är förenade med hans produkt. Om en skada beror på att produkten har handhåfts på ett så onormalt sätt att det inte kan krävas att tillverkaren varnar för det, föreligger inte skadeståndsansvar enligt produktskadlagen. I många av de nu diskuterade fallen torde således skadeståndsskyldighet vara utesluten redan därför att produktens säkerhet inte brister. Det bör också hållas i minnet att det skall föreligga ett orsakssamband mellan en säkerhetsbrist i produkten och skadan för att tillverkaren skall bli skadeståndsskyldig.

Om det däremot i fråga om en personskada är klarlagt att den har inträffat till följd av en säkerhetsbrist - och således inte enbart på grund av den skadelidandes oskickliga beteende - finns det knappast skäl att tillämpa en annan medvållanderegeln än skadeståndslagens bara därför att det är fråga om en produktskada.

En grundläggande tanke bakom utformningen av produktansvarslagstiftning är, som jag tidigare har framhållit, att varor i det moderna samhället tillverkas och distribueras i sådana former att det är omöjligt för enskilda människor att själva undersöka och bedöma varornas egenskaper. De tvingas lita på att tillverkaren och distributören noggrant kontrollerar sina produkter och tydligt informerar om eventuella skaderisker. Intresset av ett fullgott konsumentskydd gör sig således särskilt starkt gällande vid produktskador. Mot denna bakgrund vore det främmande för våra höga ambitioner i fråga om konsumentskyddet att på just detta område göra ett avsteg från de allmänna medvållandereglerna i skadeståndslagen och därigenom ställa större krav på den som lider skada.

Om EG-direktivets regel om jämkning vid personskada skulle införas i den svenska produktskadlagen, skulle det således utgöra en försämring av den skadelidandes ställning jämfört med nu gällande rätt. Enligt min mening bör en sådan försämring om möjligt undvikas.

I EG-direktivet (artikel 13) finns en regel enligt vilken direktivet inte skall påverka de rättigheter som en skadelidande kan ha enligt den

skadeståndslagstiftning som gäller i det ögonblick då direktivet blir gällande för medlemsländerna (den 30 juli 1985). Enligt artikel 13 får såväl allmänna skadeståndsrättsliga regler som särskilda ersättningssystem behållas. Vad gäller allmänna skadeståndsrättsliga regler finns flera exempel på att artikel 13 kommit till användning i EG-länder (t.ex. beträffande preskriptionstider, se avsnitt 2.9). När det gäller särskilda ersättningssystem är förhållandet ett annat. Enligt uppgift som lämnats av EG-företrädarna vid EES-förhandlingarna tillkom den delen av artikel 13 för att möjliggöra för Tyskland att behålla sin särskilda läkemedelsskadeståndslagstiftning - vilken begränsning detta nu kan tänkas innebära i artikelns räckvidd? Även om den ifrågavarande artikeln - liksom resten av EG-direktivet - formellt bara gäller för EG-länderna, torde den kunna tillämpas analogt på EFTA-länderna. Mot denna bakgrund bör det därför inte finnas något hinder för att Sverige behåller de nu generellt gällande jämningsreglerna även för produktskador. Sverige bör alltså kunna utforma sin produktansvarslagstiftning så att skadeståndslagens regler om jämkning på grund av medvållande på den skadelidandes sida blir tillämpliga även vid produktskador.

Lagrådet har uttalat att artikel 13 bör kunna tolkas så som jag här har förutsatt.

Min slutsats är att produktskadelagen inte bör innehålla någon särskild regel om jämkning vid den skadelidandes medvållande. Skadeståndslagens regler om detta bör gälla även för produktskador.

2.8 Bevisfrågor

2.8.1 Krav på bevis om orsakssamband

Min bedömning: Produktskadelagen bör inte reglera beviskravet i fråga om orsakssambandet mellan en skadegörande händelse och den aktuella skadan. Liksom hittills får det överlämnas åt rättstillämpningen att avgöra hur stark bevisning som skall krävas i varje enskilt fall.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med min bedömning (se promemorian s.148-155).

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser lämnar den bedömning som görs i promemorian utan erinran. Några instanser förespråkar en lagregel om bevislättning för den skadelidande. Ett par remissinstanser anser att en presumptionsregel till förmån för den som kräver ersättning skall införas.

Skälen för min bedömning: Inom skadeståndsrätten gäller i princip att den som begär ersättning skall styrka sitt krav. Det innebär att det ankommer på den skadelidande att bevisa såväl att det har inträffat en skadegörande händelse och en skada som att händelsen har orsakat skadan.

Om denna bevisregel upprätthölls fullt ut i fråga om produktansvar, skulle den skadelidande emellertid många gånger sättas ur stånd att hävda sitt krav. Den skadelidande ställs inför särskilda problem när det gäller

att bevisa att en viss produkt har orsakat en viss skada. Ofta är det nämligen så att det finns mer än en tänkbar förklaring till hur en skada har uppstått. Exempelvis har en person som drabbas av cancer i allmänhet varit utsatt för flera olika ämnen som var för sig eller tillsammans kan ha gett upphov till sjukdomen. I sådana fall där orsakssambanden är invecklade och svårgripbara kan det vara praktiskt omöjligt för den skadelidande att få fram en utredning som med absolut visshet klargör vad som har orsakat skadan. För att inte rätten till skadestånd skall bli illusorisk måste därför bevisskyldigheten lindras. Så har också skett i rättstillämpningen (se promemorian s. 149 f.).

I miljöskadelagen (1986:225) finns en regel om bevislättnad för den skadelidande (se 3 § tredje stycket). Enligt denna behöver den skadelidande inte fullt ut bevisa orsakssambandet mellan en skadegörande händelse och den skada som han har drabbats av. Det räcker i stället med att han visar att det finns en övervägande sannolikhet för ett sådant orsakssamband. (Beträffande bakgrunden till regeln i miljöskadelagen, se promemorian s. 149-152).

Regeln i miljöskadelagen gäller emellertid inte vid alla slag av miljöskador. Den gäller bara vid föroreningskakador o.d. där det typiskt sett är svårt att styrka ett samband mellan en miljöstörning och en skada (jfr prop. 1985/86:83 s. 29).

I motiven (se prop. 1985/86:83 s. 30) betonas att avsikten med bevisregeln i miljöskadelagen inte är att den skall tolkas motsatsvis på områden utanför miljöskadeområdet. "Lika litet som i fråga om den regel som redan har utbildats i domstolspraxis behöver en lagfäst regel om lättnad i beviskravet lägga hinder i vägen för en utveckling mot en sådan bevislindring även utanför miljöskadeområdet. Tvärtom bör en lagregel av detta slag kunna tillämpas analogt i andra motsvarande skadesituationer, t.ex. vid produktskador där en sådan regel redan har vunnit insteg i domstolspraxis."

Frågan är nu om en motsvarande bevislättnadsregel bör införas i produktskadelagen.

Högsta domstolen har i ett fall om produktskada (NJA 1982 s. 421, det s.k. Leo-målet) tillämpat en regel om bevislättnad som enligt domstolen gäller i fråga om orsakssamband vid svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp som berör invecklade tekniska och vetenskapliga spörsmål där sakkunniga kan ha skilda uppfattningar. Motiveringen till att beviskravet bör sänkas är i dessa fall att full bevisning inte är faktiskt möjlig att framlägga, varför ett så högt ställt beviskrav skulle göra den skadelidandes möjlighet till gottgörelse illusorisk. Högsta domstolen formulerade bevisregeln så att den skadelidande i sådana fall får anses ha fullgjort sin bevisbörda beträffande ett visst påstått orsaksförlopp, om detta framstår som klart mer sannolikt än någon förklaring till skadan som lämnas av motsidan och därtill även i sig är sannolikt med hänsyn till omständigheterna i målet.

I många, kanske de flesta, fall av produktskador är emellertid bevisläget ett annat. När orsakssambandet är okomplicerat och produktens egenskaper väl kända, torde det sällan finnas anledning att ge den

skadelidande sådana fördelar gentemot produktens tillverkare som en bevislätnadsregel skulle medföra. Det bör därför inte komma i fråga att införa en allmän regel om bevislätnad vid alla slag av produktskador.

Om en särskild bevislätnadsregel skall införas i produktskadelagen, blir det en vanskelig uppgift att bestämma regelns tillämpningsområde. De produktskador som skall omfattas av produktskadelagen kan ha ytterst varierande karaktär. Många av de skador som föranleder bevisvårigheter kan antas vara orsakade av kemiska produkter. Därmed är dock inte sagt att kemiska produkter alltid ger upphov till sådana svårigheter. Tvärtom torde orsakssambanden ofta inte vara svårare att utreda när det gäller sådana produkter än när det gäller andra slag av produkter. Å andra sidan måste man räkna med att svårutredda orsakssammanhang kan förekomma även vid andra produktslag än kemiska produkter. Jag anser det därför inte vara möjligt att begränsa en bevisregel till att gälla i fråga om något eller några särskilt angivna produktslag. Med tanke på skadefallens variationsrikedom går det knappast att finna något annat kriterium varmed tillämpningsområdet kan avgränsas på lämpligt sätt.

Artikel 4 i EG-direktivet föreskriver uttryckligen att det åligger den skadelidande att bevisa skadan, defekten och orsakssambandet mellan defekt och skada. Bestämmelsen anger således att det är den skadelidande som har bevisbördan. Däremot sägs ingenting om vilken grad av sannolikhet som krävs för att beviskravet skall vara uppfyllt. Det finns ingen regel om det i direktivet. Bevisvärderingsfrågor avgörs i stället enligt den praxis som gäller i de enskilda medlemsstaterna. Huruvida den skadelidande inom ramen för bevisbörderegeln i artikel 4 kan komma i åtnjutande av bevislätnader beror således på domstolens ställningstagande i det särskilda fallet.

Varken den norska eller den finska lagen innehåller någon regel om bevislätnad. Av vad som sägs i den norska propositionen (se Ot prp nr 48, 1987-88, s. 75 f, jämför NOU 1980:29 s. 137 ff) framgår dock att beviskravet i Norge har lindrats i vissa fall genom rättspraxis.

Det anförda leder mig till slutsatsen att den enda möjligheten är att lösa problemet på samma sätt som man har gjort i andra länder, dvs. genom att överlåta till de rättstillämpande organen att i varje enskilt fall avgöra vilket krav som skall ställas på bevisningen om orsakssambandet. En sådan lösning torde inte medföra några särskilda olägenheter. I rättspraxis har ju utbildats principer som den fortsatta rättstillämpningen kan bygga vidare på.

I enlighet med vad som är gällande rätt bör sålunda utgångspunkten vid bedömningen av orsakssamband vara att den skadelidande som begär ersättning har bevisbördan för att skadan har orsakats på det sätt han påstår. När det gäller styrkan hos den bevisning som erfordras för att den skadelidande skall anses ha fullgjort sin bevisskyldighet torde kraven inte komma att ställas högre än vad som är rimligt med hänsyn till möjligheterna att utreda orsakssambandet i det enskilda fallet. Som högsta domstolen anförde i Leo-målet är det angeläget att beviskravet inte sätts så högt att den skadelidandes möjlighet till gottgörelse blir illusorisk. Det får ankomma på de rättstillämpande organen att avgöra hur stark

2.8.2 Omkastad bevisbörda i vissa hänseenden

Mitt förslag: Den som annars skulle vara skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen går fri från ansvar, om han visar att han inte har satt den skadegörande produkten i omlopp i en näringsverksamhet eller om han gör sannolikt att den aktuella säkerhetsbristen inte förelåg när han satte produkten i omlopp.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 155-157).

Remissinstanserna: De regler som föreslås i promemorian tillstyrks eller lämnas utan erinran av de allra flesta remissinstanserna. En instans anser att det bör överlämnas åt rättstillämpningen att bestämma vilka beviskrav som skall ställas på den som avkrävs ersättning.

Skälen för mitt förslag: Förutom genom bevislätnadsregler kan den skadelidandes ställning stärkas genom legala presumtioner. Sådana presumptionsregler innebär att bevisbördan för vissa angivna förhållanden läggs på den skadelidandes motpart.

I artikel 7 i EG-direktivet anges i sex punkter olika förhållanden som medför att tillverkaren går fri från ansvar under förutsättning att han bevisar att förhållandet i fråga föreligger. Punkten e i artikeln rör s.k. utvecklingsskador och har behandlats i avsnitt 2.3.4. Punkten f om ansvaret för komponenttillverkare har berörts i avsnittet om ansvarssubjekten (avsnitt 2.5). Punkten d gäller inverkan av tvingande föreskrifter utfärdade av myndigheter och behandlas i nästa avsnitt. Här skall nu de tre övriga punkterna (a-c) uppmärksammas. Delvis motsvarande regler finns i den norska och den finska lagen.

Reglerna föreskriver att tillverkaren inte är ersättningsskyldig, a) om han visar att produkten inte har satts i omlopp av honom, eller b) om han gör sannolikt att defekten inte förelåg när han satte produkten i omlopp eller att den har uppkommit senare, eller c) om han visar att produkten inte har framställts för försäljning eller annan form av distribution som tillgodoser hans ekonomiska intressen eller utgör led i en av honom bedriven rörelse.

I det föregående (avsnitt 2.3.3 och 2.5.7) har jag föreslagit att det strikta produktansvaret skall gälla bara för den som har satt produkten i omlopp och har gjort det i en näringsverksamhet samt att han skall ansvara bara för skador som hans produkt har orsakat till följd av en säkerhetsbrist som förelåg redan då han satte produkten i omlopp.

Dessa förslag motsvaras av punkterna a-c i direktivets artikel 7. Där har bevisbördan för de förhållanden som befriar från ansvar lagts på den skadelidandes motpart. Som utvecklas i promemorian (se s. 156 f.) är det naturligt att reglerna utformas som presumtioner till den skadelidandes förmån. Presumptionerna kan inte anses vara alltför betungande för motparten. De bör därför gälla för produktansvaret även i Sverige.

Punkten b) i direktivets artikel 7 har dock enligt min mening fått en väl invecklad utformning. Det förefaller inte vara nödvändigt att i lagen ange som bevisstema såväl att säkerhetsbristen inte förelåg när produkten sattes i omlopp som att bristen har uppstått senare. Om det görs sannolikt att bristen har uppstått efter det att produkten sattes i omlopp, torde det i allmänhet också vara sannolikt att bristen inte förelåg när produkten sattes i omlopp. I grunden är det detta senare förhållande som bör föranleda ansvarsfrihet. Endast detta behöver nämnas i lagtexten.

Enligt EG-direktivets regler gäller en lägre nivå för bevisning om att säkerhetsbristen inte förelåg när den sattes i omlopp än vad som krävs för att bryta de övriga presumptionerna. För att uppnå överensstämmelse med direktivet förordar jag att beviskravet anges på motsvarande sätt i produktskadelagen.

Produktskadelagen bör således innehålla bestämmelser av innebörd att den som annars skulle vara ersättningsskyldig går fri från ansvar, om han visar att han inte har satt den skadegörande produkten i omlopp i en näringsverksamhet eller om han gör sannolikt att den aktuella säkerhetsbristen inte förelåg när han satte produkten i omlopp.

2.8.3 Verkan av offentliga föreskrifter

Mitt förslag: Den som annars skulle vara skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen går fri från ansvar om han visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet.

Promemorians förslag: Tillverkaren skall inte undgå ansvar på den grunden att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet (se promemorian s. 95-96).

Remissinstanserna: Ett stort antal remissinstanser, huvudsakligen företrädare för näringslivet, avstyrker den i promemorian föreslagna avvikelser från EG-direktivets regel om tvingande föreskrifters inverkan på produktansvaret.

Skälen för mitt förslag: I promemorian föreslås inte någon motsvarighet till den möjlighet till ansvarsbefrielse som anges i EG-direktivets artikel 7 d. Enligt den regeln skall tillverkaren inte vara ansvarig om han bevisar att defekten beror på att produkten måste överensstämma med tvingande föreskrifter utfärdade av offentliga myndigheter.

Offentliga föreskrifter om produktens beskaffenhet kan ha olika innebörd och utformning. Vanligt är att en myndighet föreskriver gränser inom vilka tillverkaren har frihet att utforma sin produkt. En betydligt ovanligare typ av föreskrift är att myndigheten anger en viss egenskap som måste finnas hos produkten för att den skall få sättas i omlopp. Det är endast detta sistnämnda slag av regler som avses med artikel 7 d i EG-direktivet (se danskt lovforslag nr. I. 54, FT 1988/89, s. 21 f; jfr Taschner, Produkthaftung, 1986, s. 107 ff). Enligt direktivet räcker det alltså inte för ansvarsfrihet att tillverkaren kan visa att produkten överensstämmer med

offentliga föreskrifter. Han måste visa att produkten inte får spridas, om den saknar just den egenskap som har orsakat skadan.

Offentliga föreskrifter av det slag som avses i EG-direktivets regel förekommer endast undantagsvis i praktiken. Att det finns en erforderlig koppling mellan en sådan föreskrift och en produktskada torde vara ännu ovanligare. I praktiken torde därför EG-regeln inte få någon nämnvärd betydelse. Ett stort antal remissinstanser har kritiserat den avvikelse från EG-direktivet som på denna punkt föreslås i promemorian. Också jag anser att den svenska lagen bör anpassas till EG-direktivet. Bestämmelsen bör utformas på samma sätt som motsvarande regel i den finska lagen.

En helt annan fråga är vilket ansvar som i fall av detta slag föreligger för den myndighet som har meddelat föreskrifterna. Den frågan skall emellertid inte regleras i produktskadelagen. Ledning får i stället sökas i reglerna om det allmännas skadeståndsansvar för fel eller försummelse vid myndighetsutövning (se bl.a. 3 kap. skadeståndslagen). Dessa regler utreds för närvarande av kommittén för översyn av det allmännas skadeståndsansvar (Ju 1989:03).

2.9 Preskription

Mitt förslag: Den som vill ha ersättning enligt produktskadelagen skall väcka talan inom tre år från det att han fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Som yttersta gräns skall dock gälla att talan måste väckas inom tio år efter det att den ersättningsskyldige satte den skadegörande produkten i omlopp. Den som inte väcker talan i tid har inte rätt till ersättning.

Promemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag såvitt avser treårsregeln. Som yttersta gräns skall dock enligt promemorian gälla att talan om ersättning för personskada måste väckas inom 25 år efter det att den skadegörande produkten upphörde att vara i den ersättningsskyldiges besittning. Talan om ersättning för sakskada måste väckas inom tio år från den tidpunkten. (Se promemorian s. 158-172.)

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. Omkring hälften av remissinstanserna avstyrker förslaget om en förlängd preskriptionstid för personskador och förordar att tiden bestäms i enlighet med EG-direktivet. En instans anser däremot att en förlängd preskriptionstid bör övervägas även för mer omfattande sakskador. Några remissinstanser framhåller en kollektiv försäkring som ett alternativ till en förlängd preskriptionstid. Som ett annat alternativ pekar en instans på möjligheten att införa ett statligt garantiansvar. Ett antal instanser föreslår också att utgångspunkterna för beräkningen av de olika preskriptionsfristerna utformas i enlighet med EG-direktivet. Ett par instanser förordar att preskriptionstiden bör kunna avbrytas på andra sätt än genom att talan väcks.

Skälen för mitt förslag: En allmän regel om preskription av fordringar

finns i 2 § första stycket preskriptionslagen (1981:130). Enligt denna preskriberas en fordran tio år efter det att den har tillkommit, om inte preskriptionen avbryts dessförinnan. I fråga om utomobligatoriska skadeståndsanspråk anses fordringen ha tillkommit när den skadegörande handlingen företas (jfr prop. 1979/80:119 s. 89). Detta gäller även i sådana fall då skadan uppstår först en tid efter den skadegörande handlingen.

När det gäller produktskador torde den skadegörande handlingen i allmänhet få anses bestå i att produkten sätts i omlopp. Fram till dess kan den ansvarige upptäcka säkerhetsbristen vid kontroll eller vinna kunskap om den genom nya undersökningar och på grund därav hindra att produkten sprids.

Det kan ibland dröja ganska lång tid innan en sådan skada blir märkbar. Så kan vara fallet med t.ex. skador till följd av inverkan av vissa kemiska produkter. I en del fall är de effekter som sådana produkter ger på den mänskliga organismen av smygande (gradvis inverkan) karaktär. Sådana skador är ofta av allvarligt slag. I olyckliga fall kan det dröja så lång tid från den skadegörande händelsen till dess att skadan blir märkbar att en skadeståndstalan redan är preskriberad när den först kan göras gällande.

Det anförda skulle egentligen leda till slutsatsen att den skadelidande borde ha rätt att kräva ersättning utan någon begränsning i tiden. Det finns också exempel på ersättningsanordningar där det är på det viset. I sådana kollektiva försäkringar som läkemedelsförsäkringen och miljöskadeförsäkringen finns inte någon yttersta preskriptionstid.

Det ligger å andra sidan i den produktansvariges intresse att den tid under vilken krav på skadestånd kan framställas är begränsad. Naturligtvis innebär det ett betydande orosmoment för den ansvarige att riskera skadeståndskrav under lång tid efter det att en produkt har satts i omlopp. Han kan ha svårt att bedöma omfattningen av ett sådant ansvar. Vidare kan han tvingas att spara omfattande material rörande produkten för att kunna bemöta påståenden om dess egenskaper. Det kan också vara förenat med särskilda problem att få produktansvaret försäkrat, om sena skador omfattas av ansvaret.

Vad saken gäller är således att göra en avvägning mellan de intressen som här står emot varandra, den skadelidandes intresse av att sena skador skall ersättas och den ansvariges intresse av att tiden för krav begränsas. När det gäller skadeståndsansvar för enskilda torde det - till skillnad från vad som gäller vid ansvar enligt vissa kollektiva försäkringsanordningar - vara en allmän uppfattning att någon form av yttersta tidsbegränsning av ansvaret behövs. Det bör finnas en slutpunkt då ett rättsförhållande är definitivt avvecklat. Det torde därför vara nödvändigt med en yttersta preskriptionstid även för produktskador.

Treårsregeln

Det är ett allmänt intresse att ett ersättningskrav framställs utan onödig tidsutdräkt. Att den ansvarige i allmänhet är angelägen om att så snart som möjligt få veta om han riskerar att få betala skadestånd är uppenbart. Även andra skäl talar för att ett krav på skadestånd bör framställas

så snart som möjligt. Exempelvis kan bevisläget försämrats, om det får gå lång tid från skadetillfället till dess att ersättningskravet skall bedömas. Den skadelidande torde ytterst sällan ha några beaktansvärda skäl för att dröja en längre tid med att framställa sitt krav sedan han har fått klart för sig att han har rätt till ersättning.

För fall av det nu beskrivna slaget finns därför anledning att införa en regel som skär av rätten att kräva ersättning relativt kort tid efter det att den skadelidande fått veta att han har en sådan rätt.

EG-direktivet innehåller i artikel 10 en regel med denna innebörd. Tidsperioden är bestämd till tre år. Även i den norska och den finska lagen finns bestämmelser med detta innehåll.

Den svenska produktskadelagen bör också innehålla en preskriptionsfrist av detta slag. På andra områden av svensk rätt finns redan sådana regler. Enligt 29 § lagen (1927:77) om försäkringsavtal, 28 § trafikskadelagen (1975:1410) och 39 § konsumentförsäkringslagen (1980:38) skall den som vill bevaka rätt till ersättning väcka talan inom tre år från det han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Enligt 21 § atomansvarighetslagen (1968:45) skall den som vill rikta ersättningsanspråk mot den ersättningskyldige anmäla sitt anspråk inom tre år från den dag då han fick eller med iakttagande av skälig aktsamhet bort få kännedom om att han lidit skada som medför rätt till ersättning enligt denna lag och om den för skadan ansvarige. I dessa svenska lagar gäller alltså också en tidsfrist om tre år. En så lång frist ger den skadelidande relativt gott om tid både att avvakta utvecklingen för att kunna fastställa en skadas omfattning och att söka uppnå en överenskomelse med den ansvarige.

Enligt artikel 10 i EG-direktivet skall preskriptionstiden börja löpa från den dag då den som begär ersättning fick kännedom om eller rimligen borde ha fått kännedom om skadan, defekten och tillverkarens identitet. Av hänsyn till intresset av internationell samordning anser jag i likhet med många remissinstanser att promemorians lagförslag bör jämkas något på denna punkt och att den nu ifrågavarande preskriptionsregeln i produktskadelagen bör utformas i överensstämmelse med EG-direktivets regel. Jag förordar därför att preskriptionstiden anges till tre år efter det att den skadelidande fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Det innebär att preskriptionstiden börjar löpa när han fick eller hade bort få kännedom om dels skadan, dels säkerhetsbristen i produkten, dels den mot vilken anspråket skall riktas. I kravet på att den skadelidande skall ha fått eller bort få kännedom om säkerhetsbristen ligger också att han skall ha förstått eller bort förstå att skadan har orsakats av säkerhetsbristen.

Utgångspunkten för den yttersta preskriptionstiden

När man skall bedöma hur lång en yttersta preskriptionstid bör vara har det en viss betydelse vilken utgångspunkt som skall användas för preskriptionstidens beräkning. För att en preskriptionsregel skall ha något värde måste den ge ett någorlunda klart besked till den som kan komma att krävas på betalning om när han inte längre behöver förvänta sig ett

krav. Regeln bör vara utformad så att han utan svårighet kan fastställa utgångspunkten för beräkningen av tiden. Även den som anser sig ha en fördran har givetvis ett berättigat intresse av att kunna veta hur lång tid han har på sig innan han måste framställa sitt krav. I fråga om produktansvaret, där den ansvarige och den skadelidande inte alls behöver komma i kontakt med varandra för att en skada skall uppstå, möter det särskilda svårigheter att finna en för dem båda gemensam utgångspunkt för preskriptionstidens beräkning.

Preskriptionsfristen ställs upp i första hand för att tillgodose den ansvariges behov av att få slutlig visshet om huruvida ett krav kvarstår. Som utgångspunkt för beräkningen av tiden måste därför väljas ett förhållande som är möjligt för den ansvarige att fastställa, även om det leder till osäkerhet för den skadelidande. Sett från denna synpunkt torde den regel som får anses vara gällande rätt ge tillfredsställande resultat. En tillverkare bör i allmänhet ha lätt att fastställa vid vilket tillfälle han har satt en produkt i omlopp. Denna utgångspunkt har valts också i EG-direktivet (artikel 11). Den norska och den finska lagen innehåller liknande regler. Även intresset av internationell rättslikhet talar alltså för att den svenska regeln utformas på samma sätt.

I promemorian föreslås att preskriptionsfristen skall börja löpa när produkten upphör att vara i den ersättningsskyldiges besittning. Jag håller med de kritiska remissinstanserna som anser att det är olämpligt att införa en ytterligare tidsangivelse vid sidan av tidpunkten då produkten satts i omlopp. Även om promemoriaförslaget någon gång skulle vara mer fördelaktigt för den skadelidande, förordar jag därför EG-direktivets utformning av regeln.

Den yttersta preskriptionstiden

En preskriptionsregel har inte den innebörden att tillverkaren garanterar att hans produkt skall vara funktionsduglig under hela tiden fram till dess att skadeståndsansvaret preskriberas. Åtskilliga - förmodligen de flesta - produkter har en tämligen kort livstid. I fråga om dem har i allmänhet preskriptionstidens yttersta gräns ingen betydelse. Eftersom användningen har upphört långt tidigare, har risken för att de skall orsaka skada också upphört för länge sedan när den lagenliga preskriptionstiden upphör. Om skada uppstår därför att en sådan produkt används efter det att den normala användningstiden har gått ut, kan skadeståndsansvar vara uteslutet på den grunden att produkten inte kan anses brista i fråga om säkerhet. Användaren har inte skäligen kunnat förvänta sig att produkten alltfjämt skulle vara så säker att skada inte skulle kunna uppstå.

Vidare bör framhållas att det stora flertalet situationer där preskriptionsfrågan kan aktualiseras torde komma att fångas upp av den tidigare föreslagna treårsfristen. Emellertid finns det ett mindre antal fall av stor betydelse som treårsregeln inte kan tillämpas på. Det är de tidigare nämnda fallen där skadan blir märkbar först lång tid efter den skadegörande handlingen. Hit hör bl.a. allvarliga personskador, t.ex. cancersjukdomar, som utvecklas och förvärras så småningom under lång tid efter det att den skadelidande utsattes för inverkan av produkten i fråga. Det

är angeläget att den som drabbas av en sådan skada får ersättning, även om det har gått lång tid från skadetillfället.

I EG-direktivet har man valt att begränsa tiden för det strikta produktansvaret till tio år. Det betyder dock inte att det råder en gemensam tioårig preskriptionsfrist i EG-länderna. Av artikel 13 i EG-direktivet framgår nämligen att direktivet inte inverkar på sådana rättigheter som en skadelidande hade enligt de allmänna skadeståndsregler som gällde när direktivet meddelades. Det innebär bl.a. att medlemsländernas regler om culpaansvar skall fortsätta att gälla vid sidan av det strikta produktansvaret. I flera länder, bl.a. Belgien, Frankrike, Nederländerna och Tyskland, gäller en allmän preskriptionsfrist om 30 år för culpaansvaret.

Den finska produktansvarslagen föreskriver liksom EG-direktivet tio års preskriptionstid. I den norska lagen finns däremot regler som innebär att preskriptionstiden för produktskador - liksom för fordringar i allmänhet i Norge - är 20 år. För utvecklingsskadorna finns dock ett undantag, som innebär att preskriptionstiden är 10 år.

För svenskt vidkommande torde valet stå mellan att följa den internationella tendensen, som innebär tio års preskriptionsfrist för det strikta produktansvaret, och att ta större hänsyn till de skadelidandes intressen så som föreslås i promemorian.

Från näringslivshåll har gjorts gällande att en lång yttersta preskriptionstid i den svenska produktskadelagen kommer att medföra problem för det svenska näringslivet i internationella förhållanden. Om Sverige får en avsevärt längre preskriptionstid, befarar man att den svenska tillverkningsindustrin kommer att drabbas av större kostnader än sina utländska konkurrenter, särskilt om den svenska industrin dessutom skall bära ansvar för utvecklingsskador. Enligt företrädare för näringslivet kommer därför den svenska exportindustrin att få svårt att hävda sig i den internationella konkurrensen.

Vidare har det påpekats att en svensk importör, som skall ansvara för sin produkt enligt de svenska reglerna, inte kommer att kunna föra ansvaret bakåt till sin utländska leverantör, om en kortare preskriptionstid enligt den utländska lagen har löpt ut. Antagligen kommer den svenska importören i denna situation inte ens att kunna få hjälp från utlandet med uppgifter och dokumentation om produkten som han behöver för att bemöta kraven. Omvänt har befarats att en utländsk skadelidande, som på grund av preskription inte kan vända sig mot någon i sitt hemland, kommer att vända sig direkt mot en tillverkare i Sverige, om de svenska preskriptionsreglerna blir mer generösa mot de skadelidande.

För frågan huruvida preskriptionstiden bör förlängas har det stor betydelse om ett på så sätt utvidgat skadeståndsansvar kan försäkras på rimliga villkor. Om inte rätten till ersättning kan garanteras genom försäkring, får en förlängd preskriptionstid endast ett begränsat intresse för de skadelidande. Det kan då med skäl ifrågasättas om värdet av den utvidgade ersättningsrätten uppväger den belastning på näringslivet som är andra sidan av en förlängd preskriptionstid.

Företrädare för försäkringsbranschen har hävdats att det kommer att

vara förenat med avsevärda svårigheter att få till stånd en ansvarsförsäkring som täcker produktansvaret under en preskriptionstid av 25 år. Det bedöms vara nästan omöjligt att ordna en reservavsättning för så lång tid; man skulle bli hänvisad till rena gissningar. Försäkringsbolagen skulle också få en mängd öppna ärenden med åtföljande hanteringskostnader. Vidare skulle det bli mycket svårt att återförsäkra ett sådant ansvar, i vart fall skulle det bli mycket dyrt. För den kemisk-tekniska industrins ansvar bedömer man det vara omöjligt att ordna en återförsäkring, om preskriptionstiden är 25 år. Återförsäkringsmarknadens sätt att fungera skulle i sig medföra problem. Till det faktum att en lång preskriptionstid skulle innebära en betydligt ökad risk skulle marknaden lägga det osäkerhetsmoment som låg i att det svenska produktansvaret i andra avscenden - främst i fråga om ansvaret för utvecklingskador - avvek från produktansvaret i en del andra länder.

Det har också sagts från försäkringsbranschens sida att en preskriptionstid på 25 år skulle göra det nödvändigt att man gick över till "claims made"-principen. För att försäkringen då skulle ersätta en skada skulle krävas att försäkringen gällde när skadan anmälades. En försäkringslösning enligt denna modell ger således ett skydd endast så länge som det ansvariga företaget består och betalar försäkringspremien. Försäkrings-skyddet gäller då inte anspråk som framställs först efter det att ett företags verksamhet och premiebetalning har upphört.

Försäkringsbranschen har under remissbehandlingen tillagt att kostnads-effekterna av en skärpt lagstiftning bara kan uppskattas men att det utan tvivel är den föreslagna långa preskriptionstiden som inger de största farhågorna.

Om preskriptionstiden för personskador förlängs jämfört med gällande rätt, kommer den förlängda preskriptionstiden att gälla bara ett mindre antal fall. I praktiken torde det bli vid gradvis uppstående skador som den yttersta preskriptionstiden kommer att få någon betydelse. Sådana skador är ofta allvarliga. Det är just vid sådana skador som det framstår som särskilt angeläget att den skadelidande kan få ersättning även senare än tio år efter det att produkten sattes i omlopp.

Uppenbarligen kommer det att bli svårt att få till stånd en försäkringslösning som täcker produktansvaret, om den yttersta preskriptionstiden för det strikta produktansvaret blir avsevärt längre än tio år. De försäkringsproblem och andra olägenheter för näringslivet som är förenade med en svensk särlösning i form av en 25-årig preskriptionstid kan totalt sett komma att förorsaka kostnader som inte ger en rimlig utdelning i form av ersättningar till de skadelidande.

Avgörande för frågan om preskriptionstidens längd är emellertid kravet på en harmonisering med EG-direktivet. Det kan enligt min mening inte komma i fråga att Sverige på denna centrala punkt skulle ha en lösning som inte är förenlig med de harmoniseringssträvanden inom EES-sfären som nu gör sig gällande. Jag förordar därför att den yttersta preskriptionstiden bestäms i enlighet med gällande svensk rätt till tio år.

De nyss anförda skälen för att skadelidande skall få ersättning för även sena skador är emellertid starka. Som jag tidigare har nämnt finns det i

vissa andra europeiska länder en längre preskriptionstid för sådana produktskador som orsakats genom vårdslöshet. En motsvarande förlängning av preskriptionstiden för culpaansvaret för svensk del rimmar dock inte särskilt väl med den syn på utvecklingsskadorna som jag gett uttryck för i det föregående. I fråga om miljöskador har det i Sverige visat sig möjligt att utforma en kollektiv försäkringsanordning som täcker även sena skador. När det däremot gäller produktskador har från näringslivshåll hävdats att det inte finns vare sig sakliga skäl eller praktiska möjligheter att för någon viss bransch eller vissa branscher arrangera en speciell försäkringslösning som avviker från den som allmänt står till buds inom näringslivet. För produktansvarets del är det därför - åtminstone för närvarande - inte möjligt att lösa problemet med de sena skadorna genom en frivillig kollektiv försäkring. Problemet kvarstår alltså olöst och det får nu undersökas om dessa skador kan ersättas genom något annat ansvarssystem. En möjlighet som också bör prövas är att försöka få till stånd en förlängd preskriptionstid för det strikta produktansvaret i ett internationellt sammanhang.

Preskriptionsavbrott m.m.

När det gäller frågan vilken åtgärd som skall krävas för att preskriptionen skall avbrytas kan man tänka sig olika lösningar. Enligt 5 § preskriptionslagen räcker det med att gäldenären t.ex. erkänner fordringen gentemot borgenären eller får ett skriftligt krav från borgenären. I 29 § försäkringsavtalslagen, 28 § trafikskadelagen och 39 § konsumentförsäkringslagen krävs däremot att talan väcks. EG-direktivet har en regel av det sistnämnda slaget när det gäller tioårspreskriptionen. Beträffande treårsregeln hänvisas i EG-direktivet till nationell lag.

I fråga om produktansvar har en regel om att preskriptionen avbryts först om talan väcks den fördelen för den produktansvarige att den skadelidande tvingas att vidta en aktiv åtgärd för att avveckla fordringsförhållandet. Den skadelidande skulle annars kunna dröja med att kräva ut sin fordran under lång tid, om han bara bröt preskriptionen i tid genom att skriftligen crinra gäldenären om fordringen. Denna synpunkt har giltighet särskilt vid långa preskriptionstider. Liksom i EG-direktivet bör därför i den svenska lagen föreskrivas att den tioåriga preskriptionen bryts genom att talan väcks. För likformighetens skull bör samma regel gälla i fråga om treårsregeln. Eftersom utgångspunkten här är tiden då den skadelidande fick eller borde ha fått kännedom om skadan, om säkerhetsbristen i produkten och om vem som är ersättningsskyldig, bör tre år räcka för de åtgärder som måste vidtas innan talan kan väckas.

Syftet med att talan skall väckas inom viss tid är framför allt att gäldenärens betalningsskyldighet skall bli klarlagd och fordringsförhållandet avvecklas. Detta syfte kan uppnås utan rättsligt förfarande, om gäldenären erkänner skulden. Går gäldenären med på att betala, är det i princip onödigt att kräva någon rättslig åtgärd från borgenärens sida. Att gäldenären erkänner skulden bör därför ha samma preskriptionsavbrytande verkan som att borgenären väcker talan. Någon uttrycklig lagregel om det är inte erforderlig (jfr prop. 1976/77:5 s. 187).

I 6 och 7 §§ preskriptionslagen finns regler om verkan av preskriptionsavbrott. Om inte annat föreskrivs i produktskadelagen, kommer enligt 1 § preskriptionslagen bestämmelserna i 6 och 7 §§ preskriptionslagen att gälla även för fordringar som grundas på produktskadelagen. Preskriptionslagens regler innebär bl.a. följande. Om preskription har avbrutits genom erkännande, löper ny preskriptionstid enligt 2 § preskriptionslagen från dagen för avbrottet. Har preskription avbrutits genom att talan har väckts, löper en ny preskriptionstid enligt 2 § från den dag dom eller slutligt beslut meddelas eller det rättsliga förfarandet avslutas på annat sätt. Till komplettering av dessa huvudregler finns ytterligare bestämmelser.

Tillämpade på produktskadelagen skulle dessa regler innebära att efter preskriptionsavbrott en ny preskriptionstid skulle löpa men att denna nya tidsfrist skulle vara tio år enligt vad som föreskrivs i 2 § preskriptionslagen. Någon särskild olägenhet kan inte förutses av detta. Jag anser därför att det saknas anledning att införa någon regel med annan innebörd i produktskadelagen.

Härefter återstår att ta ställning till vilken verkan det skall ha att ett skadeståndskrav har preskriberats. Närmare bestämt gäller frågan huruvida en preskriberad fordran skall få användas till kvittning enligt vad som föreskrivs i 10 § preskriptionslagen eller rätten skall vara helt förlorad så som gäller enligt t.ex. 29 § försäkringsavtalslagen (jfr prop. 1979/80:9 s. 203 f). När det gäller skadeståndskrav av det slag det här är fråga om torde det i allmänhet sakna betydelse om de kan användas för kvittning efter preskriptionstidens utgång. I promemorian föreslås därför att regeln utformas i överensstämmelse med motsvarande bestämmelser i försäkringsavtalslagen och vissa andra ersättningsrättsliga lagar. Förslaget har inte ifrågasatts under remissbehandlingen. Även EG-direktivets artikel 11 har denna utformning.

På grund av det anförda förordar jag att det i produktskadelagen införs en regel av innebörd att den som inte väcker talan i tid inte har rätt till ersättning.

2.10 Förhållandet till andra skadeståndsrättsliga regler

2.10.1 Skadeståndslagen

Mitt förslag: Den skadelidande skall ha rätt att åberopa skadeståndslagen som grund för sin talan även i fråga om skador som faller inom produktskadelagens tillämpningsområde. Någon uttrycklig bestämmelse härom behövs inte.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s.172-181).

Remissinstanserna: Ingen remissinstans ifrågasätter förslaget att den skadelidande skall ha rätt att åberopa skadeståndslagen som grund för sin

talans även i fråga om skador som faller inom produktskadelagens tillämpningsområde. En remissinstans anser dock att lagtexten bör i klarhetens intresse kompletteras med en bestämmelse om detta.

Skälen för mitt förslag: För produktansvarets vidkommande har i olika länder valts skilda lösningar på frågan huruvida speciallagstiftningen om produktansvar skall vara exklusivt tillämplig eller andra skadeståndsregler kunna tillämpas alternativt.

Sälunda stadgas i artikel 13 i EG-direktivet att direktivet inte inverkar på de rättigheter som en skadelidande kan ha enligt rättsreglerna om ansvar i och utanför avtalsförhållanden eller enligt särskilda ansvarsregler som gäller när direktivet meddelas.

Den finska lagen innehåller en bestämmelse enligt vilken produktansvarslagen inte inskränker den skadelidandes rätt till ersättning på grund av avtal eller med stöd av skadeståndslagen.

Den norska lagen bygger på det motsatta synsättet. I § 1-1 sägs att lagen gäller det skadeståndsansvar en producent har för skada som vållas av en produkt vilken är framställd eller satt i omlopp som led i hans yrke, förvärvsverksamhet eller därmed likställd verksamhet. I motiven (se Ot prp nr 48, 1987-88, s. 121) förklaras att produktansvarslagen inom sitt sakliga tillämpningsområde uttömmande reglerar det skadeståndsansvar en producent - i den mening detta begrepp har enligt lagen - har för skador som hans produkt vållar.

För svensk del anges i 1 kap. 1 § skadeståndslagen att bestämmelserna i den lagen om skadestånd tillämpas, om ej annat är särskilt föreskrivet eller föranleds av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden. För produktansvarets vidkommande betyder detta till en början att skadeståndslagens allmänna bestämmelser blir tillämpliga i fråga om sådant som inte regleras särskilt i produktskadelagen. Exempelvis kommerjämningsreglerna i 6 kap. 1 och 2 §§ skadeståndslagen att gälla för sådana produktskador som regleras i produktskadelagen.

Vidare följer av 1 kap. 1 § skadeståndslagen att, i de fall då rätten till ersättning för en produktskada inte alls regleras i produktskadelagen, den skadelidande kan kräva skadestånd med stöd av skadeståndslagen. Så blir fallet då en produkt har orsakat sakskada på annat än konsumentegen- dom (jfr avsnitt 2.4.2).

Emellertid förekommer också fall där produktskadelagen i och för sig är tillämplig men där också skadeståndslagens culparegel skulle kunna åberopas som grund för ett skadeståndsanspråk. Exempelvis kan en tillverkare av vårdslöshet sätta i omlopp en produkt som är behäftad med en säkerhetsbrist. Den nämnda regeln i 1 kap. 1 § skadeståndslagen är inte avsedd att hindra att skadeståndslagen tillämpas i ett sådant fall i stället för en skadeståndsrättslig speciallag. Avgörande för om det skall vara tillåtet är emellertid vad speciallagen föreskriver därom (jfr Bengtsson m.fl., Skadestånd, tredje uppl., s. 85).

I allmänhet lär situationer av angivet slag inte ge upphov till något problem om vilken lag som skall tillämpas i fråga om en produktskada. Det bör normalt ligga i den skadelidandes intresse att åberopa produktskadelagen, eftersom den bygger på strikt ansvar. Den skadelidande

slipper då visa att motparten har varit vårdslös och att vårdslösheten har orsakat skadan. Prop. 1990/91:197

Som har framhållits i promemorian (se s. 179 f.) kan det dock inträffa att den skadelidande skulle ha fördel av att i stället kunna grunda sin talan på skadeståndslagens allmänna culparegel. Vad som anförts i promemorian till stöd för att den skadelidande bör ges full frihet att välja om han vill grunda en talan om ersättning för produktskada på produktskadelagen eller på skadeståndslagen har lämnats utan erinran under remissbehandlingen. Även jag ansluter mig till promemorians bedömning. En sådan lösning är väl förenlig med skadeståndslagens principer. Jag anser därför att någon särskild bestämmelse inte behöver tas in i produktskadelagen. Principerna får ändå anses gälla så länge produktskadelagen inte innehåller någon regel som gör den lagen exklusivt tillämplig i de nu aktuella fallen.

2.10.2 Skadeståndsrättsliga specialregler

Min bedömning: Produktskadelagens förhållande till andra skadeståndsrättsliga specialregler får bedömas från fall till fall. Någon lagbestämmelse om det behövs inte.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med min bedömning (se promemorian s. 181-183).

Remissinstanserna: Ingen remissinstans ifrågasätter bedömningen.

Skälen för min bedömning: I promemorian (s. 29 f.) redogörs för ett antal skadeståndsrättsliga speciallagar inom vilkas tillämpningsområde vissa produktskador kan falla. Frågan är hur produktskadelagen bör förhålla sig till dessa andra lagar.

I avsnitt 2.2.3. har jag föreslagit att skador som omfattas av atomansvarighetslagen skall undantas från produktskadelagens tillämpningsområde.

I övriga fall kan situationen bli den att samma skada faller inom mer än en lags tillämpningsområde och att olika personer är skadeståndsskyldiga enligt de olika lagarna. Skadeståndsansvaret kan enligt den tillämpliga skadeståndsrättsliga specialregeln åvila t.ex. den som använder den skadeorsakande produkten i ett visst slag av verksamhet medan den som har tillverkat produkten bär ansvaret enligt produktskadelagen. Den skadelidande kan då välja att kräva en av de ansvariga eller var och en av dem. I det senare fallet blir svarandena solidariskt ansvariga och deras inbördes ansvar bestäms enligt allmänna regler om regressrätt (jfr avsnitt 2.6).

Någon särskild olägenhet kan inte anses följa av att en produktskada faller inom en annan skadeståndsrättslig speciallags tillämpningsområde samtidigt som även produktskadelagen blir tillämplig på skadefallet. För den skadelidande är det naturligtvis tvärtom en fördel att ha två alternativa möjligheter att kräva ersättning för sin skada. Jag anser det därför inte vara motiverat att införa någon bestämmelse i produktskadela-

gen varigenom den lagens tillämpningsområde avgränsas från tillämpningsområdet för andra skadeståndsrättsliga specialregler, lika litet som det finns anledning att dra upp någon sådan gräns mellan produktskadelagen och skadeståndslagen. I stället får med ledning av andra skadeståndsregler avgöras om de skall vara exklusivt tillämpliga i något fall av produktskada. Vad nu sagts bör gälla även förhållandet mellan produktskadelagen och skadeståndsreglerna i lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar respektive lagen (1981:1354) om allmänna värmesystem, beträffande vilket Svenska Kommunförbundet har efterlyst ett klarläggande.

2.10.3 Regler om skadestånd i avtalsförhållanden

Mitt förslag: Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt produktskadelagen får inte återopas mot den som har rätt till ersättning.

Om den skadelidande står i avtalsförhållande till den som ansvarar enligt produktskadelagen, skall han kunna välja att grunda sitt ersättningsanspråk antingen på de avtalsrättsliga reglerna eller på produktskadelagen.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se promemorian s. 183-186).

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Enligt vad jag tidigare (se avsnitt 2.5.1) har förordat skall i första hand tillverkare bära ansvaret för produktskador enligt produktskadelagen. Den skadelidande har däremot i regel inte köpt den skadegörande produkten av tillverkaren utan av någon som befinner sig i ett senare distributionsled, i regel av en detaljist. När situationen är sådan finns inget avtal mellan den skadeståndsansvarige och den skadelidande. Andra situationer kan emellertid förekomma. Tillverkaren kan sälja sin produkt direkt till den slutlige användaren. I vissa fall skall enligt de föreslagna reglerna också detaljisten bära produktansvaret (se avsnitt 2.5.5 och 2.5.6). Det finns därför anledning att ställa frågan i vilken utsträckning produktskadelagen skall gälla när den skadelidande och den produktansvarige står i ett avtalsförhållande till varandra.

Syftet med produktskadelagen är att stärka enskilda människors skydd mot att drabbas av produktskador. Det kan inte godtas att det skydd som lagen sålunda är avsedd att ge skulle kunna omintetgöras genom avtal i förväg. I en avtalssituation där en privatperson står mot en näringsidkare befinner sig privatpersonen i allmänhet i underläge. Om avtalsfrihet fick råda, skulle risken därför vara stor att privatpersonen i många fall förmåddes att avstå från sina framtida eventuella rättigheter enligt produktskadelagen. På grund härav är det nödvändigt att den lagens regler görs tvingande till förmån för de skadelidande. Som är brukligt i den konsumenträttsliga lagstiftningen bör det således föreskrivas uttryckligen i produktskadelagen att avtalsvillkor som inskränker ansvaret

enligt lagen är utan verkan.

Prop. 1990/91:197

Regler med denna innebörd finns såväl i EG-direktivet (artikel 12) som i den norska och den finska lagen.

Som ett komplement till det köprättsliga produktansvaret enligt den nya konsumentköplagen har jag i det föregående (avsnitt 2.6.2) föreslagit att en säljare som har fått betala skadestånd för en produktskada enligt konsumentköplagen skall ha rätt till ersättning för vad han har betalat av den som är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen. Motivet för denna regressrätt är detaljistens behov av skydd mot starkare motparter i bakre led. Även denna regel bör därför vara tvingande, i detta fall till detaljistens förmån.

I övrigt saknas anledning att fränkänna avtal om produktansvar giltighet. Om en näringsidkare åtar sig ett strängare ansvar än lagen föreskriver, bör han vara bunden av sitt åtagande. Det bör också vara tillåtet för näringsidkare att fritt avtala om sitt inbördes ansvar, så länge det inte begränsar den skadelidandes eller detaljistens möjligheter att kräva ersättning enligt produktskadelagen.

Om den skadelidande sålunda skall ha rätt att åberopa ett avtal som är förmånligare för honom än produktskadelagen, följer av det att han skall kunna åberopa också avtalsrättsliga lagregler som ger honom bättre ersättning än produktskadelagen. Står den skadelidande i avtalsförhållande till den som svarar enligt produktskadelagen, kan han alltså - om han föredrar det - åberopa kontraktsrättens regler, t.ex. regleringen i konsumentköplagen.

2.11 Haagkonventionen om tillämplig lag vid produktansvar

Min bedömning: Sverige bör inte för närvarande ansluta sig till Haagkonventionen om tillämplig lag vid produktansvar.

Promemorians förslag: Sverige skall ansluta sig till Haagkonventionen om tillämplig lag vid produktansvar (se promemorian s. 187-208).

Remissinstanserna: De remissinstanser som särskilt har berört frågan uttrycker tveksamhet om värdet av en svensk anslutning till konventionen med hänsyn till att endast ett fåtal länder har tillträtt den.

Skälen för min bedömning: Haagkonventionen om tillämplig lag vid produktansvar, som antogs år 1973, har ratificerats av sex stater, nämligen Frankrike, Jugoslavien, Luxemburg, Nederländerna, Norge och Spanien. Vidare har Belgien, Italien och Portugal undertecknat konventionen. Konventionen har analyserats i promemorian (se s. 196-208). Sammanfattningsvis konstateras bl.a. att konventionen inte är helt idealisk. Mot bakgrund av den begränsade anslutningen till konventionen har de remissinstanser som har berört frågan uttryckt tveksamhet om värdet av en svensk anslutning. Ett antal länder med vilka Sverige sammantaget har en stor del av sitt handelsutbyte kan inte förväntas ansluta sig till Haagkonventionen inom överskådlig tid. Som också framhålls i promemorian är den harmonisering som kan uppnås genom en svensk

anslutning begränsad. Eftersom den svenska produktansvarslagstiftningen har utformats i överensstämmelse med de regler som kommer att gälla inom det europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) är det inte heller lika angeläget att lagvalsreglerna harmoniseras som det hade varit, om Sverige hade valt att införa särregler i olika avseenden. På grund av det anförda är jag inte för närvarande beredd att förorda att vi skall tillträda konventionen. Frågan kan naturligtvis komma i ett annat läge, om konventionen skulle vinna en bredare anslutning.

2.12 Ikraftträdande m.m.

Det är angeläget att de nya reglerna om ett skärpt produktansvar kan börja gälla så snart som möjligt.

Den föreslagna produktskadelagen innehåller emellertid bestämmelser av sådant slag att det behöver gå viss tid från det att lagen har antagits till dess att den träder i kraft. Övergångstiden är nödvändig för att de som kan ådra sig ansvar enligt lagen skall kunna beakta de nya reglerna i sin verksamhet, t.ex. genom att säkra utredning om när produkter sätts i omlopp. Vidare behöver näringsidkare i olika led när de ingår avtal veta vilket skadeståndsansvar de kan ådra sig enligt den nya lagen. Detta gäller inte minst beträffande importörer som genom avtal kan försäkra sig om en möjlighet att kräva ersättning för produktskador av den utländske tillverkaren eller säljaren. Gällande produktansvarsförsäkringar måste också anpassas till de nya förutsättningarna för ansvar.

Med hänsyn till dessa omständigheter synes produktskadelagen lämpligen kunna träda i kraft den 1 juli 1992.

Produktskadelagen innebär att skadeståndsansvaret för tillverkare, importörer m.fl. blir strängare än vad som nu gäller. De nya reglerna bör inte införas på sådant sätt att de får retroaktiv verkan. Avgörande för när ansvaret inträder enligt den föreslagna produktskadelagen är den tidpunkt då produkten har satts i omlopp av den som påstås vara ansvarig. Den nya lagen bör därför inte tillämpas mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp innan lagen har trätt i kraft.

2.13 Kostnader och resursbehov

2.13.1 Näringslivets kostnader

Som framgår av promemorian har det visat sig svårt att få säkra och preciserade uppgifter om hur kostnaderna för produktansvaret inverkar på företagens ekonomi. Det gäller såväl kostnaderna för de nu gällande reglerna som de höjningar som ett skärpt ansvar kan innebära.

De ekonomiska verkningarna av produktansvaret avspeglas i kostnaderna för produktansvarsförsäkringen. I promemorian redovisas vissa uppgifter om rådande försäkringsförhållanden och bedömningar av den framtida utvecklingen (se s. 223 ff).

Svenska försäkringsbolags riksförbund lämnar i sitt remissyttrande vissa uppgifter om i vad mån produktansvarsförsäkringen har återopats i

anledning av inträffade skadefall. Uppgifterna har inhämtats från de medlemsbolag i riksförbundet som bedöms vara dominerande på produktansvarsförsäkringens område. Av uppgifterna framgår bl.a. följande.

I slutet av 1980-talet var i de aktuella försäkringsbolagen närmare 400 000 företagsförsäkringar med produktansvarsskydd i kraft. Här ingår försäkringar, som tecknats även av företagare med rätt begränsad verksamhet, t.ex. lantbrukare. Uppskattningsvis anmälades vid denna tid varje år sammanlagt omkring 500 produktskadefall till bolagen. Omkring 20 procent av de anmälda fallen utgjordes av personskador. En betydande mängd av de anmälda skadorna resulterade inte i någon ersättning beroende på att man inte funnit någon vårdslöshet styrkt. Ersättning betalades ut för endast omkring 25 procent av de uppgivna personskadorna. Ersättningen för sakskadorna översteg markant personskadeersättningen. Den genomsnittliga sakskadan ersattes, mycket grovt uppskattat, med 200 000 kr. under det att ersättningen för en personskada uppgick till ungefär 50 000 kr.

Riksförbundet påpekar att dessa uppgifter är ganska osäkra men att de kan ge en ungefärlig bild av situationen. Förbundet erinrar vidare om att man måste räkna med att det har förekommit flera produktskador än materialet utvisar. Det finns nämligen enligt förbundet starka skäl att anta att en hel del produktskador kommit att ersättas, inte genom produktansvarsförsäkringen, utan genom den egendomsförsäkring som gällt för det skadade objektet.

Med de angivna reservationerna ger de redovisade uppgifterna ändå en uppfattning om hur stora kostnader som produktskador vållar.

När produktskadelagen införs innebär det att produktansvaret skärps. Jämfört med gällande rätt blir skadeståndsansvaret enligt produktskadelagen strängare främst i två hänseenden.

- Culparegeln ersätts med en regel om strikt ansvar för skada som orsakas av en produkt till följd av bristande säkerhet.
- Skadeståndsansvaret skall omfatta skyldighet att ersätta även utvecklingsskador.

Övergången från culpaansvar till strikt ansvar innebär formellt sett att skadeståndsskyldigheten blir strängare. Med tanke på hur culparegeln har utvecklats i rättspraxis framstår skillnaden dock inte som så stor i praktiken. Särskilt vid industriell tillverkning har aktsamhetskravet ställts högt redan i gällande rätt. Vidare har domstolarna använt garantiresonemang för att komma fram till ett skärpt ansvar. Genom rättsfallet NJA 1989 s. 389 har strikt ansvar införts på livsmedelsområdet för personskador som orsakats av skadebringande produkter.

Det bör också påpekas att produktskadelagen gäller bara sådana skador som en produkt orsakar till följd av bristande säkerhet. Dessutom föreslås det strikta ansvaret bli kanaliserat till vissa särskilda ansvarssubjekt vilket medför en avlastning av ansvaret för andra subjekt.

Att skadeståndsskyldigheten skall omfatta utvecklingsskador kan sägas vara en konsekvens av det strikta ansvaret. Den ekonomiska betydelsen av lagen i denna del beror naturligtvis på utvecklingsskadornas antal och

omfattning. Det finns inga säkra uppgifter om det. Utvecklingsskador enligt EG-direktivets snäva definition kan dock antas vara sällsynta. Ett ansvar för utvecklingsskador får olika stor betydelse för olika branscher. Inom många branscher torde risken för utvecklingsskador vara så gott som obefintlig. För dessa branscher skärps sålunda ansvaret inte alls. Såvitt nu kan bedömas finns det anledning att räkna med en risk för utvecklingsskador i första hand när det gäller läkemedel, där branschen redan har åtagit sig ansvar för sådana skador, samt kemisk-tekniska produkter och möjligen livsmedel.

I promemorian (s. 228 f.) diskuteras hur ett skärpt produktansvar kan tänkas påverka näringslivets villkor. Verknningar av skilda slag kan förutses. Somliga leder till ökade kostnader för näringslivet, andra kan antas medföra besparingar. Det är inte möjligt att i siffror beräkna de sammanlagda effekterna av lagförslaget. Utgångspunkterna för sådana beräkningar är alltför osäkra, och de förmodade verkningarna kan i allmänhet inte uppskattas till sina belopp.

Under remissbehandlingen av promemorian har det inte kommit fram något ytterligare material som kan ge underlag för någon mer exakt beräkning av lagförslagets ekonomiska verkningar för näringslivet.

Vid remissbehandlingen av promemorian har näringslivet och försäkringsbranschen uttryckt farhågor för att promemorieförslaget skulle leda till försämrade ekonomiska villkor för svenska företag och allvarligt försämra dessa företags förmåga att konkurrera med utländska företag. Dessa farhågor har emellertid varit knutna framför allt till promemorians förslag om en förlängd preskriptionstid vid personskador. Det har ansetts att en förlängning av preskriptionstiden i kombination med ett ansvar för utvecklingsskador kan medföra väsentligt ökade kostnader för svenskt näringsliv. I och med att jag nu föreslår att preskriptionstiden även vid personskador skall vara begränsad till tio år, torde det inte finnas anledning att befara några sådana kostnadseffekter för svenskt näringsliv. I stället torde kostnadseffekterna för svenskt näringsliv av de nya produktansvarsreglerna bli i allt väsentligt desamma som för näringslivet i andra EG- eller EFTA-länder som infört sådana regler. Det innebär bl.a. att man till följd av övergången till strikt ansvar och den uppmärksamhet som den nya lagen kan komma att få har att räkna med ett något ökat antal ersättningskrav.

Att antalet ersättningskrav ökar något torde dock knappast få någon betydelse för företagens kostnadsnivå. Det totala antalet ersättningskrav torde nämligen bli så lågt att kostnaderna för näringslivet i dess helhet torde bli försumbara (jfr erfarenheterna av införandet av miljöskadelagen, 1986:225).

Det finns inte anledning att befara att införandet av ett ansvar för utvecklingsskador i Sverige i sig skulle komma att föranleda några nämnvärda kostnadsökningar för företagen. Som jag tidigare har framhållit är med den definition som begreppet utvecklingsskador har fått i EG-direktivet utrymmet för sådana skador mycket begränsat.

Vad som kan få betydelse för kostnadsutvecklingen och därmed prisbildningen är utvecklingen av försäkringskostnaderna. Vad som

kommit fram vid remissbehandlingen ger inte anledning att anta att dessa kostnader - med en tioårig preskriptionstid även vid personskador - kommer att öka i sådan grad att det får någon nämnvärd inverkan på prisbildningen i Sverige. För företagen i Sverige torde effekterna i detta hänseende bli i stort sett desamma som för företag i andra länder där det strikta produktansvaret nu har införts.

2.13.2 Statens och kommunernas kostnader

En förutsättning för ansvar enligt produktskadelagen skall vara att den skadeorsakande produkten har tillhandahållits i en näringsverksamhet. Sådan verksamhet kan bedrivas även av statliga och kommunala organ, t.ex. de affärsdrivande verken (jfr prop. 1984/85:110 s. 141). Staten och kommunerna kan alltså - liksom enligt gällande rätt - när de bedriver näringsverksamhet ådra sig skadeståndsansvar enligt produktskadelagen under samma förutsättningar som privata näringsidkare.

Som jag nyss framhöll kan den nya lagstiftningen om produktansvar medföra ett något ökat antal ersättningskrav. Det är dock tveksamt om det leder till ett ökat antal mål i domstolarna. Den nya lagstiftningen klargör rättsläget på ett område där det hittillsvarande ersättningssystemet till stor del byggt på en rättspraxis vars innehåll och räckvidd delvis har varit oklar. De nya reglerna bör därför kunna motverka behovet av att anlita domstolarna för att få skadan reglerad. I de fall domstolarna trots allt får pröva tvister om ersättning för produktskador, bör den nya lagen i regel kunna bidra till att sänka kostnaderna för den rättsliga prövningen jämfört med vad som annars skulle ha varit fallet.

Av vad som nu har anförts bör dock inte dras slutsatsen att den nya lagstiftningen i någon nämnvärd grad skulle kunna påverka kostnaderna för domstolarna i vare sig ökande eller sänkande riktning (jfr SOU 1979:79 s. 114). Antalet skadeståndsmål i Sverige är mycket litet. De kostnadsförändringar för domstolarna som kan uppstå till följd av produktskadelagen torde därför bli försumbara. Den nya lagen medför därför inte något behov av ökade resurser för domstolarna men leder inte heller till några besparingsmöjligheter där.

Inte heller i övrigt torde den nya lagen medföra något behov av ökade resurser inom den statliga eller kommunala sektorn.

3 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till produktskadelag.

Lagrådet har granskat lagförslaget.

Lagens rubrik

I nordisk juridisk litteratur och debatt används genomgående termen "produktansvar" som beteckning på det skadeståndsrättsliga ansvaret för bristfälliga produkter. Termen torde vara en översättning av engelskans "product liability" och anknyter därmed till den internationella diskussionen i Europa och USA. Det kan knappast komma i fråga att nu försöka ändra detta språkbruk, även om termen kan anses något missvisande. Vid sidan av det skadeståndsrättsliga produktansvar som regleras i lagen förekommer ju andra slag av ansvar för en produkt, t.ex. inom marknadsrätten (se produktsäkerhetslagen).

Efter mönster av nyare ersättningsrättsliga speciallagar, t.ex. trafikskadelagen, brottsskadelagen och miljöskadelagen, har lagen fått rubriken "produktskadelag".

Lagens disposition

Lagrådet har funnit det svårt att läsa ut av lagrådsremissens lagtext (se *bilaga 5*) och motiv hur ansvarssystemet är tänkt att fungera i detalj och har därvid särskilt tagit upp frågan hur ett produktansvar skall kunna krävas ut när en produkt är sammansatt av komponenter som har andra tillverkare eller importörer än slutprodukten. Bl.a. har lagrådet påpekat att 1 § första och andra styckena måste läsas tillsammans med 4 § första stycket. Vidare har lagrådet kritiserat definitionen av "produkt" i 1 § tredje stycket och regeln i 5 § om skada orsakad av en beståndsdel i en produkt.

Svårigheterna har föranlett lagrådet att föreslå en annan lagteknisk utformning av bestämmelserna i 1-5 §§ i det remitterade förslaget. I sitt förslag har lagrådet tagit in en inledande paragraf med definitioner av - förutom själva ordet "produkt" - ordet "säkerhetsbrist", som skall motsvara EG-direktivets defektbegrepp, och uttrycket "den skadegörande produkten". Den sistnämnda definitionen är avsedd att ersätta 5 § i det remitterade förslaget. Vidare har 1 § första och andra styckena flyttats för att efter vissa ändringar utgöra 4 §. Lagrådet har också föreslagit en något ändrad lydelse av bestämmelsen om vad som skall anses vara konsumentegendom.

Jag har förståelse för lagrådets synpunkter och förordar att lagtexten ändras i den riktning som lagrådet har föreslagit. I några avseenden förordar jag dock en annan lagteknisk utformning.

I sitt förslag har lagrådet tagit in några av lagens grundläggande regler i 4 §. Enligt min mening blir dispositionen tydligare, om dessa regler får inleda lagen. Det blir då naturligt att i de närmast följande paragraferna ange vad som avses med de centrala begreppen produkt och säkerhetsbrist. Innebörden av dessa begrepp kan bestämmas i enlighet med de av lagrådet föreslagna definitionerna.

Vidare ställer jag mig tveksam till den föreslagna definitionen av

uttrycket "den skadegörande produkten". Jag har inte blivit övertygad om nyttan av en sådan regel, vars konsekvenser inte är alldeles lätta att överblicka. Regeln i 5 § av det remitterade förslaget är enligt min mening att föredra. Lagrådets påpekanden visar emellertid att regeln behöver förklaras närmare i motiven. Som jag redan har varit inne på i avsnitt 2.2.1 bör det klargöras att regeln inte bara tar sikte på förhållandet mellan en slutprodukt och en beståndsdel som ingår i denna utan också på förhållandet mellan t.ex. ett halvfabrikat och en beståndsdel i detta. Till denna fråga återkommer jag i specialmotiveringen till 2 §. Regeln bör också få en annan plats i lagen, lämpligen i anslutning till bestämmelsen om att en produkt som kommit att ingå i en annan produkt alltjämt skall anses som en produkt i lagens mening.

Enligt mitt förslag får lagen följande disposition.

Produktskadelagens elva paragrafer delas in i fem avsnitt, vart och ett försett med en särskild rubrik.

I 1-5 §§ anges de *förutsättningar för skadestånd* som gäller enligt produktskadelagen. Den grundläggande ansvarsregeln finns i 1 §. Där anges också vilka slag av skada som ersätts enligt produktskadelagen. Begreppet produkt definieras i 2 § första stycket. Den särskilda situationen när en produktskada har orsakats av en beståndsdel i en produkt behandlas i 2 § andra stycket. Det centrala begreppet säkerhetsbrist definieras i 3 §. I 4 § anges att skador som omfattas av atomansvarighetslagen undantas från lagens tillämpningsområde. Slutligen fastslås att lagen är tvingande till den skadelidandes förmån (5 §).

Härefter följer en avdelning, bestående av tre paragrafer, vari anges vilka som är *skadeståndsskyldiga* enligt produktskadelagen (6 och 7 §§) och vissa särskilda förhållanden som utesluter skadeståndsskyldighet (8 §).

En regel om *avräkning vid sakskada* finns i 9 §.

I 10 § finns en regel om *regressrätt* för en näringsidkare som har ersatt en produktskada enligt reglerna i konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen.

Lagens avslutande paragraf (11 §) innehåller regler om *preskription*.

Som närmare framgår av specialmotiveringen till de enskilda paragraferna har innehållet i EG-direktivet om produktansvar legat till grund för utformningen av produktskadelagen men en anpassning har skett till svenskt lagstiftningsmönster.

Förutsättningar för skadestånd

1 §

Skadestånd enligt denna lag betalas för personskada som en produkt har orsakat på grund av en säkerhetsbrist.

Skadestånd enligt denna lag betalas också för sakskada som en produkt på grund av en säkerhetsbrist har orsakat på egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan använde egendomen huvudsakligen för sådant ändamål. Skador på själva produkten ersätts dock inte.

(Jfr 1 § i promemorians förslag)

I paragrafen anges de grundläggande förutsättningarna för skadeståndsansvaret enligt produktskadelagen.

Bestämmelserna motsvaras i EG-direktivet närmast av artiklarna 1 och 9. Paragrafen har utformats i enlighet med 4 § i *lagrådets* förslag.

Av första stycket framgår att lagen innehåller regler om skadestånd för personskada som en produkt orsakar. Enligt andra stycket utges ersättning också för sakskada som en produkt orsakar på annat än själva produkten. Sådan ersättning är enligt bestämmelsen begränsad till skador på konsumentegendom. Av paragrafen framgår motsatsvis att skadeståndsansvaret enligt produktskadelagen inte omfattar ersättning för ren förmögenhetsskada. Skälen för dessa båda begränsningar framgår av den allmänna motiveringen (avsnitten 2.4.2 och 2.4.3).

Eftersom annat inte sägs, kan ansvar åläggas oavsett om någon vårdslöshet har förekommit eller ej. Ansvaret är alltså strikt. Produktansvar föranleds dock inte av varje skada som en produkt kan orsaka. En sådan regel skulle föra alltför långt. Ansvaret måste begränsas till fall där den skadelidande har ett särskilt behov av skydd. En sådan begränsning har införts genom bestämmelserna i förevarande paragraf, som föreskriver att skadestånd skall betalas för skada som en produkt har orsakat *på grund av en säkerhetsbrist*.

Ansvaret enligt produktskadelagen är således begränsat till fall där ett orsakssamband kan fastställas mellan skadan och säkerhetsbristen i produkten. I den allmänna motiveringen (avsnitt 2.8.1) har diskuterats hur stark bevisning som kan krävas i fråga om detta orsakssamband.

Bestämmelsen ger uttryck för den tanke som ligger bakom det s.k. defektbegreppet, som är centralt i den internationella diskussionen om produktansvaret. I EG-direktivet används också ordet "defect" som beteckning på den ansvarsgrundande skadeorsaken. I den svenska lagen används i stället uttrycket säkerhetsbrist med motsvarande betydelse. Begreppet säkerhetsbrist definieras i 3 §.

Allmänna regler om ersättning för skador finns i skadeståndslagen. Enligt 1 kap. 1 § skadeståndslagen skall den lagens bestämmelser om skadestånd tillämpas, om inte annat är särskilt föreskrivet eller föranleds av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden. Bestämmelserna i skadeståndslagen får betydelse som utfyllande regler beträffande sådant som inte regleras i produktskadelagen. Sålunda blir bl.a. reglerna om skadeståndets bestämmande i 5 kap. och jämningsreglerna i 6 kap. 1 och 2 §§ skadeståndslagen tillämpliga vid skador som ersätts enligt produktskadelagen.

I de fall då rätten till ersättning för en produktskada inte regleras i produktskadelagen, t.ex. vid skada på annan egendom än konsumentegendom, och inte heller i någon annan särskild lag har den skadelidande möjlighet att erhålla ersättning för skadan med stöd av skadeståndslagens regler. I sådana fall gäller dock att ersättning kan erhållas endast om skadan har orsakats uppsåtligt eller genom vårdslöshet (s.k. culpaansvar).

Förhållandet mellan produktskadelagen och andra skadeståndsrättsliga

Första stycket

Av bestämmelsen framgår att lagen är tillämplig när en produkt på grund av en säkerhetsbrist har orsakat en personskada. I 3 § anges vad som avses med säkerhetsbrist. Orsakssambandet skall bedömas enligt allmänna regler så som de har kommit till uttryck i rättspraxis, t.ex. NJA 1982 s. 421. Se härom avsnitt 2.8.1 i den allmänna motiveringen.

Produktskadelagen innehåller inga regler om vad som menas med personskada. Sådana regler finns inte heller i skadeståndslagen. I prop. 1972:5 s. 576 har emellertid gjorts vissa uttalanden om vad som är att hänföra till personskada (se också prop. 1975:12 s. 20 f. och 145).

Bestämmelserna i 5 kap. skadeståndslagen om skadeståndets bestämmande vid personskada skall tillämpas också i fråga om skadestånd enligt produktskadelagen.

Produktskadelagen innehåller inte någon sådan begränsning av skadeståndsansvaret vid serieskador som är möjlig enligt EG-direktivet (artikel 16 första stycket). Frågan har behandlats i avsnitt 2.4.4 i den allmänna motiveringen.

Andra stycket

I fråga om saksador begränsas det strikta ansvaret enligt produktskadelagen till skador på egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan använde egendomen huvudsakligen för sådant ändamål. Skador på egendom som används huvudsakligen i näringsverksamhet eller i offentlig verksamhet ersätts alltså inte enligt produktskadelagen. EG-direktivet (artikel 9 b) innehåller en motsvarande begränsning.

Bestämmelser med avgränsning till konsumentförhållanden finns i den civilrättsliga konsumentlagstiftningen, t.ex. i 1 § konsumenttjänstlagen (1985:716). Dessa bestämmelser och tillämpningen av dem kan ge viss ledning vid tolkningen av förevarande regel. Därvid är dock att märka att det föreligger en grundläggande skillnad mellan de civilrättsliga konsumentlagarna och produktskadelagen. De förstnämnda rör nämligen avtalsförhållanden mellan näringsidkare och konsument, medan den senare kan tillämpas också på fall där det över huvud taget inte föreligger något avtalsförhållande mellan parterna. I t.ex. 1 § konsumenttjänstlagen har lagstiftaren kunnat avgränsa tillämpningsområdet genom att beskriva avtalsförhållandet med användning av termerna näringsidkare och konsument. I produktskadelagen kan en sådan teknik inte användas. Av 8 § framgår visserligen att det strikta ansvaret åvilar bara näringsidkare, men ordet konsument förekommer inte i lagen. Avsikten är emellertid att tillämpningsområdet i fråga om saksador skall begränsas i princip till fall där den skadelidande drabbas i egenskap av privatperson.

Genom att ordet konsument inte förekommer i bestämmelsen blir dess tillämpning dock inte begränsad till enbart fysiska personer. Till skillnad från vad som gäller inom konsumenträtten (jfr prop. 1984/85:110 s. 371 och prop. 1989/90:89 s. 59) utesluter formuleringen sålunda inte att den

skadelidande kan vara t.ex. ett dödsbo, en stiftelse eller en ideell förening som inte driver näringsverksamhet eller därmed jämförlig verksamhet.

För att en sakskada skall vara ersättningsgill enligt produktskadelagen måste den skadade egendomen uppfylla såväl det objektiva som det subjektiva krav som anges i förevarande bestämmelse. Enligt det objektiva kravet skall egendomen vara av en sådan typ att den vanligen är avsedd för privat bruk eller konsumtion. Egendomen behöver inte vara avsedd uteslutande för enskilt ändamål. Vissa saker är emellertid av sådan karaktär att de normalt är avsedda endast för användning i näringsverksamhet. Det gäller t.ex. olika typer av maskiner, komponenter och råvaror. Skador på sådan egendom omfattas inte av produktskadelagen även om den skadelidande har anskaffat den för privat bruk. Andra saker är avsedda för användning i såväl näringsverksamhet som för enskilt ändamål. Det gäller t.ex. bilar och möbler. Då är det objektiva kravet uppfyllt. I sådana fall blir det andra kriteriet i bestämmelsen avgörande för frågan om en skada på egendomen omfattas av produktskadelagen.

Kravet på att den skadade egendomen användes huvudsakligen för enskilt ändamål av *den skadelidande* innebär att en näringsidkare inte är berättigad till skadestånd enligt produktskadelagen för skador på sådan egendom som han t.ex. har hyrt ut för privat bruk. Kravet får däremot anses uppfyllt i fall då den skadade egendomen ägs av en privatperson men denne har lånat ut den till någon annan, t.ex. en familjemedlem, för enskilt bruk.

Om den skadade egendomen inte användes huvudsakligen för enskilt ändamål, är alltså produktskadelagen inte tillämplig. Den skadelidandes rätt till skadestånd får då bedömas med ledning av allmänna skadeståndsrättsliga regler, framför allt skadeståndslagens culparegel (se 2 kap. 1 § skadeståndslagen).

Om den skadade egendomen var använd både för privat bruk och i näringsverksamhet, blir den huvudsakliga användningen avgörande. Användes egendomen huvudsakligen i näringsverksamhet, ersätts skadan inte enligt produktskadelagen. Motsatsen är fallet, om egendomen i huvudsak utnyttjades för enskilt ändamål. Denna reglering överensstämmer med vad som är brukligt inom konsumenträtten (se t.ex. 1 § konsumenttjänstlagen; jfr prop. 1984/85:110 s. 139 f). Bedömningen skall ske med hänsyn till hur den skadade egendomen brukade användas vid den tid då skadan inträffade. Det betyder att produktskadelagen kan bli tillämplig även om egendomen vid skadetillfället faktiskt användes i en näringsverksamhet. Förutsättningen är då att det blir klarlagt att det var mer tillfälligtvis som saken just då användes så och att den normalt brukade användas för enskilt ändamål.

Frågan huruvida den skadade egendomen är en konsumentprodukt blir lättare att avgöra när det är produktskadelagen som tillämpas än när den kommer upp i konsumenträttsliga förhållanden. Bedömningen hänför sig ju till situationen vid skadetillfället, då det går att fastställa hur egendomen faktiskt har använts. Konsumentens avsikt vid förvärvstillfället saknar betydelse i detta sammanhang (jfr prop. 1973:138 s. 161 f).

Sakskada ersätts enligt produktskadelagen oavsett om det skadade är

fast eller lös egendom.

Liksom vid personskada skall orsakssambandet bedömas enligt allmänna regler om beviskravet så som de har kommit till uttryck i rättspraxis.

Skadestånd med anledning av sådan skada som behandlas i andra stycket bestäms enligt 5 kap. 7 § skadeståndslagen. Av 9 § produktskadelagen framgår att ett belopp om 3 500 kr. skall räknas av från skadeståndet.

Produktansvaret gäller skador som drabbar annat än produkten själv. Enligt andra meningen i förevarande stycke omfattar produktansvaret däremot inte skador på produkten själv. Om en såld vara skadas på grund av en säkerhetsbrist i varan, blir i första hand de köprättsliga reglerna om fel i varan att tillämpa. Någon gång kan också allmänna regler om ansvar för vållande aktualiseras vid skada av det sistnämnda slaget (jfr NJA 1986 s. 712). Om förhållandet mellan produktskadelagen och köprätten kan allmänt sägas följande.

Enligt köplagen (67 §) gäller att dess regler inte tillämpas på ersättning för förlust som köparen lider genom att den sålda varan orsakar skada på person eller på annan egendom än den sålda varan.

Beträffande personskador gäller detsamma enligt konsumentköplagen. Däremot är den lagen tillämplig på sakskador. Enligt 31 § konsumentköplagen omfattar säljarens skadeståndsskyldighet på grund av fel på varan även skada som till följd av felet uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem av dennes hushåll och är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål. Säljarens produktansvar på köprättslig grund inverkar inte på det ansvar som tillverkare och andra har enligt produktskadelagen. Regeln i 10 § produktskadelagen ger dock säljaren regressrätt mot den som är skadeståndsskyldig för skadan enligt produktskadelagen.

Av 2 § första stycket framgår att en produkt inte förlorar sin karaktär av självständig produkt, om den infogas som beståndsdel i annan egendom. Denna regel kan medföra svårigheter när det gäller att dra gränsen mellan det köprättsliga ansvaret för skador på produkten själv och ansvaret enligt produktskadelagen för skador på annan egendom. Svårigheterna uppstår när en beståndsdel orsakar skada på slutprodukten. Frågan har belysts i tidigare rättspraxis (se SOU 1979:79 s. 119 f.). Avgörande för bedömningen bör normalt vara huruvida beståndsdelen har förvärvats tillsammans med huvudprodukten eller ej. Om den skadeorsakande beståndsdelen ingick i huvudprodukten när denna förvärvades, skall rätten till ersättning för skada på huvudprodukten i princip bedömas enligt köprättsliga regler. Produktskadelagen tillämpas däremot i allmänhet i sådana fall där skada på huvudprodukten har orsakats av en beståndsdel som har förvärvats för sig och därefter infogats i huvudprodukten.

2 §

Med produkter avses i denna lag lösa saker. En produkt som har infogats eller på annat sätt blivit en beståndsdel i någon annan lös egendom eller i fast egendom skall alltså anses i lagens mening utgöra

en produkt för sig.

Om en skada har uppstått till följd av en säkerhetsbrist hos en produkt som utgör en beståndsdel i en annan produkt, skall båda produkterna anses ha orsakat skadan.

(Jfr 1 § tredje stycket och 5 § i promemorians förslag)

Första stycket

I första stycket definieras begreppet produkt. Bestämmelsen har utformats i enlighet med definitionen av produkt i 1 § i *lagrådets* förslag. Definitionen överensstämmer med den som finns i EG-direktivet (artikel 2) så till vida som produktbegreppet omfattar alla slag av lösa saker. Uttrycket "lös sak" används här i dess vedertagna betydelse. Därmed avses varje slag av rörligt fysiskt föremål, även t.ex. gaser och vätskor. Genom definitionen i detta stycke undantas skador orsakade av fast egendom eller av annan lös egendom än lösa saker. Vidare undantas skador som orsakats av tjänster. Andra slag av lös egendom än lösa saker, t.ex. rättigheter av olika slag samt aktier och andra värdepapper, kan knappast orsaka produktskador. Byggnad på annans mark räknas inte heller som lös sak. Liksom fast egendom faller sådan byggnad utanför produktbegreppet.

Ansaret enligt produktskadelagen omfattar i princip skador av alla slags produkter som är lös sak, industriellt framställda lika väl som alster av hantverk, samt såväl förädlade som oförädlade naturprodukter.

Behovet av en skärpt lagstiftning om ansvar för produktskador har uppstått främst som en följd av den industriella utvecklingen. Det är därför naturligt att produktskadelagen i första hand tar sikte på industriellt framställda varor. Alla industriprodukter som har karaktär av lös sak omfattas sålunda av det strikta ansvaret. Lagens produktbegrepp är emellertid betydligt vidare. Sättet att framställa en produkt är inte avgörande för om den skall falla inom tillämpningsområdet för produktskadelagen. Även hantverksmässigt framställda produkter omfattas. Ett konstverk är också en produkt i lagens mening och kan således ådra upphovsmannen strikt skadeståndsansvar, om nu konstverket skulle kunna tänkas orsaka en skada som lagen i övrigt är tillämplig på.

När ordet "produkt" används i produktskadelagen avses det skadeorsakande exemplaret av produkttypen i fråga.

Även sådana *naturprodukter* som inte har undergått någon särskild bearbetning omfattas av produktbegreppet. Som exempel kan nämnas säd, grönsaker, frukt, bär, vilt och fisk. Detta medför att lantbrukare, bärplockare, jägare och fiskare kan ådra sig produktansvar, även om det - med tanke på det sätt på vilket dessa varor brukar säljas - i praktiken kan vara omöjligt att finna en ansvarig producent. Ansaret begränsas dessutom genom regeln i 8 § 1, enligt vilken den skadevällande produkten skall ha satts i omlopp i en näringsverksamhet.

Också levande djur är produkter i lagens mening, och någon gång kan det hända att uppfödaren får bära produktansvar. Den som exempelvis smittas av salmonella från en inköpt papegoja har möjlighet att kräva skadestånd under åberopande av produktansvar. Vidare faller råvaror av typen järnmalm, kol eller svavel i princip under begreppet naturprodukt.

Det är dock svårt att tänka sig fall där dessa produkter är behäftade med en säkerhetsbrist på det sätt lagen anger. Större risker kan vara förenade med gaser och vätskor, som också är exempel på produkter i lagens mening, oavsett om de utvinns direkt från naturen eller framställs industriellt.

I EG-direktivet föreskrivs uttryckligen (se artikel 2 sista meningen) att uttrycket "produkt" inbegriper elektricitet. Någon sådan bestämmelse finns inte i den svenska lagen. Elektricitet är inte en lös sak och omfattas inte av produktansvaret enligt denna lag. Ansvaret för skador orsakade av elektrisk ström från elektrisk anläggning regleras i första hand i lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, se avsnitt 2.2.1 i den allmänna motiveringen.

Avfall består av lösa saker och ryms därmed inom produktdefinitionen. Sådant avfall som omhändertas och återanvänds kan också grunda skadeståndsansvar enligt produktskadelagen på samma sätt som andra produkter. Annorlunda förhåller det sig med avfall som inte kan användas för något nyttigt ändamål och därför bara deponeras. I ett sådant fall brister i flera hänseenden förutsättningarna för skadeståndsansvar enligt produktskadelagen. Produkten torde då inte kunna sägas vara satt i omlopp i en näringsverksamhet (jfr 8 § 1). Vidare är det knappast berättigat att förvänta sig att sådant avfall över huvud taget skall erbjuda någon säkerhet mot skada (jfr 3 §). I stället kan skadeståndsansvar enligt miljöskadelagen komma i fråga.

En särskild fråga är hur *datorer* skall betraktas. En dator består av "maskinvara", dvs. den fysiska utrustningen, och "programvara", dvs. de instruktioner som får datorn att fungera. I maskinvaran ingår en centralenhet, som består av ett primärminne och en processenhet. I primärminnet lagras de program som skall utföras och de data som skall bearbetas med programmet. Processenhetens uppgift är att tolka och utföra instruktionerna i ett program. Till maskinvaran hör också kringutrustningen, dvs. ett eller flera sekundärminnen samt inenheten, t.ex. en dataskärmsterminal med tangentbord, och utenheten, oftast en dataskärm och en skrivare.

Datorns programvara, som alltså utgörs av de instruktioner vilka styr datorns funktionssätt, kan delas in i systemprogramvara och applikationsprogramvara. Systemprogrammen behövs för att en dator över huvud taget skall kunna fungera. Hit hör bl.a. operativsystemet, som styr utförandet av dataprogram samt möjliggör tidsplanering, sökning och rättelse av fel, styrning av in- och utmatning, driftredovisning, kompilering, minnestilldelning, datahantering och liknande uppgifter. Operativsystemet utgörs med andra ord av en mängd små basprogram, dvs. olika rutiner som styr bearbetningen. Detta system måste ständigt ligga lagrat i datorns primärminne. Operativsystemet brukar finnas i en del av primärminnet, som användaren inte har tillgång till.

Applikationsprogrammen är de olika tillämpnings- eller användarprogrammen, t.ex. program för administrativa rutiner och styrning av industriella processer m.m. Programmen kan vara antingen standardiserade eller anpassade till användarens särskilda behov.

Programvaran kan tillhandahållas och införas i datorn på tekniskt olika sätt. Operativsystemet lagras som nämnts ofta permanent i primärminnet. Det kan emellertid också förvaras i något annat medium, t.ex. skivminne, diskett eller magnetband, och överförs till datorn varje gång den används. Applikationsprogrammen lagras ofta i sekundärminnen, t.ex. ett skivminne eller - i mindre datasystem - en diskett.

Även andra instruktionssekvenser än operativsystemet kan byggas in i maskinvaran med hjälp av modern komponentteknik; man skräddarsyr en dator för visst ändamål. Sådana fast inbyggda program kallas "firmware". Operationer i firmware kan genomföras betydligt snabbare än motsvarande instruktioner i programvara som lagras i t.ex. ett skivminne. Hela tillämpningsprogram kan förekomma i firmware-form, dvs. färdigtestade och klara från maskinleverantören. Ett sådant program kan tas ut och ersättas med ett annat men det är relativt svårt att ändra programmet. Firmware ingår i den del av primärminnet som inte är åtkomlig för användaren.

Med utgångspunkt från denna beskrivning av en dators uppbyggnad kan följande sägas om i vilken utsträckning produktskadelagen blir tillämplig på datorer.

Maskinvarans alla delar är lösa saker och alltså produkter i lagens mening. Om datorns fysiska utrustning orsakar skada, kan det således medföra skadeståndsansvar enligt produktskadelagens regler. Uppstår t.ex. ett tekniskt fel i ett magnetbandsminne så att de lagrade programinstruktionerna inte kommer fram på rätt sätt, reglerar produktskadelagen tillverkarens ansvar för skador som orsakas av felet.

Annorlunda förhåller det sig med programvaran. Programmen som sådana, dvs. som en serie instruktioner, är inte lösa saker utan intellektuella alster. De omfattas inte av produktskadelagens produktbegrepp. Programmeraren är inte att betrakta som en tillverkare med ansvar för en produkt. Detta gäller även om programmet helt eller delvis är ett resultat av datoriserad programmering. Vad programmeraren framställer är inte ett fysiskt föremål som kan orsaka en produktskada. Om skada orsakas av ett logiskt fel i ett dataprogram, blir programmets upphovsman således inte skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen. Hans ansvar för uppkomna skador får bedömas enligt andra regler, i sista hand skadeståndslagen.

Det nu sagda utesluter emellertid inte att ett fel i ett dataprogram kan ge upphov till produktansvar. Som har framgått av den tidigare redogörelsen utgör vissa dataprogram nödvändiga förutsättningar för att en dator över huvud taget skall kunna fungera. Så är fallet med operativsystemet. Ofta är dessa program lagrade i datorn på sådant sätt att de är oåtkomliga för användaren. Även rena tillämpningsprogram kan utgöra firmware och alltså vara permanent inbyggda i maskinvaran. Program av dessa slag ingår således som integrerade delar i datorn. Fysiskt och tekniskt finns här inte någon skarp skiljelinje mellan maskinvaran och programvaran. Om en dator med sådana fast inbyggda program orsakar skada, ansvarar datorns tillverkare för skadan enligt reglerna i produktskadelagen, och det även om förklaringen till skadan ytterst är ett fel i datorns program. För

produktansvaret saknar det nämligen betydelse vad som materiellt förklarar att en produkt orsakar skada. Ansvaret begränsas i stället enligt 1 § därigenom att skadan skall vara en följd av en säkerhetsbrist.

Vidare förhåller det sig så att i industriellt framställda produkter viktiga funktioner numera ofta är datorstyrda genom inbyggda mikroprocessorer. Moderna bilar innehåller sålunda åtskilliga delsystem som är styrda av datorer. Även t.ex. den mekanism i en tvättmaskin som reglerar tvättprogrammet kan vara datorstyrd. Uppstår en skada till följd av att en sådan datorstyrd funktion brister, bär produktens tillverkare produktansvaret även om funktionsbristen beror på en felprogrammering. Om således kläderna i tvättmaskinen förstörs därför att vattnets temperatur är högre än den borde bli enligt det valda tvättprogrammet, är maskinens tillverkare skadeståndsskyldig oavsett om felet är av mekanisk art eller utgör ett logiskt fel i dataprogrammet.

I promemorian (s. 244 f.) diskuteras ytterligare en typ av fall där dataprodukter kan tänkas föranleda produktansvar. Vad som åsyftas är den särskilda programvarumarknaden för applikationsprogram avsedda för datorer med breda användningsområden. På den marknaden bjuds programmen ut lagrade på disketter eller andra medier vilka kan användas som sekundärminnen. Ett sådant medium med ett lagrat program är utan tvivel en produkt i produktskadelagens mening. I anslutning till vad som anförs i promemorian bör dock framhållas att produktansvaret förutsätter att produkten som helhet betraktad - dvs. mediet med det lagrade programmet - brister i fråga om säkerhet. Det får ankomma på rättstillämpningen att i de konkreta fallen avgöra var gränsen skall dras mellan ansvaret enligt produktskadelagen för säkerhetsbrister och ansvaret för felprogrammering, som faller utanför produktskadelagen.

Första styckets andra mening behandlar sådana fall där *en produkt har kommit att ingå i någon annan egendom*. Enligt denna regel bevarar en sak sin egenskap av produkt i lagens mening, även om den fogas in i eller på annat sätt blir en beståndsdel i någon annan lös egendom eller i fast egendom. Detta gäller såväl om produkten blir en självständig komponent i den andra egendomen som om den kommer att ingå som en ingrediens i en ny produkt, t.ex. mjöl i ett bröd. Som *lagrådet* har påpekat gäller detta även exempelvis kemiska produkter, som genom reaktion med andra ämnen i verkligheten upphör att existera i sin tidigare form. Tillverkaren av en delprodukt kan sålunda bli ansvarig för en skada som slutprodukten orsakar, om skadan beror på en säkerhetsbrist i delprodukten (jfr andra stycket).

Produktbegreppet omfattar inte *fast egendom*. Den omständigheten att en produkt blir tillbehör till en fastighet enligt jordabalkens regler genom att infogas i fastigheten medför dock inte att produktansvaret upphör att gälla. Sålunda blir en tvättmaskinstillverkare inte fri från det produktansvar som åvilar honom, därför att den slutlige förvärvaren monterar in maskinen i sin fastighet. Regeln om att en delprodukt är en produkt för sig medför således att en väsentlig del av de skador som kan uppstå i samband med fast egendom omfattas av ansvaret enligt produktskad-

lagen. Om t.ex. en skada har orsakats av fel i byggnadsmaterial som ingår som beståndsdel i en fastighet, är produktskadelagens regler om strikt ansvar tillämpliga. Undantaget för fast egendom gäller situationer där en fastighet orsakar skada på grund av andra omständigheter än säkerhetsbrister i de material som har använts då fastigheten uppfördes eller i saker som senare har infogats i fastigheten. Produktskadelagen är exempelvis inte tillämplig om förklaringen till en skada är fastighetens grundförhållanden. Så blir inte heller fallet om skadan beror på en felaktig konstruktion av en byggnad eller ett olämpligt val av i och för sig felfritt material.

Tjänster omfattas inte av produktskadelagens tillämpningsområde. Lagen kan emellertid bli tillämplig, om en produkt används i samband med att tjänsten utförs. Som exempel kan nämnas reparationsarbeten, där reparatören byter ut gamla delar mot nya, som han själv tillhandahåller. Visar det sig att en reservdel som reparatören använder vållar skada på grund av en säkerhetsbrist, är reservdelens tillverkare strikt ansvarig för skadan. Om skadan inte beror på materialfel utan på felgrepp av reparatören - han har kanske valt en olämplig reservdel eller utfört arbetet på ett icke fackmässigt sätt - är produktskadelagen inte tillämplig. En annan sak är att reparatören någon gång kan bli bedömd som tillverkare av slutprodukten och i denna egenskap ansvarig enligt produktskadelagen. Om produktskadelagen inte är tillämplig får man i stället gå till de särskilda skadestandsregler som gäller för avtalstypen i fråga.

I konsumenttjänstlagen (1985:716) finns bestämmelser om näringsidkares skadeståndsansvar vid avtal om vissa tjänster som näringsidkaren i sin yrkesmässiga verksamhet utför åt konsumenter huvudsakligen för enskilt ändamål. Bestämmelserna gäller inte ersättning för personskada (se 35 §). Av 31 § konsumenttjänstlagen framgår att näringsidkaren är skyldig att ersätta konsumenten för skada som denne tillfogas på grund av dröjsmål eller fel, om inte näringsidkaren visar att dröjsmålet eller felet beror på ett hinder utanför hans kontroll som han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med vid avtalets ingående och vars följder han inte heller skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit. Beror dröjsmålet eller felet på någon som näringsidkaren har anlitat för att helt eller delvis utföra tjänsten är näringsidkaren fri från skadeståndsskyldighet endast om också den som han har anlitat skulle vara fri från ansvar enligt nyss nämnda regel. Detsamma gäller om dröjsmålet eller felet beror på en leverantör som näringsidkaren har anlitat eller någon annan i tidigare led. Näringsidkarens skadeståndsskyldighet omfattar även ersättning för skada på föremålet för tjänsten eller annan egendom som tillhör konsumenten eller någon medlem av hans hushåll.

Näringsidkaren svarar sålunda enligt konsumenttjänstlagens regler för skador som beror på felgrepp. Om konsumenten tillfogas skada på grund av att det material som näringsidkaren har använt för att utföra tjänsten är felaktigt, leder näringsidkarens s.k. kontrollansvar också praktiskt taget alltid till skadeståndsskyldighet för näringsidkaren. Detta gäller oavsett om det rör sig om ett fel enbart i det enskilda exemplar av varan som

näringsidkaren har använt eller om det är fråga om ett fel som finns på alla produkter av ifrågavarande slag (se prop. 1989/90:89 s. 172).

Även utanför konsumenttjänstlagens tillämpningsområde kan den som utför en tjänst bli skyldig att ersätta skador som orsakas av materialfel. Ett sådant fall kan föreligga, om han använder material som är behäftat med en säkerhetsbrist och det är försumligt av honom att han inte upptäcker bristen.

Att den som utför en tjänst kan vara ansvarig för materialfel inverkar dock inte på tillverkarens ansvar enligt produktskadelagen. Beroende på orsakssambanden kan ansvaret komma att samtidigt åvila både den som har tillverkat produkten och den som har utfört tjänsten. I de fall där både tillverkaren och den som har utfört tjänsten blir ansvariga är ansvaret solidariskt (jfr 6 kap. 3 § skadeståndslagen). Om skadan orsakas av både ett materialfel och ett felgrepp gäller allmänna regler för den slutliga fördelningen av ansvaret mellan dem (jfr SOU 1975:103 s. 49-53; jfr också prop. 1985/86:83 s. 28 och 55-58).

En särskild regressregel finns i 10 §. Enligt den bestämmelsen kan den näringsidkare som ansvarar på grund av reglerna i konsumenttjänstlagen ha rätt till ersättning av den som är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen för vad han har betalat i skadestånd till den skadelidande. Denna regressrätt är dock begränsad så till vida att ersättning skall betalas bara i den mån den regressansvarige är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen.

Andra stycket

Genom andra stycket i förevarande paragraf klargörs att tillverkaren av inte bara delprodukten utan även slutprodukten är skadeståndsskyldig, om skadan orsakas av en säkerhetsbrist i en delprodukt som är infogad i en slutprodukt. Tillverkaren av slutprodukten går således inte fri från ansvar bara därför att det är delprodukten som är behäftad med en säkerhetsbrist.

Någon direkt motsvarande bestämmelse finns inte i EG-direktivet. Att principen ändå gäller framgår av artikel 3 första stycket, som föreskriver att såväl tillverkaren av en delprodukt som tillverkaren av en slutprodukt är ansvariga producenter. Se också artikel 7 f.

Utgångspunkten enligt bestämmelsen är att en skada skall anses orsakad av en slutprodukt, om skadan har uppstått till följd av en säkerhetsbrist i den produkten. Detta gäller oavsett om säkerhetsbristen har uppstått i sluttillverkarens verksamhet eller vid framställningen av en delprodukt eller en råvara som ingår i slutprodukten.

Det framgår av lagtexten att en beståndsdel däremot skall anses ha orsakat skadan endast när skadan beror på en säkerhetsbrist i beståndsdelen. Vid prövningen av om en beståndsdel har varit så säker som skäligen har kunnat förväntas skall beståndsdelen bedömas som en självständig produkt. Den som har framställt en beståndsdel blir således inte ansvarig därför att tillverkaren av den slutliga produkten har använt den i och för sig säkra beståndsdelen på sådant sätt att den kunnat vålla skada. Inte heller skall en komponent som sluttillverkaren har beställt

anses vara behäftad med en säkerhetsbrist, om den har framställts enligt sluttillverkarens tekniska specifikationer men det senare visar sig att dessa specifikationer var oriktiga. Däremot kan en komponenttillverkare bli ansvarig enligt skadeståndslagens culparegel, om han hade bort göra sluttillverkaren uppmärksam på att komponenten, tillverkad enligt specifikationerna, skulle medföra att slutprodukten blev defekt.

Kemiska substanser erbjuder i detta sammanhang vissa speciella problem, som har analyserats av produktansvarskommittén (se SOU 1979:79 s. 137 f). Kommitténs framställning har återgivits i promemorian (se s. 274 f.).

En produkt går ofta genom flera tillverkningsled innan den får sin slutliga utformning. Det medför att en beståndsdel som infogas i slutprodukten i sin tur kan vara sammansatt av beståndsdelar. I sådana fall åvilar ansvaret såväl tillverkaren av den beståndsdel där säkerhetsbristen har uppstått som alla tillverkare i senare led, om den produkt som de tillhandahållit innehåller motsvarande säkerhetsbrist.

Det ankommer på den som vill kräva ersättning av en komponenttillverkare att styrka att skadan har orsakats av en säkerhetsbrist i komponenten. Å andra sidan kan den som ansvarar för komponenten freda sig enligt reglerna i 8 §. Vanligen torde det komma att ske genom att han gör sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns hos komponenten när han satte den i omlopp. Ofta torde det härvid vara tillräckligt att det klargörs att säkerhetsbristen är av ett slag som vanligen uppkommer när slutprodukten sätts samman. I de situationer det här är fråga om har komponenttillverkaren satt sin produkt i omlopp när han har levererat den till slutproduktens tillverkare.

3 §

En produkt har en säkerhetsbrist, om produkten inte är så säker som skäligen kan förväntas. Säkerheten skall bedömas med hänsyn till hur produkten kunnat förutses bli använd och hur den har marknadsförts samt med hänsyn till bruksanvisningar, tidpunkt då produkten satts i omlopp och övriga omständigheter.

(Jfr 4 § i promemorians förslag)

I denna paragraf definieras uttrycket säkerhetsbrist. Enligt första meningen har produkten en säkerhetsbrist, om den inte är så säker som skäligen kan förväntas. I andra meningen anges närmare efter vilka grunder produktens säkerhet skall bedömas. Paragrafen motsvaras i EG-direktivet av artikel 6. Bestämmelsen har utformats i enlighet med definitionen av säkerhetsbrist i 1 § i *lagrådets* förslag.

Produktansvaret bygger på förutsättningen att den som använder en produkt har rätt att vänta sig att produkten är säker i den meningen att den inte orsakar överraskande skador vid normal användning. Den säkerhet som det här är fråga om har varje användare rätt att vänta sig hos produkten. Den skiljer sig således från de förväntningar en köpare kan vara berättigad att ha på en produkt i ett enskilt fall med hänsyn till

vad han har avtalat med säljaren i just det fallet. Förväntningar av sistnämnda slag beaktas inom det köprättsliga regelsystemet. Det är bara säkerhetskrav av det förstnämnda, mer allmänna slaget som skall täckas av produktansvaret.

Kravet enligt lagtexten är att produkten skall vara så säker som skäligen kan förväntas. Av denna formulering framgår att bedömningsgrunden i princip är objektiv. Avgörande är alltså inte den skadelidandes uppfattning om vilken säkerhet produkten bör erbjuda. Inte heller anknyts direkt till konsumentkollektivets förväntningar, som ibland kan vara orealistiska och därför inte alltid ger någon vägledning. Å andra sidan undgår en tillverkare inte ansvar bara genom att visa att hans produkt inte är sämre än de flesta av samma slag. Bedömningen skall i stället bygga på en rimlig avvägning mellan de motstående intressen som här gör sig gällande. I andra meningen anges efter vilka kriterier en produkts säkerhet skall bedömas och därmed också när sådana brister i säkerheten som kan föranleda produktansvar skall anses föreligga. Kriterierna är med nödvändighet allmänt hållna. De skall appliceras på förhållanden av vitt skilda slag, och bedömningen måste få ett visst inslag av skönsmässighet. Reglernas närmare innehåll får preciseras i rättspraxis.

Brister i säkerheten hos produkter delas i litteraturen om produktansvaret allmänt in i tre grupper: konstruktionsfel, fabriktionsfel och instruktionsfel. Konstruktionsfel beror på produktens ursprungliga utformning eller sammansättning och föreligger därför i regel hos alla produkter av samma slag som härrör från samma tillverkare. Fabriktionsfel orsakas av något missöde i tillverkningsprocessen, varför det kan föreligga i bara något eller några enstaka exemplar i en serie produkter. Instruktionsfel består i felaktiga, ofullständiga eller uteblivna anvisningar för hur en i och för sig fullgod produkt skall användas.

Vid sidan av denna indelning talar man ofta om utvecklingsskador och systemskador. En utvecklingsskada beror på en omständighet som på teknikens och vetenskapens ståndpunkt vid tillverkningstillfället inte kunde förutses ens av den främsta expertisen. Systematiskt sett är utvecklingsfel inte någon särskild felkategori. De är snarast att betrakta som konstruktionsfel eller någon gång som instruktionsfel. I lagen görs inte något undantag för utvecklingsskador. De omfattas alltså av produktansvaret. Denna fråga har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.4).

Systemskador är inte heller en särskild felkategori enligt den tidigare nämnda indelningen. Sådana skador orsakas av produkter som godtas i samhället trots att det är känt att de har egenskaper som kan vålla skador. Här är det alltså inte fråga om säkerhetsbrister i den tidigare angivna meningen. Eftersom risken är känd, kan användaren inte räkna med att produkten erbjuder säkerhet mot skada i det avseendet. Härav följer att tillverkaren inte är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen för systemskador. Som exempel på systemskador kan nämnas sådana skador som är normala följder av bruk av alkohol och tobak. Även systemskadorna har berörts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.5).

Av bestämmelsen i andra meningen framgår att frågan huruvida en produkt är behäftad med konstruktionsfel, fabriktionsfel eller instruk-

tionsfel skall avgöras efter en bedömning med hänsyn till produktens förutsebara användning, marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar, tidpunkten då produkten sattes i omlopp och övriga omständigheter. I lagtexten har sålunda vissa faktorer nämnts särskilt. Det är dock inte möjligt att i förväg räkna upp alla omständigheter som kan ha betydelse. Bedömningen skall grunda sig på en sammanvägning av de faktorer som är relevanta i det enskilda fallet. Vid prövningen av produktens säkerhet måste beaktas bl.a. vilken typ av produkt det är fråga om, vilka riskabla egenskaper den har, för vilket ändamål den är framställd och vilka personkategorier som rimligen kan tänkas använda den samt vilka uppgifter om produkten som följer med den, t.ex. genom text på dess förpackning eller i en bruksanvisning. Om säkerheten brister, kan det bero såväl på att produkten saknar en egenskap som den borde ha haft som på att produkten har en egenskap som den inte borde ha haft.

Produktens säkerhet brister inte redan därför att det skulle ha varit teoretiskt möjligt att undvika den egenskap som har orsakat en skada genom maximala skadeförebyggande åtgärder. Praktiska och ekonomiska omständigheter sätter gränser för den säkerhet som rimligen kan uppnås. Å andra sidan kan en skaderisk inte godtas bara därför att det skulle ha varit dyrare eller besvärligare att utforma produkten så att den hade blivit säkrare. Vilka risker som skall godtas av ekonomiska eller praktiska skäl får bedömas från fall till fall. Härvid bör beaktas bl.a. hur allvarliga skador som kan följa av att produkten utformas på ett visst sätt.

Bedömningen huruvida en produkt har varit så säker som skäligen har kunnat förväntas påverkas uppenbarligen av hur produkten är *avsedd att användas*. Om en produkt skall användas för ett ändamål som innefattar en beaktansvärd risk för allvarlig skada, blir kraven på särskilda säkerhetsåtgärder med nödvändighet större än om produkten är avsedd för en mer ofarlig användning. Hänsyn måste vidare tas till vilken personkategori produkten är avsedd för. Om produkten är av sådant slag att den bara används av experter, t.ex. specialverktyg för något visst ändamål, kan man ofta räkna med att användaren behärskar riskerna vid användningen i högre grad än när det gäller produkter som kan komma i händerna på vem som helst. I fråga om leksaker och andra produkter som barn kommer i beröring med har man rätt att förutsätta att tillverkaren har varit särskilt uppmärksam på alla skaderisker. Tillverkaren måste alltså konstruera sin produkt så att den är i rimlig mening ofarlig när den används för det ändamål som den är avsedd för. Brister säkerheten i detta avseende, är tillverkaren strikt ansvarig för skador som säkerhetsbristen orsakar.

Det är den användning produkten är avsedd för som i första hand skall ligga till grund för bedömningen av produktens säkerhet. Om en produkt har använts på ett sätt som direkt strider mot det avsedda ändamålet, kan det tala mot att tillverkaren skall hållas ansvarig för en skada som produkten har orsakat. Å andra sidan får en tillverkare räkna med att hans produkt kan komma till användning i andra sammanhang än han har avsett. Han måste därför konstruera produkten på sådant sätt att den

uppfyller rimliga krav på säkerhet även om den används för ett ändamål som den inte är direkt avsedd för. Produktens säkerhet skall således bedömas med hänsyn till inte bara den användning som tillverkaren har avsett utan även sådan annan användning som han har kunnat förutse. Kravet på förutseende får dock inte drivas för långt. Tillverkaren behöver inte ta med i beräkningen en användning som helt avviker från normalt mänskligt beteende.

Att hänsyn skall tas till hur produkten kan förutses bli använd kan få särskild betydelse när det gäller att bedöma säkerheten hos en produkt som framställs i flera led. Den som frambringar en råvara som skall förädlas eller tillverkar ett halvfabrikat som skall bearbetas vidare har ofta inte anledning att räkna med att hans produkt kan komma att användas i andra sammanhang än i den fortsatta tillverkningsprocessen. Det kan inte skäligen förväntas att en sådan produkt är lika säker som den färdiga produkten, vilken kanske är avsedd att spridas till enskilda konsumenter.

I fråga om vissa produkter finns *säkerhetsföreskrifter* utfärdade av offentliga myndigheter i syfte att förebygga skador. Om en produkt som inte uppfyller sådana säkerhetsföreskrifter sätts i omlopp, bör som utgångspunkt gälla att produkten från säkerhetssynpunkt är bristfällig. Användaren måste nämligen vara berättigad att utgå från att produkten uppfyller de säkerhetskrav som följer av gällande offentliga bestämmelser. Detta hindrar inte att utredningen i ett enskilt fall kan visa att produkten inte är bristfällig, trots att den inte uppfyller myndighetens föreskrifter.

Det bör å andra sidan framhållas att en produkt kan vara bristfällig och föranleda ersättningsskyldighet även om produkten överensstämmer med offentligrättsliga regler eller med standarder som är fastställda av standardiseringsorgan. Standardiseringsverksamhet har numera stor betydelse för specificeringen av säkerhetskrav på produkter (jfr prop. 1988/89:60 s.18 f). Den omständigheten att en produkt vid kontroll i särskild ordning har befunnits uppfylla ställda säkerhetskrav befriar inte utan vidare från produktansvaret.

En näringsidkare har nämligen ett självständigt ansvar för sin produkt (se bl.a. NJA 1977 s 788). Ofta har tillverkaren tillgång till mer information om produkten än den myndighet som har utfärdat föreskrifterna. Av tillverkaren får man också kräva att han håller sig underrättad om möjliga skadeverkningar av sina varor och tar hänsyn till krav på förbättringar som ännu inte har föranlett nya anvisningar. Detta gäller särskilt i fråga om industriell verksamhet. Om exempelvis ett bekämpningsmedel har godkänts av kemikalieinspektionen enligt reglerna i förordningen (1985:836) om bekämpningsmedel, behöver detta sålunda inte befria tillverkaren från ansvaret enligt produktskadelagen.

Tvingande föreskrifter om en produkts beskaffenhet kan utformas på olika sätt. De kan ha en mer eller mindre exakt avgränsning. Om en föreskrift är utformad så att tillverkaren själv kan bestämma produktens sammansättning och utformning inom fastställda gränser, innebär det inte att han skall ha frihet att inom dessa gränser välja en utformning eller sammansättning som inte erbjuder tillräcklig säkerhet. I ett sådant fall, där tillverkaren har ett handlingsalternativ som innebär att han kan undgå

skadeståndsansvar, skall den skadelidandes intresse av att få ersättning för sin skada ha företräde, även om tillverkaren har följt i och för sig tvingande föreskrifter.

En betydligt ovanligare typ av föreskrift är att myndigheten anger en viss egenskap som måste finnas hos produkten för att den skall få sättas i omlopp. Som framgår av 8 § punkt 3 går tillverkaren fri från ansvar om han visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet. Det räcker alltså inte för ansvarsfrihet att tillverkaren kan visa att produkten överensstämmer med offentliga föreskrifter. Han måste visa att produkten inte får spridas, om den saknar just den egenskap som har orsakat skadan.

Det bör framhållas att myndigheters och kontrollorgans ansvar för säkerhetsföreskrifter och utförd kontroll inte regleras i produktskadelagen.

När det gäller produkter som inte är kringgårdade av offentligrättsliga säkerhetsföreskrifter får man vid bedömningen av ansvarsfrågan ta ställning till huruvida risken för att produkten skall orsaka skada är större än vad man normalt har anledning att räkna med vid det aktuella produktslaget. Som har anförts tidigare får avgörandet ske efter en bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Särskilt i fråga om industriell verksamhet bör kraven på tillverkarens förutseende och kontroll ställas högt.

Produktansvarskommittén har diskuterat (SOU 1979:79 s. 130 f) vissa produkter som är speciella så till vida att de medvetet har utformats på ett sådant sätt att de är ägnade att medföra skador i större utsträckning än vad som varit strängt nödvändigt. Orsaken är ofta att tillverkaren vill tillfredsställa modenycker eller andra särskilda önskemål hos konsumenterna. Som exempel på denna typ av produkter nämner produktansvarskommittén bl.a. höga styren till motorcyklar. Ofta är de särskilda riskerna som är förknippade med dessa produkter uppenbara för var och en. I sådana fall kan knappast ansvar enligt produktskadelagen aktualiseras; den som handskas med produkten kan inte skäligen förvänta sig större säkerhet än han får. Någon gång kan dock bedömningen bli en annan. Det är inte säkert att användaren i alla fall av detta slag utan vidare inser att risken för skada är större än hos andra produkter som fyller samma ändamål. Om produkten då inte är försedd med en varning för den ökade risken, kan produkten komma att bedömas som bristfällig från säkerhetssynpunkt.

Ibland kan det förhållandet att en produkt *saknar avsedd effekt* leda till skada. Särskilt gäller detta produkter som har till uppgift just att skydda mot skada. Även i sådana fall torde produktansvar kunna komma i fråga. Kan det utredas att produkten på grund av bristande effekt inte erbjuder den säkerhet som skäligen kan förväntas och att detta förhållande har orsakat skadan, bör ersättning kunna utgå. I praktiken lär dock ofta bevisningen om orsakssambandet vålla problem. Även om den använda produkten brister i fråga om effekt och därmed i fråga om säkerhet, är det inte säkert att en fullgod produkt i det särskilda fallet hade hindrat skadan (jfr dock vad som har anförts om beviskravet i avsnitt 2.8.1).

Som exempel på det anförda kan nämnas solskyddsmedel. Sådana medel är avsedda att skydda huden mot solstrålning så att en person som använder medlet skall kunna utsätta sig för solen under längre tid än han annars hade kunnat göra utan att ådra sig brännskador. Om nu en produkt av detta slag saknar de påstådda skyddsegenskaperna, kan användaren skada sig därför att han förlitar sig på det utlovade skyddet och utsätter sig för solen under för lång tid. I ett sådant fall kan orsakssambandet mellan solskyddsmedlet och skadan föranleda produktansvar.

Likaledes kan den som har tillverkat en frysbox bli skyldig att ersätta skador som uppstår därför att maskineriet i frysboxen går sönder med påföljd att varorna i boxen tinar och förstörs.

När det gäller t.ex. vissa slag av sjukvårdsutrustning kan problemet vara mer komplicerat. Det finns medicinsk apparatur som är avsedd att ersätta kroppsfunktioner när dessa har slagits ut på grund av sjukdom eller olycksfall. Om en sådan apparat inte fungerar som planerat och den utslagna kroppsfunktionen därför inte kan upprätthållas på konstgjord väg, får frågan om skadeståndsansvaret avgöras efter en bedömning av huruvida det föreligger adekvat kausalitet mellan apparatens bristande funktion och den skada som uppstår till följd av att kroppsfunktionen inte kan upprätthållas. Bedömningen kan här utfalla olika beroende på vilket slag av apparat det är fråga om. När det handlar om en väl beprövad metod och det är ett exemplar bland många av den aktuella apparaten som inte fungerar, torde det i allmänhet föreligga ett fabriktionsfel som grundar strikt skadeståndsansvar för tillverkaren. Annorlunda kan det förhålla sig när man tar i bruk en ny konstruktion för att avhjälpa ett problem som det tidigare inte fanns någon lösning på. I en sådan situation finns det ju inte någon alternativ behandling som hade kunnat leda till ett bättre resultat. En skada som orsakas av att den mänskliga organismen inte fungerar bör då inte läggas apparatens tillverkare till last.

Till skillnad från läkemedelsförsäkringen undantar produktskadelagen inte skador som beror på utebliven effekt hos ett läkemedel. Den som bär produktansvaret enligt lagen kan således i princip bli skyldig att ersätta skador som beror på att ett läkemedel saknar avsedd verkan. I praktiken torde dock förhållandena oftast vara sådana att något ansvar inte kan utkrävas av läkemedlets tillverkare.

När ett läkemedel sätts in, sker det normalt för att det skall förebygga, påvisa, lindra eller bota en sjukdom eller ett sjukdomssymptom som har drabbat patienten. Om läkemedlet inte verkar, får sjukdomen det förlopp som föranleds av de medicinska förhållandena som alltså redan föreligger. Det kan då ofta vara svårt att fastställa ett orsakssamband mellan skadan och läkemedlets bristande verkan. Det bör också påpekas att det är den skadelidande som har bevisbördan för orsakssambandet. Även med de lindriga beviskrav som har förordats i den allmänna motiveringen (se avsnitt 2.8.1) torde det vara svårt att visa att om ett verksamt läkemedel hade använts i det enskilda fallet, det skulle ha hindrat att skadan uppkom.

Vidare kan det vara diskutabelt huruvida ett läkemedel som inte verkar

skall anses brista i fråga om säkerhet. Varje läkemedel innehåller en verksam substans som skall förebygga, påvisa, lindra eller bota en sjukdom eller ett sjukdomssymptom. Människor reagerar emellertid olika på den verksamma substansen. Den avsedda effekten uppnås därför i olika grad beroende på den enskilde individens kroppskonstitution, ålder, sjukdomens svårhetsgrad m.m. Detta gäller även medel avsedda att förebygga sjukdom, t.ex. vacciner. Ett vaccin behöver alltså inte anses brista i fråga om säkerhet även om det inte har skyddseffekt hos alla patienter. Det kan tilläggas att en och samma patient kan vid olika tillfällen reagera olika på ett och samma läkemedel.

En förutsättning för att läkemedlet skall registreras för försäljning är att det har dokumenterats att läkemedlet har effekt vid den aktuella indikationen eller de aktuella symptomen. I samband med att läkemedelsverket godkänner ett nytt läkemedel redovisas hur stor andel av patienterna med en viss sjukdomsbild som preparatet har avsedd effekt på. Den avsedda effekten kan för vissa läkemedel vara mycket hög. Det finns å andra sidan läkemedel som anses vara av betydande värde trots att de har effekt hos endast en minoritet av de behandlade patienterna med den aktuella sjukdomsbilden. Så kan vara fallet t.ex. för läkemedel som - i avsaknad av mer verksam terapi - sätts in mot svårbehandlade livsfarliga sjukdomar.

Om ett läkemedel med en viss effekt har registrerats hos läkemedelsverket enligt läkemedelsförordningens regler, får det anses vara godkänt i samhället. Värdet av att läkemedlet är tillgängligt på marknaden har då bedömts vara större än nackdelarna med att läkemedlet inte är verksamt på alla patienter som behandlas. Den skada som kan uppkomma på grund av den uteblivna effekten har då normalt karaktären av en systemskada som inte omfattas av produktskadelagen.

Det anförda innebär att ett registrerat läkemedel - trots att det inte verkar i enstaka fall - normalt får anses vara så säkert som skäligen kan förväntas och alltså inte grundar strikt ansvar för skador som den uteblivna effekten orsakar. En domstol är visserligen inte bunden av registreringsmyndighetens bedömning. Med hänsyn till den noggranna prövning som föregår registreringen torde det dock endast i sällsynta undantagsfall finnas anledning att ifrågasätta det godkännande som registreringen innebär.

Om den uteblivna effekten däremot beror på ett fel vid tillverkningen av läkemedlet, t.ex. felaktig halt av den verksamma substansen, är det fråga om en sådan säkerhetsbrist i produkten som föranleder skadeståndsskyldighet enligt produktskadelagen. Skadeståndsansvar kan också inträda om informationen om läkemedlets effekt varit bristfällig och därför innefattat instruktionsfel. Även överdrifter i marknadsföringen av läkemedlet kan utgöra instruktionsfel. Instruktionsfel behandlas närmare i det följande.

Enligt andra stycket i förevarande paragraf skall produktens säkerhet vidare bedömas med hänsyn till marknadsföringen av produkten. Med marknadsföring avses åtgärder som syftar till att främja avsättningen av en produkt (jfr prop. 1975/76:34 s. 95 och 124). Den form av marknads-

föring som i första hand aktualiseras är reklam och andra upplysningar om produkten. Som typiska exempel kan nämnas annonser i tidningar och bruksanvisningar på produktens förpackning. Det är här närmast fråga om instruktionsfel enligt den tidigare nämnda indelningen. Vid sidan av marknadsföringen nämns bruksanvisningar särskilt i lagtexten. Skälen härtill är dels att bruksanvisningar är det kanske viktigaste medlet för att undgå instruktionsfel, dels att bruksanvisningar kan förekomma på sådant sätt att de inte kan sägas ingå i marknadsföringen.

I många fall är det omöjligt att konstruera en produkt så att den inte kan orsaka skada. För att undgå produktansvaret måste tillverkaren då marknadsföra produkten på sådant sätt att användarna blir upplysta om skaderiskerna. Givetvis kan informationen också lämnas på ett sätt som inte kan betecknas som marknadsföring i den nyss angivna meningen, t.ex. genom meddelanden som ligger inne i en obruten förpackning.

Instruktionsfel föreligger om den information som lämnas rörande en produkt är bristfällig. Bristen kan bestå antingen i att lämnade upplysningar är felaktiga eller i att nödvändig information inte ges. Även i detta avseende är produktskadelagens ansvar strikt. Tillverkaren kan alltså bli ersättningsskyldig även om han inte har handlat vårdslöst. Det ankommer på den som är ansvarig enligt lagen att lämna uppgifter om produkten och upplysa om hur den skall användas för att inte medföra onödiga risker. Han skall vidare varna för faror som är förbundna med produkten.

När det gäller omfattningen av och innehållet i den information som skall lämnas om en produkt för att instruktionsfel inte skall anses föreligga kan följande allmänna synpunkter anföras.

Det är väsentligt att informationskraven hålls inom rimliga gränser. Det får inte bli så att skadeståndsansvar inträder enbart därför att en skada som står i ett adekvat orsakssamband med en utebliven varning faktiskt har inträffat. Om kravet på upplysningar ställs mycket högt, kan det medföra nackdelar för såväl konsumenter som näringsidkare. Det är betungande för näringsidkarna att tvingas varna för alla upptänkliga risker. För konsumenterna blir en alltför vidlyftig information svårtillgänglig. Varningar för helt perifera risker fyller i de flesta fall inte heller något förnuftigt syfte.

Det är produktens normala användning och vad som därvid kan inträffa som skall hållas i blickpunkten när informationen utformas. Dock är att märka att en produkt i sig kan medföra särskilda risker som tillverkaren måste varna för, även om riskerna aktualiseras i mindre mån vid den normala användningen. En särskild varning kan behövas också när en produkt är så beskaffad att den blir farlig först i förening med någonting annat. Om en produkt är farlig för vissa grupper av personer, t.ex. allergiker, kan det innebära ett instruktionsfel att den farliga beskaffenheten inte anges.

Tillverkaren skall inte behöva varna för risker som är allmänt kända bland dem som kan tänkas använda produkten. Exempelvis får det anses vara väl känt bland vanliga människor att färskt kött är känsligt. Alla vet att kött måste förvaras på visst sätt och att det har begränsad hållbarhet. Därför är det knappast erforderligt att informera särskilt om detta när

kött säljs till konsumenter. Inte heller kan det vara erforderligt att varna för de risker som är förknippade med att kött äts rått. Mer tveksamt är hur man bör se på exempelvis det fallet att skada förorsakas av bekämpningsmedelsrester på citronskal, som används i matlagning. Visserligen lär det vara så att alla citroner som saluförs här i landet har behandlats med bekämpningsmedel. Emellertid torde det inte vara allmänt känt att det kan finnas rester av sådana medel på frukternas skal. Det skulle därför kunna hävdas att konsumenterna borde upplysas härom, för den händelse det föreligger någon beaktansvärd risk för skada.

Kraven på information kan ha olika karaktär i olika skeden av produktions- och distributionsprocessen, beroende på vem informationen riktar sig till. Det kan sålunda inte vara nödvändigt att förse en råvara eller ett halvfabrikat med upplysningar och bruksanvisningar i lika stor omfattning som slutprodukten. Om det exempelvis anses nödvändigt att djupfrysta kycklingar som skall säljas till allmänheten är försedda med anvisningar för tillagningen, kan det inte rimligen krävas att uppfödaren skall ombesörja det, såvida han inte själv svarar också för distributionen. Naturligtvis bör det ankomma på den som paketerar kycklingarna för den slutliga försäljningen till konsumenterna att se till att erforderliga upplysningar och anvisningar då finns med.

Ofta torde det förhålla sig så att en produkt erbjuder tillfredsställande säkerhet när den används för avsett ändamål men i andra situationer kan vålla skada. I sådana fall måste tillverkaren ofta räkna med att produkten kan användas till olika ändamål och på varierande sätt. Ett exempel kan vara det tidigare nämnda fallet då citronskal används i matlagning. Det användningssätt som i första hand avses med en citron torde vara att saften och fruktköttet skall förtäras. Dock förekommer citronskal så ofta i matlagningsrecept att den som tillhandahåller citronen nog måste räkna med att även skalen kan komma att användas. Han får då anpassa varningar och instruktioner därefter. Gör han inte det, kan han ådra sig skadeståndsansvar. Om det däremot är så att produkten orsakar skada bara om den används uppenbart felaktigt eller till ett ändamål som inte kan förutses, bör tillverkaren gå fri från ansvar.

De flesta läkemedel har icke önskvärda *biverkningar* vid sidan av de verkningar som gör att de fungerar som läkemedel. När ett läkemedel har blivit godkänt har dessa positiva verkningar ansetts vara så nyttiga att de vid en helhetsbedömning av produkten har vägt över de negativa biverkningarna. Det är oundvikligt att nackdelarna med produkten måste godtas, om man skall uppnå fördelarna med den. Kända och godtagna biverkningar av läkemedel är systemskador, som inte grundar ansvar enligt produktskadelagen. Systemskadorna har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.5).

Biverkningar hos registrerade läkemedel blir kända genom att de offentliggörs i publikationer som är allmänt spridda bland läkare (t.ex. Läkemedelsindustrins förteckning över de farmaceutiska specialiteterna i Sverige, FASS, och Läkartidningen). Om en farmaceutisk specialitet har registrerats hos läkemedelsverket enligt läkemedelsförordningens regler, får den i allmänhet anses vara godkänd i samhället. Av 15 § jämförd med

4 § läkemedelsförordningen (1962:701) framgår nämligen att en farmaceutisk specialitet inte får registreras, om den vid normal användning medför skadeverkningar som står i missförhållande till den avsedda effekten. Härav följer att en biverkan som har beaktats enligt reglerna när läkemedlet har registrerats är en systemskada som inte föranleder strikt produktansvar. En domstol är visserligen inte bunden av registreringsmyndighetens bedömning. Med tanke på att preparaten prövas noggrant av experter innan de registreras torde en domstol dock endast i sällsynta undantagsfall ha anledning att ifrågasätta det godkännande som registreringen innebär (jfr Dufwa, Produktansvar, 1983, s 73 f).

För att den produktansvarige skall undgå ansvar för en systemskada krävs att han i erforderlig omfattning har varnat för att sådan skada kunde uppkomma. Även när det gäller läkemedel kan instruktionsfel grunda strikt skadeståndsansvar. Allmänt kan följande sägas beträffande kravet på information om läkemedel.

Det är en läkare som - i samråd med sin patient - bestämmer huruvida ett receptbelagt läkemedel skall användas i ett enskilt fall. Läkarens bedömning grundar sig på en avvägning av medicinens nytta mot dess skadliga biverkningar. Informationen om produkten måste därför riktas i första hand till läkaren. Det får sedan ankomma på läkaren att upplysa patienten om hur det ordinerade läkemedlet kommer att verka och instruera patienten om hur det skall hanteras.

När det gäller läkemedel utan recept är det i allmänhet läkemedelsanvändaren själv som beslutar att läkemedlet skall sättas in. Då måste informationen lämnas direkt till honom. I allmänhet är det fråga om preparat med väl kända egenskaper och användningsområden. Informationen blir därför mindre komplicerad. Den förmedlas ofta genom apotekspersonalen. Apoteksbolaget har under senare år gjort betydande ansträngningar att tillgodose allmänhetens behov av relevant information som underlag för beslut om självmedicinering.

Dessa förhållanden får betydelse för vad som bör krävas av den som bär produktansvaret i fråga om form och innehåll hos läkemedelsinformationen. Eftersom informationen normalt riktar sig till fackmän - läkare och apotekspersonal - behöver inte ett sådant språk användas att informationen i alla delar är begriplig för en lekman. Däremot måste den vara uttömmande. Läkaren skall ha tillräcklig information för att kunna bedöma läkemedlets egenskaper, möjliga biverkningar o.d. I allmänhet lämnas sådan information genom FASS.

I den mån det erfordras särskild information till den som skall använda ett icke receptbelagt läkemedel måste informationen självfallet utformas så att en lekman kan tillgodogöra sig den.

Det bör för övrigt påpekas att tillverkaren kan behöva lämna information även om receptbelagda läkemedel till den slutliga användaren, patienten. Vissa upplysningar om läkemedlet kan ha sådan omedelbar betydelse för användningen att de måste åtfölja själva produkten. Om ett läkemedel exempelvis framkallar yrsel eller försämrar reaktionsförmågan, kan det vara nödvändigt att förpackningen är försedd med en varning för det.

Läkemedelsföretagen ansvarar naturligtvis för innehållet också i sådan information som de lämnar direkt till patienten, även om informationen inte är nödvändig enligt vad som nu har sagts. Om en skada uppstår därför att en tillverkare eller en importör lämnar felaktig eller ofullständig information om sitt läkemedel, kan han således ådra sig strikt ansvar för skadan.

Frågor om läkemedelsinformation behandlas närmare i 1983 års läkemedelsutrednings betänkande (SOU 1987:20) Läkemedel och hälsa.

Kända biverkningar av godkända läkemedel utgör alltså systemskador som inte omfattas av det strikta produktansvaret, såvida inte informationen om biverkningarna brister. Systemskador av liknande slag är *allergiska reaktioner* som framkallas av produkter vilka är accepterade trots att deras allergiframkallande egenskaper är kända. Även dessa produkter faller alltså utanför produktansvaret, om informationen angående allergiriskerna är tillräcklig. De krav som kan ställas härvidlag varierar med situationerna (jfr Børge Dahl, Produktansvar, s. 314). Rör det sig om välkända produkter - t.ex. socker, ägg eller jordgubbar - som enstaka personer är överkänsliga för eller som är direkt farliga för enstaka personer, är den produktansvarige knappast skyldig att varna för risken. Frågan om skyldighet att varna uppkommer i första hand när det gäller moderna produkter och tillsatssämnen. Om en sådan produkt innehåller en ingrediens som är farlig för en identifierbar grupp av människor, måste tillverkaren varna för risken. Ju allvarligare de tänkbara skadorna är, desto mer omfattande är skyldigheten att varna för dem. Skyldigheten att varna är också avhängig av riskgruppens storlek. Utgör gruppen en beaktansvärd del av befolkningen, måste varning lämnas även om gruppen inte kan identifieras och varningens verkan därför är osäker. Om tillverkaren kan utgå från att riskgruppens medlemmar känner till sin överkänslighet för ett visst ämne, kan det vara tillräckligt att han uppger att produkten innehåller ämnet och i vilken kvantitet den gör det.

Instruktionsfel torde i allmänhet föreligga när upplysningar inte lämnas, trots att så har föreskrivits i lag eller annan författning eller av en myndighet. I flera lagar och andra författningar stadgas att varningar eller annan information skall lämnas om produkter som omfattas av regleringen. Sålunda föreskrivs i 13 § livsmedelslagen (1971:511) att färdigförpackat livsmedel som saluhålls skall vara märkt med vissa angivna uppgifter. Ett annat exempel är 8 § lagen (1985:426) om kemiska produkter där det stadgas att den som tillverkar, importerar eller överlåter en kemisk produkt skall genom märkning eller på annat sätt lämna uppgifter av betydelse från hälso- eller miljöskyddssynpunkt (produktinformation). Vidare kan marknadsdomstolen enligt 5 och 7 §§ produktsäkerhetslagen ålägga näringsidkare att lämna säkerhetsinformation och varningsinformation angående sina varor. Marknadsdomstolens avgöranden och de riktlinjer som konsumentverket utfärdar för marknadsföring av olika produkter kan ge viss vägledning vid bedömningen av vilken information som skall lämnas för att instruktionsfel inte skall anses föreligga. Även branschrekommendationer kan ha liknande betydelse.

Avgörande för vilka krav som skall ställas på informationens omfattning

och utformning blir en samlad bedömning av alla omständigheter i det enskilda fallet. Härvid får stor betydelse tillmätas sådana faktorer som produktens art, dess användningsområde och vilka personkategorier som kan antas komma i kontakt med den. Detta kan t.ex. innebära att, när det är fråga om produkter som det är brukligt att sälja i andra hand eller låna ut, det kan vara nödvändigt att särskilt viktiga varningar och instruktioner anbringas direkt på produkten och inte bara i en instruktionsbok eller liknande. Även i andra fall kan det vara nödvändigt att säkerställa att viktig information alltid åtföljer själva produkten.

Om tillverkaren har fullgjort vad som kan krävas av honom i det nu nämnda hänseendet, brister produkten således inte i säkerhet när han sätter den i omlopp. Visar det sig senare att en erforderlig varningstext har avlägsnats från produkten innan denna har kommit i t.ex. en andrahandsköparens besittning, kan tillverkaren inte göras ansvarig för en skada som orsakats genom att produkten numera brister i fråga om säkerhet. Enligt 8 § 2 ankommer det dock på tillverkaren att göra sannolikt att säkerhetsbristen inte förelåg när han satte produkten i omlopp.

Bedömningen av säkerheten skall knyta an till förhållandena vid *den tidpunkt då produkten sätts i omlopp* (se om detta uttryck specialmotiveringen till 8 §). Det innebär att säkerheten kan komma att bedömas olika för olika led i distributionskedjan. Om exempelvis en importör släpper ut en produkt på marknaden lång tid efter det att han har köpt den av tillverkaren, kan värderingarna ha hunnit ändras så att produkten inte längre kan anses uppfylla gällande säkerhetskrav när importören sätter den i omlopp trots att den gjorde det när tillverkaren satte den i omlopp. En näringsidkare som köper begagnade produkter, renoverar dem och sedan säljer dem bör på motsvarande sätt se till att de renoverade produkterna uppfyller de säkerhetskrav som ställs vid den tidpunkt då han säljer dem.

I artikel 6 andra stycket i EG-direktivet sägs att en produkt inte skall anses vara defekt endast därför att en bättre produkt senare har satts i omlopp. En sådan bestämmelse finns inte i den svenska lagen. Principen kan dock aktualiseras även vid tillämpning av den lagen. Om en person köper en äldre sak, måste han ofta räkna med att den kan vara mindre säker än en ny. Man kan exempelvis inte förvänta sig att äldre bilmodeller skall vara utrustade med lika effektiva säkerhetsanordningar som den senaste årsmodellen. En produkt som är tillverkad enligt regler och värderingar som gällde vid tillverkningstillfället, och på då sedvanligt sätt, bör i allmänhet inte anses brista i fråga om säkerhet därför att den tekniska utvecklingen har fortskridit och produkten i jämförelse med en ny framstår som mindre säker. Självfallet innebär detta dock inte att en äldre produkt inte kan ådra tillverkaren ansvar enligt produktskadlagen. Även en äldre produkt måste vara så säker som skäligen kan förväntas.

Vad som nu har sagts har inte med utvecklingsskadorna att göra. Vid skador av det slaget är det inte fråga om ändrade värderingar av säkerhetskraven utan om bristande kännedom om orsakssammanhangen. Produktens säkerhet är i dessa fall bristfällig redan när produkten sätts i omlopp, men kunskap om detta föreligger inte då utan kommer fram

först senare. Det kan dröja länge innan förekomsten av ett utvecklingsfel kan konstateras. Sedan detta har skett kan det hända att tillverkningen ändå fortsätter och nya exemplar av produkten sätts i omlopp. Om detta sker med samhällets godkännande, föreligger inte en säkerhetsbrist. Uppkommande skador hör till kategorin systemskador och faller utanför produktansvaret (se avsnitt 2.3.5).

För att en risk som är förenad med en produkt skall anses vara ett *systemfel*, som inte berättigar till ersättning enligt produktskadelagen, krävs alltså dels att risken för skada är känd, dels att risken är godtagen i samhället. Det är däremot inte nödvändigt att just den skadelidande förutsåg risken och godtog att bli utsatt för den. Att samhället godkänner risken kan ta sig olika uttryck. Ofta torde det ske genom att man inte inskrider mot en produkt trots att man vet att den kan vålla skador. Det krävs inte ett formligt myndighetsbeslut om godkännande. I allmänhet kan man utgå från att det är fråga om ett systemfel, om produkten är spridd och använd i samhället och det är allmänt känt att den orsakar skador. Å andra sidan måste beaktas att det förhållandet att ett offentligt ingripande dröjer lika väl kan bero på bristande resurser hos myndigheterna som på att skadeverkningarna är godtagna. Frågan torde få avgöras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Det bör tilläggas att det inte alltid är fråga om systemfel, som utesluter produktansvar, när skada orsakas av en produkt som är godtagen trots att det är känt att den medför risk för skada. Om det kan krävas att tillverkaren varnar för risken men han underlåter att göra det, föreligger i stället instruktionsfel.

Om en produkt som har släppts ut på marknaden visar sig vara farlig, kan det föranleda tillverkaren eller någon annan som är ansvarig för produkten att sätta igång en kampanj för att varna konsumenterna för faran eller för att återkalla de exemplar av produkten som har spritts bland konsumenterna. Regler härom finns i produktsäkerhetslagen.

Den omständigheten att en återkallelsekampanj pågår befriar i princip inte tillverkaren från skadeståndsansvar, om exemplar av produkten som fortfarande finns kvar hos allmänheten orsakar skada. Någon gång kan dock reglerna om jämkning vid den skadelidandes medvållande leda till att en konsument förlorar sin rätt till skadestånd eller får ersättningen jämkad. Så kan t.ex. bli fallet, om konsumenten avstår från att utnyttja ett återkallelseerbjudande eller fortsätter att använda produkten trots att han har fått del av erbjudandet och därmed blivit varnad för att produkten är farlig.

4 §

Lagen gäller inte skador som omfattas av atomansvarighetslagen (1968:45).

(Jfr 2 § i promemorians förslag)

Från produktskadelagens tillämpningsområde undantas genom denna

bestämmelse skador som omfattas av atomansvarighetslagen. Undantaget har behandlats i avsnitt 2.2.3 i den allmänna motiveringen. Regeln motsvaras i EG-direktivet av artikel 14. I atomansvarighetslagen regleras ansvaret för atomskada i följd av atomolycka som inträffar i atomanläggning eller under transport av atomsubstans och vidare ansvaret för atomskada som i annat fall orsakas av atomsubstans som kommit från atomanläggning. I 14 § atomansvarighetslagen finns regler om kanalisering av skadeståndsskyldigheten till vissa ansvariga personer. Angående den närmare regleringen hänvisas till lagtexten.

Undantaget har utformats så att produktskadelagen inte gäller skada som omfattas av atomansvarighetslagen. Det innebär att ersättning enligt produktskadelagen inte kan utges för en atomskada som faller inom tillämpningsområdet för atomansvarighetslagen, även om ersättningsrätten skulle begränsas eller falla bort i det enskilda fallet till följd av den lagens regler. Eftersom vissa skador på grund av radioaktiv strålning inte regleras i atomansvarighetslagen, medför å andra sidan bestämmelsen i denna paragraf att produktskadelagen kan tillämpas på sådana skador.

Några andra skadeståndsrättsliga specialområden har inte undantagits från produktskadelagens tillämpning. Det innebär att olika skadeståndsrättsliga regelsystem kan bli tillämpliga på samma skada. Förhållandet mellan produktskadelagen och annan skadeståndsrättslig speciallagstiftning har behandlats i avsnitt 2.10 i den allmänna motiveringen. Förhållandet mellan produktskadelagen och köprätten har behandlats i specialmotiveringen till 1 §.

5 §

Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt denna lag är utan verkan.

(Jfr 3 § i promemorians förslag)

Enligt denna paragraf är produktskadelagen tvingande till den skadeståndsberättigades förmån. Motsvarande bestämmelse finns i artikel 12 i EG-direktivet.

Bestämmelsen innebär att det skadeståndsansvar som tillverkare, importörer och andra har enligt produktskadelagen inte kan inskränkas i något avseende genom ett avtal mellan den ansvarige och den ersättningsberättigade. Bestämmelsen torde få störst betydelse för konsumenter. Även ensidiga friskrivningar på kvasikontraktsrättslig grund är ogiltiga. Detsamma gäller om en detaljhandlare friskriver tillverkaren genom ett avtal med en konsument som är köpare. En skadelidande får däremot alltid åberopa ett avtalsvillkor som för honom är förmånligare än motsvarande lagbestämmelse. Lagen ger alltså den skadelidande ett minimiskydd i förhållande till den skadeståndsansvarige på det sätt som är vanligt inom den civilrättsliga lagstiftningen på konsumentområdet, se t.ex. 3 § konsumenttjänstlagen.

Paragrafen avser avtal varigenom den som kan få rätt till skadestånd på förhand godtar inskränkningar i sina rättigheter enligt produktskade-

lagen. Däremot hindrar paragrafen inte att en skadelidande, när skadeståndsansvaret enligt lagen väl har aktualiserats, i det konkreta fallet med bindande verkan avstår från att utkräva ansvaret (jfr prop. 1984/85: 110 s. 156 med ytterligare hänvisningar). Frågan huruvida ett sådant avstående kan anses ha skett och i vad mån det är bindande för den skadelidande får bedömas enligt allmänna avtalsrättsliga regler, varvid den skadelidande skyddas av bl.a. den allmänna förmögenhetsrättsliga generalklausulen i 36 § avtalslagen.

Avtal är ogiltiga enligt denna paragraf endast om de inskränker skadeståndsansvaret gentemot den som har rätt till ersättning enligt produktskadelagen. Bestämmelsen hindrar inte att näringsidkare i olika led av distributionskedjan genom avtal sig emellan reglerar den slutliga fördelningen av skadeståndsansvaret. En säljares regressrätt enligt 10 § omfattas dock av bestämmelsen i förevarande paragraf och kan alltså inte inskränkas på förhand genom avtal.

Bestämmelsen i denna paragraf har vissa beröringspunkter med reglerna i 3 § om vad som skall anses vara en säkerhetsbrist. Enligt 3 § skall produktens säkerhet bedömas med hänsyn till bl.a. hur produkten har marknadsförts. Denna regel tar sikte närmast på de s.k. instruktionsfelen, dvs. bristfällig information om produkten (jfr specialmotiveringen till 3 §). Den som är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen har ansvaret för att uppgifter lämnas om hur produkten skall användas för att den inte skall medföra onödiga risker. Om en produkt är förbunden med faror, skall användaren varnas för dem. Sådana upplysningar och varningar kan ha verkningar av samma slag som friskrivningsklausuler. En produkt som är försedd med erforderliga upplysningar skall nämligen inte anses vara bristfällig i de avseenden som upplysningarna tar sikte på. Genom att lämna upplysningarna undgår tillverkaren således ett skadeståndsansvar som annars skulle åvila honom.

Information av nu angivet slag går ut på att förse användaren av en viss produkt med kunskap om vad han behöver iaktta, när han handhar produkten, för att han skall undgå skada. En friskrivningsklausul har i allmänhet inte denna inriktning på produktens egenskaper i det enskilda fallet. Om tillverkaren, utan att hänföra sig till specifika farliga egenskaper hos produkten i fråga, anbefaller en allmän begränsning av produktens användning, t.ex. för vissa personkategorier, kan det bedömas som en ogiltig friskrivning. Texten "Denna produkt är inte lämplig för äldre personer" befriar normalt inte tillverkare från skadeståndsansvar enligt produktskadelagen mot gamla människor.

Skadeståndsskyldiga

6 §

Skadeståndsskyldiga enligt denna lag är

1. den som har tillverkat, frambringat eller insamlat den skadegörande produkten,
2. den som har importerat produkten för att sätta den i omlopp här i landet, och

3. den som har marknadsfört produkten som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken.

Prop. 1990/91:197

(Jfr 6 § i promemorians förslag)

Paragrafen anger vilka som är i första hand skadeståndsskyldiga enligt produktskadelagen. Förevarande paragraf motsvaras av artikel 3 första och andra styckena i EG-direktivet. I punkt 3 har lagtexten justerats något jämfört med promemorieförslaget för att den skall överensstämma bättre med direktivet.

Produktskadelagens ansvarssystem bygger på tanken att det strikta skadeståndsansvaret skall bäras av den som har framställt den skadegörande produkten eller, i fråga om utländska produkter, av den som har importerat produkten. Importörens ansvar medför ingen inskränkning i tillverkarens skadeståndsskyldighet. Ansvarig i samma mån är dessutom den som utan att vara produktens upphovsman utger sig för att vara det.

Eftersom annat inte sägs, är den ansvarige skyldig att ersätta skadan oavsett om vållande kan läggas honom till last eller ej. Ansvaret enligt produktskadelagen är alltså strikt.

I linje med dessa principer föreskrivs i *punkt 1* att den som har tillverkat, frambringat eller insamlat den skadegörande produkten är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen. Tre olika verb används i lagtexten för att beskriva det handlande som grundar skadeståndsansvaret. Handlandets karaktär varierar nämligen allt efter produktens art. Tillverkaren är den som industriellt eller hantverksmässigt framställer en produkt eller en beståndsdel i en annan produkt. Detta kan ske genom att råvaror eller annat material bearbetas eller förädlas. Det kan också ske genom att redan bearbetade produkter utvecklas eller bearbetas vidare. Även den som endast monterar samman självständiga komponenter är ansvarig som tillverkare. Ordet "frambringa" tar närmast sikte på en verksamhet som går ut på att odla växter, uppföda djur eller utvinna mineral o.d. När det slutligen talas om att "insamla" produkter åsyftas sådana verksamheter som att plocka vilda bär och växter, jaga och fiska.

Enligt 2 § första stycket upphör en sak inte att vara en produkt i lagens mening därför att den infogas i annan egendom. Av 2 § andra stycket framgår att, om en skada orsakas av en säkerhetsbrist i en sådan delprodukt, både delprodukten och den färdiga produkten skall anses ha orsakat skadan. Detta medför att en produkt kan ha flera ansvariga tillverkare. Om t.ex. någon skadas till följd av att han har ätit bröd framställt på mjöl som av någon orsak har blivit giftigt, kan han utkräva produktansvaret inte endast av bagaren utan också av den industri som har framställt mjölet. Tillverkaren av en produkt som utgör beståndsdel i en annan produkt är dock ansvarig för en skada som den färdiga slutprodukten orsakar endast om skadan beror på en säkerhetsbrist i beståndsdelen. Slutprodukten tillverkare ansvarar däremot för alla skador som slutprodukten orsakar, även om skadan beror på ett fel i en beståndsdel som han inte har framställt själv; se härom specialmotivering-

en till 2 § andra stycket.

Även om situationen inte är den att en delprodukt infogas i den färdiga produkten, kan tillverkningen ske i flera led. Varje led ansvarar i sådana fall för skador som orsakas av en säkerhetsbrist som produkten var behäftad med när den lämnade det ledet. För att ansvarsgrundande tillverkning skall anses ha skett i ett visst led krävs att produkten har bearbetats på sådant sätt att dess egenskaper har förändrats i något relevant avseende. Bedömningen kan här bli olika från fall till fall. En charkuterist som mal kött till färs bearbetar otvivelaktigt produkten så att han blir ansvarig som tillverkare. Mer tveksamt är detta, om bearbetningen består bara i att han skär köttet i skivor. Gör charkuteristen ingenting annat än att han förpackar köttet, kan han inte sägas vara tillverkare. En restaurang som tillagar maträtter ansvarar i normalfallet strikt för de produkter som sålunda tillverkas. Bedömningen kan dock bli en annan, om en leverantör tillhandahåller färdiglagad mat i djupfrysta portionsförpackningar och restaurangen endast värmer maten i mikrougn enligt leverantörens anvisningar.

Om någon bedriver en näringsverksamhet som består i att han köper begagnade varor av något slag, renoverar dem och sedan säljer dem för att de skall användas på nytt, är han att betrakta som tillverkare i lagens mening. Han ansvarar således för de renoverade produkter som han har satt i omlopp på i princip samma sätt som den som har nytillverkat produkter. Bedömningen av produkternas säkerhet kan emellertid tänkas bli påverkad av sättet att framställa dem.

Produktsansvaret omfattar således många skilda verksamhetsslag. Enligt 8 § 1 föreligger dock strikt ansvar bara om den skadegörande produkten har satts i omlopp i en näringsverksamhet.

I de fall då flera tillverkare är skadeståndsskyldiga för samma skada föreligger solidariskt ansvar. En tillverkare kan dela det solidariska ansvaret även med en person som är skadeståndsskyldig enligt andra eller tredje punkten i förevarande paragraf. Allmänna regler gäller för den slutliga fördelningen av ansvaret mellan dem (jfr SOU 1975:103 s. 49-53; jfr också prop. 1985/86:83 s. 28 och 55-58).

Enligt *punkt 2* är den som har importerat en skadegörande produkt strikt ansvarig för skador som produkten orsakar. Frågan vem som är att anse som importör är inte alltid lätt att besvara. Som produktansvarskommittén har utvecklat (se SOU 1979:79 s. 85 ff) kan införsel av varor ske på flera olika sätt. Personer med varierande civilrättslig ställning kan engageras i olika kombinationer. En svensk köpare kan införa varan efter direktkontakt med en utländsk säljare. Affären kan förmedlas genom en kommissionär eller en agent. Speditören, slutligen, har ofta viktiga uppgifter i en importaffär utöver själva transporten.

Klart är att en svensk näringsidkare som i eget namn avtalar med en utländsk säljare om att köpa en vara och sedan låter föra in varan i landet är att betrakta som importör. Så får också anses vara fallet med en svensk kommissionär för en utländsk kommittent. Kommissionären uppträder nämligen i eget namn och ingår själv avtal med köparna i Sverige.

När ett köpeavtal har träffats genom förmedling av en agent som har handlat i sin utländske huvudmans namn är det däremot mer osäkert om agenten eller avtalsparten på köparsidan skall anses som importör. Agenten handlar hela tiden i huvudmannens namn. Detta skiljer agenten från kommissionären, som också handlar för huvudmannens räkning men i eget namn. Ännu längre är steget till ensamåterförsäljaren, som handlar både för egen räkning och i eget namn.

När en vara har förvärvats genom förmedling av en agent bör som huvudregel gälla att det är köparen i Sverige och inte agenten som har importörsansvaret. Normalt tar nämligen köparen fysiskt emot varan här i landet. Han har då möjlighet att kontrollera den och överblicka riskerna. Undantag från denna regel kan dock tänkas, beroende på hur agenten bedriver sin förmedlingsverksamhet. Bedömningen kan t.ex. bli en annan om agenten vänder sig direkt till svenska köpare för att förmedla avtal mellan dem och den utländske säljaren. Ofta har också agenten andra funktioner utöver den rena förmedlingen. Frågan vem som skall anses vara importör får bedömas med ledning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Härvid kan ledning hämtas från reglerna om för vems räkning produkten skall förtullas.

Det fysiska införandet till landet ombesörjs ofta av en speditör. Denne är lastägarans förtroendeman och ingår i allmänhet för lastägarans räkning men i eget namn avtal med lämplig transportör. Det kan också förekomma att speditören helt eller delvis utför transporten själv. Vem som är lastägare vid den tidpunkt då varan förs in i landet bestäms genom avtalet mellan säljaren och köparen. Speditörens roll är i allmänhet sådan att det vore främmande att betrakta honom som importör i produktskadelagens mening.

Importörens ansvar enligt produktskadelagen inträder först när han sätter produkten i omlopp i en näringsverksamhet (se 8 § 1). Den som inför en produkt utan att ha förvärvssyfte, t.ex. i samband med en turistresa, ådrar sig inte strikt skadeståndsansvar. Inte heller en näringsidkare som importerar exempelvis en maskin för att använda den i sin näringsverksamhet blir ansvarig enligt produktskadelagen, om maskinen orsakar skada när han använder den. Han drabbas inte nödvändigtvis av det strikta importörsansvaret ens om han senare sätter produkten i omlopp i begagnat skick. För strikt ansvar krävs nämligen att importören redan vid importtillfället hade för avsikt att sätta produkten i omlopp här i landet. Uttrycket "sätta i omlopp" kommenteras i anslutning till 8 § punkt 1.

Som har påpekats tidigare medför importörens ansvar ingen inskränkning i ansvaret enligt punkterna 1 och 3. Om skadestånd skall betalas av flera, svarar de solidariskt.

Genom *punkt 3* utvidgas det strikta produktansvaret i vissa situationer till andra led i distributionskedjan än tillverkningsledet och importledet. Det är vanligt att t.ex. varuhus och butikskedjor säljer produkter under eget namn som om de själva har tillverkat dem, trots att produkterna i verkligheten har framställts av andra. När skada orsakas av en sådan produkt har den skadelidande enligt förevarande bestämmelse rätt att

vända sig mot den som har presenterat produkten som sin.

Avgörande för om ansvar enligt punkt 3 skall komma i fråga är om den omständigheten att näringsidkaren har anbringat sitt kännetecken på produkten ger intryck av att han är produktens upphovsman. Det är inte nödvändigt att den skadelidande faktiskt tror att så är fallet. Inte ens om denne i ett konkret fall vet att produkten är tillverkad av någon annan än den som utger sig för att vara tillverkaren, är det uteslutet att utkräva ansvar enligt bestämmelsen. Av betydelse är i ett sådant fall huruvida produkten allmänt sett ger intryck av att härröra från den som har försett den med sitt kännetecken. Däremot drabbar produktansvaret inte den som exempelvis i reklamsyfte anbringar sitt namn på prislappar eller direkt på varan, om det ändå framgår att tillverkaren är någon annan.

Den som är ansvarig enligt denna bestämmelse kan inte undgå ansvaret genom att uppge vem som är den verkliga tillverkaren eller importören. Däremot står det den skadelidande fritt att vända sig också mot tillverkaren eller importören. Om flera är skyldiga att ersätta samma skada, är de solidariskt ansvariga.

7 §

Framgår det inte av en skadegörande produkt som är tillverkad, frambringad eller insamlad här i landet vem som är skadeståndsskyldig enligt 6 §, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom.

Framgår det inte av en importerad produkt som har orsakat skada vem som har importerat den, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar någon som har importerat produkten eller tillhandahållit den för honom.

En anvisning enligt första eller andra stycket skall ges inom en månad efter det att den skadelidande framställt krav på ersättning eller på annat sätt påkallat en sådan anvisning.

(Jfr 7 § i promemorians förslag)

Genom denna paragraf utsträcks det strikta produktansvaret till senare led i distributionskedjan när det av produkten inte framgår vem som är tillverkare eller importör. Paragrafen har utformats i enlighet med *lagrådets* förslag. En bestämmelse med samma innebörd finns i EG-direktivets artikel 3 tredje stycket.

Första stycket

En skadelidande skall inte vara förhindrad att kräva ersättning bara därför att han inte kan utröna vem som har framställt den skadegörande produkten. Reglerna i detta stycke har till syfte att motverka en sådan effekt.

Första stycket är tillämpligt på produkter som är framställda här i landet och som inte är försedda med någon upplysning om vem som har tillverkat, frambringat eller insamlat dem. Om någon skadas av en

produkt som sålunda är anonym därigenom att den inte anvisar någon som ansvarig för skadan enligt 6 §, kan den skadelidande rikta sitt ersättningskrav mot sin leverantör eller mot någon som har tillhandahållit produkten i ett tidigare led i distributionskedjan.

Lagtextens ord - "framgår det inte av en skadegörande produkt" - får inte tolkas alltför inskränkt. Är tillverkaren angiven på produktens emballage eller på en medföljande bruksanvisning, får det anses framgå av produkten vem han är.

Om en produkt är försedd med uppgift om tillverkaren, kan skadeståndsansvar enligt 7 § inte komma i fråga. Uppstår ett fel hos en sådan produkt efter det att den har satts i omlopp av tillverkaren, är produktskadelagen inte tillämplig. För skador orsakade av fel som har uppstått exempelvis under lagring hos en grossist svarar denne alltså inte enligt produktskadelagen, om det inte är fråga om en anonym produkt av det slag som behandlas i denna paragraf. Däremot kan grossisten bli ansvarig enligt skadeståndslagen, om han har förfarit vårdslöst.

Skadeståndsansvarig för på angivet sätt anonyma produkter är var och en som har tillhandahållit produkten i en näringsverksamhet. Genom rekvisitet "tillhandahållit" markeras att ansvaret inte begränsas till fall där en produkt har överlåtit. Det omfattar alla slags situationer när någon med den ansvariges tillstånd har tagit befattning med produkten för att konsumera den eller använda den. Ett exempel som anförs av produktansvarskommittén (se SOU 1979:79 s. 135) är att en kund i en snabbköpsbutik skadas av en läskedrycksflaska som exploderar när kunden plockar till sig den från hyllan. Flaskan är vid tillfället inte överlåten till kunden men väl tillhandahållen, och ansvar enligt lagen kan inträda. Det är just det skadegörande exemplaret av produkten som skall vara tillhandahållet, och det ankommer på den skadelidande att bevisa att så är fallet.

"Var och en" som har tillhandahållit produkten är skadeståndsskyldig. Det är således inte bara den slutlige säljaren som kan ådra sig produktansvar, utan detta kan drabba alla i omsättningskedjan. Av 8 § 1 framgår dock att det strikta ansvaret åvilar endast den som tillhandahåller produkten i en näringsverksamhet.

I bestämmelsen anvisas en möjlighet för leverantören att befria sig från produktansvaret. Om han för den skadelidande anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom, är han inte längre skadeståndsskyldig och den skadelidande får vända sig till den sålunda utpekade i stället. Den som lämnar uppgiften måste också - när det begärs - kunna styrka dess riktighet för att undgå eget ansvar för skadan. De upplysningar om den utpekades identitet som den skadelidande skall få måste vara så utförliga att denne på grundval av dem kan göra sin rätt gällande mot den utpekade. I normalfallet måste upplysningarna därför innehålla namn och aktuell adress för den som pekats ut.

Däremot har den som har tillhandahållit produkten inte något ansvar för att den utpekade verkligen kan infria sitt ansvar. Är den utpekade insolvent eller är det en juridisk person som har upphört att existera

Andra stycket

Detta stycke innehåller i fråga om importerade produkter regler motsvarande dem som enligt första stycket gäller för produkter som är framställda här i riket. Reglerna innebär följande.

Om det inte framgår av en importerad produkt vem som har importerat den, är var och en som tillhandahåller produkten i en näringsverksamhet ersättningsskyldig enligt produktskadelagen för skador som produkten orsakar. Den som är ansvarig enligt denna regel går dock fri från ersättningsskyldighet, om han upplyser den skadelidande om vem som har importerat produkten eller tillhandahållit den för honom. Upplýsningsplikten skall fullgöras inom den tidsfrist som anges i tredje stycket. Det är inte tillräckligt att den utländske tillverkaren anges. För att den ansvarige leverantören skall befrias från sin skadeståndsskyldighet måste han anvisa importören eller den leverantör i ett tidigare led i distributionskedjan som tillhandahållit honom produkten. Den skadelidande kan då vända sig till den utpekade med sitt krav.

Tredje stycket

Av detta stycke framgår att en anvisning enligt första eller andra stycket skall ges inom en månad efter det att den skadelidande framställt krav på ersättning eller på annat sätt påkallat en sådan anvisning. Enligt allmänna bevisbörderegler ankommer det på den som vill åberopa regeln till befrielse från ansvar att visa att upplysningen har lämnats i rätt tid. Verkan av att ett meddelande inte alls lämnas eller lämnas först efter förloppet av den föreskrivna tiden om en månad är att den som har tillhandahållit produkten i sin näringsverksamhet blir ansvarig för skadan som om han vore tillverkare. Det kan här nämnas att den treåriga preskriptionsfristen enligt 11 § första stycket inte börjar löpa i förhållande till den som ersättningskravet riktas mot förr än den dag då den ersättningsberättigade fick eller borde ha fått kännedom om den ansvariges identitet.

8 §

Skadeståndsskyldig enligt 6 eller 7 § är inte den som

1. visar att han inte har satt produkten i omlopp i en näringsverksamhet,
2. gör sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns när han satte produkten i omlopp, eller
3. visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet.

(Jfr 8 § i promemorians förslag)

Denna paragraf anger i tre punkter vissa förhållanden som fritar den annars ansvarige från skadeståndsskyldighet. Paragrafen motsvarar artikel 7 a-d i EG-direktivet. Den skiljer sig från promemoriaförslaget därigenom

att en tredje punkt har lagts till, se om detta avsnitt 2.8.3.

Prop. 1990/91:197

Punkterna 1 och 2 i paragrafen bygger på presumtioner till den skadelidandes förmån som den som påstås vara ersättningsskyldig enligt 6 eller 7 § måste bryta för att undgå ansvar. Vad som presumeras är dels att det är den ansvarige som har satt produkten i omlopp och att han har gjort det inom ramen för en näringsverksamhet, dels att produkten var behäftad med säkerhetsbristen redan när den ansvarige satte den i omlopp. Bevisbördan för att dessa förhållanden inte föreligger åvilar den som påstås vara ansvarig enligt 6 eller 7 §. När det gäller kraven på bevisningens styrka gäller dock en lägre nivå för bevisning om att säkerhetsbristen inte fanns när den påstått ansvarige satte den i omlopp. Kan den som skadeståndskravet riktas mot åstadkomma tillräcklig bevisning för att bryta någon av presumptionerna går han fri från skadeståndsskyldighet.

Punkt 3 i paragrafen innebär att den av vilken ersättning krävs kan undgå skadeståndsansvar enligt produktskadelagen om han visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet.

I *punkt 1* presumeras att den produkt som har orsakat skadan har satts i omlopp av den påstått ansvarige och att det har skett i näringsverksamhet. För att undgå det strikta ansvaret måste denne alltså bevisa att han inte har satt produkten i omlopp eller att det i vart fall inte har skett i en näringsverksamhet. Bevisningen skall avse just det exemplar av produkten som har orsakat skadan. Det saknar betydelse vad som kan ha hänt med andra exemplar.

Uttrycket "sätta i omlopp" definieras inte i lagen. Betydelsen torde framgå av ordalagen. En produkt har satts i omlopp av tillverkaren när denne har fullbordat tillverkningsprocessen och fört in produkten i det ekonomiska kretsloppet, t.ex. genom att överlämna den till nästa steg i distributionskedjan. Produktansvaret inträder således - typiskt sett - först när produkten har lämnat tillverkarens faktiska kontroll. Det avgörande momentet är normalt den slutliga besittningsövergången från tillverkaren till någon annan, t.ex. en självständig transportör. Det krävs inte att produkten har överlåtits. Lagen täcker även uthyrning och annan förvärvsmässig upplåtelse, liksom övriga situationer när någon med den ansvariges tillstånd har tagit befattning med produkten för att konsumera den eller använda den. En produkt sätts däremot inte i omlopp genom att den exempelvis transporteras av en självständig transportör till tillverkarens eget lager. Så kan inte heller anses ske, om produkten endast lämnas för vetenskaplig prövning eller testning i ett fristående testningsinstitut. Däremot har den satts i omlopp, om den har lämnats till en spekulant för påseende eller ingår i en provsäljningskampanj. Varor som har lagts ut på hyllan i en snabbköpsbutik får i allmänhet anses vara satta i omlopp av butiksinnnehavaren när kunderna plockar till sig dem.

I tillverkarens ansvar för att hans produkt uppfyller rimliga säkerhetskrav ligger att det är han som avgör när produkten skall sättas i omlopp. Om produkten kommer ut tidigare än han har avsett och utan medverkan av honom eller någon som han svarar för, är han därför inte ansvarig för

skador som produkten orsakar på grund av bristande säkerhet. Detta gäller oavsett om produkten alltså var under arbete eller låg i tillverkarens lager av färdiga varor. Det har alltså ingen betydelse, om produkten var färdig att sättas i omlopp eller inte. Bestämmelsen tar sikte bl.a. på den situationen att produkten har stulits från tillverkaren. Däremot torde tillverkaren inte undgå det strikta ansvaret bara därför att någon anställd i tjänsten lämnar ut produkten tidigare än ledningen har avsett eller därför att produkten inte har genomgått sedvanlig kontroll. Bedömningen blir dock en annan, om den anställde utanför tjänsten släpper ut produkten på marknaden (jfr 3 kap. skadeståndslagen).

Inte bara tillverkare utan även importörer och andra som kan bli skadeståndsansvariga enligt 6 eller 7 § kan åberopa som ansvarsfrihetsgrund att de inte har satt produkten i omlopp. Om exempelvis en produkt har satts i omlopp av dess tillverkare och sedan stjäls från en importörs lager, blir importören inte ansvarig för en eventuell produktskada utan den skadelidande får hålla sig till tillverkaren.

Den som har satt en produkt i omlopp är inte därmed ovillkorligen ansvarig för skador som produkten orsakar. Han kan nämligen gå fri från ersättningsskyldighet, om han visar att han inte har satt produkten i omlopp inom ramen för en näringsverksamhet. Begreppet näringsverksamhet är avsett att ha samma innebörd i produktskadelagen som i konsumentlagstiftningen (se t.ex. vad som sägs i prop. 1984/85:110 s. 141 om begreppet näringsidkare). Det skall alltså vara fråga om en verksamhet av ekonomisk art som bedrivs yrkesmässigt. Det är däremot ingen förutsättning att produkten har överlåtits mot vederlag. Ansvar enligt lagen föreligger därför t.ex. när en näringsidkare lämnar ett gratisprov av en vara. Vidare gäller att, om en produkt som har framställts i icke-ekonomiskt syfte trots det säljs i en näringsverksamhet, säljaren kan bli strikt ansvarig enligt 7 § för en eventuell produktskada.

Även vissa slag av verksamhet som drivs i offentlig regi är att anse som näringsverksamhet. Statliga och kommunala bolag och andra offentliga organ, t.ex. de affärsdrivande verken, vilka driver sådan verksamhet av ekonomisk natur som nu har nämnts kan således ådra sig produktansvar (se prop. 1984/85:110 s. 141; jfr prop. 1979/80:119 s. 169 f och 187 f).

Olika remissinstanser har efterlyst förtydliganden om hur begreppet näringsverksamhet skall tolkas i enskilda fall. Frågor av detta slag får överlämnas till rättstillämpningen.

Genom den nu nämnda undantagsbestämmelsen begränsas det strikta skadeståndsansvaret. Utanför produktskadelagens tillämpningsområde faller därmed exempelvis sådana situationer som när en privatperson bakar kakor för försäljning vid en välgörenhetstillställning eller när en turist för in ett föremål i landet för att ge bort det i present.

I punkt 2 presumeras att säkerhetsbristen fanns hos den skadegörande produkten redan när den sattes i omlopp. Tillverkaren kan bryta den presumptionen genom att göra sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns när produkten lämnade hans kontroll. Full bevisning till stöd för en sådan invändning behöver således inte förebringas.

Tillverkaren är fri från ansvar exempelvis när säkerhetsbristen har uppkommit under en transport som han inte svarar för eller i ett senare försäljningsled eller hos den skadelidande under dennes befattning med produkten. Motsvarande gäller för importörer och andra som kan bli skadeståndsskyldiga enligt 6 eller 7 §. Avgörande för var och en av dem är det skick produkten befann sig i när han satte den i omlopp. Importören kan t.ex. inte freda sig genom att göra sannolikt att produkten var felfri när den lämnade tillverkaren.

För att undgå ansvar måste den mot vilken anspråket riktas kunna påvisa omständigheter som gör att det framstår som sannolikt antingen att produkten var utan säkerhetsbrist när han satte den i omlopp eller att säkerhetsbristen har uppstått på en senare tidpunkt. Omständigheter av olika slag kan få betydelse i detta sammanhang. Av säkerhetsbristens typ kan man många gånger dra slutsatser om i vilket skede den har uppkommit, t.ex. om den är av sådan art som brukar uppkomma vid felaktig lagring hos en detaljist eller genom normalt slitage eller ovarsam hantering hos konsumenten. Tillverkningsförhållandena och jämförelser med andra exemplar i samma produktserie kan också vara betydande. Betydelse kan vidare få tillmätas den tid som har förflutit från det tillfälle då produkten sattes i omlopp till dess att skadan inträffade. Ju längre denna tid är, desto mindre är sannolikheten för att säkerhetsbristen fanns redan från början.

Enligt *punkt 3* kan den av vilken ersättning krävs undgå skadeståndsansvar enligt produktskadelagen om han visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet. Om således myndigheten har utfärdat föreskrifter, enligt vilka en produkt måste innehålla en viss mängd av ett visst ämne och produkten förorsakar skada därför att den överensstämmer med en sådan föreskrift, går tillverkaren fri från ansvar enligt denna punkt. En motsvarande regel finns i artikel 7 d i EG-direktivet.

Vanligare är att myndigheternas föreskrifter utformas så att tillverkaren kan bestämma produktens sammansättning och utformning inom angivna gränser. Om det då inom dessa gränser finns utrymme för att ge produkten en tillräckligt säker utformning, är punkt 3 inte tillämplig. I så fall får det bedömas enligt 3 § om produkten har en säkerhetsbrist. Såsom har utvecklats i specialmotiveringen till den paragrafen kan produkten ha en säkerhetsbrist trots att den stämmer överens med de minimikrav som har föreskrivits av en myndighet.

En helt annan fråga är vilket ansvar en myndighet har för föreskrifter om en produkts sammansättning eller om de minimikrav som produkten bör uppfylla. Den frågan regleras inte i produktskadelagen utan skall bedömas enligt reglerna om det allmännas skadeståndsansvar för fel eller försummelse vid myndighetsutövning (se bl.a. 3 kap. skadeståndslagen).

Avräkning vid sakskada

9 §

När ersättning för sakskada bestäms enligt denna lag avräknas ett

(Saknar motsvarighet i promemorians förslag)

Paragrafen innehåller en regel om avdrag för en "självrisk" vid saksador. I enlighet med *lagrådets* förslag har hänvisningen till skadeståndslagens regler om skadeståndets bestämmande fått utgå ur paragrafen. Till följd härav har paragrafens rubrik ändrats. Vidare har det gjorts en språklig justering av lagtexten i förhållande till lagrådsremissen.

Som framhållits i den allmänna motiveringen (se avsnitt 2.10.1) blir bestämmelserna i skadeståndslagen tillämpliga i fråga om sådant som inte regleras särskilt i produktskadelagen. Sålunda skall bl.a. reglerna i 5 kap. skadeståndslagen om skadeståndets bestämmande tillämpas vid skador som ersätts enligt produktskadelagen. Skadestånd med anledning av sakskada bestäms enligt 5 kap. 7 § skadeståndslagen.

Bestämmelsen i förevarande paragraf innebär att ansvaret för saksador är begränsat så att den del av skadan som inte överstiger 3 500 kr. inte ersätts. En motsvarande regel finns i EG-direktivets artikel 9 b. Frågan har behandlats i avsnitt 2.4.4 i den allmänna motiveringen.

Har en och samma säkerhetsbrist i en viss produkt orsakat skador på flera föremål som tillhör en och samma skadelidande skall endast ett belopp om 3 500 kr. dras av från den sammanlagda ersättningen, oavsett om föremålen skadats vid ett och samma tillfälle eller vid skilda tidpunkter.

Begränsningen gäller endast för det strikta ansvaret enligt produktskadelagen. Bestämmelsen om avräkning blir inte tillämplig i den mån ett skadeståndsanspråk grundas på andra skadeståndsregler, t.ex. culpaansvaret enligt skadeståndslagen.

Regressrätt

10 §

I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt denna lag, har den som enligt 31 § konsumentköplagen (1990:932) eller 31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen (1985:716) har lämnat ersättning för skadan rätt att av honom återfå vad han betalat.

(Jfr 9 § i promemorians förslag)

I denna paragraf behandlas ett särskilt fall av regressrätt. Regeln har ingen motsvarighet i EG-direktivet. Frågan har behandlats i avsnitt 2.6.2 i den allmänna motiveringen.

Enligt 31 § konsumentköplagen har säljaren ett produktansvar för skador som på grund av fel i den sålda varan uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem i dennes hushåll och är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål. Säljaren är skadeståndsansvarig för sådant som ligger inom hans kontrollsfär, s.k. kontrollansvar (se prop. 1989/90:89 s. 37 ff). En liknande skadeståndsregel finns i 31 § konsumenttjänstlagen.

En näringsidkare som ingår ett avtal vilket omfattas av konsumentköplagen eller av konsumenttjänstlagen är skadeståndsskyldig för skador på konsumentegendom som tillhör motparten i avtalet eller någon medlem av dennes hushåll. I sådana fall där skador av detta slag orsakas av en produkt kan ansvar enligt produktskadelagen föreligga jämsides med ansvaret enligt konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen (se avsnitten 2.4.2 och 2.10.3). För dessa fall föreskrivs i förevarande paragraf att den näringsidkare som ansvarar på grund av reglerna i konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen har rätt att få ersättning av den som är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen för vad han har betalat i skadestånd till den skadelidande.

Regressrätten är dock begränsad så till vida att ersättning skall betalas bara i den mån den regressansvarige är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen. Om näringsidkaren är ansvarig enligt konsumenttjänstlagen är det således endast beträffande materialfel som han kan ha regressrätt mot den som är ansvarig enligt produktskadelagen. Är det fråga om rena felgrepp vid utförande av tjänsten får han själv slutligt svara för skadeståndet.

Produktansvaret enligt konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen är ett inomobligatoriskt skadeståndsansvar och förutsätter att näringsidkaren har gjort sig skyldig till avtalsbrott. Vid tillämpning av konsumentköplagen torde produktansvaret i de flesta fall komma att grundas på att den köpta varan har orsakat skada därför att den har varit felaktig, dvs. inte i det skick parterna hade avtalat. När en vara har orsakat skada på någonting annat till följd av ett sådant köprättsligt fel torde den många gånger också vara behäftad med en säkerhetsbrist och således grunda ansvar även enligt produktskadelagen. Som har framhållits i specialmotiveringen till 3 § föreligger det dock en skillnad mellan det köprättsliga felansvaret och produktskadelagens ansvar för bristande säkerhet. I köprätten är det avgörande vad parterna har kommit överens om i det enskilda fallet. Ansvaret enligt produktskadelagen bygger däremot på en mer generell bedömning. Produkten skall vara så säker som konsumenter i allmänhet har anledning att förvänta sig. Endast om detta inte är fallet och säkerhetsbristen är orsak till skadan, föreligger regressrätt enligt denna paragraf.

För att en näringsidkare skall kunna komma i åtnjutande av regressrätten enligt denna bestämmelse måste således förutsättningarna för skadeståndsskyldighet enligt produktskadelagen vara uppfyllda. Regresskravet kan riktas mot tillverkare, importörer eller andra som är ansvariga enligt 6 §. I fråga om anonyma produkter kan vidare tidigare led i distributionskedjan göras ansvariga enligt 7 §. För var och en av dem som kan göras ansvariga gäller att han går fri från regressansvaret, om något förhållande som nämns i 8 § föreligger för hans vidkommande.

Det belopp till vilket regressansvaret kan krävas ut bestäms enligt de skadeståndsregler som gäller i fråga om produktskadelagen, dvs. i första hand reglerna om sakskada i 5 kap. 7 § skadeståndslagen. Regressansvaret begränsas genom regeln i 9 § produktskadelagen om avräkning för en självrisk om 3 500 kr. Vidare gäller att den regressansvarige aldrig kan bli

skyldig att betala mer än vad som har betalats i skadestånd enligt konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen. Prop. 1990/91:197

Regressregeln är tvingande rätt. Det innebär att den regressansvarige inte kan befria sig från sitt ansvar genom avtal med senare distributionsled. Det spelar inte heller någon roll om den skadeorsakande produkten har varit behäftad med något som i köprättsligt hänseende utgör fel i avtalsförhållandet mellan den regressansvarige och dennes köpare.

Preskription

11 §

Den som vill ha ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från det att han fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande.

Talan om ersättning måste dock väckas inom tio år från det att den som påstås vara skadeståndsskyldig satte den skadegörande produkten i omlopp.

Den som inte väcker talan i tid har inte rätt till ersättning.

(Jfr 10 § i promemorians förslag)

Lagens avslutande paragraf innehåller regler om preskription av krav på ersättning för produktskador. Paragrafen motsvaras av artiklarna 10 och 11 i EG-direktivet. Promemorians lagförslag har ändrats i några avseenden för att reglerna skall bringas i överensstämmelse med direktivet. Viktigast är att den yttersta preskriptionstiden vid personskada har ändrats från 25 år till tio år. Ändringarna kommenteras i avsnitt 2.9. Paragrafens andra stycke har utformats slutligt i enlighet med *lagrådets* förslag.

Ersättningskrav som grundas på produktskadelagen preskriberas enligt särskilda regler med två olika utgångspunkter för beräkningen av preskriptionsfristen. Gemensamt för reglerna är att preskriptionen avbryts genom att den som kräver ersättning väcker talan vid domstol (jfr 29 § lagen om försäkringsavtal, 28 § trafikskadelagen och 39 § konsumentförsäkringslagen). Regleringen innebär - som *lagrådet* har påpekat - att preskriptionen skall anses avbruten inte bara efter ansökan om stämning utan även om den skadelidande vidtar annan rättslig åtgärd för att få fordringen fastställd genom dom e.d., om den skadelidande åberopar sitt krav till kvittning i ett rättsligt förfarande mot den skadeståndsskyldige eller om han bevakar fordringen i dennes konkurs (se prop. 1976/77:5 s. 187, jfr prop. 1979/80:119 s.82 och 84).

Det är däremot inte tillräckligt att - så som stadgas i 5 § preskriptionslagen - gäldenären får ett skriftligt krav eller en skriftlig erinran om fordringen från borgenären. Preskriptionsavbrott kan dock åstadkommas även genom att gäldenären erkänner ett krav på en viss bestämd ersättning (jämför prop. 1976/77:5 s.187). Beträffande verkan av preskriptionsavbrott tillämpas reglerna i 6 och 7 §§ preskriptionslagen; se härom avsnitt 2.9 i den allmänna motiveringen.

Preskriptionsreglerna i denna paragraf blir tillämpliga inte bara när krav

framställs av den skadelidande eller dennes rättsägare utan även när ett krav grundas på den särskilda regressbestämmelsen i 10 §. Prop. 1990/91:197

Första stycket

Enligt regeln i första stycket gäller en treårig preskriptionsfrist från den tidpunkt när den som kräver ersättning fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Det innebär att preskriptionstiden börjar löpa när han får kännedom eller har bort få kännedom om dels skadan, dels säkerhetsbristen i produkten, dels den mot vilken anspråket skall riktas. EG-direktivet (artikel 10 punkt 1) innehåller en motsvarande regel.

Den omständigheten att den som kräver ersättning faktiskt saknar erforderlig kunskap i något av de angivna hänseendena utesluter inte att preskriptionstiden kan börja löpa. Så kan vara fallet om den ersättningsberättigade känner till sådana omständigheter att det framstår som naturligt för honom att undersöka om skada inträffat och vad den berott på samt vem som är ansvarig för den.

Den första förutsättningen för att preskriptionstiden skall börja löpa är att den skadelidande fått eller bort få kännedom om själva skadan. För regelns tillämpning saknar det betydelse när den skadegörande händelsen inträffar. Om det dröjer innan skadan blir märkbar, räknas fristen från den senare tidpunkt då så sker. Ibland kan det vara omöjligt att beräkna skadans storlek redan när skadan visar sig. Detta är emellertid utan betydelse för preskriptionsfristen, som ändå skall räknas från den tidpunkt då den skadelidande fick eller borde ha fått kännedom om själva skadan.

Den skadelidande skall vidare känna till eller ha bort känna till att det är fråga om en produktskada. I många fall är omständigheterna sådana att det genast står klart att skadan beror på en säkerhetsbrist i en viss produkt. I andra fall kan det däremot krävas närmare undersökningar innan skadeorsaken kan fastställas. Vid vilken tidpunkt den skadelidande borde ha insett att skadan var orsakad av en säkerhetsbrist i produkten kan också bero på hans kunskaper om produkter av det slag som det är fråga om. Huruvida säkerhetsbristen är sådan att den skadelidande borde ha uppmärksammat den tidigare än han säger sig ha gjort, får bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Preskriptionsfristen börjar således löpa först då det står klart eller borde ha stått klart för den skadelidande att det är fråga om en produktskada.

Det tredje villkoret för att preskriptionstiden skall börja löpa är att den skadelidande har fått eller bort få kännedom om den mot vilken anspråk skall riktas. Vad som krävs härvidlag är att den skadelidande har fått sådana uppgifter om den ansvariges identitet att de ger honom möjlighet att framställa krav mot den ansvarige eller väcka talan mot honom.

Så länge den skadelidande är okunnig i något av de tre angivna hänseendena börjar alltså treårsfristen inte att löpa, om inte omständigheterna är sådana att han borde ha fått kännedom om dem. Den som påstår att preskription har inträtt har bevisbördan för att den skadelidande har fått eller bort få kännedom om skadan, säkerhetsbristen och den

Preskriptionstidens längd - tre år - överensstämmer med vad som gäller enligt EG-direktivet liksom enligt den svenska atomansvarighetslagen. En liknande treårig preskriptionstid finns i försäkringsavtalslagen, trafikskadelagen och konsumentförsäkringslagen.

I de fall där flera är ansvariga enligt lagen kan preskription inträda vid olika tidpunkter i förhållande till olika ansvariga personer. Detta följer av att preskriptionstiden inte börjar löpa innan den som kräver ersättning får eller bör ha fått kännedom om den som anspråket skall riktas mot. Det kan nämligen mycket väl tänkas att den skadelidande inte samtidigt på det sättet får kännedom om alla ansvariga.

Andra stycket

Enligt andra stycket gäller en yttersta preskriptionstid om tio år räknat från den dag då den skadegörande produkten sattes i omlopp av den som påstås vara skadeståndsskyldig. I lagtexten slås uttryckligen fast att det här är fråga om just det exemplar av produkten som har orsakat skadan i det konkreta fallet. I sådana situationer där skadan uppstår till följd av att produkter av samma slag, t.ex. ett kemiskt preparat, används under en längre tid, blir utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning det tillfälle då den sista av dessa produkter sattes i omlopp.

När det gäller utgångspunkten för beräkningen av den yttersta preskriptionstiden överensstämmer produktskadelagen med EG-direktivet. Uttrycket "sätta i omlopp" behandlas närmare i specialmotiveringen till 8 §.

Preskriptionstiden räknas för var och en av dem som kan vara ersättningsskyldiga enligt 6 eller 7 § från den dag då det skadegörande exemplaret av produkten sattes i omlopp av just denne. Anspråk på ersättning för en och samma skada kan alltså preskriberas vid olika tidpunkter i förhållande till olika ansvariga personer.

Tredje stycket

I paragrafens sista stycke anges verkan av preskription. Den som inte väcker talan inom de tider som anges i de två föregående styckena förlorar rätten till ersättning. Det innebär att en fordran som är preskriberad enligt 11 § produktskadelagen inte kan göras gällande kvittningsvis, detta till skillnad från vad som gäller enligt 10 § preskriptionslagen. Produktskadelagens preskriptionsbestämmelser överensstämmer i detta hänseende med såväl EG-direktivet (artikel 11) som motsvarande bestämmelser i försäkringsavtalslagen, trafikskadelagen och konsumentförsäkringslagen.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.
2. Lagen tillämpas inte mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp före ikraftträdandet.

Av övergångsbestämmelsen (punkt 2) framgår att lagen inte blir tillämplig på alla produktskador som inträffar efter ikraftträdandet. Avgörande för huruvida lagen kan åberopas mot en viss person är när denne har satt produkten i omlopp. Endast den som har satt produkten i omlopp efter det att produktskadelagen har trätt i kraft kan hållas ansvarig enligt de nya reglerna. Detta innebär att det under en övergångsperiod kan inträffa att olika regler blir tillämpliga på olika personer som ansvarar för samma produkt. Fall kan nämligen förekomma där tillverkaren har satt produkten i omlopp innan lagen har trätt i kraft men där något senare led i distributionskedjan befattar sig med produkten först efter denna tidpunkt. Övergångsvis kan således vissa personer som har deltagit i tillverkningen eller distributionen av en produkt bli ersättningsskyldiga enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler medan andra som har hanterat samma produkt får ansvara enligt reglerna i produktskadelagen.

Så kan bli fallet om t.ex. en bristfällig beståndsdel har satts i omlopp före ikraftträdandet, medan slutprodukten sätts i omlopp efter denna tidpunkt. Ansvaret för tillverkaren av beståndsdelen kommer då att bedömas enligt tidigare gällande regler, medan slutproduktens tillverkare får svara enligt produktskadelagen.

Bestämmelsen tar sikte på just det exemplar av produkten som har orsakat skadan. Det saknar betydelse vid vilken tidpunkt andra exemplar av produkten har satts i omlopp.

Beträffande innebörden av uttrycket "sätta i omlopp" hänvisas till vad som anförts i specialmotiveringen till 8 § 1.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen *dels* föreslår riksdagen

1. att anta förslaget till produktskadelag,
- dels* bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om
2. undantag från importörsansvaret (avsnitt 2.5.4),
 3. krav på bevis om orsakssamband mellan skadegörande händelse och aktuell skada (avsnitt 2.8.1),
 4. skadeståndsrättsliga specialregler (avsnitt 2.10.2),
 5. Haagkonventionen om tillämplig lag vid produktansvar (avsnitt 2.11).

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för den åtgärd och de ändamål som föredraganden har hemställt om.

COUNCIL DIRECTIVE

of 25 July 1985

on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products

(85/374/EEC)

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES,

Having regard to the Treaty establishing the European Economic Community, and in particular Article 100 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission,

Having regard to the opinion of the European Parliament,

Having regard to the opinion of the Economic and Social Committee,

Whereas approximation of the laws of the Member States concerning the liability of the producer for damage caused by the defectiveness of his products is necessary because the existing divergences may distort competition and affect the movement of goods within the common market and entail a differing degree of protection of the consumer against damage caused by a defective product to his health or property;

Whereas liability without fault on the part of the producer is the sole means of adequately solving the problem, peculiar to our age of increasing technicality, of a fair apportionment of the risks inherent in modern technological production;

Whereas liability without fault should apply only to movables which have been industrially produced; whereas, as a result, it is appropriate to exclude liability for agricultural products and game, except where they have undergone a processing of an industrial nature which could cause a defect in these products; whereas the liability provided for in this Directive should also apply to movables which are used in the construction of immovables or are installed in immovables;

Whereas protection of the consumer requires that all producers involved in the production process should be made liable, in so far as their finished product, component part or any raw material supplied by them was defective; whereas, for the same reason, liability should extend to importers of products into the Community and to persons who present themselves as producers by affixing their name, trade mark or other distinguishing feature or who supply a product the producer of which

cannot be identified;

Prop. 1990/91:197

Whereas, in situations where several persons are liable for the same damage, the protection of the consumer requires that the injured person should be able to claim full compensation for the damage from any one of them;

Whereas, to protect the physical well-being and property of the consumer, the defectiveness of the product should be determined by reference not to its fitness for use but to the lack of the safety which the public at large is entitled to expect; whereas the safety is assessed by excluding any misuse of the product not reasonable under the circumstances;

Whereas a fair apportionment of risk between the injured person and the producer implies that the producer should be able to free himself from liability if he furnishes proof as to the existence of certain exonerating circumstances;

Whereas the protection of the consumer requires that the liability of the producer remains unaffected by acts or omissions of other persons having contributed to cause the damage; whereas, however, the contributory negligence of the injured person may be taken into account to reduce or disallow such liability;

Whereas the protection of the consumer requires compensation for death and personal injury as well as compensation for damage to property; whereas the latter should nevertheless be limited to goods for private use or consumption and be subject to a deduction of a lower threshold of a fixed amount in order to avoid litigation in an excessive number of cases; whereas this Directive should not prejudice compensation for pain and suffering and other non-material damages payable, where appropriate, under the law applicable to the case;

Whereas a uniform period of limitation for bringing of action for compensation is in the interest both of the injured person and of the producer;

Whereas products age in the course of time, higher safety standards are developed and the state of science and technology progresses; whereas, therefore, it would not be reasonable to make the producer liable for an unlimited period for the defectiveness of his product; whereas, therefore, liability should expire after a reasonable length of time, without prejudice to claims pending at law;

Whereas, to achieve effective protection of consumers, no contractual derogation should be permitted as regards the liability of the producer in relation to the injured person;

Whereas under the legal systems of the Member States an injured party may have a claim for damages based on grounds of contractual liability or on grounds of non-contractual liability other than that provided for in this Directive; in so far as these provisions also serve to attain the objective of effective protection of consumers, they should remain unaffected by this Directive; whereas, in so far as effective protection of consumers in the sector of pharmaceutical products is already also attained in a Member State under a special liability system, claims based on this system should similarly remain possible;

Whereas, to the extent that liability for nuclear injury or damage is already covered in all Member States by adequate special rules, it has been possible to exclude damage of this type from the scope of this Directive;

Whereas, since the exclusion of primary agricultural products and game from the scope of this Directive may be felt, in certain Member States, in view of what is expected for the protection of consumers, to restrict unduly such protection, it should be possible for a Member State to extend liability to such products;

Whereas, for similar reasons, the possibility offered to a producer to free himself from liability if he proves that the state of scientific and technical knowledge at the time when he put the product into circulation was not such as to enable the existence of a defect to be discovered may be felt in certain Member States to restrict unduly the protection of the consumer; whereas it should therefore be possible for a Member State to maintain in its legislation or to provide by new legislation that this exonerating circumstance is not admitted; whereas, in the case of new legislation, making use of this derogation should, however, be subject to a Community stand-still procedure, in order to raise, if possible, the level of protection in a uniform manner throughout the Community;

Whereas, taking into account the legal traditions in most of the Member States, it is inappropriate to set any financial ceiling on the producer's liability without fault, whereas, in so far as there are, however, differing traditions, it seems possible to admit that a Member State may derogate from the principle of unlimited liability by providing a limit for the total liability of the producer for damage resulting from a death or personal injury and caused by identical items with the same defect, provided that this limit is established at a level sufficiently high to guarantee adequate protection of the consumer and the correct functioning of the common market;

Whereas the harmonization resulting from this cannot be total at the present stage, but opens the way towards greater harmonization; whereas it is therefore necessary that the Council receive at regular intervals, reports from the Commission on the application of this Directive,

accompanied, as the case may be, by appropriate proposals;

Prop. 1990/91:197

Whereas it is particularly important in this respect that a re-examination be carried out of those parts of the Directive relating to the derogations open to the Member States, at the expiry of a period of sufficient length to gather practical experience on the effects of these derogations on the protection of consumers and on the functioning of the common market,

HAS ADOPTED THIS DIRECTIVE:

Article 1

The producer shall be liable for damage caused by a defect in his product.

Article 2

For the purpose of this Directive "product" means all movables, with the exception of primary agricultural products and game, even though incorporated into another movable or into an immovable. "Primary agricultural products" means the products of the soil, of stock-farming and of fisheries, excluding products which have undergone initial processing. "Product" includes electricity.

Article 3

1. "Producer" means the manufacturer of a finished product, the producer of any raw material or the manufacturer of a component part and any person who, by putting his name, trademark or other distinguishing feature on the product presents himself as its producer.
2. Without prejudice to the liability of the producer, any person who imports into the Community a product for sale, hire, leasing or any form of distribution in the course of his business shall be deemed to be a producer within the meaning of this Directive and shall be responsible as a producer.
3. Where the producer of the product cannot be identified, each supplier of the product shall be treated as its producer unless he informs the injured person, within a reasonable time, of the identity of the producer or of the person who supplied him with the product. The same shall apply, in the case of an imported product, if this product does not indicate the identity of the importer referred to in paragraph 2, even if the name of the producer is indicated.

Article 4

The injured person shall be required to prove the damage, the defect

Article 5

Where, as a result of the provisions of this Directive, two or more persons are liable for the same damage, they shall be liable jointly and severally, without prejudice to the provisions of national law concerning the rights of contribution or recourse.

Article 6

1. A product is defective when it does not provide the safety which a person is entitled to expect, taking all circumstances into account, including:

- (a) the presentation of the product;
- (b) the use to which it could reasonably be expected that the product would be put;
- (c) the time when the product was put into circulation.

2. A product shall not be considered defective for the sole reason that a better product is subsequently put into circulation.

Article 7

The producer shall not be liable as a result of this Directive if he proves:

- (a) that he did not put the product into circulation; or
- (b) that, having regard to the circumstances, it is probable that the defect which caused the damage did not exist at the time when the product was put into circulation by him or that this defect came into being afterwards; or
- (c) that the product was neither manufactured by him for sale or any form of distribution for economic purpose nor manufactured or distributed by him in the course of his business; or
- (d) that the defect is due to compliance of the product with mandatory regulations issued by the public authorities; or
- (e) that the state of scientific and technical knowledge at the time when he put the product into circulation was not such as to enable the existence of the defect to be discovered; or
- (f) in the case of a manufacturer of a component, that the defect is attributable to the design of the product in which the component has been fitted or to the instructions given by the manufacturer of the product.

Article 8

1. Without prejudice to the provisions of national law concerning the

right of contribution or recourse, the liability of the producer shall not be reduced when the damage is caused both by a defect in product and by the act or omission of a third party. Prop. 1990/91:197

2. The liability of the producer may be reduced or disallowed when, having regard to all the circumstances, the damage is caused both by a defect in the product and by the fault of the injured person or any person for whom the injured person is responsible.

Article 9

For the purpose of Article 1, "damage" means:

- (a) damage caused by death or by personal injuries;
- (b) damage to, or destruction of, any item of property other than the defective product itself, with a lower threshold of 500 ECU, provided that the item of property:
 - (i) is of a type ordinarily intended for private use or consumption, and
 - (ii) was used by the injured person mainly for his own private use or consumption.

This Article shall be without prejudice to national provisions relating to non-material damage.

Article 10

1. Member States shall provide in their legislation that a limitation period of three years shall apply to proceedings for the recovery of damages as provided for in this Directive. The limitation period shall begin to run from the day on which the plaintiff became aware, or should reasonably have become aware, of the damage, the defect and the identity of the producer.

2. The laws of Member States regulating suspension or interruption of the limitation period shall not be affected by this Directive.

Article 11

Member States shall provide in their legislation that the rights conferred upon the injured person pursuant to this Directive shall be extinguished upon the expiry of a period of 10 years from the date on which the producer put into circulation the actual product which caused the damage, unless the injured person has in the meantime instituted proceedings against the producer.

Article 12

The liability of the producer arising from this Directive may not, in

relation to the injured person, be limited or excluded by a provision limiting his liability or exempting him from liability. Prop. 1990/91:197

Article 13

This Directive shall not affect any rights which an injured person may have according to the rules of the law of contractual or non-contractual liability or a special liability system existing at the moment when this Directive is notified.

Article 14

This Directive shall not apply to injury or damage arising from nuclear accidents and covered by international conventions ratified by the Member States.

Article 15

1. Each Member State may:

(a) by way of derogation from Article 2, provide in its legislation that within the meaning of Article 1 of this Directive "product" also means primary agricultural products and game;

(b) by way of derogation from Article 7 (e), maintain or, subject to the procedure set out in paragraph 2 of this Article, provide in this legislation that the producer shall be liable even if he proves that the state of scientific and technical knowledge at the time when he put the product into circulation was not such as to enable the existence of a defect to be discovered.

2. A Member State wishing to introduce the measure specified in paragraph 1 (b) shall communicate the text of the proposed measure to the Commission. The Commission shall inform the other Member States thereof.

The Member State concerned shall hold the proposed measure in abeyance for nine months after the Commission is informed and provided that in the meantime the Commission has not submitted to the Council a proposal amending this Directive on the relevant matter. However, if within three months of receiving the said information, the Commission does not advise the Member State concerned that it intends submitting such a proposal to the Council, the Member State may take the proposed measure immediately.

If the Commission does submit to the Council such a proposal amending this Directive within the aforementioned nine months, the Member State concerned shall hold the proposed measure in abeyance for a further period of 18 months from the date on which the proposal is submitted.

3. Ten years after the date of notification of this Directive, the Commission shall submit to the Council a report on the effect that rulings by the courts as to the application of Article 7 (e) and of paragraph 1 (b) of this Article have on consumer protection and the functioning of the common market. In the light of this report the Council, acting on a proposal from the Commission and pursuant to the terms of Article 100 of the Treaty, shall decide whether to repeal Article 7 (e)

Article 16

1. Any Member State may provide that a producer's total liability for damage resulting from a death or personal injury and caused by identical items with the same defect shall be limited to an amount which may not be less than 70 million ECU.

2. Ten years after the date of notification of this Directive, the Commission shall submit to the Council a report on the effect on consumer protection and the functioning of the common market of the implementation of the financial limit on liability by those Member States which have used the option provided for in paragraph 1. In the light of this report the Council, acting on a proposal from the Commission and pursuant to the terms of Article 100 of the Treaty, shall decide whether to repeal paragraph 1.

Article 17

This Directive shall not apply to products put into circulation before the date on which the provisions referred to in Article 19 enter into force.

Article 18

1. For the purposes of this Directive, the ECU shall be that defined by Regulation (EEC) No 3180/78, as amended by Regulation (EEC) No 2626/84. The equivalent in national currency shall initially be calculated at the rate obtaining on the date of adoption of this Directive.

2. Every five years the Council, acting on a proposal from the Commission, shall examine and, if need be, revise the amounts in this Directive, in the light of economic and monetary trends in the Community.

Article 19

1. Member States shall bring into force, not later than three years from the date of notification of this Directive, the laws, regulations and administrative provisions necessary to comply with this Directive. They

shall forthwith inform the Commission thereof.¹

Prop. 1990/91:197

2. The procedure set out in Article 15 (2) shall apply from the date of notification of this Directive.

Article 20

Member States shall communicate to the Commission the texts of the main provisions of national law which they subsequently adopt in the field governed by this Directive.

Article 21

Every five years the Commission shall present a report to the Council on the application of this Directive and, if necessary, shall submit appropriate proposals to it.

Article 22

This Directive is addressed to the Member States.

Done at Brussels, 25 July 1985.

For the Council
The President

J. POOS

¹ This Directive was notified to the Member States on 30 July 1985.

Sammanfattning av promemorian (Ds 1989:79)

Sedan flera decennier har det i Sverige och den övriga industrivärlden pågått en diskussion om det s.k. produktansvaret. Med denna term avses skadeståndsansvar för skador som produkter orsakar på annat än själva produkten.

I Sverige finns inga särskilda lagregler om produktansvar. Ansvar för produktskador regleras därför av skadeståndslagen och i vissa fall av skadeståndsrättslig speciallagstiftning. För skadeståndsskyldighet förutsätts enligt skadeståndslagen att skadan har orsakats av någon genom vårdslöshet.

I det moderna industrisamhället tillverkas och sprids en oöverskådlig mängd produkter i sådana former att den enskilde konsumenten omöjligt kan kontrollera de produkter han använder och förvissa sig om att de är riskfria. Konsumenterna tvingas att förlita sig på att all erforderlig noggrannhet och försiktighet har iakttagits när produkterna har tillverkats och distribuerats. Det har ansetts att näringsidkare som tillhandahåller produkter under dessa förhållanden bör åläggas ett strängare ansvar för produktskador än vad som följer av skadeståndslagen. Detta är bakgrunden till föreliggande promemoria. I den föreslås en särskild produktskadelag, som innefattar ett skärpt skadeståndsansvar för produktskador. Förslaget ligger på de flesta punkter inom ramen för det EG-direktiv om produktansvar som antogs år 1985.

I promemorian diskuteras först i vilken mån det behövs strängare regler för produktansvaret. Som grund för ställningstagandet till den frågan redovisas i *avsnitt 2* vissa nuvarande förhållanden. Därvid konstateras inledningsvis att det inte finns någon säker kunskap om i vilken omfattning produktskador förekommer eller inom vilka områden av samhällslivet de är vanligast. Klart är dock att produktskador ofta inträffar, inte minst i hemmen och under fritiden, trots att åtskilliga åtgärder vidtas till förebyggande av skador.

Behovet av nya skadeståndsregler är avhängigt av de ersättningsmöjligheter som redan finns. I *avsnitt 2* redogörs för de olika skadeståndsregler och försäkringssystem som ger ersättning för produktskador. Ersättningsmöjligheterna är betydligt bättre utbyggda när det gäller personskador än när det gäller sakskador. För de senare är de skadelidande oftast hänvisade till egna försäkringar, i den mån inte någon vårdslös skadevållare kan förmås att betala skadestånd. Särskilt i näringslivsförhållanden kan man räkna med att sakskador ersätts ur den skadelidandes egen försäkring. I fråga om personskador ger den allmänna försäkringen ett grundskydd för alla som kommer till skada. Detta skydd täcker dock inte samtliga skador fullt ut. Inom olika områden av samhällslivet finns därutöver försäkringssystem och liknande anordningar som ersätter uppkommande skador mer eller mindre fullständigt. Så är fallet med arbetsskador, trafikskador, läkemedelsskador och behandlingsskador inom

Den allmänna motiveringen i promemorian (*avsnitt 3*) inleds med en redovisning i *avsnitt 3.1* av vissa allmänna utgångspunkter. Beträffande lagstiftningsbehovet sägs här sammanfattningsvis att ökade möjligheter till ersättning för produktskador behövs främst i fråga om personskador som uppkommer i hemmet, i skolan och under fritiden samt i fråga om saksador på egendom som används för enskilt ändamål.

I *avsnitt 3.2* diskuteras hur den nya lagens tillämpningsområde bör avgränsas. En första avgränsning föreslås genom definitionen av produktbegreppet. Med "produkt" skall förstås lös sak, men en produkt som har infogats i annan lös eller fast egendom skall anses alltjämt vara en produkt för sig. Enligt EG-direktivet görs undantag från lagens tillämpningsområde för skador orsakade av obearbetade produkter från lantbruk, fiske och jakt. Medlemsländerna har dock möjlighet att underlåta att göra detta undantag. För svensk del föreslås inget sådant undantag.

Från lagens tillämpningsområde föreslås däremot undantag för skador som omfattas av atomansvarighetslagen, trafikskadelagen eller lagen om motortävlingsförsäkring samt arbetsskador som omfattas av kollektivavtalsgrundad försäkring. Skador av de angivna slagen ersätts nu enligt skadeståndsrättsliga grunder genom andra ersättningsanordningar, som anses fungera väl och därför böra bibehållas.

Det föreslås i *avsnitt 3.3* att produktskadelagen skall bygga på strikt ansvar men att detta skall begränsas till att gälla i sådana fall där skadan har orsakats av att produkten, när den sattes i omlopp, inte var så säker som då skäligen kunde förväntas. Detta förslag överensstämmer med EG-direktivets regel om strikt ansvar för skador som orsakas av en defekt i produkten. I det svenska förslaget används dock inte ordet "defekt". Produktens säkerhet skall enligt förslaget bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning, marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar och övriga omständigheter. Det konstateras i promemorian att den centrala regeln om ansvarsgrunden är vag och kan befaras medföra svårigheter i rättstillämpningen. För att sådana svårigheter i någon mån skall motverkas förs i promemorian utförliga resonemang om hur säkerheten hos en produkt skall bedömas. I *avsnitt 3.3* föreslås vidare att det skall krävas för att någon skall bli ansvarig enligt produktskadelagen att han har satt produkten i omlopp. Dessutom skall han vara strikt ansvarig bara för sådana skador som hans produkt orsakar till följd av en säkerhetsbrist som förelåg redan då han satte produkten i omlopp. Uttrycket "sätta i omlopp" definieras inte i den föreslagna lagtexten. Typiskt sett har en produkt satts i omlopp när den har överlämnats till en självständig fraktförare, en köpare e.d. och därmed den ansvarige inte längre förfogar över den.

Enligt EG-direktivet kan medlemsländerna fritt välja mellan att undanta eller ej undanta s.k. utvecklingsskador från det strikta produktansvaret. Det föreslås att den svenska lagen inte skall innehålla något sådant undantag. Enligt produktskadelagen skall sålunda det strikta ansvaret omfatta även skador som beror på sådana säkerhetsbrister som inte ens den främsta vetenskapliga expertisen kunde förutse vid den tidpunkt då

produkten sattes i omlopp. Däremot följer av lagens begränsning till ansvar för säkerhetsbrister att s.k. systemskador inte omfattas av det strikta ansvaret. Med systemskador avses då skador orsakade av kända skaderisker hos produkter som trots dessa risker är godtagna i samhället. Som exempel på sådana produkter kan nämnas tobak och alkohol men även läkemedel med biverkningar.

Avsnitt 3.4 handlar om vilka slag av skador som skall omfattas av det strikta produktansvaret. Det föreslås att personskador och saksador skall omfattas men däremot inte rena förmögenhetsskador. I fråga om saksador föreslås vidare den begränsningen att endast skada på egendom som vid tiden för skadan brukade användas huvudsakligen för enskilt ändamål skall ersättas enligt produktskadelagen. Det har tidigare rätt delade meningar i frågan huruvida ansvaret för saksador bör regleras inom köprätten eller inom skadeståndsrätten. Promemorians förslag innebär således att regler om strikt ansvar för saksador tas in i produktskadelagen. Ersättningen för personskada och sakskada skall bestämmas enligt reglerna i skadeståndslagen.

Det föreslås vidare att förhållandet till köprätten skall regleras i ett annat avseende genom en bestämmelse av innebörd att det strikta produktansvaret inte skall omfatta skada på själva den skadeorsakande produkten.

Enligt EG-direktivet ersätts inte saksador till ett värde som är lägre än 500 ECU (omkring 3 500 kr). Medlemsländerna har vidare rätt att vid personskada införa ett beloppstak för serieskada, dock lägst 70 milj. ECU (omkring 500 milj. kr). Den svenska lagen föreslås inte innehålla några sådana beloppsgränser. Det påpekas att den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen delvis kan ge samma verkan som en beloppsgräns.

Frågan vem som skall vara skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen besvaras i *avsnitt 3.5*. Promemorieförslaget följer även i denna del EG-direktivet. Det strikta ansvaret skall kanaliseras till i första hand den som har tillverkat den skadeorsakande produkten eller - i fråga om naturprodukter - den som har frambringat eller insamlat produkten. Om en skada har uppstått till följd av bristande säkerhet hos en produkt som utgör beståndsdel i en annan produkt, skall båda produkternas tillverkare vara ansvariga. Har en produkt tillverkats genom bearbetning i flera led, skall varje led ha tillverkaransvaret i fråga om säkerhetsbrister som fanns hos produkten när den lämnade det ledet.

Produktskadelagens syftar till att förbättra den skadelidandes situation. För denne har det avgörande betydelse att han utan besvär kan nå den skadeståndsskyldige. Om tillverkaren finns i ett annat land, kan den skadelidande ha svårt att göra sin rätt gällande mot honom. Därför föreslås att den som har importerat den skadegörande produkten för att sätta den i omlopp här skall vara strikt ansvarig jämte tillverkaren. Även den som har marknadsfört produkten som sin och har försett den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken skall vara strikt ansvarig jämte tillverkaren och importören.

Ibland framgår det inte av en produkt vem som har tillverkat eller

importerat den. Även när så är fallet bör den skadelidande ha någon att vända sig till med sitt ersättningskrav. Det föreslås därför att i dessa fall var och en som har tillhandahållit den skadegörande produkten skall bära det strikta produktansvaret. Den som utpekar någon i ett tidigare distributionsled mot vilken kravet i stället kan riktas skall dock gå fri från ansvar.

Slutligen föreslås i detta avsnitt att det strikta produktansvaret skall begränsas till skador som orsakas av sådana produkter som tillverkas eller tillhandahålls inom ramen för en näringsverksamhet.

I *avsnitt 3.6* föreslås att skadeståndsrättens allmänna principer skall gälla för ersättningsskyldighetens fördelning mellan flera produktansvariga. Dessa principer är inte lagreglerade. Rättsläget är delvis oklart. Den allmänna principen anses dock vara att en skälighetsbedömning skall ske, varvid man skall ta hänsyn till grunden för parternas ansvar och övriga omständigheter, t.ex. om någon av dem i övervägande grad har orsakat skadan.

På ett område föreslås dock en uttrycklig lagregel. I den nyligen beslutade lagrådsremissen om ny konsumentköplag föreslås att säljarens köprättsliga ansvar för skador på grund av fel på varan skall omfatta även skador som på grund av fel på den sålda varan uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem av dennes hushåll och är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål. För skadestånd som en säljare har betalat på grund av detta köprättsliga produktansvar skall han enligt en särskild regel i produktskadelagen ha rätt till ersättning av den som är skadeståndsskyldig enligt produktskadelagen, men endast i den mån skadeståndsskyldighet föreligger enligt den lagen.

Enligt *avsnitt 3.7* bör skadeståndslagens regler om jämkning vid den skadelidandes medvållande gälla för produktansvaret. Sålunda bör skadestånd med anledning av personskada kunna jämkas, om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Har personskada lett till döden, bör skadestånd till efterlevande kunna jämkas också om den avlidne uppsåtligen har medverkat till dödsfallet. Skadestånd med anledning av sakskada bör kunna jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Enligt dessa regler skall skadeståndet alltså kunna jämkas i större utsträckning vid sakskada än vid personskada. De mer omfattande jämkningsmöjligheterna, som föreslås i fråga om sakskada, gäller enligt EG-direktivet även vid personskada.

I *avsnitt 3.8* diskuteras bevisfrågor. Enligt allmännskadeståndsrättsliga principer gäller att den skadelidande skall bevisa såväl att det har inträffat en skadegörande händelse och en skada som att händelsen har orsakat skadan. Om denna bevisregel upprätthölls fullt ut i fråga om produktansvar, skulle den skadelidande många gånger sättas ur stånd att hävda sitt krav. Särskilda problem uppstår när det gäller att bevisa att en viss händelse har orsakat en viss skada. Ofta är nämligen orsakssambanden invecklade och svåröverskådliga och det kan finnas mer än en tänkbar förklaring till hur en skada har uppstått. Problem av samma slag kan uppkomma vid miljöskador. I miljöskadelagen finns därför också en regel

(3 § tredje stycket) om bevislättning i fråga om orsakssambandet mellan svarandens verksamhet och skadorna. Regeln bygger på tidigare rättspraxis. Även för produktskadornas vidkommande finns ett avgörande (NJA 1982 s. 421) i vilket högsta domstolen har tillämpat principen om bevislättning i fråga om orsakssamband vid svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp.

I promemorian konstateras att det inte bör komma i fråga att införa en allmän regel om bevislättning vid alla slag av produktskador. Orsakssambandet är nämligen i många fall okomplicerat och då är en bevislättningsregel inte motiverad. Endast i fråga om sådana invecklade och svåröverskådliga händelseförlopp som tidigare rättspraxis tagit sikte på bör kravet på bevisningen lindras. Att bestämma tillämpningsområdet för en sådan bevislättningsregel är emellertid svårt. Promemorian stannar därför för förslaget att man inte bör införa någon lagregel utan överlåta till de rättstillämpande organen att i varje enskilt fall avgöra vilket krav som skall ställas på bevisningen om orsakssambandet.

I avsnitt 3.8 föreslås vidare regler om omkastad bevisbörda i vissa hänseenden. Sålunda skall det ankomma på den som annars skulle vara ersättningsskyldig att visa att han inte har satt den skadegörande produkten i omlopp i en näringsverksamhet eller att göra sannolikt att den aktuella säkerhetsbristen inte förelåg när han satte produkten i omlopp.

Avsnitt 3.9 behandlar preskriptionsreglerna. Enligt nu gällande rätt preskriberas en skadeståndsfördran tio år efter den skadeorsakande händelsen, om inte preskriptionen avbryts dessförinnan. I promemorian konstateras att denna regel leder till att ett krav på skadestånd redan kan vara preskriberat när skadan upptäcks. Vissa produkter har nämligen negativa verkningar på den mänskliga organismen vilka inträder gradvis och blir märkbara först efter lång tid. Av rättspolitiska och sociala skäl är det angeläget att de skadelidande kan få ersättning även för sådana sena skador. Detta gäller i särskilt hög grad personskador. Å andra sidan ligger det i den produktansvariges intresse att han inte skall behöva riskera skadeståndskrav under lång tid efter det att en produkt har satts i omlopp. Det kan nämligen vara svårt att bedöma omfattningen av ett sådant ansvar. En lång preskriptionstid ger också upphov till särskilda försäkringsproblem.

En avvägning av de motstående intressena har lett fram till följande förslag i promemorian. Den som vill ha ersättning enligt produktskadelagen skall väcka talan inom tre år efter det att han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Talan om ersättning för personskada måste dock väckas inom 25 år efter det att den skadegörande produkten upphörde att vara i den ersättningsskyldiges besittning. Talan om ersättning för sakskada måste väckas inom tio år efter den tidpunkten. Den som inte väcker talan i tid skall inte ha rätt till ersättning.

Förslaget överensstämmer med EG-direktivet utom vad gäller den yttersta preskriptionstiden för personskada. Enligt EG-direktivet är den tiden tio år.

I *avsnitt 3.10* diskuteras förhållandet mellan produktskadelagen och

andra skadeståndsrättsliga regler. Här föreslås till en början att skadeståndslagen skall vara tillämplig parallellt med produktskadelagen. Den skadelidande skall sålunda ha rätt att åberopa skadeståndslagen som grund för sin talan även i fråga om skador som faller inom produktskadelagens tillämpningsområde. Denna princip överensstämmer med tankegångarna bakom skadeståndslagen och någon bestämmelse i ämnet anses inte behövas i produktskadelagen.

Vissa förslag om produktskadelagens förhållande till andra skadeståndsrättsliga specialregler har lagts fram i avsnitt 3.2. I övrigt får förhållandet bedömas från fall till fall med ledning av de särskilda reglernas innehåll. Inte heller om detta anses någon lagbestämmelse erforderlig.

I avsnitt 3.4 har lämnats vissa förslag om förhållandet till köprätten. Härutöver föreslås nu att om den skadelidande står i ett avtalsförhållande till den som ansvarar enligt produktskadelagen, han skall kunna välja att grunda sitt ersättningsanspråk antingen på de avtalsrättsliga reglerna eller på produktskadelagen. Det föreslås en särskild bestämmelse enligt vilken produktskadelagens regler skall vara tvingande till den skadelidandes förmån.

I avsnitt 3.11 berörs vissa frågor om lagens internationella verkningar. En sådan fråga är vilket lands lag som skall tillämpas när ett fall av produktskada har anknytning till mer än ett land. I promemorian konstateras att varje stat har sina egna lagvalsregler och att lagvalet därför kan falla ut olika beroende på i vilket land frågan kommer upp. Mellan EFTA:s och EG:s medlemsländer har nyligen slutits en konvention, Luganokonventionen, som reglerar frågor om domstols behörighet samt om erkännande och verkställighet av domar. När denna konvention har vunnit bred anslutning kan förutses att svenska tillverkare i stor omfattning kommer att få svara inför utländska domstolar och att de utländska domarna blir verkställbara i Sverige. I detta perspektiv blir det viktigt att de internationella lagvalsreglerna är utformade så att produkter från olika länder som konkurrerar på samma marknad bedöms enligt likvärdiga regler om produktansvar. I promemorian ges en översikt över gällande lagvalsregler i Sverige och några andra viktiga länder. Översikten visar på både likheter och olikheter mellan länderna. Det framstår dock som önskvärt att lagvalsreglerna harmoniseras ytterligare. Den enda framkomliga vägen att uppnå en sådan harmonisering synes vara genom 1973 års Haagkonvention om tillämplig lag vid produktansvar. Efter en analys av konventionens regler uttalas sammanfattningsvis att den inte är idealisk från svensk synpunkt. Invändningarna mot konventionen är dock inte allvarligare än att den synes kunna godtas. Med hänsyn till intresset av att lagvalsreglerna blir mer internationellt harmoniserade talar därför övervägande skäl för att Sverige bör ansluta sig till konventionen. I promemorian föreslås att så sker.

I avsnittet om internationella förhållanden jämförs också de svenska regler som nu föreslås med reglerna i EG-direktivet. Jämförelsen görs mot bakgrund av de svenska strävandena till västeuropeisk integration och farhågor på vissa håll för att stränga svenska produktansvarsregler skall försämra det svenska näringslivets konkurrensförmåga. Resultatet

av jämförelsen blir att det framför allt är den föreslagna regeln om 25 års preskriptionstid vid personskada som - i kombination med lagens föreslagna utformning vad gäller utvecklingsskador - kan få betydelse i detta avseende. I det sammanhanget påpekas dock att statsmakterna har uttalat att en harmonisering med EG inte skall innebära att Sverige ger upp sin höga ambitionsnivå beträffande konsumentskyddet. Vidare kan de svenska reglerna om ansvar för utvecklingsskador och om jämkning vid den skadelidandes medvållande komma att bli strängare än motsvarande regler i en del andra länder, framför allt EG-länder. Inverkan därav på konkurrensförhållandena bedöms dock bli obetydlig.

En särskild fråga som tas upp i avsnitt 3.11 är risken för att konkurrensförhållandena snedvrids till följd av den speciella utformning som regeln om importörens ansvar har fått i EG-direktivet. En redogörelse lämnas för frågans behandling vid diskussioner mellan företrädare för EFTA:s medlemsländer och EG-kommissionen. Frågan bedöms inte ha någon omedelbar aktualitet och därför inte böra föranleda någon särskild åtgärd på nuvarande stadium av detta lagstiftningsärende.

Kostnaderna för lagförslaget diskuteras i *avsnitt 3.12*. Förslaget innebär att ett ökat skadeståndsansvar läggs på näringslivet. Därav följer att näringslivets kostnader kommer att stiga. Det är framför allt regeln om 25 års preskriptionstid som kan antas medföra ökade kostnader. I vissa branscher kan också ansvaret för utvecklingsskador inverka på kostnadsläget. Det finns inte något underlag för att uppskatta kostnadsökningarna i siffror.

I den mån staten och kommunerna tillhandahåller produkter i sådan ordning att de ådrar sig produktansvar enligt de nya reglerna, drabbas de av ökade kostnader i samma utsträckning som näringslivet. Det allmänna drabbas också som avnämare av att produkter kan bli dyrare till följd av det skärpta produktansvaret. För den offentliga verksamheten i övrigt bedöms kostnadsökningarna bli obetydliga.

Avsnitt 4 innehåller kommentarer till de enskilda paragraferna i lagförslaget.

Förslag till Produktskadelag

Inledande bestämmelser

1 §

Skadestånd enligt denna lag utges för personskada som en produkt har orsakat.

Skadestånd enligt denna lag utges också för skada som en produkt har orsakat på egendom som vid tiden för skadan brukade användas huvudsakligen för enskilt ändamål. Skada på själva produkten ersätts dock inte.

Med produkt avses lös sak. Lagen gäller skada som en produkt har orsakat, även om produkten har infogats i annan lös eller fast egendom.

2 §

Lagen gäller inte

1. skada som omfattas av atomansvarighetslagen (1968:45),
2. skada som omfattas av trafikskadelagen (1975:1410) eller lagen (1976:357) om motortävlingsförsäkring, eller
3. arbetsskada som omfattas av kollektivavtalsgrundad försäkring.

3 §

Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt denna lag är utan verkan.

Förutsättningar för skadestånd

4 §

Skadestånd utges för en skada som har uppstått till följd av att en produkt, när den sattes i omlopp, inte var så säker som då skäligen kunde förväntas.

Produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning, marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar och övriga omständigheter.

5 §

Har en skada uppstått till följd av bristande säkerhet hos en produkt som utgör beståndsdel i en annan produkt, skall båda produkterna anses ha orsakat skadan.

6 §

Skadeståndsskyldiga enligt denna lag är

1. den som har tillverkat, frambringat eller insamlat den skadegörande produkten,
2. den som har importerat produkten för att sätta den i omlopp här i landet, och
3. den som har marknadsfört produkten som sin och har försett den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken.

7 §

Var och en som har tillhandahållit den skadegörande produkten är skyldig att utge skadestånd enligt denna lag,

1. om det inte framgår av produkten vem eller vilka som är skadeståndsskyldiga enligt 6 §, eller
2. om det visserligen framgår av produkten vem eller vilka som är skadeståndsskyldiga enligt 6 § men ingen av dem har hemvist i Sverige.

Skadeståndsskyldig enligt första stycket är dock inte den som inom en månad efter begäran av den som kräver ersättning anvisar någon med hemvist i Sverige som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller tillhandahållit den för honom.

8 §

Ersättningsskyldig enligt 6 eller 7 § är inte den som

1. visar att han inte har satt produkten i omlopp i en näringsverksamhet, eller
2. gör sannolikt att säkerhetsbristen inte förelåg när han satte produkten i omlopp.

Regressrätt

9 §

I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt denna lag, har den som enligt 31 § konsumentköplagen (1990:000)¹ eller 31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen (1985:716)² har utgivit ersättning för skadan rätt att av honom återfå vad som utgivits.

¹Avser förslaget i lagrådsremissen om ny konsumentköplag.

²Avser paragrafens lydelse enligt förslaget i lagrådsremissen om ny konsumentköplag.

10 §

Den som vill ha ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från det att han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande.

Talan om ersättning för personskada måste dock väckas inom tjugofem år efter det att den skadegörande produkten upphörde att vara i den ersättningsskyldiges besittning. Talan om ersättning för sakskada måste väckas inom tio år efter den tidpunkten.

Den som inte väcker talan i tid har inte rätt till ersättning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991.

Lagen tillämpas inte mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp före ikraftträdandet.

Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian (Ds 1989:79) Produktskadelag

Efter remiss har yttranden över departementspromemorian avgivits av Svea hovrätt, Växjö tingsrätt, Trelleborgs tingsrätt, kommerskollegium, försäkringsinspektionen, marknadsdomstolen, näringsfrihetsombudsmannen NO, konsumentverket/KO, allmänna reklamationsnämnden, arbetarskyddsstyrelsen, kemikalieinspektionen, statens livsmedelsverk, statens industriverk, statens energiverk, boverket, statens råd för byggnadsforskning, statens institut för byggnadsforskning, statens strålskyddsinstitut, trafiksäkerhetsverket, försvarets materielverk, lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnd, fiskeristyrelsen, statens mät- och provstyrelse, statens pris- och konkurrensverk, konkurrenskommittén (C 1989:03), juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, statens järnvägar, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges Industriförbund, Industrins Bygghmaterialgrupp, Grossistförbundet Svensk Handel, Sveriges Köpmannaförbund, Kooperativa förbundet (KF), Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Livsmedelshandlareförbund, Småföretagens riksorganisation, Svenska Handelskammarförbundet, Sveriges Handelsagenters Förbund, Bilindustriföreningen, Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet, Svenska Petroleumförbundet, Sveriges Hotell- och Restaurangförbund, LKD Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning, Sveriges Marknadsförbund, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska Försäkringsbolags Riksförbund, Folksam, Utländska Försäkringsbolags Förening, Konsortiet för Läkemedelsförsäkring, Läkemedelsförsäkringsföreningen, Försäkringsjuridiska föreningen, Sveriges domareförbund, Sveriges Advokatsamfund, Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer, Motormännens Riksförbund - M, Sveriges Villaägareförbund, Riksförbundet Vi i Småhus, Sveriges Fastighetsägareförbund, Hyresgästernas Riksförbund, HSB Riksförbund, Miljöcentrum, Konsumentvägledarnas Förening, Husmodersförbundet Hem och Samhälle och Riksförbundet mot Astma-Allergi.

Sveriges Industriförbund, Grossistförbundet Svensk Handel, Svenska Arbetsgivareföreningen, Sveriges Köpmannaförbund, Småföretagens riksorganisation, Bilindustriföreningen, Sveriges Handelsagenters Förbund, Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning, Svenska Handelskammarförbundet, Byggtreprenörerna, Kemikontoret, Mekanförbundet samt Plast- och Kemikalieleverantörers förening har avgivit ett gemensamt yttrande som i det följande återges under rubriken Vissa organisationer inom näringslivet. Svenska Petroleuminstitutet har som sitt yttrande hänvisat till detta yttrande. Svenska Arbetsgivareföreningen, Grossistförbundet Svensk Handel, Sveriges Köpmannaförbund och Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning har utöver det gemensamma yttrandet var för sig ingivit kompletterande yttrande.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet, Sveriges Färgfabrikanters Förening, Sveriges Limleverantörers Förening och Dagligvaruleverantörers Förbund har lämnat ett gemensamt yttrande. Detta återges i det följande under rubriken Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet m. fl.

Vidare har Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFI Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier ingivit ett gemensamt yttrande. Dessutom har yttranden inkommit från Apoteksbolaget AB, Sjöassuradörernas förening, Sveriges Redareförening och Svenska Franchiseföreningen.

Nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet, nationalekonomiska institutionen vid Lunds universitet, Handelshögskolan i Stockholm, Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Grön Ungdom, Kommunistisk Ungdom, Moderata Ungdomsförbundet, Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund, Sveriges Fiskares Riksförbund, Trädgårdsnäringens Riksförbund, Motorbranschens Riksförbund, Svenska Dataföreningen, SAS Scandinavian Airlines System, AMF - Arbetsmarknadsförsäkringar (Trygghetsförsäkring), Kungliga automobilklubben KAK, Svenska Konsultföreningen, Miljöförbundet, Svenska Naturskyddsföreningen, Kooperativa konsumentgillesförbundet, Riksförbundet Hem och Skola, De Handikappades Riksförbund DHR och Handikappförbundens Centralkommitté HCK har beretts tillfälle att avge yttranden men har avstått från att yttra sig.

I det följande återges yttrandena i oavkortat skick under olika avsnitt.

Svea hovrätt

Hovrätten delar i huvudsak promemorians bedömningar och anser också att tiden nu är mogen att införa en lag om ansvar för produktskador. Hovrätten instämmer i att ansvaret enligt en sådan lag bör utformas som ett strikt ansvar för personskada och - såvitt avser konsumentegendom - sakskada samt att kretsen av de ansvariga skall bestämmas på det sätt som har skett i förslaget. Hovrätten tillstyrker således förslaget med några undantag som kommer att beröras i det följande.

Som en allmän utgångspunkt anser hovrätten det vara av vikt att produktskadelagen så nära som möjligt ansluter till reglerna i det s.k. EG-direktivet, eftersom en internationell likformighet på området bör eftersträvas. Lagförslaget har utarbetats enligt en för Sveriges del gängse metod innebärande att tolkningar och överväganden i mindre utsträckning låter sig göra på grundval enbart av den föreslagna lagtexten. För att erhålla en mer fullständig information måste man vända sig till motiven. Som grund för förslaget ligger i detta fall det tidigare nämnda EG-direktivet. Direktivet är till sin utformning utförligt och reglerar detaljerat en del frågor som i promemorieförslaget endast kan utläsas ur motiven. Enligt hovrättens mening måste man räkna med att EG-direktivet kommer att utgöra tolkningsunderlag även för det svenska lagförslaget. Mot den bakgrunden kan det ifrågasättas om det inte hade varit en fördel att i produktskadelagen ta in en del preciseringar och förtydliganden som återfinns i EG-direktivet.

Växjö tingsrätt

Tingsrätten tillstyrker förslaget om ett lagfäst strikt ansvar för produktskador. Förslaget synes väl genomtänkt och de olika frågeställningarna är grundligt penetrerade.

Behovet av en lagstiftning kan ej längre ifrågasättas med hänsyn till att lagstiftning om produktskador genomförts eller kommer att genomföras i snart sagt alla länder i vår omgivning. Tingsrätten befarar dock att förhållandet till andra skadeståndsrättsliga bestämmelser kan komma att skapa gränsdragningsproblem. Då den föreslagna regleringen närmast avser produktskador i hemmet och på fritiden, kommer de situationer då en tillämpning kan bli aktuell måhända att bli avgränsade.

Trelleborgs tingsrätt

Tingsrätten instämmer i vad som anförs i promemorian om behovet av en lagreglering om ansvaret för produktskador. Även om tillförlitlig statistik saknas vad gäller omfattningen av produktskador kan konstateras, inte minst genom Högsta domstolens refererade rättsfall, att en lagstiftning på detta område skulle fylla ett tomrum inom skadeståndsrätten. Kännetecknande för produktskadorna är bl.a. att de inte sällan medför allvarliga och kostsamma konsekvenser för enskilda personer, som med dagens lagstiftning har små, om ens några möjligheter att kompensera sig. Avsaknaden av klara rättsregler har också lett till att den praxis som

bildats på området blivit långtifrån entydig. Sålunda har Högsta domstolen gång på gång fått tillgripa konstruktioner i form av garantifiktions, uttunnade vårdslöshetsrekvisit och mycket låga krav på bevisföringen för att i ett antal enskilda fall nå för den skadelidande rimliga lösningar. Härom vittnar bl.a. den uppmärksamhet som rättsfallet NJA 1985 s. 641 tilldrog sig i den juridiska litteraturen.

Av betydelse är också att man numera enats inom EG om att de till gemenskapen hörande länderna skall utfärda enhetliga lagar på området. Med hänsyn till de strävanden som i dag finns från Sveriges sida om en integrering i en eller annan form med EG, framstår det som angeläget att vi närmar oss den lagstiftning som inom kort kommer att finnas i övriga Europa (jfr vad som som anförs i promemorian på s 210 f).

Samtidigt som tingsrätten sålunda förordar en lagstiftning om produktansvar, bör framhållas att ett resultat blir att domstolarna kommer att tillföras en målgrupp som hittills inte varit vanligt förekommande. Även om detta inte skulle medföra en måltillströmning av den omfattning som följde på införandet av bestämmelserna i 4 kap. 19 § jordabalken, kan effekter för domstolarnas arbetsbörda dock inte uteslutas.

Försäkringsinspektionen

Sammanfattning

Försäkringsinspektionen tillstyrker det remitterade förslaget.

Eftersom kostnadseffekterna knappast ännu kan bedömas på ett tillförlitligt sätt, kan det finnas skäl att längre fram, när man har fått närmare erfarenhet av lagen, överväga om några justeringar då är befogade. Också den framtida utvecklingen utomlands, särskilt inom EG, kan motivera sådana överväganden.

Inspektionen anser att frågan om en obligatorisk kollektiv försäkringslösning, lik den på miljöskadeområdet, bör övervägas under det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Allmänna utgångspunkter

Försäkringsinspektionen delar uppfattningen att sociala och humanitära skäl talar för att den som tillfogas produktskador på person eller egendom får ekonomisk gottgörelse. Inspektionen ansluter sig till tanken att ersättningsmöjligheten nu bör utvidgas genom att bygga på en princip om strikt ansvar. Inspektionen anser därför också att det finns skäl att lagstifta om en lösning med denna innebörd.

Även i övrigt tillstyrker inspektionen det remitterade förslaget och biträder de skäl som - ofta efter ett ingående och nyanserat resonemang - bär upp de föreslagna reglerna.

Marknadsdomstolen

Marknadsdomstolen delar uppfattningen att en särskild lag som reglerar produktansvar bör införas i svensk rätt. En sådan lagstiftning kan i huvudsak utformas som föreslagits i promemorian. Med hänsyn till den betydelse som fästs vid att harmonisera svenska regler med EGs, kan emellertid ifrågasättas om det inte i förslaget gjorts onödiga eller

åtminstone otillräckligt motiverade avvikelser från EG-direktivet angående produktansvar. Prop. 1990/91:197

Marknadsdomstolen tillstyrker i huvudsak förslaget till produktskadelag. Domstolen vill dock anföra följande synpunkter i fråga om förslaget.

Avvikelser från EG-direktivet

I den allmänna motiveringen (kap. 3.1.2) anges att strävandena mot en västereuropeisk integration utgör ett av motiven för en lagstiftning om produktansvar och att det därför är en självklar utgångspunkt att den svenska produktskadelagen skall bygga på samma principer som EG-direktivet. Samtidigt anges att "särskilda svenska intressen" kan väga över intresset av rättslikhet mellan länderna. Dessa svenska intressen synes vara att "de skadelidandes skydd skall förbättras ytterligare" (s 212).

Som framhålls i prop 1987/88:66 och den västeuropeiska integrationen (s 4) är det en svensk önskan att bredda för fördjupa samarbetet med EG så långt detta är förenligt med neutralitetspolitiken. Detta innebär en mycket långtgående harmonisering och synes, även med beaktande av de uttalanden som redovisats i promemorian (s 210 f), ge ringa utrymme för svenska avvikelser från EGs gällande regler (jfr även nämnda prop s 27). Utgångspunkten vid de överläggningar som pågår med EG är också att Sverige skall godta det regelsystem som på olika områden införts i EG.

Naturligtvis kan i vissa fall särskilda svenska lösningar vara lämpliga. Mot bakgrund av vad som anförts ovan måste det dock föreligga mycket tungt vägande skäl för sådana sär lösningar.

Promemorians lagförslag innebär avvikelse från EG-direktivet på en rad punkter. Enligt marknadsdomstolens mening har i de flesta fall inte anförts tillräckligt starka skäl för de föreslagna avvikelserna.

Näringsfrihetsombudsmannen (NO)

NO konstaterar att förslaget till produktskadelag inte ligger väl i linje med de svenska strävandena till en harmonisering med EG. Såvitt nu kan bedömas föranleder förslaget emellertid inga allvarigare invändningar från konkurrenssynpunkt. Med hänsyn till de konsumentpolitiska motiv som åberopats till stöd för förslaget vill NO inte motsätta sig detta.

Konsumentverket

Sammanfattning

Konsumentverket ser med stor tillfredsställelse att produktansvarsfrågorna regleras i lag och att hänsynen till de skadelidandes intressen tillmätts stor betydelse vid utformningen av lagbestämmelserna. Verket har inga invändningar mot promemorieförslaget utom på följande punkter.

- Produktbegreppet bör omfatta även elektricitet.
- Vikten av utförlig säkerhetsinformation bör framgå klarare av lagmotiven.
- Sättet att lämna säkerhetsinformation bör behandlas mer utförligt i motiven.

- Produktskadelagen bör göras tillämplig även i fråga om produkter som tillhandahålls i den offentliga verksamheten.
- Kravet på bevisning om sambandet mellan orsak och skada bör regleras i lagen.

Konsumentverket anser vidare att man nu också bör överväga en motsvarande reglering av skadeansvaret på tjänsteområdet.

Behovet av en produktskadelag

Det är ett grundläggande allmänt intresse att produktskador så långt det är möjligt kan förebyggas. Det sker främst genom att de produkter som förekommer på marknaden görs så säkra som möjligt. Ansvaret för detta vilar på företagen.

Bristar det i fråga om säkerheten beror detta i de flesta fall på att tillräckliga, förebyggande åtgärder inte vidtagits. Exempelvis kan provning eller annan kontroll ha underlåtit. Ingripanden mot farliga varor - och tjänster - kan i många fall ske med stöd av produktsäkerhetslagen. Ingripande görs då av den ansvariga myndigheten, KO och i sista hand Marknadsdomstolen.

Konsumentverket anser att civilrättsliga produktansvarsregler som komplement till marknadsrättsliga produktsäkerhetsregler behövs. Det är tillfredsställande att detta också markeras så tydligt som det görs i betänkandet. Även andra skäl - inte minst den internationella utvecklingen - talar starkt för reglering av produktansvaret, något som numera inte heller torde ifrågasättas av någon.

I färsk rättspraxis finns exempel på att ett strikt ansvar för produktskada har tillämpats. De föreslagna produktansvarsreglerna innebär därför inte någon genomgripande nyhet för svensk rätt. Enligt verket är det självklart att produktansvaret måste regleras närmare genom lagbestämmelser efter de linjer som nu föreslagits.

I detta sammanhang kan verket inte underlåta att påpeka att det sannolikt kommer att bli svårt för många att skilja mellan produktsäkerhetslagen och den föreslagna produktskadelagen. Förståelsen av skillnaden skulle sannolikt underlättas om den sistnämnda lagen kallas för produktansvarslagen.

Allmänna reklamationsnämnden

Sammanfattning

Det är enligt nämndens mening angeläget att den osäkerhet som för närvarande råder om rättsläget rörande produktskador undanröjs genom lagstiftning. Det framlagda lagförslaget är väl genomarbetat. Nämnden tillstyrker - med de modifikationer som redovisas nedan - att förslaget genomförs.

Allmänt

Frågor rörande produktansvar är relativt vanligt förekommande inom nämndens verksamhetsområde. Som exempel kan nämnas att tvätt- och diskmaskiner läcker och skadar byggnader eller att tvättgods skadas vid maskintvätt. Ett annat typfall är s.k. migrering eller mjukgörarvandring,

som kan uppstå när två plast- eller gummiprodukter kommer i inte alltför kortvarig kontakt med varandra och färg från den ena produkten vandrar över till den andra och missfärgar denna.

Produktskadelagen kommer inte ensam att reglera produktskadefallen. Lagen kompletteras av bestämmelser i annan lagstiftning, bl.a. i konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen. Det finns kanske en viss risk för att rättsområdet kan komma att uppfattas som splittrat och svåröverskådligt. Den valda lagstiftningsmetoden torde emellertid knappast leda till några mer påtagliga tillämpningsproblem. Med hänsyn härtill och då den delvis dubbla regleringen leder till ett mycket gott skydd i sak för de konsumenter som drabbas av en produktskada, anser nämnden att den valda metoden kan godtas.

Arbetskyddsstyrelsen

Arbetskyddsstyrelsen vill starkt understryka promemorians uttalanden om behovet av en produktskadslag. Enligt styrelsens uppfattning är det viktigt att näringsidkare som tillhandahåller produkter har ett ansvar för skador som dessa produkter orsakar. Det är uppenbart att tillverkare och leverantörer är de som bäst känner produkterna och har de bästa möjligheterna att se till att de utformas så att risken för skador hos användarna minimeras. I många fall är de i praktiken de enda som har realistiska möjligheter att påverka produkternas utformning ur risksynpunkt. Man kan utgå från att benägenheten att åstadkomma säkra produkter påverkas positivt av att ett ansvar för eventuella skador läggs på tillverkaren.

Insikten om detta har på senare tid växt alltmer i samhället och tendensen har både i Sverige och internationellt gått mot att ge de konstruktörer, tillverkare och leverantörer ett större ansvar för sina produkter. Ett exempel på detta är det i promemorian nämnda produktansvarsdirektivet inom EG.

Styrelsen tillstyrker därför att en produktansvarslagstiftning skapas med i huvudsak det föreslagna innehållet. Styrelsen finner att den framlagda lagtexten i huvudsak har en lämplig utformning. På en punkt har dock styrelsen allvarliga invändningar. Styrelsen har också vissa synpunkter på lagens rubrik.

Kemikalieinspektionen

Kemikalieinspektionen tillstyrker förslaget till produktskadslag.

Enligt lagen (1985:429) om kemiska produkter skall tillverkare och importörer själva utreda, bedöma och informera om hälso- och miljöfarligheten hos sina produkter. Den föreslagna produktskadelagen resulterar förhoppningsvis i ett avsevärt ökat tryck på leverantörsledet i hälsofarlighetsfrågorna, något som ligger helt i linje med vad kemikalieinspektionen vill uppnå. Inspektionen räknar med positiva effekter också för den yttre miljön.

Sammanfattning

Statens industriverk instämmer i huvudsak med promemorians förslag. Verket anser dock att effekterna av en längre preskriptionstid för ansvar för personskador borde ytterligare undersökas.

Allmänt

I dagens samhälle lanseras produkter i stegrande takt. P.g.a. den snabba teknikutvecklingen tenderar enskilda produkters livscykel att bli allt kortare. Härtill bidrar utvecklingen av system för att lansera och göra reklam för nya produkter.

Konsumenterna kan inte själva förväntas i någon större utsträckning kunna bedöma risken för produktskador. Därför instämmer verket i att det är angeläget, att vi i Sverige får en produktskadelag som ålägger företagen ett striktare ansvar än vad som f.n. gäller.

Det innebär att skador som uppstår p.g.a. "säkerhetsbrister" skall genom skadestånd ersättas av tillverkaren. Detta omfattar både sak- och personskador.

Lagförslaget liknar i stor utsträckning det EG-direktiv, som nu blir lag i länderna som är med i EG.

Allmänt vill verket framhålla vikten av att den svenska lagstiftningen även på produktskadeområdet så långt som det är möjligt, harmoniseras med EG-lagstiftningen.

Statens energiverk***Sammanfattning***

Statens energiverk ställer sig positivt till huvuddelen av förslaget till produktskadelag.

Främjande av fri handel är en viktig målsättning för närmandet mellan EG och EFTA. Utvecklingen innebär på sikt att den offentliga kontrollen minskar, vilket ställer större krav på företagens egen kontroll. Att bygga upp skadeståndsskyldigheten kring ett strikt ansvar är i detta sammanhang en lösning att föredra. Det främjar ett näringsidkaransvar och därmed en kvalitetshöjning av produkterna. Tillämpning av culparegeln, skulle däremot inte få samma effekt. Den skulle dessutom medföra ett för den enskilde konsumenten orimligt stort krav på utredning.

Mot bakgrund av utvecklingen mellan EG och EFTA är det av största vikt att Sverige redan i sin nationella reglering markerar konsumentens ställning och näringsidkarens ansvar.

Boverket

Boverket har inte något att erinra mot förslaget till produktskadelag.

Boverket anser allmänt att det är av största vikt att den som råkar ut för en skada till följd av att en produkt inte hållit en acceptabel säkerhetsnivå skall ha möjligheter till ersättning. Inom industrin sker material- och produktutveckling idag i en allt snabbare process. Nya ämnen och produkter släpps ut i handeln, i många fall utan att det har

analyserats tillräckligt huruvida dessa kan ha skadlig inverkan på person och egendom. Den enskilda människan har svårt att vidta åtgärder för att själv skydda sig och tvingas idag förlita sig på att produkterna i handeln är riskfria och att erforderlig omsorg och aktsamhet har iakttagits under tillverkningen och distributionen. För förebyggande av uppkomsten av produktskador krävs att det bl.a. finns en effektivt fungerande produktkontroll som förhindrar att farliga och skadebringande produkter kommer ut på marknaden.

Boverket ansluter sig till uppfattningen att ansvaret för produktsäkerheten i första hand skall vila på företagen själva. Inom industrivärlden, bl.a. inom EG, sker fortlöpande en utveckling mot ett ökat ansvar för främst tillverkare och importör. Detta synsätt som är grundläggande för produktansvarslagstiftningen återfinns bl.a. i den svenska produktsäkerhetslagen (1988:1604) och bakom förslaget beträffande införande av lag om information om byggprodukter, m.m. i departementspromemorian, Ds 1990:14, Byggnaders inomhusmiljö m.m.

Statens råd för byggnadsforskning

Byggnadsforskningsrådet (BFR) tar i sitt svar endast upp frågor som har anknytning till byggandet, dess parter och till de som nyttjar byggnader antingen som ägare, hyresgäst eller arbetstagare.

Förslaget till produktskadelag är ett positivt uttryck för det ökande intresset av att ge konsumenterna bättre rättslig ställning. BFR konstaterar också att andra lagar och lagförslag där byggandets frågor berörs, delvis i väsentligare grad än i föreliggande förslag till produktskadelag har betydelse. Detta gäller bl.a.:

1. Jordabalken - Konsumentskyddet vid förvärv av småhus m.m. (Regeringens proposition 1989/90:77 avtalsbundna köp.)
2. Köplagen. Köp av lös egendom, allmänt (Förslag till ändring enl. prop. 1989/90:77.
3. Skadeståndslagen (gällande lag).
4. Miljöskadelagen (gällande lag).
5. Ny konsumentköplag (Regeringens proposition 1989/90:89).
6. Konsumenttjänstlagen (Förslag till ändring enl. prop. 1989/90:77).
7. Byggnaders inomhusmiljö m.m. (Betänkande bostadsdepartementet Ds 1990:14).
8. Allergiutredningen (SoU 1989:76 Socialdepartementet.)

Tillsammans innebär dessa lagförslag m.m. avsevärda steg på vägen mot ett strikt tekniskt och ekonomiskt ansvar för funktionerna hos en byggnad och dess delar. Ansvaret måste tas av den som bygger och konstruerar hus eller som levererar komponenter eller "lösa saker" till detta. Syftet är att säkra bruksskedet hos byggnaden. I en sådan syn på det tekniska och

ekonomiska ansvaret blir samhällets roll att kontrollera utförandet - tillblivelsen - mindre än nu. I stället faller det på samhället att precisera de funktionsnivåer beträffande klimat, akustik, energihushållning etc som är lägsta acceptabla gränser under bruksskedet och där ansvarskraven kan utlösas. Det är viktigt att FoU-verksamhet och regelarbete med denna inriktning kommer till stånd i tillräcklig omfattning.

Hyresgäster och arbetstagare är ofta skadelidande på samma sätt och i lika hög grad som köpare av produkter och hus. Det vore önskvärt med en lagstiftning som underlättade för dessa att få rättelse vid missförhållanden förorsakade av produktfel. BFR är väl medveten om att helt andra lagar berörs om hänsyn ska tas till dessa kategorier (hyreslag, arbetarskyddslag).

Regeringens proposition 1989/90:77 - kompletteringar i jordabalken för konsumentskyddet vid förvärv av småhus m.m. - föreslår enligt BFR's bedömning i praktiken mer verkningsfulla åtgärder än vad förslaget till produktskadelag gör. Eftersom praktiskt taget alla fastighetsköp baserar sig på avtal blir det naturligt att hävda jordabalkens regler i första hand. Köparen synes med jordabalken bättre kunna hävda krav på rättelse av funktionsfel och miljöfel vilka enligt BFR's erfarenheter är de dominerande idag. Preskriptionstiden bör inte vara kortare än 10 år eftersom funktions- och miljöfel tar lång tid att uppdaga.

Statens strålskyddsinstitut

Statens strålskyddsinstitut har inget att invända mot promemorians lagförslag och har i övrigt inga synpunkter.

Trafiksäkerhetsverket

Promemorian avser inte sådana spörsmål som primärt berör trafiksäkerhetsverkets arbete. Verket har dock inte något att erinra mot förslaget till ny produktskadelag.

Försvarets materielverk

Sammanfattning

Försvarets materielverk (FMV) tillstyrker i huvudsak promemorians förslag om en svensk produktskadelag. FMV anser dock att lagens föreslagna utformning vad gäller utvecklingsskador och preskriptionstid vid personskada riskerar att försämra svensk industris konkurrenskraft.

Allmänt

FMV har direkt under regeringen ansvaret för att utveckla, anskaffa samt tillhandahålla huvuddelen av försvarsmaktens materiel och övriga förnödenheter. FMV upphandlar för cirka tio miljarder kr per år varav huvuddelen ianspråkats för större system anskaffade hos ett fåtal större svenska leverantörer.

Under beredningen av detta ärende har FMV inhämtat synpunkter från några större leverantörer. Vad därvid framkommit styrker det som anförs

i förslaget om att omfattningen av och inom vilka områden produktskador uppträder jämte företagens kostnader härför är osäker. Detta medför givetvis att det är svårt för FMV att nu bedöma förslagets eventuella kostnadsdrivande effekt.

Ingenting tyder dock för närvarande på någon mera påtaglig sådan effekt. Detta kan dock med säkerhet konstateras först sedan lagen tillämpats några år och erfarenheter därav kunnat utvärderas. Till exempel kan en höjning av skadeståndens beloppsnivåer snabbt förändra nuvarande förutsättningar.

Lantbruksstyrelsen

Sammanfattning

Lantbruksstyrelsen tillstyrker lagförslaget i huvudsak. Styrelsen vill dock framhålla att det framför allt för naturprodukter - säd, grönsaker, frukt, bär och djur m.m. - kan uppkomma särskilda bevisproblem. Det kan t.ex. vara svårt att visa i vilket skede en säkerhetsbrist i produkten har uppkommit, vilket har betydelse för vem som är skyldig att utge ersättning när en skada inträffat. Ansvarsfrågan för skador som inträffar p.g.a. gentekniskt förändrade naturprodukter och p.g.a. atomolyckor bör enligt styrelsens mening belysas ytterligare.

Allmänt

Lantbruksstyrelsen är central förvaltningsmyndighet bl.a. för frågor om lantbruket, trädgårdsnäringen, växtskyddet samt djurens hälso- och sjukvård. De produkter i lagförslaget som berör lantbruksstyrelsens verksamhetsområde är naturprodukterna. Styrelsens yttrande begränsar sig till dessa produkter.

Statens jordbruksnämnd

Med beaktande av de intressen som statens jordbruksnämnd företräder har nämnden inget att erinra mot att produktskadelagens tillämpningsområde föreslås omfatta även naturprodukter. Enligt nämndens uppfattning saknas skäl att särbehandla jordbruksnäringen.

Fiskeristyrelsen

Fiskeristyrelsen har, efter övervägande av förslaget till produktskadelag, funnit att föreskrifter om ett strikt skadeståndsansvar vad gäller fiskprodukter blir alltför långtgående. Om ett sådant ansvar ändå införs anser fiskeristyrelsen att undantag skall göras för vild fisk som säljs i obearbetat skick.

Statens mät- och provstyrelse

Sammanfattning

Statens mät- och provstyrelse (MPR) delar i stort promemorians uttalanden om behovet av en produktskadelag. Styrelsen anser dock att begränsningarna i § 2 p 3 delvis motverkar syftet med lagförslaget.

Allmänt

MPR är central förvaltningsmyndighet för teknisk kontroll och mätteknik och är nationellt ackrediteringsorgan för laboratorier, (från 1990-07-01 se prop. 89/90:88) certifierings- och kontrollorgan. Inom ansvarsområdena har MPR att bevaka och delta i internationellt arbete. MPR utövar tillsyn över bl.a. riksprovplatsernas verksamhet enligt lagen om kontroll genom teknisk provning och om mätning. MPR noterar med tillfredsställelse att lagförslaget utesluter kontroll- och provningsorgan från kretsen av skadeståndsskyldiga enligt produktskadelagen.

Statens Pris- och Konkurrensverk

Inledningsvis vill SPK peka på den avvikelse från EG:s rådsdirektiv den 25 juli 1985 som lagförslaget innebär, särskilt vad gäller frågan om 25 års preskription vid personskada och ansvar även då en producent följt tvingande föreskrifter utfärdade av offentliga myndigheter. Enligt SPK:s mening är det angeläget att i första hand eftersträva en harmonisering i ett läge då förhandlingar om ett EES-avtal skall inledas och i vilka svenska särlösningar kommer att försvåra ett avtalsslut.

En harmonisering inom Europa innebär bl.a. en strävan efter att skapa ett fritt flöde av varor och tjänster mellan stater. Även etableringsfriheten ingår som en viktig del i integrationsarbetet. Om förutsättningarna för företagens produktansvar varierar mellan olika länder kan detta påverka företag i en valsituation att etablera sig i ett land med för företaget lindrigare produktansvar. Om det svenska konsumentskyddet ställer hårdare krav för den svenska marknaden än som finns på andra utländska marknader kan detta även påverka exporten från andra länder till Sverige. Dessa båda effekter synes för svensk del vara negativa från konkurrenssynpunkt.

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet

Promemorian bygger på produktansvarskommitténs betänkande (1979:79) Produktansvar II. Under det decennium som gått sedan kommitténs lagförslag framlades har åtskilliga förskjutningar i det svenska rättsläget ägt rum. Den internationella bilden har också undergått stora förändringar, särskilt genom EG-direktivet rörande produktansvar. Allt detta har på ett värdefullt sätt beaktats i promemorian, som sålunda kompletterar Produktansvar II. I flera hänseenden har 1979 års förslag också reviderats i promemorian.

Nämnden tillstyrker i huvudsak den föreslagna lagen men föreslår att denna omarbetas och fullständigas i enlighet med vad nedan framgår.

*Internationaliseringen***a. Utgångspunkten**

Enligt departementet (s. 62) utgör strävandena mot en västeuropeisk integration ett av motiven för lagstiftningen om produktansvar. Det sägs

vara en självklar utgångspunkt att den svenska produktskadelagen skall bygga på samma principer som EG-direktivet. Två skäl anges till varför man inte på alla punkter kanske kan uppnå en fullständig harmonisering på området med EG-länderna. Det första är att direktivet i vissa avseenden ger valmöjligheter. Det andra är att särskilda svenska intressen kan väga över intresset av rättslikhet mellan länderna.

Nämnden finner angeläget understryka att endast mycket starka skäl kan motivera att intresset av rättslikhet mellan länderna skjuts åt sidan. Produktansvaret är näst efter trafikskadansvaret det område av skadeståndsrätten där EG-länderna funnit en harmonisering angelägnast. Skadeståndsrätten över huvud i dessa länder kommer förmodligen att ta djupa intryck av den utformning produktansvaret erhållit genom EG-direktivet. Vill Sverige som hittills till stor del varit fallet låta sin skadeståndsrätt utvecklas i linje med Europas i övrigt finns anledning låta den föreslagna lagen komma så nära EG-direktivet som över huvud är möjligt. Eljest kan frågor, vars existens för närvarande kan vara svåra att upptäcka och överblicka, förr eller senare dyka upp och ge upphov till problem.

Inte på någon enda av de punkter, där i promemorian förordas en avvikelse känner sig nämnden övertygad om att en sådan är motiverad. Att avvikelser från EG-direktivet inte äger rum i stora, principiellt viktiga hänseenden, är naturligtvis angeläget med den utgångspunkt lagstiftningsarbetet nu fått. Men detta innebär inte att detaljerna är oviktiga (jfr nedan angående elektricitet och lagens titel).

b. Andra rättssystem

I promemorian saknas en redovisning av hur produktansvarslagarna ser ut i de länder, som har genomfört den av EG-direktivet påkallade lagstiftningen. Här och var får läsaren veta hur man resonerat i andra länder. Men det är svårt att bilda sig en uppfattning om relevansen av dessa resonemang, när han inte får veta hur lagstiftaren arbetat över hela linjen. Det har ett självständigt värde för den framtida svenska rätts-tillämpningen att få klarhet i hur lagstiftningen utformats i andra länder. Det är därför angeläget att promemorian under det fortsatta lagstiftningsarbetet kompletteras med information härom.

Denna bör inte vara alltför restriktivt hållen. Åtminstone när man diskuterar kärnfrågor på området måste internationella jämförelser för att bli rimliga bygga på en mera ingående upplysning om den skadeståndsrättsliga bakgrunden. När i promemorian talas om utvecklingsskador konstateras att ett ansvar för sådana införts i Norge och Luxemburg och att det övervägs i Frankrike. Nämnden finner att information av detta slag för att inte bli vilseledande måste kompletteras med upplysningar om det strikta ansvarets ställning i just dessa länder. Norge är ett land, där domstolarna som ingen annanstans i Norden arbetat flitigt med det strikta ansvaret som instrument för att reformera skadeståndsrätten. I Luxemburg och Frankrike finns redan ett strängt ansvar, så strängt att en lag om rent strikt produktansvar inte framstår som särskilt radikalt; snarare kan man undra över varför Frankrike trots att EG:s tidsfrist för genomförande av den nationella lagstiftningen gått ut, ännu inte har

genomfört ett ansvar av denna typ. Det torde vara ostridigt att en övergång till ett strikt skadeståndsansvar för utvecklingsfel är ett mycket större steg för Sverige än för något av dessa tre länder.

c. Domstolarnas roll

Det kan antas att sedan en produktskadelag av det slag som nu förordas trätt i kraft, rättsfall från utlandet kommer att kunna utnyttjas på ett helt annat sätt än som hittills varit fallet vid svenska domstolar. Detta är ett förhållande som antecknas i promemorian. Närmare anvisningar om hur långt och framför allt i vilka avseenden domstolarna bör eftersträva rättslikhet saknas dock. Skall exempelvis personskadebegreppet vid tillämpningen av lagen tolkas i samma anda som direktivets eller skall det väsentligen vara nationella inslag i bedömningen som fäller avgörandet? Spörsmål av denna art kan bli särskilt aktuella inom ramen för särskilda ersättningsanordningar, vilka saknar motsvarighet i andra länder, såsom patient- och läkemedelsförsäkringarna. Svar på frågor av denna art under det fortsatta lagstiftningsarbetet skulle vara ovärderliga för den framtida rättstillämpningen.

Statens Järnvägar

Sammanfattning

SJ konstaterar att förslaget innebär att produktskadelagen skall vara tillämplig även på skador inom transportområdet. Med anledning därav anser SJ att förslaget i visst avseende bör förtydligas. I övrigt föranleder förslaget inga erinringar från de synpunkter SJ har att bevaka.

Landsorganisationen i Sverige (LO)

Förslaget behandlar ett område som framstår som angeläget att lagreglera. Detta alldeles särskilt om en harmonisering till den gemensamma marknaden kommer att genomföras fullt ut.

Den inriktning på kontroll av produkters säkerhet som förutsatts vara grundläggande, -tillverkardeklaration-, dvs tillverkarens egen försäkras om att produkten/varan uppfyller gällande standards- eller säkerhetsregler, nödvändiggör möjligheter för dem som drabbats av icke fullgoda produkter att bli kompenserade för den skada de vållats.

Den föreslagna lagstiftningens effekter i preventivt syfte är också viktiga att ta med vid bedömningen av lagstiftningsbehovet på området.

Risken att som producent/importör drabbas av ersättningskrav kan bli en väsentlig påtryckning att tillhandahålla så säkra produkter som överhuvudtaget är möjligt.

Därför kan det föreslagna undantaget i fråga om ersättning vid arbetsskada som omfattas av kollektivavtalsförsäkring inte utan korrigeringar accepteras.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)

Enligt lagförslaget skall näringsidkare som tillhandahåller produkter åläggas ett strängare ansvar för produkter än vad som följer av skadeståndslagen. TCO tillstyrker detta.

Vissa organisationer inom näringslivet*Sammanfattning*

I promemorian föreslås ett produktansvar som i väsentliga avseenden går mycket längre än EGs regler. I den harmoniseringsprocess som nu pågår och i en tid då svenska företag i allt större utsträckning väljer utlandet för sina investeringar är vissa delar i förslaget ägnade att väcka stor förvåning och rimmar illa med regeringens allmänna tal om behovet av anpassning till EGs regler. Förslaget måste omarbetas på väsentliga punkter innan det läggs till grund för lagstiftning.

Organisationerna tillstyrker att det införs en svensk produktskadelag, under förutsättning att denna överensstämmer med den lagstiftning Egländerna nu inför mot bakgrund av direktivet från 1985. Detta innebär bl.a. att de direkta avvikelserna i fråga om preskriptionstidens längd, undantag när tillverkaren följt tvingande offentliga produktföreskrifter, nedre beloppsgräns för ersättning för saksador samt möjligheten till jämkning vid medvållande hos den skadelidande bestämt avstyrkes. Såvitt avser direktivets s.k. options i fråga om ansvar för utvecklingsskador, övre beloppsgräns för ersättning för serieskador på person samt ansvar för obearbetade naturprodukter anser organisationerna att den svenska lagen bör överensstämma med vad majoriteten av EGs medlemsländer kan antas besluta, vilket bl.a. innebär att utvecklingsfelen skall undantas från ansvar.

Allmänna synpunkter

Näringslivet har givetvis ett starkt intresse av att prestera säkra och bra produkter. Detta är nödvändigt för att överleva den allt hårdare konkurrensen. Tillverkare som åsidosätter berättigade krav på kontroll och säkerhet kommer att slås ut från marknaden. Denna mekanism utgör den bästa preventionen mot dåliga varor och verkar effektivt för hög produktsäkerhet. Något trängande behov av lagstiftning finns således inte.

Det svenska rättssystemet har fram till nu saknat särskilda regler för rätten till ersättning vid produktskador. Den praxis som har utvecklats med den allmänna skadeståndsrätten som bas har emellertid anpassats väl till de särskilda problem som kan uppkomma i produktansvarsärenden.

Det finns dock skäl att - bl.a. den internationella utvecklingen och för att höja förutsebarheten inom rättsområdet - nu i lag särskilt reglera ansvaret för produktskador.

Att lagstifta inom konsumentskyddsområdet är emellertid alltid en fråga om att göra en väl balanserad avvägning mellan konsumenternas olika intressen. Det är inte möjligt att fortlöpande höja ansvarsnivån utan att detta påverkar andra faktorer såsom priser, produkturval m.m. Det är därför viktigt att noga väga den nytta varje skärpning skulle innebära mot den effekt på kostnader m.m. en sådan medför.

En anpassning till EGs produktansvarsdirektiv innebär en förstärkning av konsumentskyddet inom rättsområdet. En sådan konkurrensneutral, ansvarsskärpning har organisationerna inget att invända mot. Denna bakgrund är väsentlig att ha i åtanke när de föreslagna avvikelserna diskuteras. Den sammanlagda effekten av de föreslagna särlösningarna skulle däremot innebära en ansvarsnivå som överstiger de krav som rimligen kan ställas på konsumentskyddet inom rättsområdet.

Man måste särskilt ställa frågan om de skadelidande i praktiken kommer att kunna utnyttja alla de rättigheter som lagstiftningen ger. Det kan exempelvis starkt ifrågasättas om förlängningen av preskriptionstiden kommer att möjliggöra ersättningsgilla anspråk i sådan utsträckning att regleringen är motiverad trots de negativa konsekvenser som kan förutses. Dessa konsekvenser - försämring av konkurrensförmågan, försäkrings-svårigheter, kostnadsökningar m.m. -- är till stor del betingade av den osäkerhet om ansvars faktiska omfattning som förslaget ger upphov till och kommer således att märkas omedelbart vid lagstiftningens ikraftträdande. Det kan t.ex. på goda grunder antas att försäkringsbranschen omedelbart kommer att gardera sig mot ökade kostnader för sena skador trots att eventuella krav som ligger utanför dagens ansvar kan väntas först tio år efter lagstiftningens ikraftträdande. Det kommer däremot att ta avsevärd tid innan praktiska erfarenheter av tillämpningen kan läggas till grund för utvärdering av ansvars omfattning.

I en sådan situation måste krävas att förslagen vilar på väl underbyggda behovsanalyser, särskilt när justitiedepartementet som i produktskadelagens fall överväger att inte endast höja konsumentskyddet till EG-direktivets nivå utan att därutöver införa betydelsefulla avvikelser i skärpande riktning. Krav på sådana utredningar om bl.a. skadefrekvenser, orsakssamband, faktiska brister i föreliggande ersättningsystem m.m. framfördes redan när produktskadekommitténs betänkande Produktansvar II (SOU 1979:79) presenterades. Eftersom tio år har förflutit sedan dess och de nu presenterade förslagen är betydligt mer långtgående än kommitténs, tar man för givet att ett tillförlitligt faktaunderlag nu skall föreligga.

Det är därför förvånansvärt att osäkerheten synes lika stor i dag som för tio år sedan. Om vi som exempel tar huvudargumentet för den utökade preskriptionstiden - den långa tid det tar för cancer och likartade sjukdomar att utvecklas - är det enkelt att förstå men inte särskilt övertygande. Det saknas vetenskapliga undersökningar och statistik som redovisar i vilken utsträckning sådana sjukdomar är produktrelaterade på sådant sätt att de kommer att omfattas av en produktskadelag. Inte heller har det visats i vilken utsträckning något betydande ersättningsbehov kvarstår när befintliga ersättningsystem har tillämpats. Utan sådant stöd är argumenteringen svag.

Beträffande den förlängda preskriptionstiden sägs i promemorian (s. 170) att "frågan om behovet av en lagregel angående en sådan utsträckt preskriptionstid kan komma i ett annat läge, om näringslivet och försäkringsbranschen kan enas om en sådan kollektiv försäkring,

innefattande bl.a. sena personskador, som förut har införts beträffande läkemedelsskador och miljöskador".

Prop. 1990/91:197

Organisationerna vill med anledning härav informera om att en utredning gjorts angående förutsättningarna för att anordna en försäkringslösning av i promemorian angivet slag. Det har emellertid därvid framkommit att det varken finns sakliga skäl eller praktiska möjligheter att för någon viss bransch eller vissa branscher arrangera en speciell försäkringslösning som avviker från den som allmänt står till buds inom näringslivet.

Den pågående integrationsprocessen i Europa och de svenska ambitionerna att ta del däri ställer särskilda krav på att eventuella särlösningar skall vara motiverade med väl underbyggda argument. Som framgår ovan är detta emellertid inte fallet. Det vägledande tycks i stället ha varit att visa att Sverige vill mer än andra länder i fråga om konsumentskydd.

Ett av argumenten för särlösningarna synes också vara att Sverige genom dessa skall stimulera EG till att ytterligare höja skyddsnivån. Enligt organisationerna torde det dock finnas mer effektiva sätt att påverka EG än att genom avvikande lagstiftning diskriminera det inhemska näringslivet.

EG är inte våra enda handelspartners och önskemålet om harmoniserade regelverk väger tungt även i förhållande till andra länder. Det kan dock på goda grunder antas att EG-direktivet kommer att fungera som förebild för många andra länder som överväger att införa särskilda produktskadelagar. En harmonisering med EG minskar därför risken för att våra regler skall avvika från andra länders framtida lagstiftning.

I vissa fall avvisas EG-direktivets reglering på den grunden att den är främmande för vårt svenska rättssystem. Det gäller främst "självrisken" på 500 ECU vid sakskador. Om Sverige skall delta i integrationsarbetet i Europa kan vi emellertid inte så enkelt avfärda EG-lösningar. Vår öppenhet för nytänkande och alternativa regleringar kan inte gälla enbart förslag som verkar i för näringslivet skärpande riktning. Vi måste vara beredda att mer förutsättningslöst analysera och värdera olika alternativa modeller även om svensk rätt inte tidigare har några motsvarigheter. En sådan öppenhet är givetvis en väsentlig förutsättning för Sveriges integrationsambitioner.

När man försöker att bedöma konsekvenserna för svenskt näringsliv av olika lagförslag är det viktigt att se till helhetseffekten av all den lagstiftning som kringgärdar verksamheten. Mångfalden i lagstiftningen och den ofta höga förändringstakten försvårar dock sådana helhetsbedömningar. Som exempel kan byggnadsindustrin tas. Här föreligger f.n. åtminstone ytterligare tre olika förslag som rör ansvarsfrågor, nämligen Ds 1990:14 om byggnaders inomhusmiljö, prop. 1989/90:77 om konsumentskyddet vid förvärf av småhus m.m. samt prop. 1989/90:90 med förslag till ny konsumentköplag m.m. Det saknas emellertid utförliga redogörelser för hur dessa skilda regleringar skall fungera tillsammans. Är feldefinitioner, ansvarsgrunder, preskriptionstider m.m. utformade så att de kompletterar varandra eller uppstår svårhanterliga gränsdragningsproblem och onödigt kostnadsdrivande överlappningar?

Det finns vidare anledning att ifrågasätta nödvändigheten av många av de krav på förhandsgranskning och godkännande som i dag gäller. Införandet av en produktskadelag som bygger på strikt ansvar innebär att ett flertal av dessa krav blir obehövliga. Vid detta förhållande och då man i möjligaste mån bör undvika dubbla styrmedel är det lämpligt att avskaffa de krav som saknar motsvarighet i EG-rätten.

Avslutande synpunkter

Sammanfattningsvis måste ambitionen vara att åstadkomma ett ändamålsenligt och väl fungerande skydd för de som drabbas av produktskador samtidigt som kostnaderna för ansvaret hålls på en rimlig nivå och inte i för hög grad negativt påverkar bl.a. priser, produkturval eller konkurrensförmågan hos svenska företag. En svensk produktskadelag i överensstämmelse med EG-ländernas reglering skulle tillsammans med övriga svenska ersättningssystem ge de skadelidande ett mycket omfattande skydd på en hög nivå. Det krävs mycket starka och väl underbyggda argument för att i en sådan situation föreslå avvikelser i skärpande riktning, vilka otvivelaktigt kommer att få negativa återverkningar på bl.a. de faktorer vi har nämnt ovan. I promemorian saknas sådana argument och analyser.

Organisationerna vill därför med skärpa understryka att förslaget måste omarbetas så att det överensstämmer med EG-direktivet och att utvecklingsfelen därvid undantas från ansvar. Beträffande övre beloppsgräns för serieskador på person bör en sådan införas om det kan antas att en majoritet av EG-länderna kommer att göra detta.

Industrins Byggmateriellgrupp

Byggmateriellgruppen har i medlemskretsen industrier som tillverkar stommaterial, stomkomplettering, inredningsprodukter och installationsmaterial. De företag inom byggmaterial- och komponentindustrin som konstituerar Industrins Byggmateriellgrupp är också medlemmar i Sveriges Industriförbund.

Sammanfattning

Byggmateriellgruppen har tagit del av Industriförbundets remissvar (bilaga 1) och tillstyrker denna till alla delar. De finns all anledning understryka de synpunkter och slutsatser som anges i bilagan.

Utöver detta vill Byggmateriellgruppen sammanfattningsvis anförä;

Det föreliggande betänkandet uppvisar betydande brister när det gäller redogörelsen av orsaker till och omfattningen av inträffade produktskador. Detsamma kan sägas om de slutsatser som dras i betänkandet av redovisat material och konsekvenserna av att införa det lämnade lagförslaget.

Förslaget baseras framför allt på material från och synpunkter i produktansvarskommitténs betänkande från 1979. Mycket har emellertid hänt sedan dess. Det hade därför varit mera tillfredsställande om justitiedepartementet istället hade uppdaterat det föråldrade materialet, i synnerhet med tanke på förslagets långtgående konsekvenser för

industrin och lagt detta till grund för det fortsatta arbetet. Därigenom skulle (förhoppningsvis) slutsatserna också blivit annorlunda.

De slutsatser som justitiedepartementet drar av det redovisade materialet är således i flera avseenden anmärkningsvärda. Exempelvis noteras i avsnitt 3.12.2 (sid. 223 ff) i och för sig korrekt att "de förslag som läggs fram i denna promemoria innebär att produktansvaret skärps" (sid. 226) liksom "Att skadeståndsskyldigheten skall omfatta utvecklingsskador innebär otvivelaktigt att ansvaret utvidgas" samt, "Den ekonomiska betydelsen av förslaget i denna del beror naturligtvis på utvecklings-skadornas antal och omfattning. Här om finns inga säkra uppgifter."

Trots denna insikt och bakgrund och i stort sett på basis av ett föråldrat utredningsmaterial anser sig departementet emellertid kunna konstatera: (sid. 232)

"Vad som nu har anförts visar klart att kostnaderna för näringslivet inte blir så höga att det finns anledning att avstå från de väsentliga förbättringar av skyddet för de skadelidande som införandet av de skadelidande som införandet av de föreslagna produktansvarsreglerna innebär".

Någonstans måste en rimlig avvägning ske mellan olika intressen. EG-staterna har i sin nationella tillämpning av EG-direktivet fastlagt hur de anser att denna avvägning bör ske. Det finns inget bärande skäl varför motsvarande svensk lagstiftning skall gå utöver vad den absoluta merparten av dessa länder har funnit som rimligt.

De konsumentintressen som departementet säger sig vilja särskilt framhålla har också väl tillgodosetts genom förslaget till ny konsumentköplag.

Byggmaterigruppen anser därför att förslaget till produktskadslag bör utformas med beaktande av och i enlighet med Industriförbundets remissvar med de kompletteringar som Byggmaterigruppen föreslår enligt nedan nämligen

att det kommer till stånd en harmonisering *dels* emellan gällande och föreslagen ansvarslagstiftning *dels* emellan det entreprenadsrättsliga och skadeståndsrättsliga ansvaret i samtliga delar där sådant ansvar har samband med produktskadeansvaret, dess utveckling, regler och innehåll i övrigt.

En särskild utredning bör tillsättas med uppgift att se över nämnda behov och föreslå lämpliga lösningar på problemen. Byggmaterigruppen önskar medverka i denna utredning.

att begreppet "produkt" ej skall omfatta lös egendom som infogas i fast egendom.

att det inte finns bärande motiv att införa svenska sär lösningar i förhållande till EG-direktivet (såsom det anammats av den absoluta majoriteten av EG-staterna).

att det bör införas undantag för utvecklingsskador.

att det införs en begränsad ersättningsskyldighet enligt den möjlighet som EG-direktivet anger att jämningsmöjligheterna vid skada överensstämmer med EG-direktivet samt att de ekonomiska resurserna hos

inblandade företag ej skall utgöra en faktor vid fördelningen av ett solidariskt ansvar. Prop. 1990/91:197

att det inte skall föreligga någon skillnad mellan en svensk produktskadelag och EG-direktivet när det gäller bevisbördans placering och omfattning.

att det saknas grundad anledning införa 25 års preskriptions (och ansvarstid) i produktskadelagen för personskador.

att övergångsbestämmelserna till produktskadelagen förtydligas.

Utvecklingen mot en produktskadelag

Under de senare decennierna har parterna inom den svenska industrin utvecklat ett system att använda branschvisa allmänna leveransbestämmelser för den kommersiella verksamheten. Dessa bestämmelser var i första hand avsedda för att komplettera en allt mer föråldrad köplag. De fick också en sådan stor allmän spridning att de t.o.m. ansetts som orsak varför en annars nödvändig modernisering av den svenska köplagen dröjt så länge.

Utvecklingen inom produktansvarsområdet började göra sig påmind under början av 1970-talet och då främst beroende på vissa läkemedelsskador, i synnerhet i USA, och den skadeståndsrättsliga bedömningen av dessa. Produktansvarsförsäkringar började erbjudas industrin under den senare delen av 1970-talet.

Utvecklingen inom produktansvarsområdet resulterade 1976 i ett utredningsförslag om ersättning för läkemedelsskada. Förslaget genomfördes inte.

År 1979 lades ett förslag fram om en allmän lag om produktansvar för personskada. Däremot ansåg kommittén att det ej förelåg något skäl att införa en allmän lag om produktansvar för sakskada. I aktuellt betänkande anges inte något bärande motiv för att behovet för en reglering av sakskador i en produktansvarslagstiftning är större i dag.

Anledningen till att 1979 års förslag ej resulterade i en proposition var framförallt ett behov av att avvakta resultaten av pågående arbeten inom Europarådet och EG inom produktansvarsområdet.

Händelseutvecklingen inom produktansvarsområdet resulterade i att de då använda allmänna leveransbestämmelserna kompletterades med villkor avseende produktansvar. För byggbranschen användes då, liksom nu Allmänna leveransbestämmelse för leveranser av byggmaterial för yrkesmässig verksamhet, ABM 75 S eller V. Dessa bestämmelser gäller i förhållande till den kontraktuella motparten. För skadelidande tredje man gäller skadeståndslagen där ansvaret, genom utveckling av praxis, idag ligger mycket nära strikt ansvar (jfr betänkandet sid. 223).

Sålunda utvecklades ett väl fungerande system, där produktansvarets omfattning och gränser var kända och accepterade.

Justitiedepartementet har sedan början av 1980-talet arbetat för att införa en särskild produktskadelag. Det betänkande som nu föreligger skiljer sig inte nämnvärt från de tidigare förslag som departementet redovisat under hand. Industrin i allmänhet, och vissa organisationer i synnerhet, har vid flera tillfällen under de senare åren kraftigt kritiserat

dessa förslag. Kritiken har i synnerhet gällt de delar av förslaget där justitiedepartementet valt att utvidga ansvaret i förhållande till hur de enskilda EG-staterna anammat det s.k. EG-direktivet. Kritiken har emellertid inte bara avsett förslagen i sig utan minst lika betydelsefullt har varit de svagt underbyggda motiven (eller snarare brist på motiv) som framförts som skäl för avvikelserna. Motiven har inte varit och är fortfarande inte underbyggda på ett tillfredsställande sätt.

Byggmateriälgruppen har med beklagande noterat det sätt och under vilka former som förslaget beretts. Betänkandet har utarbetats utan att, som tidigare varit brukligt, behov och former först beretts i en väl sammansatt utredning. Någon hänsyn till av industrins omfattande och kraftfulla invändningar har - annat än marginellt - ej tagits av departementet vid utformandet av dagens betänkande. Produktansvarskommittén redovisade vidare sitt förslag för drygt 10 år sedan. Vid den tidpunkten fanns inte EG-direktivet. Vidare var, som sagts, kommittén av uppfattningen att något behov att reglera saksador i en produktskadelag ej förelåg. Dessa omständigheter och den tid som därefter har förflutit, liksom industrins uttalade kritik, talar för att frågan om produktansvarets införande och villkoren för ett produktansvar borde ha underställts ett sedvanligt utredningsförfarande.

Förslaget om produktskadelag tycks vidare ha utformats utan närmare hänsynstagande till de villkor under vilken den konkurrensutsatta industrin arbetar och då särskilt vad gäller förslagens konsekvenser. Justitiedepartementet har begärt att industrin skall kunna ge en ekonomisk bedömning av de konsekvenser som kan uppstå om förslaget införs som det nu föreligger. Detta krav har kommit efter de tidigare kritiska påpekanden som industrin framfört. Det förhållandet att ett sådant krav framställs visar på bristande kännedom om industrins arbetsvillkor. Det är naturligtvis helt omöjligt för industrin att kunna kvantifiera de ekonomiska och förutse de övriga konsekvenser som följer av ett så generellt, oklart och vittomfattande förslag som det aktuella. Det finns dock skäl antaga både att betydande kostnader kommer att uppstå för i sista hand de svenska konsumenterna men också att förslaget i övrigt kommer att få betydande negativa konsekvenser för den konkurrensutsatta industrin.

Synen på ett eventuellt behov av en produktskadelag kan också uttryckas med departementets ord (sid. 23 i betänkandet).

"Om vi sålunda har bristfällig kunskap angående skadefrekvensen i allmänhet, är det än mindre känt i vilken omfattning skador orsakas av bristande säkerhet hos produkten".

Utöver dessa allmänna synpunkter vill Byggmateriälgruppen särskilt framhålla följande:

Harmoniseringsbehov - Sverige

Som Industriförbundet påpekat i sitt remissvar föreligger det idag ett flertal förslag som berör ansvarsfrågor av betydelse för byggmaterialindustrin. Bland förslagen kan särskilt nämnas:

- Ds 1989:79 om produktskadelag
- Ds 1990:14 om byggnaders inomhusmiljö m.m.
- Prop. 1989/90:77 om konsumentskydd vid förvärv av småhus m.m.
- Prop. 1989/90:89 om ny konsumentköplag
- SOU 1989:88 om ny skadeförsäkringslag

Därtill kommer annan lagstiftning som, direkt eller indirekt, berör ansvarsfrågorna, såsom skadeståndslagen, konsumenttjänstlagen, nya köplagen etc. Vidare pågår utredningsarbeten/förhandlingar som har till syfte att revidera gällande entreprenadbestämmelser, såsom AB 72, utnyttjande av olika försäkringslösningar i samband med utvidgat ansvar etc.

De olika förslagen går in i varandra, har delvis olika regler för olika parter, anger skilda preskriptionsbestämmelser, använder olika definitioner för huvudbegrepp, (jfr. ex vis definitionen av begreppet "skada" i SOU 1989:88, DS 1990:14 samt prop. 1989/90:89). Målsättningen med all lagstiftning skall vara att den är nödvändig, entydlig, tillgänglig och klar i alla delar. Förslaget om produktskadelag uppfyller inte dessa krav.

Byggmateriälgruppen ser det därför som särskilt viktigt att en övergripande utredning kommer till stånd med uppgift att åstadkomma en harmonisering (i berörda delar) såvitt gäller ansvarsreglerna i de skilda förslagen.

Harmonisering med EG-direktivet

När det gäller harmoniseringskravet vis-à-vis EG-direktivet har detta behov påpekats av Industriförbundet i dess remissvar. I sammanhanget bör också de förhandlingar som i dag pågår mellan EFTA länderna och EG uppmärksammas. Det finns all anledning tro att dessa förhandlingar leder till ökad samordning ex vis beträffande produktansvarslagstiftningen i de berörda länderna. Till detta kommer att det med stor sannolikhet kan antagas att den pågående politiska frigörelsen i Centraleuropa kommer att leda till att ytterligare länder anpassar sig till gällande E.G-regler.

Harmoniseringsarbete pågår, som bekant, inte bara inom området för produktansvar. Inom byggmaterialindustrin har EG utfärdat ett direktiv rörande byggprodukter. Även detta arbete kommer att få effekt på produktansvarets innehåll och utveckling.

Allt detta talar synnerligen starkt för att varje avvikelse från EG-direktivet (såsom det anammats av den absoluta majoriteten av EG-staterna) skall vara så specifikt att undantaget verkligen kan bärkraftigt motiveras. I betänkandet har inget av de anförda motiven för avvikelse från direktivet som det tillämpas sådan styrka. Grundmotivet för föreslagna svenska särlösningar har angetts vara behovet av ett förstärkt konsumentskydd. Frånsett att detta kan tolkas som att EG-staterna inte har motsvarande intresse (vilket på goda grunder torde kunna bestridas) så har konsumentskyddet, såvitt avser sakskador, redan tillgodosetts genom förslaget till ny konsumentköplag och i konsumenttjänstlagen.

Såvitt bekant, saknas motsvarande konsumentlagstiftning inom EG-området varför det, måhända, kan motivera den i EG-direktivet valda definitionen av produktbegreppet. Då Sverige valt att särreglera konsumentskyddet bör detta återspeglas i produktskadelagstiftningen. Det förhållandet att konsumentlagstiftningen har en något snävare bestämning av kretsen för skadelidande är ej ett tillräckligt skäl till att förslaget skall bestå i denna del.

Såvitt avser ansvaret för personskador bör det skydd som ges konsumenten i EG-direktivet anses vara väl underbyggt och tillräckligt (jfr betänkandet punkt 2.4). Något skäl att avvika från EG-direktivet i denna del kan således inte anses föreligga.

Kooperativa förbundet

Sammanfattning

KF, som anser att den som drabbas av utvecklingsskador skall kunna få ersättning härför, motsätter sig inte införandet av en produktskadelag. KF anser emellertid att en sådan bör utformas så att inte lagens innehåll, med hänsyn till internationella konventioner m.m., försätter svenska företag i konkurrensmässigt underläge i förhållande till företag i andra länder. KF anser vidare att lagtexten bör förtydligas ifråga om vilka krav som skall ställas på en produkt då den sätts i omlopp och att det kan ifrågasättas om talan måste väckas av en skadelidande för att preskriptionstiden för ersättningen skall avbrytas.

KFs synpunkter

1979 framlades ett förslag till produktansvarslag av produktansvarskommittén. Detta förslag kritiserades från en del håll under remissbehandlingen bl.a. därför att det ansågs, att produktskador som skulle kunna ersättas enligt den föreslagna lagen sällan förekommer i verkligheten men också därför, att man framhöll att de ersättningssystem som finns av allmän eller speciell försäkringskaraktär var tillräckliga.

KF ansåg för sin del kommitténs förslag vara mindre väl underbyggt och fann inte anledning att tillstyrka förslaget. Däremot ansåg KF att det fanns anledning att vidta åtgärder beträffande utvecklingsskador men att ersättningsfrågan då borde kunna lösas genom frivillig eller obligatorisk försäkring. Samtidigt framhöll KF att det mest betydelsefulla var att uppkomsten av sådana skador förhindrades.

I den nu föreliggande promemorian sägs att frågan om behovet av en särskild produktskadelag i Sverige numera befinner sig i ett annat läge än när produktansvarskommitténs betänkande remissbehandlades. Härvid framhålls att lagstiftning om produktansvar genomförts eller håller på att genomföras i snart sagt alla länder i vår omgivning och att förhållandena i Sverige inte torde skilja sig från dem som råder i dessa länder i sådan grad att lagstiftningsbehovet här är väsentligt mindre. Härmed konstateras i promemorian att den allmänna frågan om lagstiftningsbehovet i Sverige numera är överspelad och att lagregler som skingrar osäkerheten om vad produktansvaret omfattar, nu bör införas.

KF konstaterar att den huvudsakliga grunden för lagförslaget, såsom den redovisas i promemorian, är att en produktansvarslagstiftning har genomförts eller är på väg att genomföras i vår omvärld. Några sakliga skäl i form av ett redovisat praktiskt behov av en lagstiftning av denna art redovisas sålunda inte. Huruvida några förändringar skett sedan 1979 när det gäller omfattningen eller karaktären på sådana skador som skall kunna ersättas genom en lagstiftning av föreslagen art är sålunda okänt, såvitt KF kan finna.

KF kan inte underlåta att framhålla att frågan om behovet av en lagstiftning i vårt land inte bara bör ses mot lagstiftningstendenser i andra länder i vår omvärld. Tvärtom bör de faktiska förhållandena vara avgörande för lagstiftningsbehovet. Enligt KFs uppfattning var de faktiska förhållandena i produktansvarskommitténs betänkande bristfälligt redovisade och frågan om lagstiftningsbehovet därför redan vid den tidpunkten diskutabel. Genom införandet av produktsäkerhetslagen, som trädde i kraft den 1 juli 1989, bör behovet av en produktansvar- eller produktskadelag också rimligtvis ha minskat.

Mot bakgrund av den ståndpunkt som KF gav uttryck för ifråga om utvecklingsskador i sitt remissyttrande 1980 vill emellertid KF inte motsätta sig en lagstiftning av nu föreslagen natur. Men eftersom promemorieförfattarna anger att lagstiftningsutvecklingen i andra länder är den huvudsakliga grunden för den nu föreslagna lagen, bör som en konsekvens av detta följa att den svenska lagstiftningen så nära som möjligt anpassas till den lagstiftning som antages i andra länder och i vart fall inte sätta Sverige och svenska företag i underläge gentemot andra länder från konkurrenssynpunkt. I promemorian anges att den längre preskriptionstiden i det svenska förslaget, reglerna om ansvar för utvecklingsskador och om jämkning vid den skadelidandes medvållande är strängare än motsvarande regler i en del andra länder, men att inverkan därav på konkurrensförhållandena bedöms bli obetydlig. Detta är enligt KFs mening ett alltför lättvindigt resonemang med hänsyn till de delvis komplicerade och svåröverskådliga internationella privaträttsliga aspekterna.

Det tycks kunna antas att Sverige bl.a. skall ratificera den s.k. Lugano-konventionen, som innehåller såväl forumregler som regler om erkännande och verkställighet av domar som meddelats i konventionsländer av behöriga domstolar. Genom dessa internationella förhållanden föreligger en risk för att svensktillverkade produkter kan drabbas av strängare regler än produkter från andra länder. Detta torde inte heller förbättras av att Sverige i enlighet med vad som föreslås i promemorian ansluter sig till den s.k. Haag-konventionen eftersom denna väntas få mycket begränsad spridning. Dessa omständigheter utgör enligt KFs mening tunga argument för att de svenska reglerna på området inte sammantagna bör medföra att svenska företag får ett underläge i konkurrenshänseende i förhållande till vad som kan komma att gälla i EG-länderna.

Även om KF sålunda anser att det faktiska behovet av en produktskadelag hittills är dåligt dokumenterat och även om de skäl som i föreliggande promemoria anges för införandet av en sådan lag är

diskutabla, finner KF inte anledning att frångå sin i 1980-års remissyttrande redovisade ståndpunkt att personer som drabbas av utvecklingsskador bör få ersättning. KF vill därför inte motsätta sig att en produktskadelag nu genomförs, men vill erinra om det som ovan anförts om att en sådan lagstiftning inte ställer svenska företag i ett sämre konkurrensläge än vad som kan gälla för företag i andra länder. KF vill vidare föreslå att det förslag om ett centralt skaderapporteringssystem, som ett hjälpmedel i produktsäkerhetsarbetet och som föreslogs av den s.k. riktlinjekommittén i sitt betänkande "Konsumentpolitiska styrmedel" (SOU 1983:40), tas upp till förnyat övervägande.

Lantbrukarnas Riksförbund

Sammanfattning

Som helhet finner LRF att departementspromemorian kan läggas till grund för lagstiftning. Då emellertid ett skäl bakom förslaget är att åstadkomma en anpassning till i Europa förekommande regler, vilka uttryckts i särskilt direktiv av den 25 juli 1985 från EGs kommission (EG-direktivet), avstyrker LRF förslaget till den del som avser att naturprodukter skall inkluderas i lagens ansvarsområde. Även i andra avseenden avviker förslaget från vad som anges i EG-direktivet (såsom vad gäller preskriptionstid, undantag när tillverkaren följt tvingande offentligrättsliga regler samt utvecklingsskadors innefattande i förslaget). LRF ställer sig frågande till om departementspromemorian har beaktat behovet av samordning med tanke på dessa inte obetydliga avvikelser från vad som får antas bli lagstiftning inom några av våra viktigaste handelspartner.

Allmänna utgångspunkter

LRF delar de synpunkter som i promemorian anges som skäl för ett behov av produktskadelag. Såväl av sociala som humanitära skäl måste ett fullgott skydd skapas för de som tillfogas förluster och lidande. De brister som finns i nuvarande ersättningsregler med ersättning till personer, som drabbas av skador i hem och på fritid såväl vad gäller person- som sakskador, måste täckas av ett ansvar som ger de skadelidande ett gott skydd. Här fyller en produktskadelag ett syfte i reparativt hänseende, men en lag torde även innebära ett preventivt, skadeförebyggande, incitament för näringslivet.

Avslutningsvis finner LRF att en anpassning till EG-direktivet innebär en påtaglig förbättring av konsumentskyddet och att därför förslaget kan tillstyrkas med de justeringar som ovan angivits.

Sveriges Livsmedelshandlareförbund

Vi vill i huvudsak hänvisa till det gemensamma yttrande som bl.a. avgivits av Sveriges Industriförbund, Grossistförbundet - Svensk Handel, Småföretagens Riksorganisation och Sveriges Köpmannaförbund. Sveriges Köpmannaförbund har därutöver värderat några särskilda frågeställningar ur detaljhandelssynvinkel, som vi också ansluter oss till. Vi inskränker oss således till att understryka några särskilt viktiga omständigheter:

Vi tycker i likhet med andra organisationer som företräder näringslivet, att det är synnerligen angeläget att vi ifrån svensk sida kan ansluta oss till EG:s regler på så många områden som möjligt. Vi kan inte finna något godtagbart skäl till varför vi i Sverige skulle behöva gå så mycket längre än EG som det nu framlagda förslaget innebär. Det är både förvånande och utmanande att på detta sätt störa den pågående harmoniseringsprocessen från svensk sida.

Vi vill också särskilt understryka det orimliga i att låta obearbetade lantbruks- och jaktprodukter omfattas av det strikta ansvaret där producent/tillverkare oftast inte går att spåra. Förslaget leder till att den enskilde detaljisten kan bli ansvarig för defekter som är fullkomligt omöjliga att upptäcka och som han eller hon inte haft minsta chans att påverka. Även på denna punkt har dessutom Sverige ansett sig behöva gå längre än EG:s direktiv.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet m.fl.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet (KTF) är branschorganisation för företag som säljer hygien-och kosmetikprodukter, hushållsprodukter, frisörprodukter, rengöringsmedel för storförbrukare m.m. KTF delar kansli med Sveriges Färgfabrikanters Förening (SVEFF), Sveriges Limleverantörers Förening och Dagligvaruleverantörers Förbund (DLF). DLF omfattar företag som säljer livsmedel och non-food till dagligvaruhandeln och storhushåll.

KTF har beretts tillfälle att avge yttrande över förslag till produktskadelag, men vi vill i detta remissvar avge yttrande för samtliga fyra organisationer.

Sammanfattning

Våra fyra organisationer tillstyrker att det införs en svensk produktskadelag endast om den harmoniseras med den lagstiftning som finns inom EG i enlighet med EGs direktiv från 1985.

Vi avstyrker bestämt de från EG-direktivet föreslagna avvikelserna såsom längre preskriptionstid för personskador, undre beloppsgräns för sakskador och möjlighet till jämkning vid medvållande hos den skadelidande.

När det gäller ansvar för utvecklingsskador och övre beloppsgräns för serieskador anser vi att den svenska lagen bör harmoniseras med vad majoriteten av EGs medlemsländer kan väntas besluta.

Allmänna kommentarer

Förslaget till produktskadelag som det nu föreligger med betydande avvikelser från motsvarande EG-direktiv skulle om det genomfördes medföra ökade kostnader i form av skadeståndskrav, svårighet och osäkerhet vid premiesättning av försäkringar samt ökade kostnader för lansering av produkter.

Särskilt försäkringsfrågan måste analyseras mer ingående. Det är kanske inte bara en fråga om ökade premiekostnader utan vissa företag kanske inte kan försäkras alls.

Efter att vi har studerat den nu aktuella promemorian, produktansvarskommitténs betänkande, anteckningar från departementshearing 88 m.m. har vi konstaterat att de flesta frågeställningar är belysta ur många synvinklar. Det mesta som finns att säga är redan framfört.

Det är naturligtvis så att majoriteten av synpunkterna går att motivera ur de olika intressenternas synvinklar. Vi drar därför slutsatsen att om en svensk produktskadslag införs med avvikelser från EG-länderna kommer domstolarna att avgöra vad som kan anses vara sakliga och rimliga skadestånd. Vi anser därför att regeringen redan före ett ev. ikraftträdande bör uttala sin vilja att ompröva lagen om den visar sig få orimliga konsekvenser för någon av de berörda parterna.

Det måste vara ställt utom allt tvivel att regeringen inte har för avsikt att acceptera avarter i form av höga försäkringar, orimliga skadestånd m.m.

Motiveringen för lagen är ju att ge konsumenterna ett bättre skydd.

Av resonemangen i departementspromemorian kan det tydas så att osäkerheterna är mycket stora beträffande tolkningarna av motsvarande produktskadelagsstiftningar i EG. Vi bedömer emellertid att implementeringen av EG-direktivet till nationell lagstiftning medför bättre tolkningsmöjligheter. Om nu föreliggande lagförslag skulle genomföras i Sverige innebär det att svenska domstolar kommer att tolka frågeställningar helt annorlunda än inom EG.

Sveriges Hotell- och Restaurangförbund

SHR instämmer i huvudsak med förslaget till en produktskadslag. Det finns dock anledning att helt kort kommentera förslaget på några punkter.

LKD - Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning

LKD framför sina allmänna synpunkter tillsammans med Sveriges Industriförbund, men vill också peka på några för branschen speciella konsekvenser.

LKD, Leverantörföreningen Kontor och Data representerar 144 medlemsföretag inom IT-branschen. Företagen marknadsför produkter och tjänster inom data-, programvaru-, tele- och kontorsområdet. Medlemmarna är verksamma inom alla handelsled. Företagen har totalt ca 30 000 anställda och omsätter årligen ca 33 miljarder kronor.

LKD är generellt sett positiv till att en produktskadslag införs. Vi anser det vara helt riktigt att ansvaret för produktsäkerhet skall ligga hos leverantören.

Avslutande synpunkter

Svårigheterna att kunna förutse alla användningssituationer och risker för IT-branschens produkter är på många sätt annorlunda. Produkterna ingår ofta som del i ett företags serviceutbud till enskilda personer exempelvis i sjukvård eller i trafikledningsinformation. Regressreglerna innebär att

leverantören blir medskyldig vid produktskada. Detta tillsammans med programvarans mycket oklara roll gör att det behövs grundligare preciseringar kring tillämpning av lagen. Vi inser att detta är svårt men ändå måste klaras ut av rättssäkerhetsskäl.

Denna nya lagstiftning med ökat produktansvar bör kunna leda till att det finns förutsättningar att utveckla de system med speciella kontrollordningar som finns inom olika produktområden.

IT-branschens produkter är utvecklade för en internationell marknad. Svenska särbestämmelser kommer att leda till ett sämre produktutbud och högre prisläge. EGs produktansvarsdirektiv innebär en avsevärd skärpning jämfört med det skydd vi har idag, det finns ingen anledning till att vi skall avvika från detta.

Sveriges Marknadsförbund

Sammanfattning

Sveriges Marknadsförbund anser att det är korrekt att även vi i Sverige får en produktskadelag.

Vi anser dock att lagen skall stå i bättre samklang med EG-lagstiftningen. Framför allt gäller detta 25-års regeln. Där bör ansvarsfrågan få en annan lösning t.ex. försäkringsvägen. Vi ser inte nödvändigheten att gå från avsaknad av en produktskadelag, till skillnad från många andra länder, till att skaffa sig den strängaste lagen i Europa.

Med 25 års preskriptionstid försöker vi slå samman två problem och ge dem en lösning:

Dels de dolda skadorna, med lång inkubationstid typ asbestskador där 25 år kan vara motiverat. Dels de mer eller mindre omedelbara som ryms inom normal produktskadelagstiftning med 10 års ansvarstid.

Längre ansvarstid skapar en alldeles orimlig situation för tillverkare och handel.

I Sverige har vi inte en egen lagstiftningstradition på detta område att hänga oss fast vid. En anpassning till EG kostar inget utan är en gratis gest som visar att vi är intresserade av EG, stället för att markera mot EG.

Allmänt

Svensk rättspraxis har i stort sett kunnat reglera de skador som produkter åstadkommit utan särskild lagstiftning. Detta oaktat anser vi det lämpligt att vi får en produktskadelag.

En sådan lag bör dock stå närmare EG-lagstiftningen.

Skärningspunkten mellan konsumentintresset och näringslivsintresset vilar i EG på insikten att näringslivets bästa i allmänhet är till det bästa också för konsumenten.

I det givna förslaget har näringslivets behov fått stå tillbaka i en utsträckning som måste leda till skada för en harmonisk utveckling av vårt välförhållande.

Slutsats

I ett Europa med fri rörlighet av varor, tjänster och personer gäller det att i stort sett ha överensstämmande regler inom produktskadeområdet. I avvägningen mellan skärpta regler för konsument eller näringsliv skall främst internationellt gemensamma lösningar eftersträvas. EG-direktivet visar på socialt ansvar. Nya regler till skydd för konsumenten kommer säkert på områden som vi i dag inte ens kan förutse.

Eftersom vi inte har egen lagstiftning på området, bör vår ambition vara att eftersträva regler som överensstämmer med EG-direktivet.

Inga speciella svenska intressen motiverar avvikande regler.

Sådana skulle endast uppfattas som markering mot EG.

Svenska Franchiseföreningen*Sammanfattning*

Vi har tagit del av det remissyttrande som avgivits av Sveriges Industriförbund m.fl. näringslivsorganisationer (1990 06 06). Vi kan i allt väsentligt instämma med vad där anförts. Således accepterar vi tanken på en lagstiftning i enlighet med EG-direktivet och har samma vägande invändningar som övriga organisationer mot undantagen.

Vi finner däremot att just problemen med den gränsöverskridande handeln fått en alltför knäpphändig behandling i remissyttrandet. Följderna för svensk ekonomi riskerar att bli mycket allvarligare än som angetts. Därför avstyrker vi bestämt att lagstiftningen tillåts gå längre än som väntas bli fallet inom EG.

Landstingsförbundet

Sammanfattningsvis anser förbundet att det är bra att produktskadorna skall lagregleras, men att föreliggande förslag i många fall är alltför långtgående.

Förbundet är positivt inställt till att produktskadorna kommer att bli föremål för lagstiftning, då detta område alltför länge har varit oreglerat. Den främsta anledningen till att en lagreglering har dröjt så länge är att man har velat avvakta EG:s produktansvardsdirektiv för att Sverige skulle få en liknande lagstiftning som övriga Europa. Mot denna bakgrund anser förbundet att det är förvånande att utredningen i många fall har valt att föreslå bestämmelser som så avsevärt avviker från EG-direktivet.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund*Sammanfattning*

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund har inte något att erinra mot att det införs en produktskadelag som bygger på strikt ansvar och ger ersättning för såväl person- som sakskador. Förbundet anser emellertid inte att det finns skäl att i Sverige genomföra en lagstiftning som - alla moment sammantagna - föreskriver ett betydligt strängare ansvar än det som kan antas komma att gälla inom EG.

Förbundet motsätter sig i synnerhet regeln om 25 års preskriptionstid vid personskada men även ansvaret för utvecklingsskador.

Förbundet förordar att ett ansvar för utvecklingsskador - om det alls införs - begränsas till att omfatta ersättning för personskador.

Enligt förbundet bör produktskadelagen inte gälla skador som omfattas av läkemedelsförsäkringen.

Folksam

Sammanfattning

Folksam tillstyrker att det införs en lag som medför ett strikt produktansvar för person- och saksador och som stärker det ekonomiska skyddet för privatpersoner. De föreslagna reglerna innebär emellertid att ansvaret för svenska tillverkare, exportörer och importörer blir avsevärt strängare än vad som kommer att gälla inom EG. Det finns därför skäl att i det fortsatta lagstiftningsarbetet överväga en bättre EG-harmonisering så att svenska företag inte hamnar i ett alltför besvärande konkurrensunderläge gentemot utländska företag.

Folksam ifrågasätter införande av en så lång preskriptionstid som 25 år för personskador.

Folksam föreslår att ansvaret för utvecklingsskador inskränks till att omfatta endast personskador.

Folksam föreslår att det införs en självriskegel som utesluter ersättning vid mindre betydande saksador.

Enligt Folsams mening bör läkemedels- och patientskadorna kunna undantas från lagens tillämpningsområde.

Det ifrågasätts däremot om trafikskador bör undantas från produktskadelagens tillämpningsområde.

Allmänna synpunkter

Förslaget avviker från EG-direktivet bl.a. när det gäller preskriptionstid, undantag när tillverkare följt tvingande offentliga produktföreskrifter samt undre beloppsgräns för saksador. EG-direktivet ger däremot utrymme till valfrihet när det gäller ansvar för utvecklingsskador.

Ett så strängt ansvar som det föreslagna och särskilt kombinationen av en preskriptionstid om 25 år och ansvar för utvecklingsskador kommer att medföra betydande kostnadsökningar för svenska företag bl.a. i form av höjda ansvarsförsäkringspremier. Orsakssambandsfrågor vid sena skador kan bli svåra att utreda och kommer att medföra ökande utrednings-, skadereglerings- och processkostnader.

Osäkerheten när det gäller frågan i vilken utsträckning den svenska produktskadelagen kan åberopas mot svenska tillverkare utanför Sverige kommer också att slå igenom på försäkringspremierna.

Produktansvarsförsäkringen bygger i Sverige vanligen på inträffandeteorin, dvs skadan skall ha inträffat under försäkringstiden.

Enligt förslag till Skadeförsäkringslag föreslås en tvingande regel om direktkravs rätt vid obligatorisk ansvarsförsäkring, när den försäkrade är försatt i konkurs eller offentligt ackord har fastställts eller när den försäkrade är juridisk person som är upplöst. För utvecklingsskadornas del

skulle t.ex. en fullt tänkbar situation vid inträffandeteorin bli att en skadelidande inom 25 år efter det att produkten satts i omlopp kan vända sig direkt till ansvarsförsäkringsgivaren och kräva ersättning enligt försäkringsavtalet trots att tillverkaren/importören inte har betalat någon försäkringspremie sedan flera år och/eller inte heller längre existerar. Det är inte helt lätt att förutse vilka premiekostnadsökningar och återförsäkringsmässiga problem som kan uppkomma. Det finns också risk för att återförsäkringsgivarna kommer att kräva att claims made-principen införs för direktförsäkringen.

Från konsumentskyddssynpunkt är det angeläget att utvecklingsskador och även sent uppkomna produktskador medför rätt till ersättning vid personskada. De skäl som departementet anfört beträffande utvecklingsskadorna utgör enligt Folksam mening tillräcklig grund för införande av ansvar. Folksam föreslår dock att ansvaret för utvecklingsskador inskränks till enbart personskador. En sådan lösning skulle minska osäkerheten för de skadeståndsansvariga och försäkringsgivarna. Det sociala behovet av rätt till ersättning för sakskada är inte heller lika framträdande som vid personskada.

Frågan om nackdelarna av en förlängd preskriptionstid är så stora för det svenska näringslivet att enskilda privatpersoners ekonomiska skyddsbehov skall få stå tillbaka bör övervägas noggrant. Från konsumentskyddssynpunkt är det otillfredsställande att problemet med de sena skadorna (skador genom kemisk eller fysikalisk-kemisk inverkan) inte har kunna lösas genom en kollektiv försäkringsanordning. En sådan lösning hade medfört att det knappast förelagat något behov av att nu överväga en förlängd preskriptionstid.

Utländska Försäkringsbolags Förening

Totalt sett är det föreningens uppfattning att det är ett väl genomtänkt och välbearbetat förslag till produktskadelag som presenteras. Dock finner vi att några enskilda detaljer torde bearbetas ytterligare med skäl som anförs nedan.

Vår slutkommentar är att det är olyckligt om en svensk lagstiftning går stick i stäv mot den pågående nordiska och europeiska integrationen av varuhandel. Föreningens uppfattning är att svensk lagstiftning, vilket vi tidigare framhållit, på ett så här viktigt område absolut måste stå i samklang med motsvarande lagstiftning i Europa och att svenska särlösningar inte onödigtvis skapas.

Konsortiet för läkemedelsförsäkring

Sammanfattning

Konsortiet för Läkemedelsförsäkring förordar att produktskadelagen inte skall gälla för skador som orsakats av läkemedel som omfattas av läkemedelsförsäkringen. Sådana skador bör även fortsättningsvis ersättas genom den frivilliga läkemedelsförsäkringen. Skälet härtill är att läkemedel och läkemedelsskador skiljer sig så väsentligt från andra produkter och produktskador att de måste särbehandlas.

Läkemedelsförsäkringsföreningen*Sammanfattning*

Läkemedelsförsäkringsföreningen förordar att personskador orsakade av läkemedel för humant bruk undantas från den föreslagna lagens tillämpningsområde och att sådana skador i första hand även fortsättningsvis ersättes under den frivilliga läkemedelsförsäkringen.

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFİ Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier*Sammanfattning*

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFİ Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier förordar att personskador orsakade av läkemedel för humant bruk undantas från lagens tillämpningsområde och att sådana skador i första hand även fortsättningsvis ersätts under den frivilliga läkemedelsförsäkringen. LIF/RUFİ vill hänvisa till de skäl som läkemedelsförsäkringsföreningen anför för att läkemedel för humant bruk ej skall omfattas av produktskadelagen.

I andra hand anser vi att lagen, för det fall den kommer att omfatta läkemedel, i väsentliga delar måste anpassas till omständigheter som är speciella för läkemedelsprodukter. I övrigt delar LIF/RUFİ Industriförbundets uppfattning att en svensk produktskadelag skall överensstämma med den lagstiftning EG-länderna inför i enlighet med direktivet från 1985.

Apoteksbolaget*Sammanfattning*

Apoteksbolaget finner att läkemedel bör undantagas från produktskadelagen och konsumentskyddet i stället garanteras genom Läkemedelsförsäkringen, eventuellt lagstadgad och vidareutvecklad.

Apoteksbolaget vill vidare understryka det önskvärda i att svensk lagstiftning i möjligaste mån står i samklang med annan europeisk lagstiftning för att härigenom skapa så likartade konkurrensvillkor och läkemedelskulturer som möjligt, eftersom läkemedelsmarknaden i högsta grad är internationell. Detta gäller ansvarets omfattning, preskriptionstider etc.

Sjöassuradörernas Förening*Inledning*

Föreningen delar uppfattningen att Sverige likt många länder i vår omvärld bör införa en lagstiftning på produktskadeområdet. Särskilt vad gäller enskilda finns ett starkt skyddsintresse att ta till vara. Det skall emellertid betonas vikten av, då lagen utformas, att man väger olika intressen mot varandra och inte går för långt. För lagen den konsekvensen att företag avstår från att tillverka produkter eller väljer att förlägga tillverkning till andra länder, med en liberalare lagstiftning, eller förlorar sin internationella konkurrenskraft anser föreningen att andra vägar att tillgodose skadelidandes intressen bör övervägas. I förslaget finns sådana farhågor varför föreningen intar ståndpunkten att en reglering på

produktskadeområdet bör anpassas till vad som gäller enligt 1985 års EG-direktiv. Prop. 1990/91:197

Försäkringsjuridiska föreningen

Försäkringsjuridiska föreningen tillstyrker införandet av en produktskadelag, som i huvudsak innebär att tillverkare, importörer och vissa andra oavsett vållande enligt skadeståndsrättsliga grunder skall ersätta uppkomna personskador och sakskador som enskilda drabbas av. På några punkter bör förslaget dock jämkas eller övervägas ytterligare.

Sveriges domareförbund

Förbundet tillstyrker att produktansvaret regleras i lag och anser att det i promemorian framlagda förslaget är väl ägnat att ligga till grund för lagstiftning på området.

Att behovet av lagstiftning inte längre kan ifrågasättas beror framför allt på utvecklingen utomlands, som innebär att de flesta länderna i vår omgivning har stiftat eller inom en nära framtid kommer att stifta lagar om produktansvar.

Även när det gäller lagstiftningens innehåll finns det, främst av ekonomiska och handelspolitiska skäl, uppenbar anledning att eftersträva en harmonisering med lagstiftningen i våra grannländer och i övriga Västeuropa. En sådan strävan får också anses prägla promemrieförslaget, även om det på några punkter innehåller medvetna avvikelser. Åtminstone ett par av dessa kan ifrågasättas, nämligen förslagen att även s k utvecklingsskador skall omfattas av produktansvaret samt att den yttersta preskriptionstiden för personskador skall vara 25 år. De argument mot särreglering i dessa hänseenden som framförts från näringslivet och försäkringsbranschen, och som närmare redovisas i promemorian, har enligt förbundets mening en avsevärd tyngd. När det främst gäller utvecklingsskadorna framstår en formell anpassning till EG-direktivet som så mycket mer motiverad som det enligt promemorian (s. 104) förhåller sig så att den föreslagna regeln i de flesta fall inte skulle slå hårdare än EG-ländernas lagar.

Någon ingående granskning av enskildheterna i förslaget har förbundet inte haft möjlighet att genomföra. De synpunkter och förslag som framförs i den allmänna motiveringen i promemorian förefaller emellertid i allmänhet väl genomtänkta. Att det kommer att uppkomma svåra gränsdragningsfrågor och andra problem i rättstillämpningen torde dock vara ofrånkomligt. Som ett exempel på ett område där promemorian inte ger nämnvärd vägledning kan nämnas företeelsen "sjuka hus", som lär komma att behålla sin aktualitet i åtskilliga år framåt. Trots att begreppet produkt enligt förslaget inte omfattar byggnad kan produktskadelagen väntas få betydelse även i detta sammanhang, eftersom lagen kommer att gälla för produkter som infogats i fastigheten. Ansvarsfördelningen mellan

å ena sidan tillverkare och leverantörer av de i byggnaden använda materialen samt å andra sidan byggaren och husleverantören som valt och sammanställt materialen vore förtjänt av en särskild belysning.

Eftersom harmoniseringen av de nationella produktansvarslagarna i väsentliga avseenden kommer att medföra en för flera länder gemensam praxis, kommer förhoppningsvis många av problemen att relativt snabbt få sin lösning.

Sveriges Advokatsamfund

Sammanfattning

Advokatsamfundet avstyrker förslaget till den del det innebär avvikelser från EG-direktivet vad avser utvecklingsskador, självrisk, jämkning vid personskada, den 25-åriga preskriptionstiden och offentliga föreskrifters inverkan och tillstyrker förslaget i övrigt.

Advokatsamfundet delar utredningens bedömning att behov föreligger av att införa en särskild lag om produktansvar. Som framgår av den allmänna motiveringen (sid. 62), är strävandena mot en västeuropeisk integration ett av motiven för det nu föreliggande lagförslaget. Det konstateras som en självklar utgångspunkt att den svenska produktskadelagen skall bygga på samma principer som det av EG antagna direktivet för produktskador. Advokatsamfundet, som delar denna uppfattning, anser att endast tungt vägande skäl bör föranleda en avvikelse från EG-direktivet.

Sverige är ett utsatt land med hänsyn till vårt beroende av omvärlden för import och export. Även om lagförslaget är avsett att ge konsumenten ett starkare skydd, får man inte försämma villkoren för svenskt näringsliv. Särskilt förslaget om 25-årig preskription och ansvar för utvecklingsskador kan leda till negativa konsekvenser för svenskt näringsliv utan motsvarande försvarbar nytta för konsumenten.

Motormännens Riksförbund (M)

Motormännens Riksförbund (M) tillstyrker lagförslaget men vill dock beträffande 2 § framhålla följande, se avsnitt 2.

Sveriges Villaägareförbund

Villaägareförbundet är positivt till att regler om produktansvar nu föreslås. Produktansvaret är för den enskilde konsumenten ett viktigt komplement till det köpsrättsliga ansvar som bärs av säljaren.

Riksförbundet Vi i Småhus

Förbundet har vid studier av promemorian funnit att förslaget i allt väsentligt innebär ökad trygghet för beställaren/köparen av produkter. Förbundet anser emellertid att reglerna i vissa fall ytterligare bör skärpas till förmån för köparna/konsumenterna.

Sveriges Fastighetsägareförbund

Behovet av en särskild produktansvarslagstiftning har uppmärksamrats under senare tid såväl i Sverige som i andra länder. Av särskilt intresse har därvid varit arbetet med ett EG-direktiv om produktansvar. EG-direktivet som nu föreligger är givetvis av största intresse när svensk lagstiftning övervägs.

EG-direktivet får till följd att EGs medlemsländer anpassar sina rättssystem till detta. Vi har alltså att räkna med en enhetlig europeisk produktansvarslagstiftning. Som gemensam uttolkare av denna lagstiftning och EG-direktivet finns EG-domstolen som med säkerhet även i detta sammanhang kommer att verka pådrivande på rättsutvecklingen inom EG.

Den enhetliga lagstiftningen och rättstillämpningen inom EG kommer att leda till överskådlighet och förutsebarhet vilket innebär stora fördelar för producenter och konsumenter.

Mot bakgrund härav och med hänsyn till Sveriges uttalade ambition att söka harmonisera sin lagstiftning med EG-ländernas för att underlätta handel etc, borde kunna förväntas att departementspromemorian i allt väsentligt skulle överensstämma med EG-direktivet.

Så är dock inte fallet. På en rad punkter har författaren av promemorian valt andra lösningar än EG-direktivet. Redan terminologin skiljer sig. Enligt EG-direktivet omfattar begreppet produkt även elektricitet, så ej i lagförslaget. Ett annat exempel är lagförslagens försök att förklara produktbegreppet med ett annat begrepp, "lös sak". Någon motsvarighet finns inte i EG-direktivet. Det kan för övrigt diskuteras i vad mån införandet av begreppet "lös sak" underlättar tolkningen av produktbegreppet.

Andra exempel på betydelsefulla skillnader mellan EG-direktivet och lagförslaget är preskriptionstiden för personskador, 10 år respektive 25 år, samt ansvaret för sk utvecklingsskador. Det svenska lagförslaget undantar inte utvecklingsskador från produktansvaret till skillnad från vad som gäller enligt EG-direktivet.

Sammanfattningsvis måste skillnaderna mellan departementspromemorian och lagförslaget anses vara betydande.

Hyresgästernas Riksförbund

Yttrandet begränsas till frågan om ansvaret för produktskador i ett hyresförhållande, då detta inte har behandlats närmare i promemorian.

Vid uppförandet av byggnader används i allt större utsträckning nya, industriellt framställda produkter. Kunskap om dessa produkter, vad avser sammansättning och egenskaper, saknas hos husproducenter och andra användare. Konsekvensen av detta ser vi i dag i form av hus som är skadliga att vistas i. Vi har fått sk sjuka hus, som inte sällan har sin grund i valet av byggnadsmaterial, något som enligt förbundets mening är oacceptabelt. Åtgärder måste därför vidtas för att förhindra att produkter

som kan medföra skador saluförs på byggmarknaden. Hyresgästernas Riksförbund anser att utredningens lagförslag innebär ett steg i rätt riktning. Prop. 1990/91:197

HSB:s Riksförbund

HSB har endast bedömt promemoriaförslagets betydelse för den svenska byggmarknaden.

HSB instämmer i att det kan finnas behov att utöver den reglering som redan finns genom skadeståndslagen och annan speciallagstiftning jämte rättspraxis särskilt lagstifta om produktansvar. Inte minst med hänsyn till att produktskador ofta leder till personskador samt att såväl personskador som sakskador orsakade av bristfälliga produkter ofta drabbar konsumenter finns det särskild anledning till ett bättre och mer heltäckande skydd än vad som uppnås enligt gällande rätt. Mot denna bakgrund tillstyrker HSB att en lagstiftning genomförs på grundval av promemoriaförslaget.

Konsumentvägledarnas förening

Vi ser positivt till förslaget att en produktskadelag införs för att förbättra den enskildes möjlighet till skadestånd samt att det är näringsidkaren som har strikt ansvar med regressrätt.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle

Husmodersförbundet Hem och Samhälle instämmer helt i utredarnas bedömningar och tillstyrker förslaget till Produktskadelag och att den träder i kraft den 1 januari 1991. Produktskador kan i allmänhet inte förutses av konsumenten p.g.a. den komplexa sammansättning många produkter har. Enligt utredningens olycksfallsbeskrivningar av produkt-skadeverkningar ger dessa allvarliga personskador eller kan åstadkomma andra mer eller mindre allvarliga olägenheter för ekonomi, egendom, liv och hälsa.

Detta skapar givetvis stor otrygghet för konsumenten - människan. Många åtgärder har i vårt land vidtagits för att förebygga produktskador, vilket väl beskrivits i kapitel 2.2. Detta har dock visat sig icke vara tillfyllest varför vi i likhet med utredningen anser det nödvändigt med strikt produktansvar och därmed större säkerhet och trygghet för konsumenten vid inköp av olika produkter. I ett senare skede inför en större marknad inom EG kan ovanstående ha ännu större betydelse.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle som aktivt arbetar med konsumentfrågor hälsar med positiv tillfredsställelse den föreslagna lagen med förstärkning av den nya konsumentköplagen välkommen. Dessa båda lagar borde i en framtid ge en betydligt större säkerhet som är nödvändig för konsumenterna.

Trelleborgs tingsrätt*Produktbegreppet*

Liksom i produktansvarskommitténs betänkande, föreslås i promemorian att produkt skall definieras som lös sak. Även om begreppet lös sak inte i sig närmare finns beskrivet i lagstiftningen i övrigt har tingsrätten ingen erinran mot denna definition. Dock bör framhållas att begreppet produkt inte är definierat på detta sätt i vare sig marknadsföringslagen eller produktsäkerhetslagen. I dessa lagar talas sålunda endast om "vara" (och tjänst). Mot bakgrund av det nära samband som kommer att råda mellan dessa båda lagar och en produktskadslag, vore det av värde om man tillämpade samma begrepp.

Med hänsyn till att såväl EGdirektivet som Europarådskonventionen vid reglering av produktansvar utesluter skador som vållas av fast egendom, är det naturligt att så sker även i den svenska lagstiftningen. I konsekvens härmed, vilket även följer av den i promemorian föreslagna definitionen på produkt, kommer inte heller lös egendom i form av byggnad att omfattas av ansvarsreglerna. Härvid vill tingsrätten påpeka att, i de fall hus säljs "nyckelfärdiga", själva huset inte kommer att betraktas som en produkt. Bristfälliga konstruktioner, som inte beror på någon enstaka defekt produkt i byggsatsen, kommer därmed inte att föranleda produktansvar, trots att sådana konstruktioner kan leda till mögelskador med åtföljande allergier hos dem som bor i huset.

Såväl i produktansvarskommitténs betänkande som i promemorian har föreslagits att produktansvaret skall utsträckas till att gälla även om den defekta produkten har infogats i annan egendom. Det sätt som detta kommit till uttryck i promemorians lagförslag är emellertid mindre lyckat. Lagtextens 1 § inleds med två stycken, av vilka det första fastslår att skadestånd utgår för personskada som en produkt har orsakat och det andra att skadestånd utgår för egendomsskador. Härmed har reglerats vilka skador som är ersättningsgilla. Att därefter i tredje stycket ange att lagen gäller skada som en produkt har orsakat, även om produkten har infogats i annan lös eller fast egendom, är endast en upprepning av att skadestånd utges för skada, orsakad av en produkt. Vad som egentligen avses torde vara att, som produktansvarskommittén uttryckte det: "Produkt, som ingår som beståndsdel i annan egendom, utgör det oaktat en produkt för sig i denna lags mening". Tingsrätten förordar att produktansvarskommitténs förslag i denna del läggs till grund för en kommande lagstiftning.

Produktslag

Att begreppet produkt skall omfatta såväl industriellt tillverkade produkter och hantverksprodukter som naturprodukter faller sig naturligt. Eftersom obearbetade naturalster knappast innefattas i vad man i dagligt tal menar med produkt, bör i lagtexten uttryckligen anges att även sådana

Särskilda undantag

Det övergripande syftet med en produktansvarslag måste vara att tillskapa ett regelverk, som skyddar enskilda konsumenter från skador av vad som i normalt språkbruk avses med farliga produkter. En illustration härav ger de många rättsfall som avgjorts av Högsta domstolen: elektriska apparater, arbetsredskap, djurfoder etc. I den mån det här inte föreligger några garantiförpliktelser och inte heller någon vårdslöshet är för handen, saknas möjlighet för den skadelidande att få ersättning. Denna lucka i lagstiftningen bör, som tingsrätten tidigare har anfört, täppas till. Utanför detta område finns emellertid lagstiftning som föreskriver ett strikt ansvar vid skada, som inträffar till följd av farliga verksamheter av de mest skilda slag, t.ex. drift av kärnkraftverk, distribution av elektrisk ström, järnvägsdrift, biltrafik, sjöfart och flygtrafik. Såvitt framgår av det material som presenterats i promemorian och i produktansvarskommitténs betänkande finns ingen kritik att rikta mot det sätt som denna lagstiftning har fungerat på. Något behov av att nu skapa ett ytterligare skyddsnät i form av en produktansvarslag för detta slag av skador kan därför inte rimligen föreligga. Detta skulle innebära att skadestandsfrågorna i sådana fall skulle lösas enligt parallella lagar med i väsentliga avseenden skilda bestämmelser. En sådan ordning skulle, vilket även produktansvarskommittén påpekade, leda till att rättssystemet blev onödigt komplicerat. Överblicken av skadestandsrätten skulle sannolikt gå förlorad, och tillämpningssvårigheterna skulle bli avsevärda. Man måste t.ex. med rätta fråga sig vilka preskriptionsregler och bestämmelser om ansvarsbegränsningar som skulle tillämpas, produktskadelagens eller speciallagstiftningens. En utmärkt illustration av dessa problem ges i avsnitt 3.10.

Med hänsyn till det nu sagda avstyrker tingsrätten förslaget om att produktansvaret skulle gälla skador inom samtliga specialreglerade verksamheter utom de som faller under atomansvarighetslagen, trafikskadelagen och lagen om motortävlingsförsäkring. För övrigt är argumenten för att just dessa verksamheter skulle undantas föga övertygande. I stället bör konflikten mellan de olika regelsystemen lösas i huvudsak enligt produktansvarskommitténs förslag och den norska lagstiftningen på området. Produktskadelagen bör alltså så långt det är möjligt begränsas till att avse produktskador som inte faller under speciallagstiftning.

Vad härefter gäller frågan om olika försäkringsformers betydelse för ansvar enligt en produktskadelag, bör utgångspunkten vara att en ev försäkring på den skadelidandes sida inte bör påverka hans rätt till skadestånd. Detta är en vedertagen princip inom skadestandsrätten. Undantag bör här i princip inte göras i vidare omfattning än vad som följer av bestämmelserna i 5 kap. 3 § skadeståndslagen.

I fråga om andra typer av försäkringar kan saken emellertid ställa sig något annorlunda. Det gäller här läkemedelsförsäkringen och patientförsäkringen samt trygghetsförsäkringen. I dessa fall garanteras den skadelidande ersättning genom försäkringar som tecknas av samhällets offentliga

organ eller genom kollektivavtal och som har drag av ansvarsförsäkringar. Såsom produktansvarskommittén anförde skulle endast marginella förbättringar uppstå för den skadelidande, om en produktskadelag kom att omfatta även skador som täcks av dessa försäkringar. Enligt tingsrättens mening kan dessa ersättningsformer i stort likställas med den lagreglering som finns inom trafikskadeområdet m.m. Samma synpunkter kan därför anföras i dessa fall som redovisats ovan i det sammanhanget. Tingsrätten anser sålunda att, som produktansvarskommittén föreslog, skador som faller inom läkemedelsförsäkringens ansvarsområde skall undantas från produktskadelagen, liksom skador som annars uppkommit i direkt samband med hälso och sjukvård.

Försäkringsinspektionen

Lagens tillämpningsområde

Inspektionen anser att några andra undantag från lagens tillämpningsområde utöver dem som föreslås i promemorian inte bör göras.

Marknadsdomstolen

Promemorians lagförslag innebär avvikelser från EG-direktivet på en rad punkter. Enligt marknadsdomstolens mening har i de flesta fall inte anförts tillräckligt starka skäl för de föreslagna avvikelserna. I det följande ges exempel på sådana avvikelser.

Enligt EG-direktivet omfattas elektricitet av direktivet. I promemorian konstateras utan närmare motivering att "de situationer som den här aktuella lagstiftningen tar sikte på är av annat slag och föranleder andra överväganden än sådana fall där elektricitet som sådan orsakar skada". Inte heller berörs vilket produktansvar eller motsvarande som föreligger enligt lagen (1902:71 s 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, till vilken lag det hänvisas i promemorian. För det fall denna lag ger den skadelidande sämre rättigheter än produktskadelagen innebär detta en avvikelse från EG-direktivet.

EGdirektivets artikel 13 (s. 75 f)

I promemorian anges rubricerade artikel innebära att direktivet inte berör "sådana särskilda skadeståndsregler som gäller då direktivet meddelas". Mot bakgrund av artikelns ordalydelse ("This Directive shall not affect any rights which an injured person may have...") synes dock artikel 13 inte avse sådana särskilda skadeståndsregler som är mindre fördelaktiga för den skadelidande än vad som följer av det aktuella direktivet.

Konsumentverket

Produktbegreppet

Konsumentverket instämmer i promemorians grundläggande synsätt att reglerna om ett strängare skadeståndsansvar bör ha vidsträckt giltighet och bygga på en generellt utformad definition av begreppet produkt.

Elektricitet

Mot bl.a. denna bakgrund är det anmärkningsvärt att elektricitet undantas från den föreslagna lagens tillämpningsområde. Undantaget avviker dessutom från EGDirektivet utan att några övertygande skäl anförts för detta. Personer som skadas av elektrisk ström hänvisas till att begära skadestånd med stöd av en lag från 1902. Det gäller också beträffande sakskador. Denna lag innehåller dock en del begränsningar som inte skulle vara aktuella vid en tillämpning av produktskadelagen.

Ett exempel: Av 4 § andra stycket ellagen framgår att den elektriska anläggningens ägare inte blir skadeståndsansvarig, om "skadan tillkommit genom händelse av högre hand" och ägaren inte kunnat avvärja skadan "genom iakttagande av föreskrivna skyddsåtgärder".

Det kan ifrågasättas om ellagens synsätt i fråga om offentliga säkerhetsföreskrifters inverkan på skadeståndsansvaret står i samklang med vad som föreslås i betänkandet (se särskilt s. 264 f). Enligt promemorian skall näringsidkaren ha ett självständigt ansvar för sin produkt. Det innebär bl.a. att han måste hålla sig underrättad om möjliga skadeverkningar av sina varor och ta hänsyn till krav på förbättringar som ännu inte föranlett nya anvisningar. Överfört på elområdet innebär det att ägaren av den elektriska anläggningen skulle kunna bli ersättningsskyldig för skador som elström orsakat efter åsknedslag, om ägaren underlåtit att ta hänsyn till kända skadeskyddsförbättringar som ännu inte föranlett nya säkerhetsföreskrifter.

Det är dock tveksamt om ellagen medger ersättning för denna typ av skador. Här föreligger en lucka i skyddet mot produktskador. Därför talar enligt Konsumentverkets mening starka skäl för att produktskadelagens produktbegrepp även skall omfatta elektricitet. Ett alternativ som dock ter sig mindre tilltalande kan vara att vid den översyn av ellagen som för närvarande pågår inom regeringskansliet införa produktskaderegler som motsvarar de nu föreslagna.

Tjänster

Det kan i många fall vara mycket svårt att bevisa vad som varit orsak till en skada. Om näringsidkaren gör gällande att skadan inte beror på den aktuella produktens beskaffenhet utan på ett fel i den tjänst vari produkten ingått torde han ofta kunna undgå det strikta ansvaret. De skadelidandes möjligheter att få ersättning är då i praktiken små.

Konsumentverket anser därför att starka skäl talar för att utifrån den föreslagna regleringen av produktskador en likartad reglering av skador inom tjänsteområdet övervägs. Under dessa överväganden finns det anledning att bevaka EGs arbete med regler för ersättning för skador orsakade av farliga tjänster ("defective services").

Produktslag

Konsumentverket tillstyrker förslaget att produktskadelagen skall vara tillämplig på såväl obearbetade som bearbetade naturprodukter.

Särskilda undantag

De föreslagna undantagen från produktskadelagens tillämpningsområde förefaller vara väl motiverade och föranleder därför ingen erinran. Det är tillfredsställande att den som är missnöjd med ersättning från läkemedels- respektive patientförsäkringen även fortsättningsvis skall kunna kräva ersättning vid domstol, nu med stöd av den nya produktskadelagen.

Allmänna reklamationsnämnden*Inledande bestämmelser, 1-3 §§*

Enligt specialmotiveringen omfattar begreppet produkt även levande djur. Nämnden har ingen invändning mot regleringen i sak, men anser att det inte är förenligt med normalt språkbruk att inbegripa levande djur i uttrycket produkt. Nämnden föreslår att levande djur särskilt omnämns i lagtexten.

Till skillnad mot vad som gäller enligt EG:s direktiv avseende produktskador föreslås i promemorian att skador orsakade av elektricitet inte skall omfattas av lagen. Nämnden finner inte skälen för denna lösning övertygande och ifrågasätter om ett sådant undantag behövs. Genom förslaget accepteras redan i vissa andra fall en dubbelreglering (överlappning). Detta kunde vara lämpligt även när det gäller elektricitetsskador. En överensstämmelse med EGdirektiven skulle därmed uppnås. I sak skulle man också undanröja risken för att lagen (1902:71 s.1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar inte på ett fullständigt sätt täcker framtida skador som kan ha samband med produktion/leverans av elektricitet.

Nämnden ansluter sig i övrigt till förslaget.

Arbetskyddsstyrelsen*Lagens giltighet i fråga om arbetsskador*

Styrelsen vill mycket bestämt avstyrka det undantag från lagens tillämplighet som föreslås i 2 § 3. Undantaget innebär att lagen inte skall gälla för arbetsskada som omfattas av kollektivavtalsgrundad försäkring. Enligt styrelsens uppfattning finns det ett flertal skäl som starkt talar mot ett sådant undantag.

Det är redan ur principiell synpunkt egendomligt att låta innehållet i frivilliga avtal mellan privata rättssubjekt styra omfattningen av ett grundläggande civilrättsligt ansvar. Det finns givetvis i och för sig inga invändningar mot försäkringsavtal, som fördelar de ekonomiska bördor som kan bli följden av ett produktansvar. Den rätta ordningen måste dock vara att statsmakterna först bestämmer omfattningen av det ansvar som skall gälla. Det står därefter de berörda fritt att efter eget val träffa de försäkringsavtal som de finner att lagstiftningen ger anledning till.

Styrelsen finner det vidare betänkligt att man på denna punkt gör en kraftig avvikelse från det regelsystem som genom EG:s produktansvarsdirektiv har införts i stora delar av Europa. Det kan givetvis inom vissa delar av samhällslivet finnas anledning att i Sverige välja en reglering som avviker från EG:s. För detta måste dock finnas starka säkerhetsmässiga

Promemorians argument för att undanta arbetsskador

Promemorians huvudargument för att undanta arbetsskadorna synes sammanfattningsvis vara följande (sid. 84-85):

Enligt gällande försäkringsavtal får en anställd inte föra skadeståndstalan för arbetsskada mot företag, arbetsgivare, anställd eller annan som är ansluten till försäkringen. Den som fått ersättning enligt försäkringen anses ha överlåtit sina eventuella skadeståndsanspråk mot andra än försäkringsgivaren till denne. Försäkringsgivaren får framställa krav mot någon som är ansluten till försäkringen endast om skadan vållats uppsåtligt eller av grov vårdslöshet. Eftersom nästan alla företag är anslutna innebär dessa regler att det i praktiken ytterst sällan kan bli aktuellt att med stöd av produktskadelagen kräva skadestånd av en tillverkare.

Dessa skäl är enligt styrelsens mening inte bärkraftiga. Detta hänger framför allt samman med att de bortser från den stadigt tilltagande internationaliseringen av produktion och handel med produkter. Om tillverkningen har skett i Sverige eller importen har skett genom ett svenskt företag kan promemorians argument ha viss giltighet. De har dock bärkraft endast så länge man anlägger ett snävt nationellt synsätt på frågan.

Man måste i framtiden räkna med att det i en stor del av de fall där skadeståndsanspråk uppkommer är fråga om importerade produkter. Just bland internationella tillverkande bolag förekommer det emellanåt att de importerande svenska bolagen saknar kollektivavtal. I dessa fall skulle det kunna vara helt realistiskt t.ex. att försäkringsgivaren riktar regresskrav mot det importerande bolaget med stöd av produktskadelagen om denna var tillämplig.

Man måste också räkna med krav mot tillverkande eller försäljande bolag i utlandet, t.ex. vid direktimport. Pågående och blivande internationellt samarbete på det juridiska området kommer med all säkerhet att göra det betydligt lättare att ställa sådana anspråk över gränserna. Vilken lag som skall tillämpas i dessa fall beror naturligtvis av gällande lagvalsregler. Man måste emellertid förutsätta att det i många fall kan bli svensk lag som skall tillämpas. Också i dessa fall är promemorians argument orealistiska, eftersom de utländska företagen knappast kommer att sluta svenska kollektivavtal om försäkring för arbetsskada och det svenska försäkringsavtalet därför inte utgör något hinder mot att anspråken ställs.

Även inom Sverige försvårar undantaget för arbetsskador för de bolag som har utgivit försäkringsersättning att utnyttja sin regressrätt mot tillverkaren eller leverantören. Visserligen är försäkringsavtalen för närvarande utformade så att regressrätten är starkt inskränkt. Man kan dock inte utgå från att så alltid kommer att vara fallet. Lagen bör utgå

från det grundläggande behovet och inte från de försäkringsarrangemang som för tillfället gäller. Prop. 1990/91:197

Man bör också beakta att det kan finnas inhemska tillverkare och leverantörer som inte är anslutna till försäkringen. Försäkringsavtalet hindrar inte att anspråk riktas mot dessa. Visserligen torde det här huvudsakligen röra sig om mindre företag som volymmässigt inte är så betydelsefulla. Det finns dock en del som talar för att det ofta är just mot sådana företag som det kan finnas anledning att rikta krav på grund av farliga produkter.

Förutsättningarna för trygghetsförsäkringens existens

Promemorians slutsats av de förda resonemangen är att förutsättningarna för trygghetsförsäkringen skulle rubbas om den nya lagen görs tillämplig på personskador inom arbetslivet. Rubbningen skulle kunna bli så allvarlig att hela försäkringssystemets existens skulle hotas. Eftersom det får anses vara ett överordnat intresse att det för de skadelidande förmånliga försäkringssystemet bevaras, bör därför skador som omfattas av försäkringen hållas utanför lagens tillämpningsområde.

Styrelsen instämmer i att trygghetsförsäkringen är viktig för att den som drabbats av en skada i arbetet snabbt skall få ersättning. Dock är det givetvis helt möjligt att anpassa försäkringen till den nya lagstiftningens innehåll även om arbetsskadorna omfattas av denna. Styrelsen har stor tilltro till förmågan hos parterna på arbetsmarknaden att finna lämpliga lösningar på sådana problem. Att hela försäkringens existens skulle hotas om produktskadelagen blir tillämplig på arbetsskadorna förefaller knappast sannolikt.

Problemet synes för övrigt inte vara fullt så stort som promemorian antyder. Den anger på sid. 85 att det skulle bli omöjligt att upprätthålla försäkringsvillkorens förbud för en anställd att föra skadeståndstalan mot någon som har tecknat avtal om trygghetsförsäkring eller mot arbetsgivare eller annan som omfattas av försäkringen. Det väsentliga måste dock vara att hindra skadeståndstalan mot den egna arbetsgivaren. Förbudet mot sådan talan påverkas ju inte av produktansvaret. Önskemålet att hindra skadeståndstalan mot tillverkare och leverantörer förefaller inte alls ha samma styrka. Att en inskränkning i möjligheterna att förbjuda sådan talan skulle sätta hela försäkringens existens i fara förefaller överdrivet.

Skadeståndets preventiva effekt

Det finns däremot andra argument som promemorian berör endast flyktigt men som mycket starkt talar för att lagen görs fullt tillämplig även på arbetsskador.

Skadestandsreglerna har inte bara en reparativ utan också en preventiv funktion. Om skadestandsansvaret skärps skulle det enligt promemorian (s. 61) kunna medverka till att antalet produktskador minskar, eftersom tillverkare får ett större intresse av att tillverka säkra produkter för att undgå skadeståndsskyldighet eller hålla kostnaderna för ansvarsförsäkring nere.

Styrelsen vill starkt stryka under detta resonemang. När det gäller arbetsskador måste det primära målet vara att hindra att skador alls inträffar. Även ett aldrig så väl utbyggt ersättningssystem kan aldrig fullt kompensera t.ex. en förlorad kroppsdel eller en allvarlig rörelsenedsättning. Skadeståndsansvaret är en väsentlig del i det system som samhället skapar för att förebygga olyckor och ohälsa.

Skadeståndets preventiva effekt verkar främst på två vägar. Dels ger det de berörda parterna ett direkt incitament att undvika de kostnader som kan drabba den som varit försumlig. Dels har det en allmän opinionsbildande effekt, som också innebär ett incitament att undvika olyckor och ohälsa. Promemorian synes helt bortse från dessa mekanismer och utslutande koncentrera sig på den reparativa effekten. Detta måste betraktas som felaktigt.

Det svenska systemet för skydd mot farliga produkter i arbetslivet

I den svenska arbetsmiljölagen har skyddet mot farliga produkter hittills till stor del vilat på förhandskontroll från myndighet eller riksprovplats i form av besiktning, typgodkännande eller liknande i förening med ett väl utbyggt inspektionssystem, skött av särskilda tillsynsmyndigheter. I brist på en modern produktansvarslagstiftning har detta varit ett naturligt sätt att upprätthålla en god säkerhetsstandard på maskiner och andra produkter, som vid användning kan medföra risk för allvarliga skador.

I framtiden finns emellertid risk att detta system inte kommer att kunna upprätthållas i samma omfattning. Ett skäl till detta är de alltmer krympande resurser som står till tillsynsmyndigheternas förfogande. Ett annat är den internationella utvecklingen, vilken som tidigare nämnts, går i riktning från myndighetskontroll mot större ansvar för tillverkare och leverantörer. Tredjepartskontrollen kan därvid i stor utsträckning komma att ersättas av egenkontroll eller självcertifiering av tillverkaren. Från europeiskt håll har redan framförts sådana önskemål om lättnader i det svenska kontrollsystemet.

Det är emellertid knappast möjligt att överge det hittillsvarande systemet utan att ersätta det med andra system som ger motsvarande garantier för säkerheten. I det europeiska systemet är det just produktansvaret som har gjort det möjligt att i stor utsträckning låta tillverkare och leverantörer själva sköta produktkontrollen. Förhållandena i Sverige utgör här inget undantag. Även här synes en utbyggd produktansvarslagstiftning vara en nödvändig förutsättning för att det skall vara möjligt att i någon utsträckning tillgodose önskemålen om minskade myndighets- och andra tredjepartskontroller. Detta gäller inte minst på arbetsmiljöområdet.

Om det föreslagna undantaget för arbetsskador behålls blir det därför nödvändigt att i betydligt större utsträckning än eljest behålla svenska särkrav på tredjepartskontroll, myndighetsgodkännande etc. Detta skulle i onödan kunna försvåra Sveriges samarbete med övriga europeiska länder, speciellt Egländerna. En sådan situation bör undvikas.

Risk för säkerhetsmässig dumping

Det finns en annan allvarlig följd som kan uppkomma om det blir skillnader mellan produktansvaret i Sverige och andra länder. Styrelsen syftar här på risken för säkerhetsmässig dumping.

Om skador, som orsakas av produkter, inte leder till skadeståndsskyldighet här samtidigt som sådan skadeståndsskyldighet finns i övriga Europa, finns det en påtaglig risk för att osäkra eller oprövade produkter kommer att säljas här i betydligt större omfattning än i andra länder. Syftet kan vara att göra slut på inneliggande lager av farliga varor eller att pröva nya konstruktioner innan de marknadsförs i länder med strängare produktansvar. Om produkten orsakar skador i sådana länder kommer leverantören att åläggas ett produktansvar. I Sverige kommer däremot skadorna att ersättas av trygghetsförsäkringen utan kostnad för leverantören. En sådan utveckling skulle vara ytterst olycklig och måste med all kraft undvikas. Detta är ytterligare ett mycket starkt skäl mot att undanta arbetsskadorna från lagens tillämpningsområde.

Statens livsmedelsverk

Den föreslagna produktskadelagen gäller även livsmedelsprodukter och ger konsumenterna bättre ersättningsmöjligheter vid skador orsakade av livsmedel än nuvarande lagstiftning. Livsmedelsverket, som vid sin granskning funnit att förslaget inte torde föranleda särskilda svårigheter vid tillämpningen inom livsmedelsområdet, tillstyrker att förslaget läggs till grund för lagstiftning.

Statens energiverk*Allmänt - Statens energiverks utgångspunkt*

En ny kontrollordning för elmateriel har genomförts i Sverige. Den innebär ett visst närmande till EG.

Det tidigare kravet på typgodkännande av elmateriel har fr.o.m. 1990-01-01 ersatts av en registreringsplikt. Denna innebär att elmaterielen efter presentation av viss dokumentation kan registreras i elmaterielregistret. Genom detta har man öppnat ett alternativ till det svenska S-märket. För vissa produkter kvarstår, p.g.a. deras särskilda beskaffenhet, kravet på ett typgodkännande. Även dessa produkter måste registreras i elmaterielregistret.

Skyldigheten att registrera föreligger för den som tillverkar eller importerar för användning inom landet eller den som yrkesmässigt överlåter eller hyr ut före första användning av materielen. Om registrering gjorts i en tidigare länk i handelskedjan, upphör denna skyldighet för senare länkar.

Statens energiverk har som ett led i ett eventuellt närmande mellan EFTA och EG analyserat för myndigheten relevanta EGDirektiv. Denna analys har gett vid handen att det inom elsäkerhetsområdet inte synes möta några större hinder att utfärda EFTAparalleldirektiv. Ett sådant skulle inte innebära något avkall på regeringens utredningsdirektiv att elsäkerheten och konsumentens ställning inte får försämrats.

Den nya kontrollordningen för elmateriel ställer ökade krav på marknadskontroll. För att göra denna effektivare fick statens energiverk genom en ändring i 1902 års ellag möjlighet att förena förelägganden och förbud med vite. Dessutom infördes en skyldighet för verket att, vid åsidosättande av registreringsbestämmelserna, ta ut en sanktionsavgift som är relaterad till den aktuella produktens omsättning.

Produktbegreppet

Verket ansluter sig till kommitténs uppfattning att elektricitet inte ska betraktas som lös sak och omfattas av produktskadelagen, men att skador som orsakats av elprodukter kan falla inom ramen för lagens tillämpning.

Boverket

Den föreslagna produktskadelagen kommer, för boverkets verksamhetsområde, främst att beröra personsador samt saksador, orsakade av byggprodukter som infogats vid ny- och ombyggnad av småhus. Vad avser småhusentreprenader finns idag vid nybyggnad ett i stort tillfredsställande skydd genom ett garanti- och försäkringssystem, småhusgarantin, avseende bl.a. skador orsakade av fel eller brister i konstruktion, utförande eller material. Produktskadelagen avser enbart materialfel som innebär brister i produktens säkerhet. Den bör dock kunna fungera som ett värdefullt komplement. I vissa fall kan det för den skadelidande vara lämpligt att kräva ersättning enligt produktskadelagen i stället för att utnyttja småhusgarantin. Lagens betydelse bedöms vid ombyggnad som större, där den bör kunna fungera som komplement till eventuella avtal och allmänna skadeståndsregler.

Att byggnadsmaterial omfattas av lagen kan förutses medföra ett större intresse från tillverkaren att deklarerera sina produkter. Boverket har i remissyttrande avseende den ovan nämnda departementspromemorian (Ds 1990:14) föreslagit att lagen om produktinformation i första hand bör omfatta sådana byggprodukter som med nuvarande kunskapsnivå kan befaras orsaka besvär ur hälso- eller miljösynpunkt. Parallellt härmed bör ett frivilligt varudeklarationssystem kunna tillskapas för övriga byggprodukter. I förslaget till produktskadelag finns inte några bestämmelser om produktinformation. Förslaget i 4 § andra stycket att produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning, marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar och övriga omständigheter, bör dock enligt Boverkets mening påverka byggmaterialbranschen att frivilligt lämna närmare information om sina produkter. Genom att lämna sådan information begränsar tillverkaren sitt ansvar. En produktskadelag kan härigenom främja ett större kvalitetsmedvetande i byggprocessen.

Lantbruksstyrelsen

Produktbegreppet

Såvitt lantbruksstyrelsen kan bedöma faller gentekniskt förändrade djur, växter och mikroorganismer in under den föreslagna lagens produktbegrepp. Det finns mycket som talar för att gentekniskt förändrade

naturprodukter kommer att bli allt vanligare i framtiden. Lantbruksstyrelsen anser därför att det är angeläget att ansvarsfrågan för skador som skulle kunna förorsakas av sådana produkter blir särskilt belyst.

Prop. 1990/91:197

Statens jordbruksnämnd

Med beaktande av de intressen som statens jordbruksnämnd företräder har nämnden inget att erinra mot att produktskadelagens tillämpningsområde föreslås omfatta även naturprodukter. Enligt nämndens uppfattning saknas skäl att särbehandla jordbruksnäringen.

Fiskeristyrelsen

Fiskeristyrelsen har, efter övervägande av förslaget till produktskadelag, funnit att föreskrifter om ett strikt skadeståndsansvar vad gäller fiskprodukter blir alltför långtgående. Om ett sådant ansvar ändå införs anser fiskeristyrelsen att undantag skall göras för vild fisk som säljs i obearbetat skick.

Motivering

Fiskeristyrelsen har enligt sin instruktion bl.a. till uppgift att främja avsättningen av fisk och fiskprodukter. Med fisk avses enligt 2 § fiskeriförordningen (1982:126) även hummer, kräfta, räka, krabba, bläckfisk, ostron, mussla och nejonöga. Dessa produkter tillhandahålls dels av fiskare som på traditionellt vis bedriver fiske ur de vilda bestånden, dels av fiskodlare. Både den vilda och den odlade fisken är normalt behäftad med egenskaper som kan innebära en viss skaderisk. Sålunda finns vanligen för människan farliga parasiter, såsom Anisakis och binnikemask hos fisk. Vidare kan toxiner från alger, vilka upptagits av vilda eller odlade musslor, orsaka förgiftningsskador hos människor. Fisken kan även ta upp andra giftiga substanser såsom exempelvis kvicksilver och DDT. Det kan även finnas medicinrester i odlad fisk.

En del av de skador som kan bli följden av fiskkonsumtion är klart att hänföra till s.k. systemskador. Exempelvis bör en fiskleverantör inte kunna ställas till ansvar om någon kvävs eller på annat sätt skadas av efter rensningen kvarvarande fiskben. Inte heller bör den som sålt färsk fisk riskera att få svara för parasitangrepp orsakade av en felaktig eller utebliven tillredning.

Däremot bör konsumenten kunna utgå ifrån att produkten är fri från vissa defekter såsom följer av felaktig hantering av färsk fisk eller förekomst av giftiga ämnen. För detta ändamål finns dock föreskrifter i livsmedelslagstiftningen. Den fiskproducent som genom underlåtenhet att följa de myndighetsföreskrifter som finns för verksamheten, eller på annat sätt varit uppenbart vårdslös, bör om skada inträffar därför kunna ställas till ansvar enligt skadeståndslagens regler.

Att därutöver föreskriva ett strikt ansvar, som dessutom innefattar även säkerhetsrisker som inte ens den främsta vetenskapliga expertisen kan förutse, synes vad gäller fiskprodukter vara alltför långtgående.

Om ett strikt produktansvar ändå införs enligt promemoriaförslaget finner fiskeristyrelsen det dock inte finnas skäl att göra undantag för odlad fisk. Sådan fisk står ju under fortlöpande kontroll av odlaren och kan därför antas utgöra en homogen produkt med kända och väsentligen likartade egenskaper.

Vad beträffar fisk som hämtas ur de vilda bestånden är kontrollmöjligheterna dock sämre. Normalt saknas möjlighet att bedöma vilken påverkan fisken utsatts för i sin levnadsmiljö. Inte heller efter fångsten är kontrollmöjligheterna sådana att en fullständig säkerhet kan garanteras.

I departementspromemorian hävdas att räckvidden av ett undantag från skadeståndsansvar för obearbetade naturprodukter skulle bli starkt begränsad. Detta dels av att det strikta ansvaret endast avser produkter som tillhandahålls som ett led i en näringsverksamhet och dels av att kravet på vad som är att anse som en bearbetad produkt antas bli lågt ställda men ändå, genom svåra gränsdragningsproblem, resultera i ett ökat antal tvister. Som ett exempel på gränsfall anges rensad fisk. En regel som är så oklar att den ger upphov till sådana problem anses om möjligt böra undvikas. Dessutom framhålls i promemorian som en ytterligare begränsande faktor att det sätt på vilket naturprodukter brukar säljas medför att det i praktiken kan vara omöjligt att finna en ansvarig producent.

Fiskeristyrelsen finner dock att det, trots dessa tungt vägande skäl, bör övervägas om inte ett undantag skall göras för obearbetade naturprodukter i enlighet med EGDirektivets grundversion. I vart fall bör undantag föreskrivas vad gäller vild fisk som säljs i obearbetat skick. Detta skulle innebära att en anpassning sker till vad majoriteten av de EGländer som redan beslutat om produktskadelagar har beslutat. Dessutom anser fiskeristyrelsen att det borde finnas ett visst intresse av att låta domstolspraxis lösa de gränsdragningsproblem som angetts. Att antalet processer blir stort omedelbart efter det att en ny lagstiftning trätt i kraft men minskar sedan vägledande rättsfall erhållits torde väl inte vara ovanligt. Därutöver kan väl antas att, även om något undantag inte görs, en del tolkningsfrågor uppkommer i samband med den nya lagstiftningen vilka får överlåtas till praxis att lösa. Exempelvis kan väl delade meningar om vad som är att hänföra till systemskador förväntas uppkomma.

Statens mät- och provstyrelse

Ett av de viktigare målen med produktskadelagen är att förmå tillverkare, importörer, marknadsförare och tillhandahållare att inna produkten sätts i omlopp säkerställa att den inte orsakar skada.

Ofta används samma typ av produkt inom arbetslivet och på fritid. Inte sällan överförs produkter som använts inom arbetslivet, efter avskrivning eller efter byte till nyare modeller, till privatsektorn och användes vid hobby- eller fritidsaktiviteter.

Det är viktigt att tillverkare m.fl. inte indirekt uppmanas eller ges utrymme att vidta mindre omfattande säkerhetsåtgärder när produkten skall användas på fritid än om den skall användas yrkesmässigt.

Den skadelidande måste ges samma möjlighet att påtala produktbristen oavsett om han skadats i arbetet eller på fritiden.

MPR föreslår därför med hänsyn härtill och till nödvändigheten av en närmare anpassning till EG:s produktansvarsdirektiv att en omprövning av begränsningarna i § 2 sker.

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet

Undantaget för arbetsskador

Enligt förslaget 2 § skall lagen inte gälla arbetsskada som omfattas av kollektivavtalsgrundad försäkring. Detta undantag innebär att lagen inte kommer att täcka skador i den mån dessa ersätts av trygghetsförsäkringen (TFA).

Enligt villkoren för denna försäkring gäller att den anställde inte får föra skadeståndstalan mot juridisk person som har tecknat trygghetsförsäkringen med anledning av personskada som utgör arbetsskada. Inte heller tillåts han föra talan mot arbetsgivare, anställd eller annan som omfattas av försäkringen. Villkoren föreskriver också att återkrav (regress) från TFA mot något av nu angivna subjekt endast är tillåtet om skadan har vållats uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet eller om den som orsakat skadan varit påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel. Försäkringsvillkoren är som kollektivavtal bindande.

I den öppna marknad som EG innebär och som lagförslaget utgör en orientering mot, kan den begränsning av den skadelidandes rättigheter som det här är fråga om ifrågasättas. Genom att lagförslaget ej tillåter den skadelidande föra skadeståndstalan beträffande skada som omfattas av TFA kommer den ordning som nu gäller i Sverige på detta område att permanentas.

Nämnden finner en sådan utveckling diskutabel (jfr arbetsdomstolens dom 1988 nr 137).

De skäl som anförs i promemorian till stöd för undantaget är ej övertygande. Departementet framhåller, att den reparativa funktionen hos den ersättning som utgår från TFA är uppfylld "väl så bra" som skadestånd enligt den föreslagna lagen på arbetsskadornas område. Från den skadelidandes synpunkt skulle det "snarast vara en försämring", om denna lag skulle träda i stället för TFA såvitt avser arbetsskador (s. 84). Bakom detta resonemang ligger förutom den snabbare handläggningen av ärendena hos TFA att ersättningen från TFA är något generösare än vad som följer av de allmänna skadeståndsrättsliga regler och grundsatser vilka eljest i princip tillämpas (jfr a.st.).

Departementets resonemang i denna fråga föranleder ett par påpekan- den från nämndens sida. Det första gäller storleken av ersättningen från TFA, det andra spörsmålet om den skadelidandes frihet att välja mellan att begära ersättning från TFA och att kräva skadestånd.

Överkompensation står ej i överensstämmelse med den grundläggande skadeståndsrättsliga principen att den skadelidande skall försättas i samma läge som han befann sig i före skadan. I den mån ersättningen har denna karaktär på ett enda område strider den också mot ambitionen att behandla alla skadelidande på samma sätt i skadeståndshänseende. Att

lägga överkompensation som grund för att vägra skadelidande rätten att utnyttja förmånen av ett strikt produktansvar är inte tillfredsställande.

Till detta skall läggas att småskador endast ersätts i begränsad utsträckning ur TFA (jfr s. 84). Accepteras principen att även småskador skall ersättas enligt den föreslagna lagen, uppkommer på denna punkt en orättvisa för den som tillfogats arbetsskada; han kan varken erhålla ersättning från TFA eller skadestånd enligt den föreslagna produktansvarslagen.

När det gäller den skadelidandes valfrihet anförts i promemorian att produktskadelagens tillämpning på arbetsskador skulle medföra att förutsättningarna för TFA kan "komma att rubbas i sådan grad att hela försäkringssystemets existens hotas" (s. 85-86). Varför och på vilket sätt detta skulle ske redovisas dock ej närmare. Såväl patient- som läkemedelsförsäkringarnas ersättningsanordningar av i viss mån samma karaktär har ansetts kunna överleva, trots att lagen skall vara tillämplig även på patient- och läkemedelsskador. Om TFA ej skulle kunna klara av konkurrensen från ett skadeståndssystem, verksamt vid sidan av, måste det tyda på något inneboende fel i försäkringen. Trafikförsäkringen fungerar utmärkt trots att lagen har bibehållit den skadelidande vid rätten att begära skadestånd i stället för trafikskadeersättning. Också patient- och läkemedelsförsäkringarna har lyckats tjäna sina syften, trots att de som tillfogats patient- och läkemedelsskador beretts möjlighet att i stället för ersättning från försäkringarna begära skadestånd. Rätten till skadestånd tjänar i dessa fall i själva verket som en påtryckning på försäkringarna; om de ej fungerar tvingas den skadelidande utnyttja skadeståndsreglerna med allt vad detta kan innebära av obehag för försäkringsgivaren, ej minst med tanke på den offentlighet som en process medför. Anledning saknas till antagande att den föreslagna produktskadelagen inte också vid arbetsskador skulle kunna fungera på detta sätt. Nämnden avstyrker därför det undantag för arbetsskador som upptagits i förslagets 2 §.

Elektricitet

Under begreppet produkt inkluderar EGdirektivet uttryckligen elektricitet (art.2). Lagförslaget har dock inte denna räckvidd. Med produkt avses enligt detsamma lös sak (1 § 3 st.) och elektricitet räknas inte som lös sak (s. 64). Att den föreslagna lagen inte omfattar elektricitet motiveras med att de situationer "lagstiftningen tar sikte på är av annat slag och föranleder andra överväganden än sådana fall där elektricitet som sådan orsakar skada" (s. 65). Skador orsakade av elektrisk ström från elektriska anläggningar kommer enligt promemorian att med den föreslagna lösningen "regleras i första hand av lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar" (s.65).

Nämnden, som fäster uppmärksamheten vid att nämnda lag innehåller begränsningar av ansvaret vilka saknar motsvarighet i den föreslagna produktskadelagen, har svårt att förstå varför EGdirektivet just när det gäller elektricitet skulle innehålla en otillfredsställande reglering. Även i Västtyskland har lagstiftaren infört ett strikt ansvar för skada, orsakad av

anläggning som leder eller avger elektricitet. Detta har inte hindrat landet från att i enlighet med EGDirektivet låta sin produktansvarslagstiftning omfatta även skada orsakad av elektricitet.

Statens Järnvägar

Förslaget enligt promemorian

Produktskadelagen skall enligt förslaget inte gälla skador som omfattas av vissa i lagen uppräknade regelverk. Till skillnad från betänkandet av produktansvarskommittén (SOU 1979:79) ingår inte skador inom transportområdet i den uppräknningen. Skälet till detta anges huvudsakligen vara, att de skadelidande eljest riskerar att gå miste om det utvidgade skydd den nya lagen är avsedd att ge även på det området.

SJ

Skall produktskadelagen vara tillämplig även på områden där skadeståndsrättsliga specialregleringar redan finns, krävs förtydliganden i visst avseende.

Som förslaget ger uttryck för avgränsas tillämpningsområdet naturligt genom den innebörd begreppet produkt ges. I här berört avseende torde inte den frågan vålla några större problem.

Däremot är inte förslaget tydligt vad gäller ansvarssubjektens anknytning till tillämpningsområdet. Väl kan det vara så, att en skada som uppkommer exempelvis i följd av järnvägs drift också är att anse som en produktskada. Från den skadelidandes synvinkel är därvid det viktiga, att den skada han lider blir ersatt. Huruvida ersättning betalas med stöd av den ena eller den andra lagstiftningen spelar mindre roll för honom. Från den skadeståndsskyldiges synvinkel är däremot inte val av lagstiftning egalt. Detta beror helt enkelt på, att de olika lagstiftningarna har olika ansvarssubjekt järnvägen respektive den som produktskadelagen pekar ut.

När det nu föreslås att produktskadelagen skall vara tillämplig även på skador inom transportområdet är det därför viktigt att klargöra, att ansvarssubjekten inte är desamma. Kräver den skadelidande ersättning med stöd av exempelvis järnvägstrafiklagen, skall järnvägen ersätta skadan. Åberopas däremot produktskadelagen är ansvaret att söka på annat håll. Det är av största vikt att detta kommer till uttryck i förarbetena till lagen. Eljest riskerar förslaget uppfattas så, att järnvägen, jämväl enligt produktskadelagen, skall bära det slutliga ansvaret för en produktskada som uppstår vid järnvägsdriften.

Landsorganisationen i Sverige (LO)

Förslaget behandlar ett område som framstår som angeläget att lagreglera. Detta alldeles särskilt om en harmonisering till den gemensamma marknaden kommer att genomföras fullt ut.

Den inriktning på kontroll av produkters säkerhet som förutsätts vara grundläggande, tillverkardeklaration, dvs. tillverkarens egen försäkran om att produkten/varan uppfyller gällande standards eller säkerhetsregler,

nödvändiggör möjligheter för dem som drabbats av icke fullgoda produkter att bli kompenserade för den skada de vållats.

Den föreslagna lagstiftningens effekter i preventivt syfte är också viktiga att ta med vid bedömningen av lagstiftningsbehovet på området.

Risken att som producent/importör drabbas av ersättningskrav kan bli en väsentlig påtryckning att tillhandahålla så säkra produkter som överhuvudtaget är möjligt.

Därför kan det föreslagna undantaget i fråga om ersättning vid arbets-skada som omfattas av kollektivavtalsförsäkring inte utan korrigeringar accepteras.

Om kompensation för skada orsakad av produkt ej drabbar tillverkaren eller importören, bortfaller det incitament som dessa bör ha för att på marknaden föra ut säkra produkter.

LO vill i detta avseende också hänvisa till den argumentation som anförts i yttrande från Svenska Metallindustriarbetareförbundet. I detta hänvisas till yttrande från Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala Universitet, som påpekar att undantag för skador som omfattas av frivilliga försäkringar kan leda till socialt otillfredsställande konsekvenser i enskilda fall.

Metall anför vidare att det i nuvarande försäkringssystemet inte finns några regler som återför ansvaret på den som kunnat minska risken.

Det finns ingen anledning att tumma på rätten för den skadade att få ersättning. Dock måste det finnas möjligheter att utkräva ersättning för den skada som en bristfällig produkt har vållat.

Som ovan anförts är det viktigt och har dessutom anförts som ett av syftena med lagen, att ansvarskraven skall utgöra en påtryckning på tillverkare och importörer att till marknaden tillhandahålla säkra produkter.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)

I förslaget har undantag från lagens tillämpningsområden gjorts för skada som omfattas av atomansvarighetslagen, skada som omfattas av trafikskadelagen eller lagen om motortävlingsförsäkring och arbetsskada som omfattas av kollektivavtalsgrundad försäkring.

Dessa skadefall anses av utredningen vara tillgodosedda genom special-lagstiftning.

När det gäller arbetsskador motiveras undantaget av att personskador i arbetslivet ersätts genom socialförsäkringen, dvs. arbetsskadeförsäkringen i kombination med den allmänna försäkringen. Arbetsskadeförsäkringen kompletteras av ett särskilt ersättningssystem, trygghetsförsäkringen vid arbetsskada. Försäkringen grundar sig på kollektivavtal mellan parterna på den privata arbetsmarknaden. De offentliganställda har ett motsva-rande ersättningssystem. Genom trygghetsförsäkringen erhåller den skadelidande skillnaden mellan ersättning som beräknats enligt skade-ståndsrättsliga normer och den ersättning som utges från arbetsskadeför-säkringen. Arbetstagare erhåller ersättningen oavsett vållande.

Trygghetsförsäkringen innebär flera fördelar för den anställda. En anställd kan dock inte enligt försäkringsvillkoren föra skadeståndstalan

mot arbetsgivaren med anledning av en personskada som utgör arbets-skada. Enligt utredningen är det därför ytterst sällan som en skadestånd-stalan kan föras mot en arbetsgivare som enligt skadeståndsreglerna ansvarar för en skada som tillfogats en anställd. Om produktskadelagen skulle bli tillämplig på arbetsskador skulle det innebära att detta försäkringsvillkor inte skulle kunna upprätthållas. Det är alltså för att inte rubba försäkringssystemet, vilket fungerar bra enligt utredningen, som man valt att undanta arbetsskador från lagens tillämpningsområde.

TCO anser att resonemanget att försäkringssystemet inte bör rubbas är riktigt och att undantaget av denna anledning kan anses berättigat. Emellertid har lagtexten utformats på ett sådant sätt att varje kollektivav-tal om försäkring avseende arbetsskada som träffats mellan arbetsmarkna-dens parter gör att lagens undantagsregel blir tillämplig. Det uppställs på detta sätt inget kvalitetskriterium på de försäkringar som kan leda till att lagen inte tillämpas. TCO anser att det bör markeras, att för att undantaget avseende arbetsskador skall vara tillämpligt, den kollektivav-talsgrundade försäkringen inte får innebära att den skadelidande erhåller ett sämre skydd än t.ex. trygghetsförsäkringen ger.

Vissa organisationer inom näringslivet

I fråga om förslagets undantag för arbetsskador menar organisationerna att försäkringssystemets fördelar inte är så stora att de motiverar en avvikelse från EG:s motsvarande regler. Beträffande skador orsakade av läkemedel vill vi hänvisa till Läkemedelsförsäkringsföreningens yttrande.

Svenska Arbetsgivareföreningen

I vårt yttrande över rubricerade förslag har vi bl a avstyrkt att ar-betsskador som omfattas av kollektivavtalsgrundad försäkring skall undantas från lagens tillämpningsområde. Sedan vi tagit del av Arbetar-skyddsstyrelsens yttrande i samma ärende vill vi härmed meddela att vi i princip instämmer i de argument som där framförs mot nämnda undantag. Vi vill på detta sätt understryka vikten av en fullständig anpassning till motsvarande regler inom EG.

Grossistförbundet Svensk Handel

Vi har tagit del av Arbetarskyddsstyrelsens yttrande över förslaget till Produktskadelag.

Vi vill för vår del instämma i de synpunkter Arbetarskyddsstyrelsen har redovisat för att arbetsskador inte skall undantas från den föreslagna lagens tillämpningsområde. I sammanhanget vill vi betona att vi därvid fäster särskild vikt vid vad Arbetarskyddsstyrelsen anför i 5 st sid 4, som antyder möjligheter till harmonisering med EG vad gäller provning.

Vi hänvisar därvid till den skrivelse till Utrikesdepartementets handels-avdelning den 14 februari 1990, där Grossistförbundet Svensk Handel betonat vikten av att en sådan harmonisering åstadkommes.

Produktbegreppet

I betänkandet föreslås att begreppet "produkt" bör kompletteras med en föreskrift om att lagen skall tillämpas även på skador genom produkter som har infogats i annan lös eller fast egendom.

Såvitt gäller fast egendom har Byggmateriälgruppen inte funnit att de motiv som anförts är sådana att en avvikelse från i dag gällande praxis bör ske. Sådana skador brukar sammanfattas i begreppet "ingrediensskador" och regleras enligt praxis genom köplagens bestämmelser dvs. normalt med tillämpning av förekommande allmänna leveransbestämmelser och i sista hand enligt gällande entreprenadbestämmelser, se bilaga 2 vilken ingår som bilaga till DS 1990:14 och som ger en bild över ansvarsrelationer i byggprocessen.

Begreppet "byggmateriälprodukter" är ett sammanfattande begrepp som i sin tur omfattar helt artskilda produkter. När beteckningen byggmateriälprodukter används menas i praktiken uteslutande fysiska föremål. I dessa föremål utgörs insatsvarorna av olika materiäl men också av olika mindre beståndsdelar av kemisk eller annan natur. Det ter sig därför inte rimligt att en tillverkare av en beståndsdel till en lös sak, som infogas i en byggnad, skall ha ett längre gående ansvar än vad som gäller enligt entreprenadrättsliga regler. För det entreprenadrättsliga ansvaret gäller i dag AB 72 eller motsvarande. F.n. pågår ett arbete för revidering av dessa bestämmelser. Olika förslag till ansvarsregler finns men samtliga torde komma att inrymma ett förlängt och utvidgat ansvar. Bland de diskuterade förslagen föreslås exempelvis ansvarstiden till 5 år ("strikt" ansvar) eller 10 år (vållande). I förslaget till lag om entreprenadgaranti enligt Ds 1990:14 gäller att ansvarstiden är begränsad till 10 år. I den mån som garantin utnyttjats skall garantigivaren eller annan som utbetalt ersättning enligt garantin kunna resa regresskrav mot part som vållat skadan. Till detta kommer att ansvaret är begränsat till väsentliga fel. En översyn av AB 72 kommer i sin tur att föranleda en liknande revidering av ABM 75. Härigenom kommer ett fungerande och tillfredsställande entreprenad- och byggmateriälrättsligt system anpassat till dagens behov och krav att kunna utvecklas.

Enligt Byggmateriälgruppen saknas därför anledning att byggmateriälindustrin, som en följd av förslaget till produktskadlagen, skall påföras ett mera omfattande ansvar, såväl i sak som i tid, än vad som gäller enligt entreprenadräkten i dessa delar.

Konsekvensen blir annars att entreprenören, som inte omfattas av ansvaret enligt produktskadlagen, men som, i synnerhet vid totalentreprenad, har det totala ansvaret för en byggnad blir fri från ansvar efter en betydligt kortare ansvarstid - i aktuellt förslag (DS 1990:14) är exempelvis ansvarstiden maximalt 10 år vid vållande samtidigt som byggmateriältillverkaren har en yttersta preskriptions(ansvars)tid om 25 år.

Entreprenören har den sammanfattande kunskapen om den byggnad som han skall uppföra. Han väljer konstruktionslösning, byggnadsteknik, byggnadssätt, materiäl etc. ofta på basis av ett fast pris. Detta betyder att entreprenörens val av exempelvis byggmateriäl har ett uttalat samband

med priset. Materialleverantören å sin sida säljer ofta genom återförsäljare. Han vet sålunda i regel ej under vilka förutsättningar materialet användes. Vidare är materialleverantören inte med vid uppförandet av en byggnad eller deltagar i slut- och garantibesiktningarna. Till detta kommer bevisbördeproblematiken enligt föreliggande förslag att jämföras med de bevisregler som idag gäller enligt entreprenadrätten.

Byggmateriälgruppen anser sålunda att begreppet "produkt" ej skall omfatta lös egendom som infogas i fast egendom.

Sveriges Köpmannaförbund

Frågan om okända aktörer i tidigare led anknyter till frågan om lagen också skall omfatta obearbetade produkter från djur eller växtvärlden. EG:s direktiv om produktskadelag omfattar varje lös sak med undantag av lantbruksråvaror- och jaktprodukter. Av de sex länder som hittills genomfört lagstiftning enligt direktivet har endast Luxemburg begagnat sig av möjligheten att låta obearbetade lantbruks- och jaktprodukter omfattas av det strikta ansvaret. Köpmannaförbundet anser inte att Sverige på denna punkt skall avvika från majoriteten av EGländerna. Med den föreslagna lagregeln följer att detaljisten kan bli ansvarig för defekta färska varor som fisk och grönsaker trots att han inte kunnat utöva inflytande över produktens beskaffenhet. Förbundet avstyrker att obearbetade lantbruks och jaktprodukter omfattas av det strikta ansvaret.

Lantbrukarnas Riksförbund

Mot bakgrund av vad promemorian säger (sid 62) om att strävan mot en västeuropeisk integration är ett av motiven till lagstiftning om produktansvar, är det förvånansvärt att förslaget inte har följt EGDirektivet i de avseenden som gäller produkter från lantbruk och jakt (naturprodukter). Såvitt framkommit är det av EG:s medlemsländer endast Luxemburg som följt den svenska linjen att inkludera naturprodukter. I beaktande av att behovet av produktskadelagstiftning är hänförlig till utvecklingen i det industriella samhället är det förvånansvärt att naturprodukter inkluderas i lagförslaget.

Naturprodukter kan typiskt sett inte anses vara hänförliga till de produkter som bör vara innefattade i produktskadelagens tillämpningsområde. Naturprodukter avviker typiskt sett från vad som avses regleras i lagförslaget. Så länge det funnits en mänsklig civilisation har naturprodukter varit en del därav varför det faller sig onaturligt att på detta sätt reglera naturprodukter i enlighet med de särskilda risker som hör samman med det industriella samhället. Erfarenhetsmässigt har inte heller naturprodukter visat sig ha annat behov än vad som kan anses täckas av redan gällande rättsbestämmelser.

Förslaget i den del som avser naturprodukter blir inte mindre betänkligt av att det kommer att avvika från vad som blir gällande rätt inom EGländerna, fränsett Luxemburg. En uttalad mening från statsmakten att åstadkomma en lagharmonisering mellan Sverige och EGländerna bör

genomföras så att svenska lantbruksprodukter inte tvingas bära ett ansvar, som dels typiskt sett avviker från vad som bör ligga på naturprodukter, dels ger svenskt lantbruk svårigheter på exportmarknaden som inte motsvaras av ett lagstiftningskrav i de länder vi exporterar till.

LRF vill således å det starkaste invända mot att förslaget inte följer EGDirektivet vad gäller naturprodukter. Detta innebär att förslagens 2 § bör ges en punkt 4 avseende naturprodukter med innebörd att dessa produkter exkluderas från lagens tillämpningsområde.

Sveriges Livsmedelshandlareförbund

Vi vill också särskilt understryka det orimliga i att låta obearbetade lantbruks- och jaktprodukter omfattas av det strikta ansvaret där producent/tillverkare oftast inte går att spåra. Förslaget leder till att den enskilde detaljisten kan bli ansvarig för defekter som är fullkomligt omöjliga att upptäcka och som han eller hon inte haft minta chans att påverka. Även på denna punkt har dessutom Sverige ansett sig behöva gå längre än EG:s direktiv.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet m.fl.

Inget undantag för obearbetade jordbruksprodukter

I EG-direktivet är detta frivilligt. Vi tror att det kan bli svårigheter med bevisbördan. Sett ur den lokala handelns perspektiv kan dessa produkter komma från flera leverantörer och det kan vara mycket svårt att i efterhand konstatera vilken "potatis" som varit förgiftad och varifrån den kommer. Det kan leda till en undersökningsplikt inom handeln som kan ha strukturella effekter.

Resonemanget om gränsdragningsproblem är givetvis berättigat, men mot detta måste ställas att handeln för att skydda sig mot skadeståndskrav måste försäkra sig eller bara köpa från leverantörer med kvalitetskontroll, garantiintyg eller liknande.

Sveriges Hotell- och Restaurangförbund

Som påpekats i betänkandet har Högsta domstolen i ett mål funnit att den som hanterar livsmedel har ett strikt ansvar för personskada. Att på detta sätt skärpa produktansvaret kan ses som en naturlig utveckling av rättstillämpningen. Gästen bör ha ett fullgott skydd så som ett strikt ansvar medför.

Svårigheter kommer dock att uppstå för restauratören vid regresstalan i vissa fall. Utredningen pekar på jordbrukarfallen med blandade leveranser. Att i efterhand fastställa var skadan uppstod, och vem som slutligen skall bära ansvaret kan ge komplicerade bevisituationer, till förfång för den som haft strikt ansvar gentemot gästen.

På sid. 277 i betänkandet nämns ett restaurangfall som avser bearbetning av produkter.

Skillnaden mellan att i microvågsugn värma en skadlig fryst maträtt efter anvisningar från leverantören och att steka denna maträtt som färsk

produkt måste vara hårfin. I det första fallet är det inte fråga om en av restaurangen bearbetad produkt, medan i det senare kan bearbetning anses ha skett. Vissa gränsdragningsproblem mellan bearbetad eller ej bearbetad produkt måste komma att uppstå inte bara inom vårt område.

Av utredningens förslag drar vi slutsatsen att en restaurang har strikt ansvar då en gäst t.ex. skadar sina tänder på grund av hagelskott i viltkött. Hagel kan normalt inte upptäckas vid beredning av köttet. Kan rester av hagel anses vara en förutsebar möjlig ingrediens i vissa viltslag eller skall restaurangen åläggas ett upplysningsansvar? Kan då en upplysningskyldighet skydda restaurangen från ett strikt ansvar om skada ändå inträffar.

Detta problem bör klargöras.

Arbetsskadereglerna

Vad avser skillnaderna i ersättningsreglerna för arbetsskada kan förståelse hysas för att bevara den svenska modellen. Dessa regler ger ett fullgott, säkert och enkelt skydd för de anställda. Det har påpekats i förslaget att de nu gällande arbetsskadereglerna är förmånligare än vad som skulle bli fallet om produktskadelagen skulle komma att tillämpas.

Likväl borde även här en anpassning till internationella regler övervägas, eller i vart fall eftersträvas, utan att för den skull minska de anställdas skydd. Kostnaderna för arbetsskador har i Sverige blivit mycket omfattande. Varje försök att nå mindre kostsamma alternativ borde övervägas. Det faktum att försäkringsbolagen inte har full regressrätt mot tillverkare av skadliga produkter leder till att de inte behöver ta det fulla ansvaret. Även typgodkännande av produkter innebär en försvagning av skadeståndsansvaret och därmed intresset att förbättra produkterna utöver vad som krävs vid en produktkontroll.

LKD Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning

Programvarans relation till produktskadelagen

I kapitel 4 Specialmotivering, sid. 242, behandlas programvarans roll. Inledningsvis påpekas att ett program inte omfattas av produktskadelagens produktbegrepp och att ett program i sig inte kan orsaka en produktskada i lagens mening. Däremot är en leverantör av en programstyrd produkt skadeståndsansvarig även om skadan orsakats av programmet.

Därefter konstaterar utredarna, i uppenbar strid med resonemanget ovan, att produktansvar kan bli aktuellt under vissa förutsättningar, nämligen om programmet är lagrat på en skiva, är avsett för datorer med breda användningsområden, är industriellt framställt, ibland av världsomspännande företag.

Om alla eller flera av dessa kriterier är uppfyllda, förefaller utredarna mena att tillverkaren av mediet som programmet lagrats på ska bära ansvaret för det program som är lagrat på skivan, under förutsättning att skadan kan härledas till brister i mediet.

Detta är inte en rimlig lösning. Tillverkaren har inte möjlighet att bedöma vad slags program som kan komma att lagras på mediet. Media bör i stället närmast uppfattas som ett slags förpackning, inte som en

programstyrd produkt. För detta talar även mediets låga värde i förhållande till den programvara som är lagrad på mediet. Ett företag som tillverkar och säljer tomma disketter kan inte rimligen ta ansvar för vad programvaruleverantören sedan lagrar på disketten.

Det är inte heller lämpligt att lägga ansvaret på en datortillverkare för de fel som orsakats av program som styr datorn i de fall då tillverkaren av datorn saknar möjlighet att kontrollera vilka program som inläses i datorn och vilka funktioner datorn utför.

Vi har vidare svårt att inse varför programmets spridning, industriella framställning och tillverkarens verksamhet i andra länder ska ha betydelse vid bedömningen av om en produkt vållat skada enligt denna lag eller ej.

Vi anser inte att det är möjligt att ta ställning till för- och nackdelar av att införa produktansvar för en typ av immateriellt verk, programvara efter det summariska resonemanget i utredningen. Det krävs en mer utförlig analys av vad programvaran bör anses vara i lagens mening, speciellt vad gäller gränsdragningen mot annan information som är lagrad på skivminnen och andra instruktioner som styr olika produkter.

Elektricitet

I EGdirektivet omfattar produktansvaret även elektricitet. Av vilka skäl undantas detta i det svenska förslaget Hänvisning görs till ellagen och att elektricitet inte är någon "lös sak", men någon utförligare förklaring ges ej till avvikelserna.

Sveriges Marknadsförbund

Omfattning

Produktskadelagen i förslaget omfattar ej arbetsskador som intäckts av kollektivförsäkring. På sikt vore det rimligt om kostnaden för denna typ av skador hamnade direkt på de företag i vars regi de orsakats. Lika väl som miljöförstöring skall räknas in i företagets kostnader, bör kostnaden för förstörda ryggar etc. göra det.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund

2 §

Vad först gäller undantaget för arbetsskada i p 3 avses arbetsskador som drabbar anställda. Utan närmare motivering sägs att undantaget inte omfattar skador som drabbar t.ex. skogsbrukare som omfattas av trygghetsförsäkring (s. 252). Försäkringar av sistnämnda slag överensstämmer i allt väsentligt med motsvarande försäkring för anställda och även skador som omfattas av aktuella försäkringar kan enligt riksförbundets mening undantas i lagen. Således skulle förslagsvis även undantas sådan försäkring för grupper av näringsidkare som i fråga om utformning och funktion kan jämföras med kollektivavtalsgrundad försäkring (jfr försäkringsrättskommitténs förslag till personförsäkringslag och skadeförsäkringslag, SOU 1986:56 resp. SOU 1989:88). Vad som närmare avses med kollektivavtalsgrundad försäkring framgår inte av lagförslaget. Begreppet förekommer i 10 kap. i nyssnämnda två lagförslag och det bör anges om det är denna kommittés definition eller något annat som avses.

Riksförbundet motsätter sig inte att något särskilt undantag inte görs för patientskadeförsäkringen. Däremot bör lagen inte omfatta läkemedelsförsäkringen. Den närmare grunden för detta framgår av det remissyttrande som avges av Konsortiet för Läkemedelsskador. Riksförbundet vill endast understryka att produktskadelagen inte passar på läkemedelsskador och att läkemedelsförsäkringen kan anses ge de skadelidande ett fullgott skydd. Den omständigheten att skadeståndslagen i dag är tillämplig på läkemedelsskador motiverar inte att också en speciallagstiftning inom produktansvarsområdet skall kunna åberopas.

Folksam

Särskilda undantag

Patient och läkemedelsförsäkringarna bör kunna undantas från lagens tillämpningsområde.

Det ifrågasätts om trafikskador bör undantas från produktskadelagens tillämpningsområde.

Nuvarande ersättningsanordningar särskilt vid personskada bygger antingen på lagbunden skadeståndsrätt eller på ersättningssystem som vilar på skadeståndsrättsliga principer, s.k. särordningar. Alltsedan personskaderätten reformerades i mitten av 1970-talet har särordningar byggts ut vid sidan av den lagreglerade skadeståndsrätten. Förslaget till produktskadelag utgör ett nytt led i denna utvecklingskedja.

Den nu antydda utvecklingen medför problem såvitt gäller avgränsningen mellan olika system och möjligheter att använda skadeståndsrätten parallellt med särordningarna. Dessa frågor är utomordentligt viktiga för det samlade ersättningssystemets rationalitet och funktion.

I huvudsak erbjuder sig två metoder. Den ena är att låta ersättningssystemen fungera bredvid varandra, parallellmetoden. Den andra är att dra fasta gränser och utesluta andra ersättningskrav än de som hör till den ifrågavarande särordningen, exklusivmetoden. I förslaget till produktskadelag 2 § har man i motsats till Produktansvarskommitténs förslag från 1979 valt en kompromiss mellan dessa metoder så att krav enligt produktskadelagen inte skall kunna föras när det gäller arbetsskador inom det kollektivavtalsreglerade området, trafikskador och atomskador. Däremot är parallellkrav möjliga när det t.ex. gäller läkemedelsskador, patientskador och andra transportskador än trafikskador.

Parallellmetoden har fördelen att det blir lätt att hitta en ersättningsordning för varje krav. Genom regresser kan skadan eventuellt återföras på rätt kostnadsbärare. Nackdelen är de höga transaktionskostnader som uppkommer vid krav mot flera system och regresser mellan dessa.

Exklusivmetoden innebär motsättningsvis att transaktionskostnader på grund av dubbelkrav undviks. Man riskerar dock att socialt ömmande fall inte får full ersättning. Den sistnämnda synpunkten torde dock kunna tillgodoses genom en sorgfällig gränsdragning mellan de olika systemen. Ett exklusivsystem kan vidare komma att fungera diskriminerande om ersättningens höjd varierar mellan olika närliggande system eller om de processuella rättssäkerhetsgarantierna är olika i olika ersättningsanord-

ningar. Slutligen kan ett exklusivsystem medföra att kostnadsfördelningen kan förryckas så att andra än de som bäst kan förebygga en risk får bära skadekostnaderna.

Efter övervägande av för- och nackdelar med de olika metoderna finner vi exklusivmetoden vara den som på sikt bäst främjar konsumentnyttan. Den sänker transaktionskostnaderna i hela ersättningssystemet och maximerar därmed det tillgängliga utrymmet för ersättning. Den ståndpunkten skulle medföra att ytterligare undantag skulle behöva intas i 2 §, nämligen för läkemedels- och patientskada samt för vissa transport-skador.

Beträffande de enskilda särordningarna noteras följande.

Vad gäller arbetsskadorna har dessa en prioriterad ställning genom lagen om arbetsskadeförsäkring. Därutöver gäller TFA. En anställd får inte föra skadeståndstalan mot arbetsgivare som omfattas av TFA. Ersättningens storlek kan avvika från skadeståndsrätten, positivt såväl som negativt. Av praktiska skäl kan här krav enligt produktskadelagen böra uteslutas om man accepterar skillnaderna i ersättningsnivå.

I fråga om trafikskador kan både trafikskadelagens och skadeståndslagens regler åberopas, något som har kritiserats i litteraturen. Ersättningsnivån och de processuella möjligheterna är lika i dessa bägge system, liksom på produktskadeområdet. Mot att undanta produktskadelagen från tillämpning här talar starkt, att bilproducenterna, som genom produkt-säkerhetsinsatser kan förhindra trafikskador, i så fall helt befrias från kostnadsansvar för dessa.

Läkemedelsskadorna och patientskadorna borde kunna undantas från produktskadelagens tillämpningsområde. Det kan diskuteras om detta bör förutsätta att ersättningsnivåerna harmoniseras med allmän skadeståndsrätt och med de processuella möjligheter som andra försäkringar erbjuder.

Beträffande transportskador i övrigt är än mera ingripande harmoniseringsåtgärder nödvändiga för en full tillämpning av exklusivmetoden.

Konsortiet för läkemedelsförsäkring

Inledning

Konsortiet har bara kommenterat lagförslaget ur läkemedelsförsäkringens synvinkel varför endast de bestämmelser berörs som vi anser vara relevanta ur läkemedelsförsäkringens perspektiv.

Konsortiets åsikt är att läkemedels speciella karaktär och egenskaper gör att de bör särbehandlas i produktansvarshänseende. Produktansvarskommittén föreslog därför av samma skäl år 1976 i betänkandet "Produktansvar 1 Ersättning för läkemedelsskada" en särskild lagstiftning för just läkemedel. I remissbehandlingen av betänkandet framkom starka skäl för att i stället för lagstiftning inom läkemedelsområdet välja en frivillig försäkringslösning. Det beslutades att en kollektiv läkemedelsförsäkring skulle omfatta alla preparat på den svenska marknaden. Den infördes den 1 juli 1978.

I det senare betänkandet "Produktansvar II" undantogs följdriktigt läkemedel.

Läkemedelsförsäkringen har fungerat utomordentligt väl under de snart tolv år som den varit i kraft.

I promemorian "Produktskadelag" föreslås utan någon närmare analys av konsekvenserna att produktskadelagen även skall omfatta läkemedel.

Om läkemedel omfattas av produktskadelagen kommer detta att komplicera och fördyra administrationen av läkemedelsskador utan att några reella fördelar vinnas för den skadelidande.

I stället kan försäkringens i jämförelse med produktskadelagens generösa omfattning komma att ifrågasättas.

De främsta skälen som talar emot att läkemedelsskador omfattas av produktskadelagen är följande

defektbegreppet passar ej in på läkemedelsbiverkningar, utebliven effekt vid läkemedelsanvändning innebär inte att läkemedlet är defekt,

produktskadelagens bestämmelser om instruktionsfel passar ej in på läkemedelsbiverkningsinformation,

de föreslagna jämningsreglerna, är inte anpassade till ersättning vid läkemedelsskada,

småskador kommer att innefattas men normalt ej leda till ersättning då huvudparten av skadorna utgör systemskador,

psykiska skador utan samband med fysisk skada bereder utomordentligt svåra sambandsbedömningar.

Ovanstående problemområden kommer sannolikt att leda till en ökad processbenägenhet och ökade administrationskostnader för försäkring, näringsliv och det allmänna utan att konsumentens ställning reellt stärkts.

Följande skäl gör att den frivilliga läkemedelsförsäkringen är att föredra framför en produktskadelagstiftning för läkemedelsskador

läkemedelsförsäkringen omfattar både utvecklingsskador och systemskador,

inom läkemedelsförsäkringen räcker det att samband föreligger med övervägande sannolikhet,

den skadelidande behöver inte påvisa en säkerhetsbrist/defekt, ersättningen vid ideell skada är högre än skadeståndsrättens vid invaliditet,

preskriptionstiden är satt utan yttersta gräns, den skadelidande behöver inte peka ut en specifik ansvarig tillverkare/-importör, i försäkringen behöver enbart sambandet med läkemedelskonsumtion visas,

läkemedelsförsäkringen omfattar även läkemedel under klinisk prövning, dvs. innan produkten satts i omlopp,

Särskilda undantag

Vi föreslår att 2 § utökas med en punkt 4 med följande lydelse:

§ 2

Lagen gäller inte

1. skada som omfattas av atomansvarighetslagen (1968:45),

4. "skada som har orsakats av läkemedel som omfattas av läkemedelsförsäkringen"

Läkemedelsförsäkringsföreningen

Sammanfattning

Läkemedelsförsäkringsföreningen förordar att personskador orsakade av läkemedel för humant bruk undantas från den föreslagna lagens tillämpningsområde och att sådana skador i första hand även fortsättningsvis ersättes under den frivilliga läkemedelsförsäkringen.

Allmänt

Läkemedelsförsäkringen tillkom på frivillig väg 1978 varför det då föreliggande förslaget till lag om ersättning för läkemedelsskada (SOU 1976:23) inte behövde genomföras. Då produktansvarskommittén lade fram sitt förslag till en generell produktansvarslag (SOU 1979:79) var det därför naturligt att undanta läkemedelsskador från den föreslagna lagens tillämpning. Många kritiska röster höjdes mot lagförslaget på ett flertal punkter, dock inte såvitt avsåg det gjorda undantaget för läkemedel, mer än möjligtvis indirekt av Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala. I stället var det så, att flera remissinstanser, bl.a. Svea hovrätt, förordade att möjligheterna att utvidga kretsen av frivilliga ersättningsformer som möjligt alternativ till utvidgad lagstiftning skulle undersökas.

Den frivilliga försäkringen som ersättning för lagstiftning är i ett internationellt perspektiv ett unikt instrument, som vi bör värna om. Instrumentet medverkar till att förhindra uppkomsten av sådana avarter till ersättningspraxis, som kännetecknar kanske framför allt förhållandena i USA. Att förmå en producent i USA att på frivillig väg utge ersättning för en produktskada är, p.g.a. de särskilda förhållanden som där råder, i det närmaste otänkbart. Att inleda rättsligt förfarande är därför den skadelidandes enda reella möjlighet att utfå ersättning. Vad detta innebär i processkostnader och tidsutdräkt är allom bekant. Det torde ligga i allas intresse att undvika att den "amerikanska modellen" får fotfäste i Sverige. Det är härvidlag värt att notera, att skadelidande i Sverige inte någon gång sedan försäkringens tillkomst behövt föra en domstolsprocess för att få tillgodosett ett berättigat krav på ersättning.

Lagstiftningsbehovet avseende läkemedel

Förslaget till produktskadelagen torde ha tre huvudsyften:

1. att förebygga produktskador,
2. att tillförsäkra skadelidanden adekvat ersättning, och
3. att lägga ersättningsansvaret på tillverkaren (importören).

Vad gäller den preventiva effekten kan det konstateras, att utveckling, tillverkning och försäljning av läkemedel i Sverige redan är så kringgärdade av bestämmelser som tar sikte på produktsäkerheten, att något behov av lagen av denna anledning inte kan anses föreligga. Föreningen hänvisar härvidlag bl.a. till prop. 1989/90:99 om ny myndighet för kontroll och tillsyn på läkemedelsområdet m.m.

Vad sedan gäller ersättningen, konstateras på sid. 82 i promemorian att "intresset av att tillförsäkra de skadelidande fullgod ersättning motiverar således inte att produktskadelagen görs tillämplig på etc. läkemedelsförsäkringen". Föreningen delar denna uppfattning.

Slutligen kan konstateras, att också intresset av att hänföra kostnaderna för ersättningarna till dem som bär produktansvaret är tillgodosett genom läkemedelsförsäkringen, eftersom denna bekostas av läkemedelsföretagen. Det noteras att motsvarande inte gäller för de undantagna trafikskadorna.

Det är oklart för föreningen, vilka skäl departementet kan ha haft för att nu föreslå att läkemedel skall inkluderas i lagens tillämpningsområde. I vart fall synes åtgärden inte ha varit föranledd av strävan att uppnå lagens ovan angivna huvudsyften. Några andra hållbara skäl har inte kunnat utläsas ur promemorian.

Läkemedelsförsäkringen

Försäkringsformen är i motsats till lagstiftningen ett mycket flexibelt redskap som lätt låter sig anpassas till samhällsutvecklingen. Försäkringsvillkoren kan snabbt och enkelt justeras för att möta eventuella nya behov. Villkoren för läkemedelsförsäkringen har också under de gångna åren ändrats flera gånger. Ändringarna har varit till förmån för de skadelidande och bl.a. avsett höjda ersättningsnivåer. Föreningen är naturligtvis även fortsättningsvis beredd att ompröva försäkringsvillkoren med hänsyn till utvecklingen på produktansvarets område.

Såsom också konstaterats i promemorian, erbjuder läkemedelsförsäkringen ett mer vidsträckt skydd än vad som kan förväntas bli fallet med en produktskadelag. Bl.a. ersätter försäkringen skador som lagen undantar, t.ex. s.k. systemskador och skador som har samband med vetenskaplig prövning. Vidare är beviskraven väsentligt lägre ställda och ersättningsbepallningen mer generös. Den långa tid som försäkringen har fungerat, har visat att den frivilliga ersättningsformen är mer än ett fullgott alternativ till lagstiftning.

Den frivilliga försäkringen ersatte en föreslagen speciallagstiftning på området. Såväl speciallagstiftning som försäkring har den fördelen, att de har ett begränsat område för sin tillämpning. Det blir därför möjligt att ta hänsyn till speciella omständigheter som kan föreligga inom det avgränsade området och att anpassa speciallagen eller försäkringsbestämmelserna till sådana omständigheter. Inte minst läkemedelsområdet är mycket speciellt i flera avseenden och därför i behov av särreglering. En generell lag däremot, som den föreslagna produktskadelagen, saknar möjligheten till särskild anpassning, vilket ligger i sakens natur.

Också i förhållande till speciallagstiftningen erbjuder den frivilliga försäkringsformen fördelar. Frivilligheten medför att det, vid bedömningen av det enskilda skadefallet, blir lättare att frångå försäkringsvillkorens bokstav till förmån för den skadelidande (ex gratia), än vad som hade varit fallet om en bedömning skall ske utifrån en lagbestämmelse. Rädslan för den prejudicerande effekten skulle vara väsentligt större i det senare fallet. Man kan således vid tillämpningen av försäkringsvillkoren tillåta sig en mer långtgående skälighetsbedömning i det enskilda fallet. Som

exempel på detta kan nämnas, att ersättning också utgått till närstående till den som, genom användande av läkemedel, drabbats av HIV då denne smittat den närstående. Ett sådant resultat skulle vara svårare att uppnå vid tillämpning av den föreslagna lagen.

Det är också viktigt att understryka betydelsen av en effektiv skadereglering. Under den tid läkemedelsförsäkringen har tillämpats har en sådan, effektiv skadereglering utvecklats. Vid försäkringsgivarens skadereglering och läkemedelsskadenämndens bedömningar medverkar personer med specialistkompetens inom områdena för läkemedel och behandling av sjukdomstillstånd, vilket minimerar risken för felbedömningar. Nämnden, som delvis är tillsatt av regeringen, tillgodoser kravet på objektivitet. De lindrigare beviskraven förenklar betydligt för den skadelidande att framställa krav på och utfå ersättning även då oklarhet föreligger. Regleringen är förhållandevis snabb och möjlighet till förskott på ersättning finns, vilket också utnyttjas i flertalet skadefall. Sammantaget är skaderegleringen kostnadseffektiv, säker, objektiv och den borgar för att de ersättningsberättigade inom rimlig tid får en adekvat ersättning. Det behöver knappast sägas, att en skadereglering enligt lagförslaget bestämmelser genom domstolarnas försorg torde vara ett väsentligt sämre alternativ vid betraktande av helheten.

Det är således föreningens övertygelse, att en väl fungerande, frivillig ersättningsform som läkemedelsförsäkringen bäst tillgodoser de skadelidandes intressen. Ersättningsformen bör därför ges möjlighet till fortsatt existens och utveckling. För vidare information om försäkringen hänvisas till föreningens årsberättelse.

Lag och/eller försäkring

Föreningen anser det befogat att påminna lagstiftaren om, att läkemedelsförsäkringen tillkom i stället för den lagstiftning, som avsåg att utvidga ansvaret för läkemedelstillverkare och importörer (SOU 1976:23). Försäkringen har således aldrig varit avsedd att fungera parallellt med en utvidgad produktansvarslagstiftning. Att inkludera läkemedel i den föreslagna lagens tillämpningsområde, innebär att lagstiftaren nu rycker undan de förutsättningar som förelåg vid försäkringens tillkomst och som gällt i mer än tio år. En sådan åtgärd måste kräva mycket goda skäl, då den i praktiken innebär ett klart avståndstagande från frivilliga ersättningsformer som alternativ till tvingande lagstiftning. Som ovan nämnts, går en sådan åtgärd stick i stäv med de önskemål som tidigare uttalats i promemorian av både departement och remissinstanser.

Efter att ha begrundat helhetsintrycket av promemorian, är det föreningens uppfattning att departementet inte tillräckligt har utrett effekterna av att inkludera läkemedel i lagens tillämpningsområde, dels vad gäller de generella bestämmelsernas tillämpning inom ett så komplext område som läkemedlens, dels vad gäller lagens inverkan på läkemedelsförsäkringens fortbestånd.

Såväl av den allmänna motiveringen (s. 82) som av specialmotiveringen (s. 252) framgår att departementet i lagförslaget förutsatt att försäkringen fortsättningsvis skall gälla i oförändrad omfattning jämsides med produkt-

skadelagen. Genom att uppställa denna förutsättning, har departementet uppenbarligen inte ansett sig behöva behandla möjligheten att förutsättningen skulle brista. Detta synes vara att göra lagstiftningsarbetet alltför enkelt.

Föreningen anser det vara självklart att departementet skall behandla frågan om läkemedelsförsäkringen på samma sätt som departementet behandlat motsvarande frågeställning för bl.a. trygghetsförsäkringen. Beträffande trygghetsförsäkringen uppställs inte förutsättningen att denna försäkring skall fortsätta att gälla jämsides med den föreslagna lagen. I stället förs, som sig bör, en diskussion beträffande de möjliga effekterna av att låta lagen omfatta de skador som täcks av försäkringen. Då de troliga effekterna anses övervägande negativa, föreslår departementet följdriktigt att ett undantag för trygghetsförsäkringen bör göras i lagen (se promemorian, s. 82-87). En motsvarande analys av läkemedelsförsäkringens situation kommer sannolikt leda till att även läkemedel bör undantas.

Det måste ha stått helt klart även för departementet att, som ovan nämnts, försäkringsvillkoren aldrig varit avsedda att tillämpas jämsides med någon annan lag än den nu gällande allmänna skadeståndslagen. Skälet för försäkringens tillkomst var just att den trädde i stället för en utvidgad lagstiftning inom området. Frånvaron av lagstiftning har varit en förutsättning för försäkringens tillkomst, utveckling och tillämpning under mer än tio år. Departementet har därför anledning att ifrågasätta hållbarheten av den förutsättning som ligger till grund för lagförslaget såvitt avser läkemedel för humant bruk.

Föreningen har inte möjlighet att nu uttala sig om försäkringens framtid, för den händelse läkemedel inkluderas i lagens tillämpningsområde. Det ankommer inte heller på föreningen att ta ställning i frågan, utan ett sådant beslut måste ligga hos de som berörs av lagstiftningen och de ändrade förutsättningarna, nämligen läkemedelsföretagen (dvs. försäkringstagarna).

Föreningen har dock samrått med företagens branschorganisationer, LIF och RUFI, i frågan. Helt klart är att läkemedelsföretagen, med hänsyn till de nya förutsättningarna som kommer att gälla om lagförslaget antas, måste ompröva värdet av att upprätthålla försäkringen. Det förefaller inte sannolikt att de nuvarande villkoren i så fall skulle kvarstå oförändrade. Eftersom många av de aktuella företagen redan har globala ansvarsförsäkringar, måste de också ställa sig frågan om det finns anledning att framdeles överhuvud engagera sig i försäkringen, som endast blir en belastning såsom dubbelförsäkring, såväl kostnads- som hanteringsmässigt.

Undantagets utformning

Såsom framgått, anser föreningen att läkemedel för humant bruk bör undantas från produktskadelagens tillämpningsområde. Vad närmare gäller utformningen av undantagsbestämmelsen, föreslår föreningen att produktansvarskommitténs förslag bör antas, nämligen

Tillägget "personskada" är motiverat av att läkemedelsförordningen även är tillämplig på läkemedel för veterinärt bruk. Försäkringen omfattar emellertid endast personskador.

Läkemedelsförsäkringen har under den långa tid den har funnits utvecklats ett ersättningssystem som, såsom helhet, väl tillgodoser behovet av ersättning för personskador som orsakats av läkemedel. Såsom framhålls i promemorian (bl.a. i specialmotiveringen s. 252) är försäkringen "oftast förmånligare för de skadelidande" än vad som kan tänkas bli fallet med tillämpningen av den föreslagna lagen. Det är också riktigt, att försäkringen undantar vissa skador från rätt till ersättning. Men, som framhålls i promemorian (s. 82), "villkorens inskränkningar i fråga om beloppsgräns m.m. är inte mer ingripande än att de skadelidande måste anses ha ett godtagbart skydd".

Vad som framhållits under avsnitt 5 ovan, är mycket viktigt också i detta sammanhang, nämligen att försäkringen inte får ses som ett komplement till den föreslagna produktskadelagen. Försäkringen är avsedd att endast komplettera den allmänna skadeståndslagen för att på så sätt undanröja behovet av annan lagstiftning på läkemedelsområdet.

Ersättning för personskador som har samband med läkemedel skall således ersättas genom försäkringen eller, om ersättning från försäkringen inte utgår, genom de regler som den allmänna skadeståndslagen uppställer. Det sagda är nödvändigt för att försäkringen skall kunna behålla sin flexibilitet och medverka till att ett fullgott ersättningssystem upprätthålls som, vid en helhetsbedömning, bäst tillgodoser de skadelidandes intressen.

Det är därför viktigt att försäkringen även fortsättningsvis kan undanta t.ex. småskador. Regleringen av sådana skador orsakar oproportionellt höga kostnader. Skall sådana skador ersättas av försäkringen kommer det helt naturligt att negativt påverka försäkringens möjligheter att upprätthålla andra delar av försäkringen, där ersättningsmöjligheten är utvidgad i jämförelse med den föreslagna lagen. Detta skulle negativt inverka på ersättningen till skadelidande där ett större ersättningsintresse föreligger än vad som är fallet vid småskador. Detta hindrar naturligtvis inte en skadelidande ifrån att även i framtiden söka ersättning för småskador i enlighet med skadeståndslagens bestämmelser.

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFİ Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier

Sammanfattning

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFİ Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier förordar att personskador orsakade av läkemedel för humant bruk undantas från lagens tillämpningsområde och att sådana skador i första hand även fortsättningsvis ersätts under den frivilliga läkemedelsförsäkringen. LIF/RUFİ vill hänvisa till de skäl som Läkemedelsförsäkringsföreningen anför för att läkemedel för humant bruk ej skall omfattas av produktskadelagen.

I andra hand anser vi att lagen, för det fall den kommer att omfatta läkemedel, i väsentliga delar måste anpassas till omständigheter som är speciella för läkemedelsprodukter. I övrigt delar LIF/RUF I Industriförbundets uppfattning att en svensk produktskadelags skall överensstämja med den lagstiftning EGländerna inför i enlighet med direktivet från 1985.

Allmänt

Läkemedelsförsäkringen tillkom på frivillig väg den 1 juli 1978 varför det då föreliggande förslaget till lag om ersättning för läkemedelsskada (SOU 1976:23) aldrig genomfördes. Då produktansvarskommittén lade fram sitt förslag till en generell produktansvarslag (SOU 1979:79) undantogs således läkemedelsskador från den föreslagna lagens tillämpning. Läkemedelsförsäkringen i Sverige är en unik företeelse. LIF/RUF I anser att läkemedelsförsäkringen under sin mer än tioåriga existens har fungerat väl, vilket också omvittnas av föreliggande promemoria. Det är att observera att sedan läkemedelsförsäkringens tillkomst har ingen prövning vid domstol skett för skador som inträffat efter den 1 juli 1978.

Läkemedelsförsäkringen är också flexibel. Den har kunnat förändrats och förbättrats allt efter praxis och vunna erfarenheter. Tvcksamma skadefall har bedömts positivt från den skadelidandes synpunkt. Beviskravet "övervägande sannolikhet" måste betraktas som betydligt förmånligare för den skadelidande än det beviskrav som ställs i den föreslagna produktskadelagen.

Läkemedelsförsäkringen går i vissa fall längre än den föreslagna produktskadelagen. Sålunda ersätts s.k. systemskador under förutsättning att åtagandets villkor uppfylles.

Kontrollmyndighet

När det gäller läkemedel vill vi poängtera de rigorösa säkerhetskrav som Socialstyrelsens läkemedelsavdelning ställer på tillverkaren/importören. I detta avseende vill vi understryka vad som sägs i remissvaret från läkemedelsförsäkringen. Vi vill ytterligare framhålla detta genom att referera till vad som skrives i regeringens proposition 1989/90:99 om en ny myndighet för kontrollen och tillsynen på läkemedelsområdet m.m.

"2 Nuvarande förhållanden, 2.1 bakgrund:

Den statliga kontrollen och tillsynen på läkemedelsområdet syftar till att ge konsumenterna tillgång till effektiva och säkra läkemedel av god kvalitet och att uppnå en ändamålsenlig användning av läkemedel. Det praktiska kontroll- och tillsynsarbetet är inriktat på att se till att läkemedlen vid varje tidpunkt uppfyller de krav som då gäller och att läkemedlen används på ett godtagbart sätt. Samtidigt som läkemedelskontrollen måste uppfylla högt ställda krav får den inte vara överdrivet kritisk så att tillgången till nya och bättre eller billigare läkemedel som forskningen och utvecklingsarbetet kan leda fram till fördröjs. En effektiv läkemedelskontroll har också samhällsekonomisk och handelspolitisk betydelse."

Lag och/eller försäkring

I det fall läkemedel kommer att omfattas av produktskadlagen vill LIF/RUF understryka vad Läkemedelsförsäkringsföreningen har anfört om den frivilliga läkemedelsförsäkringens fortsatta existens. LIF/RUF måste därför ompröva värdet av att upprätthålla försäkringen. Flertalet av medlemsföretagen har globala ansvarsförsäkringar där premien på intet sätt är reducerad p.g.a. det faktum att man i Sverige har vad som kan betraktas som en extra produktansvarsförsäkring. Kommer produktskadlagen att omfatta läkemedel är det möjligt att det enskilda företaget utträder ur läkemedelsförsäkringsföreningen. Därmed är den frivilliga läkemedelsförsäkringens existens hotad. I dag är praktiskt taget alla företag som är verksamma på den svenska läkemedelsmarknaden anslutna till läkemedelsförsäkringsföreningen och det vore att beklaga om genom utträde av enskilda läkemedelsföretag föreningens sammansättning förändrades i negativ riktning.

Apoteksbolaget*Allmänt*

Förslaget till produktskadlag ger konsumenten ett väsentligt utökat skydd avseende ersättning för såväl personskada som egendomsskada och kommer att stimulera såväl tillverkare som importörer att höja säkerhetsnivån hos de tillhandahållna produkterna. Detta ser Apoteksbolaget som positivt. Produktansvarskommittén föreslog att bl.a. läkemedel skulle undantagas från en kommande produktskadlag vilket var utgångspunkten för alla då angivna remissvar. I föreliggande lagförslag är läkemedel inte undantagna. Härvid synes hänsyn ej ha tagits till nedanstående förhållanden som råder beträffande läkemedels godkännande, tillgänglighet och användning.

Leveransplikt

Läkare i Sverige har fri förskrivningsrätt och apotek har skyldighet att snarast anskaffa och expediera vad läkaren förskrivit. I normalfallet är läkemedlet en s.k. registrerad farmaceutisk specialitet med en inhemsk tillverkare eller utländsk tillverkare med ombud i Sverige. Ibland förskriver läkaren ett läkemedel som ej finns registrerat i Sverige men som Apoteksbolaget kan importera från utländsk tillverkare (licensläkemedel). I andra fall förskriver läkaren en komposition som ej finns som färdigtillverkat läkemedel utan Apoteksbolaget måste tillverka detta enligt läkarens recept. Enligt lagförslaget bär Apoteksbolaget det strikta ansvaret för produkterna i de senare fallen. Apoteksbolaget kan inte välja att avstå från att importera eller tillverka i dessa fall. Fabrikanter kan komma att upphöra med att tillhandahålla läkemedel där säkerheten inte är nöjaktigt känd enligt produktskadlagen. Apoteksbolaget kan därefter tvingas att importera eller tillverka dessa. Det är inte rimligt att ett strikt produktansvar skall åvila den som enligt nuvarande lagar och avtal har skyldighet att leverera eller tillverka produkter och ej kan välja att avstå från detta.

Läkemedel med låg omsättning

Många läkemedel i Sverige har en låg omsättning. Ca 400 av de läkemedel som såldes 1989 hade en omsättning mindre än 30 000 kr och ca 250 st en omsättning mindre än 10 000 kr. Dessa läkemedel kan vara utomordentligt viktiga för små patientgrupper men är kommersiellt ointressanta för tillverkaren. Om dessa läkemedel belastas med tillkommande kostnader eller kommer att utgöra ett större ekonomiskt risktagande för tillverkaren/importören är risken stor att de kan komma att försvinna från marknaden, vilket skulle minska såväl bredden som kvaliteten inom den svenska läkemedelsterapin. Nuvarande förslag till produktskadelag kan leda till detta.

Läkemedelstillverkning på vårdavdelning

I viss utsträckning sker läkemedelstillverkning/beredning inom sjukvården. Två eller flera läkemedel och råvaror kan blandas på en vårdavdelning för att därefter utgöra ett nytt läkemedel som ges till patient.

Produktansvaret för dessa läkemedel synes oklart i förslaget till produktskadelag.

Utebliven effekt

I lagförslaget omfattas skadeståndsansvaret även av utebliven effekt. Utebliven effekt av läkemedel kan vara naturlig och svår att mäta. Läkemedel kan ha effekt på en i förväg ej känd mindre patientgrupp eller vara avsedda att i terapin sättas in i andra eller tredje hand eller kombineras med andra läkemedel. Om läkemedel står i överensstämmelse med fabrikantens specifikation som godkänts av tillsynsmyndigheten är det orimligt att det strikta ansvaret även skall omfatta utebliven effekt.

Läkemedelsförsäkringen

I promemorian förutsätts att produktskadelagen inte skall inverka på Läkemedelsförsäkringen. Förslaget till produktskadelag definierar och reglerar ansvarsförhållanden, ansvarsomfattning, skadeståndersättning etc. på ett annorlunda vis än vad Läkemedelsförsäkringen gör idag. Det måste därför bedömas som sannolikt att försäkringen väsentligt kommer att förändras, kanske upphöra i nuvarande form om produktskadelagen enligt nuvarande förslag genomförs.

Vid en samlad bedömning av ovanstående finner Apoteksbolaget att läkemedel bör undantagas från produktskadelagen och konsumentskyddet i stället garanteras genom Läkemedelsförsäkringen, eventuellt lagstadgad och vidareutvecklad.

*Sjöassuradörernas Förening**Transportområdet*

Det föreliggande lagförslaget omfattar skador som uppstår inom transportområdet. Detta är, i jämförelse med produktansvarskommitténs betänkande Produktansvar II en utvidgning av lagens omfattning. Föreningen har inget att erinra mot detta utan finner det rimligt att en skadelidande kan rikta sitt krav mot en tillverkare i stället för att t.ex.

Försäkringsjuridiska föreningen

2 §

Från lagens tillämpningsområde har inte undantagits skador orsakade av läkemedel. Skalet är att läkemedelsförsäkringen inte täcker skador som inte medför minst halv sjukskrivning under 14 dagar (s. 80 f). Föreningen kan hålla med om att det förefaller inkonsekvent med en tröskel beträffande skador av läkemedel när lagen inte har en tröskel i andra fall. Samtidigt torde det just beträffande läkemedel vara angeläget att undvika tvister om orsakssamband och om vad som är nödvändiga biverkningar (systemskador) i en mängd fall av korta sjukskrivningar i samband med medicinering. Begränsningen kommer dessutom läkemedelskonsumenterna till godo genom att läkemedelsförsäkringen i vissa avseenden är förmånligare än förslaget till produktskadelag. Föreningen känner sig inte övertygad genom den kortfattade argumenteringen i förslaget om att produktskadelagen sammantaget vore bättre för läkemedelskonsumenterna än läkemedelsförsäkringen i dess nuvarande utformning.

Sveriges domareförbund

Någon ingående granskning av enskildheterna i förslaget har förbundet inte haft möjlighet att genomföra. De synpunkter och förslag som framförs i den allmänna motiveringen i promemorian förefaller emellertid i allmänhet väl genomtänkta. Att det kommer att uppkomma svåra gränsdragningsfrågor och andra problem i rättstillämpningen torde dock vara ofrånkomligt. Som ett exempel på ett område där promemorian inte ger nämnvärd vägledning kan nämnas företeelsen "sjuka hus", som lär komma att behålla sin aktualitet i åtskilliga år framåt. Trots att begreppet produkt enligt förslaget inte omfattar byggnad kan produktskadelagen väntas få betydelse även i detta sammanhang, eftersom lagen kommer att gälla för produkter som infogats i fastigheten. Ansvarsfördelningen mellan å ena sidan tillverkare och leverantörer av de i byggnaden använda materialen samt å andra sidan byggaren och husleverantören som valt och sammanställt materialen vore förtjänt av en särskild belysning.

Sveriges Advokatsamfund

Naturprodukter

Enligt förslaget skall lagen omfatta obearbetade produkter från lantbruk, fiske och jakt. Sådana produkter undantas som grundregel i EGdirektivet. Av de skäl som anförs i förslaget framförallt de svårigheter som kan förväntas uppkomma i rättstillämpningen vid bedömningen av vad som är obearbetade produkter delar Advokatsamfundet uppfattningen att motsvarande undantag inte bör göras i en svensk produktsansvarslag.

Motormännens Riksförbund (M)

Enligt trafikskadelagen utgår trafikskadeersättning bl.a. om skadan orsakats genom bristfällighet på fordonet. En sådan bristfällighet kan

orsakas av produkten som sådan och således i princip grunda rätt till skadestånd enligt lagen. Utbetalning från trafikförsäkringen medför enligt huvudregeln, försäkringsvillkor 621, bonussänkning. För att bonussänkning inte skall ske krävs bl.a. att det visas att bristfällighet på det egna fordonet inte medverkat till skadan. Försäkringstagaren kan alltså komma i sämre situation på grund av att lagen inte gäller skada som omfattas av trafikskadelagen.

Sveriges Fastighetsägareförbund

På en rad punkter har författaren av promemorian valt andra lösningar än EGdirektivet. Redan terminologin skiljer sig. Enligt EGdirektivet omfattar begreppet produkt även elektricitet, så ej i lagförslaget. Ett annat exempel är lagförslagets försök att förklara produktbegreppet med ett annat begrepp, "lös sak". Någon motsvarighet finns inte i EGdirektivet. Det kan för övrigt diskuteras i vad mån införandet av begreppet "lös sak" underlättar tolkningen av produktbegreppet.

Riksförbundet Vi i Småhus

Det sägs "att produktansvaret inte omfattar fast egendom". Förbundet anser enligt ovan att lagen måste omfatta även alla produkter som ingår i en färdigställd fast egendom vid såväl ny, som till och ombyggnad av småhus. I annat fall kommer bristerna och därmed skadeståndet att falla mellan de omtalade "två stolarna". Det krävs enligt förbundets mening dels en fortlöpande (dag) kontroll av neutrala besiktningsmän alltifrån producenten till mellanleden och fram till den färdiga produkten. Därmed skulle också många småhusproblem utebli.

Miljöcentrum

Vi noterar med tillfredsställelse att det nuvarande förslaget till produktskadslag i motsats till det ursprungliga också omfattar läkemedelsskada.

I samband med justitiedepartementets hearing i frågan den 17 juni 1988 framförde vi, att det var angeläget, att också patientskador och arbetsskador omfattas av ett strikt ansvar. Vi vidhåller denna uppfattning.

I specialmotiveringen, som låg till grund för departementets ursprungliga ståndpunkt i denna fråga, hävdades, att läkemedelsskador, arbetsskador och patientskador ersätts genom försäkringsformer "vilka i de flesta fall är förmånligare för den skadelidande än produktskadelagens regelsystem".

Dessa försäkringar ger dock från internationell synpunkt sett struntsummor till de skadade. Den, som i Sverige drabbas av en läkemedelsskada, får från läkemedelsskadeförsäkringen för årtal av svårt lidande några tiotusen kronor, allt under det att motsvarande offer i t.ex. USA tilldöms mångmiljonbelopp av domstolar. En yrkesskadad får i Sverige från arbetsskadeförsäkringen i princip bara ut sin lön om han/hon inte kan arbeta p.g.a. skadan. I USA tilldöms arbetsskadade och deras efterlevande mångmiljonbelopp i dollar. Situationen är likartad när det gäller behandlingsskador. Den som t.ex. genom den svenska sjukvården smittas med AIDS får på sin höjd ca 100 000 kr från patientförsäkringen. I USA dömer domstolarna ut mångmiljonbelopp för samma skada.

Dessutom står ovan nämnda försäkringssystem i strid med grundläggande rättsprinciper. När en arbetsskadad, läkemedelsskadad eller behandlingsskadad söker ersättning hos de aktuella instanserna råder inget verkligt tvåpartsförhållande. Beslut fattas i slutna rum utan offentlig förhandling och utan möjlighet för offret att kämpa för sin sak genom vittnesförhör, korsförhör, sakframställning osv. Rättshjälp utgår dessutom vanligtvis inte till offren, så att de skriftligen via advokater och kvalificerad expertis kan föra sin talan.

Så länge skadestånden som ovan beslutas utan att offren har möjlighet att enligt grundläggande rättsprinciper föra sin talan och utan den offentlighet, som följer på en rättsprocess, blir skadestånden och därtill knutna försäkringspremier låga. Försäljningen av farliga läkemedel kan t.o.m. fortsätta eftersom det inte når ut till allmänheten att de är farliga. Skadliga behandlingsmetoder och farliga arbetsmiljöer kan likaså "överleva" p.g.a. avsaknaden av offentlig insyn.

Vid hearingen berättade Gambros representant att man sedan ett antal månader hållit tillbaka introduktionen av en ny intensivvårds- och narkosapparat på den amerikanska marknaden p.g.a. riskerna för höga skadestånd, om något skulle gå snett. Apparaten såldes däremot med framgång på den svenska marknaden. Sverige har helt enkelt blivit något av ett försöksland när det gäller introduktion av nya läkemedel och avancerad sjukvårdsutrustning. Det är billigt att skada patienter i Sverige jämfört med andra industriländer och skadeståndsregleringen sker i tysto utan offentlig insyn.

Många drabbas i dag av läkemedelsskador, arbetsskador och patientskador. En rejäl ersättning för skadorna är självfallet av vikt. Än viktigare är ett regelsystem, som sätter sådan press på de ansvariga att skadorna förhindras. Risker att utifrån strikt skadeståndsansvar dömas till stora skadestånd och "kölhalas" offentligt i massmedia i samband med offentliga rättsprocesser torde utan tvekan ha avsevärt större allmänpreventiv effekt än det nuvarande "hemliga" systemet.

Vi ser m.a.o. inga skäl till att Sverige, i motsats till EG, undantar patientskada och arbetsskada från strikt skadeståndsansvar.

Sveriges Redareförening

Redareföreningen har efter genomgång av rubricerade promemoria kommit till den uppfattningen att rederinäringen inte avses omfattas av den föreslagna produktskadelagen. Vissa uttalanden i specialmotiveringen till lagen (sid 248) stödjer denna uppfattning. Av den allmänna motiveringen framgår emellertid inte alldeles klart hur det förhåller sig i detta avseende.

Föreningen föreslår därför att ett klarläggande görs i samband med utarbetandet av propositionen till produktskadelagen.

Svea hovrätt*Utvecklingsskador*

Hovrätten ifrågasätter om ersättning för sk utvecklingsskador kommer att omfattas av lagen med den utformning som förslaget 4 § har fått. Hovrätten föreslår en viss justering av paragrafens lydelse.

Promemorieförslaget

Ansaret enligt produktskadelagen skall enligt promemorian omfatta s.k. utvecklingsskador, dvs skador som beror på säkerhetsbrister som inte ens den främsta vetenskapliga expertis kunde förutse vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp. Enligt förslaget 4 § skall skadestånd utges för en skada som har uppstått till följd av att en produkt när den sattes i omlopp inte var så säker som då skäligen kunde förväntas. Formuleringen av stadgandet är avsedd att bl.a. ange att bedömningen av säkerheten skall knyta an till förhållandena vid den tidpunkt då produkten sätts i omlopp. Enligt promemorian inverkar formuleringen inte på att lagen är avsedd att omfatta jämväl utvecklingsskador, eftersom det vid sådana skador inte är fråga om ändrade värderingar av säkerhetskraven utan om bristande kännedom om orsakssambanden (s. 261).

Hovrätten

Hovrätten instämmer i promemorians förslag att en svensk produktskadelag bör omfatta ansvar för utvecklingsskador. En utvecklingsskada - såsom begreppet definierats i förslaget - är till sin natur sådan, att den ej skäligen kan förväntas vid den tidpunkt då produkten sätts i omlopp. Härav följer enligt hovrättens mening att det kan ifrågasättas om den föreslagna lagtexten (4 § första stycket) har kommit att tillräckligt tydligt uttrycka ett ansvar också för utvecklingsskador. För att även utvecklingsskador skall omfattas av lagen bör orden "när den sattes i omlopp" och "då" utgå ur första stycket. Att säkerhetsbedömningen kan knyta an till bl.a. förhållandena då produkten sattes i omlopp, skulle kunna markeras genom att det i paragrafens andra stycke görs ett tillägg på sätt som skett i EG-direktivets artikel 6 c. Att ansvar ej föreligger för säkerhetsbrister som inte förelåg då produkten sattes i omlopp framgår av lagförslaget 8 §. Hovrätten föreslår således att 4 § får följande lydelse.

Skadestånd utges för en skada som har uppstått till följd av att en produkt inte är så säker som skäligen kan förväntas.

Produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning, marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar, tidpunkten då produkten sattes i omlopp och övriga omständigheter.

Systemskador

Hovrätten anser att man i stället för att använda sig av begreppet "systemskador" kan införa en särskild regel om medvållande i lagen.

Alternativt bör undantaget för systemskador, innefattande en definition av begreppet, anges i lagtexten.

Hovrätten delar i princip promemorians ståndpunkt att vissa skador som kan betecknas som "systemskador" inte skall medföra rätt till ersättning. Emellertid föreligger enligt hovrättens mening en avsevärd risk för att tolkningen av begreppet systemskador kommer att medföra tillämpningsproblem, särskilt som bedömningen skall ske enbart med ledning av motivuttalanden. Frågan torde istället kunna lösas inom ramen för en särskild regel om medvållande i produktskadelagen. En sådan regel skulle också bättre stämma överens med en traditionell juridisk metodik. För att få avsedd verkan bör en medvållanderegulering enligt hovrättens mening utformas i enlighet med vad som enligt 6 kap. 1 § andra stycket skadeståndslagen gäller om ersättning för sakskada. Härigenom skulle dessutom överensstämmelse med EG-direktivet uppnås. Hovrätten är emellertid medveten om att promemorieförslaget avvisar tanken på att införa en särskild regel om medvållande vid personskada som är mer långtgående än vad som gäller enligt skadeståndslagen. Om en sådan regel sålunda inte kan godtas, bör det framgå av lagtexten att produktskadelagen inte omfattar så systemskador. En regel härom bör också närmare definiera vad som avses med begreppet. Det kan inte vara godtagbart att en så viktig inskränkning i lagens tillämpningsområde regleras enbart genom motiv.

Defektbegreppet

Tingsrätten instämmer i att den produktansvarige inte skall "vara skyldig att ersätta alla skador som hans produkt orsakar" utan endast om skadan har orsakats av en defekt eller säkerhetsbrist hos varan. Denna utgångspunkt bör enligt tingsrättens mening komma till klarare uttryck i lagtexten än vad som föreslås i promemorian. Den föreslagna författningstexten innehåller i de båda första styckena i 1 § uttrycken "Skadestånd... utges för skada som en produkt har orsakat". Denna formulering anger ett direkt kausalsamband mellan produkten i sig - oavsett hur den är beskaffad - och skadan. Den är därmed ägnad att ge vilseledande information. Att det senare i 4 § görs en precisering så att skadestånd skall utges endast för en skada som har uppstått till följd av bristande säkerhet förbättrar inte förhållandet. Snarare blir konsekvensen en språklig motsägelse. För att vinna klarhet föreslår tingsrätten att lagtexten i stället utformas på det sätt som produktansvarskommittén föreslog, och som ansluter till EG-direktivet, dvs att skadestånd utgår om en defekt hos produkten har orsakat skada.

Enligt promemorian är det så självklart att man vid defektbedömningen skall ta hänsyn till utförandet av produkten att detta inte bör särskilt anges i lagtexten. Tingsrätten delar inte denna mening. När en helt ny lagstiftning införs på ett område som hittills varit oreglerat, bör centrala rekvisit inte utelämnas med hänvisning till att de är självklara. Om meningen är att produktens utförande skall beaktas, vilket tingsrätten i likhet med promemorians författare anser, bör det anges i lagtexten och

inte enbart i motiven. I denna del bör därför produktansvarskommitténs förslag följas. Prop. 1990/91:197

En detalj i sammanhanget är att det i promemorian fastslås att i begreppet "marknadsföring" innefattas upplysningar i t.ex. bruksanvisning (se också s. 267). Mot bakgrund härav framstår det som onödigt att i lagtexten ange att både marknadsföringen och bruksanvisningar skall beaktas vid bedömningen av en produkts säkerhet.

I övrigt har tingsrätten ingen erinran mot den föreslagna defektbedömningen, som i huvudsak ansluter till EG-direktivet. Att begreppet defekt är vagt och svårbedömt lär få accepteras. Bedömningen torde sannolikt inte bli besvärligare än vad t.ex. beträffar begreppet vållande i skadeståndslagen. F.ö. torde den rättspraxis som redan i dag föreligger i mål om produktskada kunna ge en god vägledning.

Utvecklingsskador

Tingsrätten delar den i promemorian framförda uppfattningen att även utvecklingsskador skall omfattas av ett strikt produktansvar. Skulle sådana skador undantas, skulle produktansvaret i mycket förfela sitt syfte och inte erbjuda det konsumentskydd som avses.

Marknadsdomstolen

Promemorians lagförslag innebär avvikelser från EG-direktivet på en rad punkter. Enligt marknadsdomstolens mening har i de flesta fall inte anförts tillräckligt starka skäl för de föreslagna avvikelserna. I det följande ges exempel på sådana avvikelser.

I artikel 7 (d) i EG-direktivet föreskrivs att tillverkaren inte skall vara ansvarig, om han visar att "defekten" beror på att produkten måste överensstämma med tvingande föreskrifter utfärdade av offentlig myndighet. I promemorian anges att "vad det handlar om är att avgöra om den förlust som skadan innebär bör bäras av tillverkaren eller den skadelidande i dessa fall" (s 95). Slutsatsen i promemorian blir att det framstår som rimligare att förlusten bärs av tillverkaren.

Nyttan av produkten (s. 107)

I promemorian anges att skadliga biverkningar av en produkt inte bör godtas, "om de inte står i rimligt förhållande till nyttan av produkten". Huruvida härmed avses att en annan bedömning skall göras än enligt produktsäkerhetslagen anges ej. Inte heller framgår om det är nyttan av den enskilda produkten eller ett visst produktslag som avses. Svårigheterna att i någon objektiv mening ange nyttan av en produkt eller ett produktslag bör inte underskattas.

Konsumentverket

Defektbegreppet

En särskild bedömningsregel

De är viktigt med produktinformation som upplyser om hur man skall eller inte skall handskas med produkten för att undvika skadefall.

Produktsäkerhetslagen innehåller en bestämmelse om skyldighet att lämna information som har särskild betydelse för att förebygga att varan eller tjänsten orsakar person- eller egendomsskador. Bestämmelsen (och dess föregångare i marknadsföringslagen) är och har varit mycket viktig i produktsäkerhetsarbetet. Många av Konsumentverkets riktlinjer anknyter till denna lagfästa informationsskyldighet.

I betänkandet (s. 94) understryks att informationskraven måste hållas inom rimliga gränser och att mycket högt ställda krav på upplysningar kan medföra nackdelar för såväl konsumenter som näringsidkare. Det vitsordas i och för sig att en alltför vidlyftig information kan bli svårtillgänglig för konsumenterna och att varningar för helt perifera risker i de flesta fall inte fyller något förnuftigt syfte.

Konsumentverkets erfarenheter av säkerhetsinformation visar dock att det inte sällan förekommer endast högst torftig och ofullständig information om t.ex. hantering eller skötsel av en produkt i fall då mer utförlig information skulle vara klart önskvärd för att förhindra olyckor. Möjligen kan införandet av produktskadelagen medföra att informationen rent allmänt förbättras. Det kan dock inte åstadkommas om inte lagens förarbeten ger uttryck för en högre ambitionsnivå beträffande informationens omfattning och utformning.

I betänkandet förs ett ingående resonemang i denna fråga. Konsumentverket har i princip inget att invända mot de enskilda synpunkterna men vill framhålla det från konsumentskyddssynpunkt angelägna i tillfredsställande säkerhetsinformation så snart det finns den minsta misstanke om att bristfällig information kan öka risken för att skadefall inträffar. Det är t.ex. självklart att säkerhetsinformation måste finnas på svenska.

Vad gäller sättet för informationens presentation pekar verkets erfarenheter på att det normalt är helt otillräckligt att informationen är fastsatt på produktens omslag eller lämnas i en instruktionsbok eller på en separat lapp. Sedan produkten börjat användas brukar informationsmaterial av detta slag "försvinna". För att säkerställa att informationen finns kvar är det nödvändigt att viktiga varningar och instruktioner alltid anbringas direkt på produkten. Verket anser således att säkerhetsinformation märkt på produkten bör komma till användning i större utsträckning och i flera situationer (inte bara när produkten säljs i andra hand eller lånas ut) än vad som redovisas i betänkandet på s. 271.

Vad gäller formuleringen i 4 § andra stycket att "produkten säkerhet skall bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning" är det enligt Konsumentverkets mening angeläget att begreppet "förutsebara användning" tolkas extensivt så att också rimligt förutsebar felanvändning täcks in. Detta har särskild betydelse beträffande produkter som används av barn eller finns i deras närhet.

Offentliga föreskrifters inverkan

Konsumentverket instämmer i promemorians förslag att tillverkaren inte med befriande verkan skall kunna åberopa en offentlig föreskrift om produktens utformning. Som framhålls i promemorian är det ytterst en

fråga om det är tillverkaren eller den skadelidande som skall bära skadeförlusten. Och det är då naturligtvis rimligt att förlusten bärs av den som beslutat släppa ut produkten på marknaden, nämligen tillverkaren. Det är en naturlig följd av det strikta ansvar som den föreslagna produktskadelagen bygger på. Det är också i linje med att näringsidkaren och inte konsumenten står för förlusten vid utvecklingsskador.

Utvecklingsskador

Från den skadelidandes synpunkt är det mycket tillfredsställande att den föreslagna produktskadelagen inte undantar utvecklingsskadorna från det strikta skadeståndsansvaret. Inte enbart humanitets- och rättviseskäl utan även andra skäl som redovisas i betänkandet talar för att denna ståndpunkt är riktig. Avvägningen mellan de skadelidandes intressen och näringslivets intressen (kostnads- och konkurrensintressen) kan enligt Konsumentverkets uppfattning inte rimligen leda till annan slutsats än den som gjorts i betänkandet.

Det bör framhållas att Sverige inte står ensamt i denna fråga. Även flera andra länder har infört eller överväger införa produktskadelagstiftning som inte undantar utvecklingsskador. Det är inte osannolikt att även länder som har undantaget ändrar sig om allt fler länder beslutar att inte undanta utvecklingsskador. Sverige kan här genom sitt ställningstagande bidra till en framsynt internationell rättsutveckling i denna fråga.

Med hänsyn främst till den synnerligen restriktiva utformning som kännetecknar EG-direktivets undantag för utvecklingsskador är det på de skäl som anförs i betänkandet (s. 104) tveksamt om promemorieförslaget på denna punkt egentligen ställer de svenska företagen i en mer gynnsam situation jämfört med företagen i en mer ogynnsam situation jämfört med företagen i de EG-länder som infört undantag för utvecklingsskador.

Allmänna reklamationsnämnden

Förutsättning för skadestånd, 4-5 §§ Utvecklingsskador

I departementspromemorian förespråkas att utvecklingsskador skall omfattas av lagen. Nämnden delar uppfattningen att starka skäl talar för att så bör vara fallet. Även om det kan innebära att svensk rätt avviker från vad som kommer att gälla i flera EG-länder. Nämnden ifrågasätter dock om lagtexten verkligen klargör att också utvecklingsskador omfattas. I lagförslaget 4 § sägs ju: "Skadestånd utges för en skada som har uppstått till följd av att en produkt, när den sattes i omlopp, inte var så säker som då skäligen kunde förväntas." Motsatsvis följer väl då att om produkten var så säker som skäligen kunde förväntas, dvs med hänsyn tagen till då tillgänglig kunskap och vetenskap, ansvar inte kan utkrävas. Enligt nämndens mening bör lagtexten förtydligas på denna punkt.

Statens energiverk

Strikt ansvar

Med tanke på bevisvärigheterna ansluter verket sig till utredarens förslag, vilket harmonierar med Europarådskonventionen och EG-direktivet om produktsäkerhet. Den förväntade utvecklingen mot ett ökat och friare

handelsflöde mellan EG- och EFTA-länderna, måste redan från början styras mot ett konsumentvänligt regelkomplex med högt ställt näringsidkaransvar.

Prop. 1990/91:197

Defektbegreppet

Verket instämmer med utredningens förslag att ansvaret måste begränsas till att avse en normal användning.

Verket anser emellertid att ansvarsbedömningen måste lämna utrymme för fall då personer med olika bakgrund använder samma produkt. Man måste dessutom, med tanke på människors olika förmåga att tillgodogöra sig en instruktion, även om den är korrekt, medge en viss flexibilitet vid bedömningen av normal användning så att sannolik felanvändning inkluderas. Detta ställer i sin tur stora krav på tillverkarens information. Det är svårt att dra någon gräns. Den får inte vara för knapphändig men ej heller för omfattande. Förslagets 4 § 2 st synes enligt verkets uppfattning ge en mycket god möjlighet till allsidig bedömning av enskilda fall.

Verket instämmer vidare i förslaget att produkten ska bedömas mot bakgrund av de förhållanden som rådde då den sattes i omlopp.

Verket anser att för det fall det finns en indispositiv föreskrift, ska tillverkaren fritas från ansvar om produkten uppfyller nämnda standard.

Utredningen fäste stort avseende vid reklamen i marknadsföringen vid ansvarsbedömningen. Med tanke på när/var/hur olika enskilda individer tar till sig denna information anser verket att detta inte ska vara ett tungt vägande faktum, såvida det inte rör sig om rent vilseledande reklam.

Answarets inträde

Verket instämmer i utredningens resonemang att den ansvarige själv avgör när han vill sätta produkten i omlopp, och att därför stöld av defekta produkter inte ska medföra ansvar för denne.

I utredningens resonemang saknas det fall där produkten sätts i omlopp på annat sätt, t.ex. av anställd under icke tjänsteutövning eller genom brottsligt förfarande. Det kan då uppstå ett problem med identifiering av just den produkt som satts i omlopp utan att det varit tillverkarens avsikt. En sannolikhetskalkyl torde emellertid ge presumptionen att produkten satts i omlopp i enlighet med tillverkarens avsikt. Enligt verkets uppfattning bör bevisbördan för att så inte är fallet rimligen ligga på tillverkaren.

Utvecklingsskador

Verket är emot ett allmänt strikt ansvar för utvecklingsskador, och vill begränsa detta ansvar till vissa riskområden, t.ex. läkemedel. Verket anser vidare att ett så strängt ansvar på det tekniska området kan verka hämmande på den framtida tekniska utvecklingen.

Systemskador

Verket ansluter sig till förslaget, emedan ett mer utsträckt ansvar för systemskador skulle innebära att näringsidkaren i praktiken skulle svara för konsumentens medvetna risktagande.

Bakgrund

BFR's FoU-insatser har under årens lopp föranletts i stor omfattning av att förvaltare, enskilda personer och företag påtalat brister och fel som uppdagats inom byggandet. Brister och fel kan karaktäriseras som,

- dels saksador, t.ex. ruttnande fönster, vittrande betongbalkonger, frostsador på tegel, puts och betongväggar, mögel på virke, lossnande målning, ruttnande träfasader, sättningsskador, vibrationsskador vid sprängning och av trafik, erosionsskador, våtrumsskador, brustna rör av polymera material, såväl inom- som utomhus. Listan kan kompletteras också med mer spektakulära enskilda byggnadsverk som rasat

- dels funktionsskador, t.ex. svikt i bjälklag, knarrande golv, svärtade parkettgolv (flytspackel), bristande funktioner hos ventilationssystem, elektrostatiska problem

- dels miljöskador, t.ex. dålig inomhusmiljö på grund av flytspackel/plastmattor, mögellukt, formaldehyd, radon, otillräcklig ventilation, ojämn inomhustemperatur.

Dessa tre typer av skadefall kan i princip härledas till produktfel eller till fel kombination av produkter. Den forskning och de utredningar som har bedrivits och bedrivs idag visar dock i många fall att det är mycket svårt och kostsamt att fastställa den exakta skadeorsaken. Många gånger saknas den rent teoretiska kunskapen. I många fall saknas kännedom om produkternas materialbeståndsdelar, vilka också kan vara mycket svåra att analysera fram. För en enskild person torde det vara såväl praktiskt, som ekonomiskt omöjligt att fastställa den exakta skadeorsaken eller låta göra det och få resultat inom rimlig tid. Förslaget till produktskadelag ger ingen hjälp härvidlag.

Förutom utvecklingsskador varom lagförslaget skriver kan sådana även uppkomma i form av bristande funktioner och skador i samband med experimentbyggande, ofta statligt finansierade t.ex. med BFR-lån för experimentbyggande. Sådana experiment behövs för att man i praktisk full skala ska kunna pröva nya teorier och tekniker med syfte att lösa problem och att få fram billigare eller kvalitetsmässigt bättre produkter för lansering. Det är klart att man i sådan verksamhet kan misslyckas. Vanligen framträder vissa brister relativt snart men långtidsegenskaperna kan inte avläsas förrän efter avsevärd tid. Fastighetsägaren eller en producent är i princip ansvarig för experimentet gentemot tredje man. Oftast utgör experimentet endast en mindre del av det totala byggobjektet. I händelse av misslyckande eller skada har hittills tillämpats regeln att staten genom BFR, då BFR har medverkat i finansieringen, ska åtgärda eller återställa till konventionellt utförande utan längre tidsuppehåll mellan avslutat experiment och åtgärd. Regler bör utvecklas för experimentanläggningar som inte återställs eller åtgärdas på annat sätt än genom ekonomisk gottgörelse (t.ex. genom eftergift av experimentbygganlån).

Därtill kommer att de företag som kommersiellt lanserar en nyhet ibland gör det på basis av BFR's tidigare FoU-stöd. I detta sammanhang

måste också påpekas att BFR ger ut i eget förlag skrifter med tekniskt sakinnehåll (den sk T-serien) för vilket BFR tillsammans med författarna tar ett särskilt ansvar. Dessa skrifter behandlar vanligen principlösningar och inte enskilda produkter med fabrikationsnamn.

Inom byggandet förekommer även systemskador, dvs skaderisken är känd men accepterad av samhället. Exempel är vattenburna färger (viss allergirisk) som dock är att föredra framför lösningsmedelsbaserade färger.

Förutom genom BFR's FoU-insatser får BFR kontinuerligt information genom företag och privatpersoner om de mycket komplicerade och tidsödande juridiska problemen i samband med skadefall, såväl sak- som personskador. För enskilda sakägare, en eller flera i grupp, är det enligt BFR's uppfattning ekonomiskt mycket svårt att hävda sin rätt förutom att de är mentalt mycket påfrestande.

Det bör påpekas att det inom byggsektorn är regel att avtal upprättas mellan säljare och köpare vid fastighetsbyggande. Lagförslaget avser i och för sig inte att reglera avtalsförhållanden. Dock gäller enligt § 3 i lagförslaget att avtalsvillkor som inskränker produktansvaret är utan verkan. Lagen får därmed en indirekt verkan på avtalet i övrigt och affärens uppläggning. BFR anser därför att det inom byggandet finns påtaglig risk att många sådana avtal t.ex. självbyggeri och reparationsarbeten, påverkas.

När entreprenadavtal föreligger mellan köpare och säljare finns i allmänhet friskrivningsklausuler. Avtalsformuleringar är standardiserade sedan lång tid och inkluderar bl.a. vem som ansvarar för materialval och utformning liksom garantitider. I den mån den nya produktskadlagen träder i kraft påverkas också entreprenadkontrakt och där lagen innebär en förstärkning av köparens situation, speciellt i fråga om ansvaret för vad som gäller efter garantitidens slut, som i dagens byggkontrakt normalt stipuleras till 2 år.

Slutligen vill BFR som bakgrund påpeka att inom byggandet är det för närvarande funktionsbrister och dålig inomhusmiljö som är de största problemen. Lagförslaget täcker inte den typen av skador, annat än om en ren sakskada kan påvisas vara orsak, vilket som ovan sagts kan vara nästan omöjligt.

Statens institut för byggnadsforskning

Behandling av varans livslängd tycks saknas i promemorian. Undantaget utgörs av det fallet att ansvaret för fara betraktas som en följd av informationsfel, dit bristfällig upplysning om tidpunkt för skrotning eller genomgripande underhåll av produkten skulle kunna föras. Som exempel kan nämnas fjäderbelastade garageportar (slag) eller termostattblandare (skållning). Det kan ifrågasättas om inte bland de generella riktlinjerna - s. 91 - för information borde intas en passus om att underhållsintervall och i förekommande fall skrotningstidpunkt skall redovisas.

Med varans livslängd menas i det följande tiden mellan leverans och skrotning eller mellan leverans och genomgripande underhåll eller utbyte av delar i varan.

Betr. 3.3.3 Om produkten anses ha satts i omlopp vid dess överlämnande från tillverkare till entreprenör och om slutprodukten är en byggnad som entreprenören sedan - normalt vid den sk slutbesiktningen - överlämnar till byggherren/brukaren förkortas till synes brukarens preskriptionstid, i relationen byggherre-leverantör, med den tid som gått mellan leverans till entreprenören och slutbesiktningen. Detta föranleder följande kommentarer.

Allmänt är det kanske värt att påpeka att lagen av entreprenörsorganisationerna (t.ex. inom Byggandets Kontraktskommitteé) inte bör tas till intäkt för ett avskaffande av de garantier som entreprenörer enligt hävd åtar sig gentemot byggherrar, främst då den numera vanliga tvååriga garantin.

I praktiken torde lagen inom byggsektorn komma att tillämpas endast på inrednings- och stomkompletteringsvaror av typ termostatländare, garageportar, dörrstängare och värmepannor. En jämförelse med reglerna i Frankrike (Code civil art. 1792) kan här vara av intresse. Där anses garantitiden börja vid byggnadens överlämnande, som i Sverige motsvarar slutbesiktningen, och för de exemplifierade produkterna löpa i två år efter denna tidpunkt (jfr andra stycket s. 164).

För svenskt vidkommande tycks två möjligheter komma att föreligga. Antingen följer parterna helt lagen. Den tid under vilken byggherren då kan åberopa garantin blir beroende dels av den nämnda livslängden, dels av den tid under vilken faran för varan ännu ligger hos entreprenören dvs, fram till slutbesiktningen.

Alternativet är att livslängden de tre parterna emellan avtalas starta inte vid leverans utan vid slutbesiktning. Lagen efterlevs, men med en avtalad och för leverantören utökad garantitid. Tiden blir härigenom något obestämd eftersom tidpunkten för slutbesiktning erfarenhetsmässigt ofta förskjuts.

Enligt vad som ovan sagts om leverantörens risk för skada till följd av informationsfel förutsätts i båda fallen att leverantören till entreprenören anger varans livslängd.

I det första fallet torde det ligga i leverantörens konkurrensintresse att ange en livslängd som är tillräckligt lång för att i byggherrens ögon utgöra en attraktiv garantitid. Om så är fallet torde den reducerade tiden inte utgöra någon praktisk nackdel. I det andra fallet torde en attraktiv livslängd ligga direkt i entreprenörens konkurrensintresse.

Vad gäller övriga byggvaror, främst stombyggvaror, är en förkortning av garantitiderna på angivna grunder inte acceptabel. Nya avtal och eventuellt lagstiftning avseende garantitider för byggnader förväntas dock kunna ge tillfredsställande lösningar. I det praktiska byggandet torde

också andra produktskador än de som avser inrednings- och stomkompletteringsvaror vara sällsynta.

Prop. 1990/91:197

Lantbruksstyrelsen

Defektbegreppet

Utredningsförslaget

Enligt förslaget begränsas det strikta ansvaret till att gälla sådana fall där skadan har orsakats av att produkten, när den sattes i omlopp, inte var så säker som det skäligen kunde förväntas. Produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning, marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar och övriga omständigheter.

Lantbruksstyrelsen

Det är av lagförslaget svårt att utröna om en naturprodukt som utsatts för radioaktivt nedfall, som kan skada den som konsumerar produkten, skall betraktas som defekt. Detta gäller framför allt då atomolyckan är okänd eller i ett inledande skede och då det inte kan begäras att den som frambringat naturprodukterna skall känna till att produkterna är radioaktiva. En särskild betydelse har detta i de fall då atomansvarighetslagen (1968:45) inte omfattar den inträffade skadan. Denna fråga bör enligt lantbruksstyrelsens mening belysas ytterligare.

Försvarets materielverk

Utvecklingsskador och preskriptionstid

Det kan inte uteslutas att förslagets utformning vad gäller utvecklingsskador och preskriptionstid vid personskada kan medföra en i förhållande till tillverkare i andra länder förhöjd kostnadsnivå för svenska företag som kan komma att medföra allvarliga problem i den internationella konkurrensen.

FMV anser därför att av regeringen och riksdag tidigare gjorda positiva uttalanden om vikten av harmonisering av lagar och andra regler som medel i strävandena att öka och intensifiera samarbetet i Västeuropa bort få större betydelse vid förslagets utformning.

FMV föreslår att förslaget överarbetas och utformas i överensstämmelse med EG-direktivet vad gäller preskriptionstid och i enlighet med vad som omfattas av majoriteten inom EG vad gäller utvecklingsskador.

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet

Defektbedömningen

a) Begreppet defekt

Såväl EG-direktivet som det lagförslag som upptogs i Produktansvar II arbetar med termen defekt. Detta begrepp saknas i det förslag till lagtext som återfinns i promemorian. Avfattningen har i stället knutits till den säkerhet produkten erbjuder. Enligt 4 § 1 st. förutsätter skadeståndsansvaret en "skada som har uppstått till följd av att en produkt, när den sattes i omlopp, inte var så säker som då skäligen kunde förväntas"; i st. 2 anges vilka omständigheter som skall beaktas i sammanhanget. Om

avsikten är att ansvar skall uppkomma för sk utvecklingsfel bör detta tydligare framgå av lagtexten. Prop. 1990/91:197

Som anges i promemorian (s.91) är mycket vunnet om en harmonisering av de nationella produktansvarslagarna kan uppnås i ett så viktigt hänseende som när det gäller det felbegrepp lagarna bygger på. Såvitt nämnden kan finna saknas då också anledning att avvika från EG-direktivet när det gäller själva lagstiftningstekniken i detta hänseende. Defektbegreppet är centralt och kommer säkerligen att bli föremål för mycken diskussion. Det uppstår en förenkling om den svenska rättstillämpningen kan utgå från samma begrepp som man gör i EG-länderna. Härigenom vinner man också fördelen att understryka att det felbegrepp man skall utgå från ej nödvändigtvis behöver sammanfalla med det säkerhetsbegreppsom produktsäkerhetslagen (1988:1604) arbetar med; skillnader i förutsättningar och uppbyggnad av den föreslagna lagen å ena sidan, produktsäkerhetslagen å den andra, gör det angeläget att arbeta med olika grundbegrepp, defekt respektive säkerhet.

b) Offentliga föreskrifters inverkan

Art. 7 i EG-direktivet föreskriver ett undantag från skadeståndsansvaret. Tillverkaren skall inte vara ansvarig, om han bevisar att defekten beror på att produkten måste överensstämma med tvingande föreskrifter, utfärdade av offentliga myndigheter. Enligt promemorian (s. 95) är det en mera ovanlig typ av föreskrift som åsyftas med denna bestämmelse, nämligen en vari myndighet angett en viss egenskap som måste finnas hos produkten för att den skall få sättas i omlopp.

Den möjlighet att undgå det stränga produktansvaret som EG-direktivet sålunda uppställer saknas i promemorian. Till stöd härför anförts (s. 95):

"Vad det handlar om är att avgöra om den förlust som skadan innebär bör bäras av tillverkaren eller av den skadelidande i dessa fall. Vid den avvägningen framstår det som rimligare att förlusten bärs av tillverkaren. Detta torde mot bakgrund av att föreskrifter av detta slag är mycket ovanliga inte innebära någon betydande börda för tillverkaren".

Nämnden reagerar mot resonemang av detta yviga slag. Varje fråga inom ramen för produktansvaret kan sägas gälla om förlusten bör bäras av tillverkaren eller av den skadelidande. Vad som i det sammanhanget framstår som "rimligare" än annat måste avgöras på grundval av mera konkreta kriterier.

Det naturliga ansvarssubjektet i sammanhanget torde vara staten. Skadeståndsansvaret för staten vid myndighetsutövning är emellertid begränsat och man kan inte utan vidare räkna med att staten kommer att bli skadeståndsskyldig i fall av detta slag. En utredning som tillsatts för att reformera statens skadeståndsansvar vid myndighetsutövning kan kanske rätta till detta. Men så länge detta inte skett framstår det som obilligt att ett företag som kan styrka att dess produkt satts i omlopp med den av myndighet krävda egenskapen inte också skall kunna gå fri från det strikta skadeståndsansvar som den föreslagna lagen stadgar. Även om den skadelidande i framtiden bereds möjlighet att erhålla skadestånd

av staten bör dock företagets ansvar bortfalla. EG-direktivets lösning på denna punkt framstår som fullt rimlig. Prop. 1990/91:197

Utvecklingsfel

Liksom i Produktansvar II föreslås lagen omfatta även skada orsakad av utvecklingsfel. EG-direktivet ger här frihet för varje land att göra som det vill. Nämnden uppfattar spørgsmålet om produktansvaret bör omfatta även utvecklingsfel som mera politiskt än juridiskt betingat. Det finns dock anledning understryka att när man beaktar ett införande av detta ansvar i svensk skadeståndsrätt, avgörandet härav bör ske med hjälp av en helhetsbedömning som omfattar dels den svenska ersättningsrätten över huvud (jfr vad som anförts under Internationaliseringen, b ovan), dels behovet av en tidsmässig anpassning till rättsläget i jämförande europeiska länder.

Vissa organisationer inom näringslivet

Nästa punkt som det finns anledning att beröra är frågan om undantag för ansvar när skada har uppstått till följd av att en tillverkare har följt tvingande offentliga produktföreskrifter.

Det är i och för sig en riktig bedömning att ett sådant undantag torde få begränsad praktisk betydelse. Det är emellertid en principiellt viktig fråga och vissa skrivningar i promemorian förtjänar att uppmärksammas särskilt.

Det är enligt organisationernas uppfattning en självklarhet att den som följt ifrågavarande typ av föreskrift, och produkten på grund därav orsakat skada, skall vara fri från ansvar. När det i promemorian skrivs att "det handlar om att avgöra om den förlust som skadan innebär bör bäras av tillverkaren eller av den skadelidande i dessa fall" utelämnas medvetet den part som föranlett skadan, nämligen det allmänna. Det allmänna kan inte på förslaget sätt övervältra sitt ansvar till enskilda rättssubjekt utan att det upplevs som stötande. Den omständigheten att frågan om det allmännas skadeståndsansvar är under utredning utgör inte på något sätt hinder mot att införa ett undantag för tillverkares ansvar i de aktuella situationerna.

4 §

Enligt art 6 i EG-direktivet skall en produkt inte anses defekt enbart p.g.a. att en bättre produkt senare har satts i omlopp. Någon motsvarande regel finns inte i promemorians förslag. Däremot framgår av specialmotiveringen (s. 261) att "principen kan aktualiseras även vid tillämpning" av den svenska lagen. Vidare sägs i promemorian att "en produkt som är tillverkad enligt regler och värderingar som gällde vid tillverkningstillfället, och på då sedvanligt sätt, bör i allmänhet inte anses brista i fråga om säkerhet därför att den tekniska utvecklingen har fortskridit och produkten i jämförelse med en ny framstår som mindre säker".

I vilka situationer en produkt skall anses behäftad med en säkerhetsbrist endast därför att en bättre produkt har kommit ut på marknaden

utvecklas inte närmare i promemorian. Enligt vår uppfattning är det närmast självklart att ansvar inte kan komma i fråga i dessa situationer. Är produkten så säker som skäligen kan förväntas när den sätts i omlopp kan detta förhållande rimligen inte påverkas av senare produktutveckling.

De något svaga motivskrivningarna skapar emellertid förvirring och osäkerhet. De bör därför utgå och ett undantag likalydande med EG-direktivets bör i stället införas i lagtexten.

Industrins Byggmateriagrupp

Utvecklingsskador

I den allmänna motiveringen i betänkandet (3.1.1) sägs:

"Bl.a. kan nya vetenskapliga rön komma att visa att kemiska och andra produkter innebär skaderisker som vi hitintills inte har haft anledning räkna med. Från humanitära och sociala synpunkter är det av största vikt att de som tillfogas sådana skador bereds ekonomisk gottgörelse för sina förluster och lidanden".

Detta är ett uttryck för ett socialt behov. Vad saken gäller är om industrin, som föreslås i betänkandet, skall svara för detta. Byggmateriargruppen delar inte departementets uppfattning och menar att förslaget i denna del, om det blir gällande, t.o.m. kan bli till nackdel för konsumenterna.

Det pågår ett kontinuerligt nationellt och internationellt arbete för att få fram bättre och billigare byggmaterial. (Det kan inte uteslutas att så inte alltid blir fallet.) Med det extrema ansvaret som följer av vissa delar av förslaget är i stort sett den enda möjligheten för tillverkaren att slippa ansvar att han förutsett och påpekat/varnat för alla risker som kan vara förknippade med produkten i 25 år. I betänkandet om Byggnaders inomhusmiljö m.m. (Ds 1990:14) föreslås en särskild lag om information om byggprodukter m.m. Av förslaget följer att en tillverkare/importör skall, såvitt gäller byggprodukter, vara skyldig deklarerat (i) produktens innehåll, (ii) produktens egenskaper, oberoende av användningssätt, och (iii) produktens egenskaper, vid specificerat användningssätt. Informationen skall vara tillförlitlig, jämförbar och fullständig. Dessa krav skall ställas mot den föreslagna texten i produktskadelagen. I betänkandet sid. 268 ff sägs bl.a.:

"Det är produktens normala användning och vad som därvid kan inträffa som skall hållas i blickpunkten när informationen utformas. Dock är att märka att en produkt i sig kan medföra särskilda risker, som tillverkaren måste varna för även om riskerna aktualiseras i mindre mån än vid den normala användningen. En särskild varning kan behövas också när en produkt är så beskaffad att den blir farlig först i förening med någonting annat. Om en produkt är farlig för vissa grupper av personer, ex.vis. allergiker kan det innebära ett instruktionsfel att den farliga beskaffenheten inte anges".

Kravet på information beträffande exempelvis allergiker kan belysas genom hänvisning till Allergikutredningen (SOU 1989:76). Där konstateras att minst vart tredje barn resp. var fjärde vuxen svensk besvärar av någon

form av allergi/överkänslighet. "Omfattningen är av den storleken att vi kan tala om ett folkhälsoproblem" anför utredningen (sid. 13).

I belysning av dessa synpunkter kan frågan ställas vad som gäller om en tillverkare inte skulle uppfylla kraven enligt lag om produktinformation (här förutsättes att förslaget blir lag)? Utgör detta då ett instruktionsfel i produktskadelagens mening? I Ds 1990:14 sägs vidare;

"Bakom underlaget till informationen till dessa tre nivåer döljer sig omfattande uppgifter för den tillverkande industrin. För en vederhäftig information krävs kunskap, som den tillverkande industrin måste ta fram. Detta gäller såväl vid utvecklingen av nya byggvaror som vid uppföljningen i bruksstadiet av gjorda erfarenheter. Den tillverkande industrin måste i högre grad än vad som skett i dag analysera vilka behov en byggvara skall uppfylla och samtidigt försöka förutse påverkningar och förändringar som kan komma med tiden."

Byggmateriälgruppen har i en särskild handling avgivit ett yttrande över DS 1990:14 där synpunkterna på detta förslag närmare redovisas.

Till allt detta vill alltså justitiedepartementet lägga ett strikt ansvar för utvecklingsskador och en 25-årig preskriptions(ansvars)tid.

Dessa krav skall sålunda byggmateriailtillverkaren behöva uppfylla för att ha en möjlighet att undvika ansvar trots att han i många avseenden inte har den ringaste kunskap om när, var, vem och på vilket sätt hans produkter används.

Jämför defektbegreppet i betänkandet där det sägs att produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till bl.a. marknadsföringen av produkten, bruksanvisningar och övriga omständigheter. Det vore därför knappast förvånande om en tillverkare, mot den bakgrunden, skulle välja att inte bekosta utvecklingsarbeten eller om han låter bli att kontinuerligt finna bättre och billigare produkter. I sista hand kan detta medföra att industrin väljer att prioritera forskning och utveckling i andra länder. I betänkandet (sid. 270) sägs; "Frågan om skyldighet att varna uppkommer i första hand när det gäller moderna produkter och tillsatsämnen". Detta är naturligtvis förhållanden som är till nackdel för konsumenten. Även för den inhemska byggmaterialindustrin kommer det synsätt som präglar förslagen att utmynna i den konkurrensnackdel jämfört med den utländska byggmaterialindustrin.

I betänkandet sägs (s. 104) "I själva verket torde därför EG-direktivet i praktiken sällan medge ansvarsfrihet enligt denna undantagsregel (dvs för utvecklingsskador, artikel 7 i direktivet). Även om den svenska lagen inte undantar utvecklingsskador, slår den således i de flesta fall inte hårdare i det avseendet än EG-ländernas lagar." Industrin har uttryckt stor oro för förslaget att utvecklingsskador skall innefattas. Om slutsatsen i betänkandet är korrekt bör det därför vara relativt likgiltigt för lagstiftaren om även den svenska lagen skulle innehålla ett motsvarande undantag. Därigenom skulle industrins krav i denna del också kunna tillgodoses utan att detta innebar verkliga försämringar (för konsumenterna).

Kooperativa förbundet (KF)

Mot bakgrund av den ståndpunkt som KF gav uttryck för ifråga om utvecklingsskador i sitt remissyttrande 1980 vill emellertid KF inte motsätta sig en lagstiftning av nu föreslagen natur. Men eftersom promemorieförfattarna anger att lagstiftningsutvecklingen i andra länder är den huvudsakliga grunden för den nu föreslagna lagen, bör som en konsekvens av detta följa att den svenska lagstiftningen så nära som möjligt anpassas till den lagstiftning som antages i andra länder och i vart fall inte sätta Sverige och svenska företag i underläge gentemot andra länder från konkurrenssynpunkt. I promemorian anges att den längre preskriptionstiden i det svenska förslaget, reglerna om ansvar för utvecklingsskador och om jämkning vid den skadelidandes medvållande är strängare än motsvarande regler i en del andra länder, men att inverkan där av på konkurrensförhållandena bedöms bli obetydlig. Detta är enligt KFs mening ett alltför lättvindigt resonemang med hänsyn till de delvis komplicerade och svåröverskådliga internationella privaträttsliga aspekterna.

Det tycks kunna antas att Sverige bl.a. skall ratificera den s.k. Lugano-konventionen, som innehåller såväl forumregler som regler om erkännande och verkställighet av domar som meddelats i konventionsländer av behöriga domstolar. Genom dessa internationella förhållanden föreligger en risk för att svensktillverkade produkter kan drabbas av strängare regler än produkter från andra länder. Detta torde inte heller förbättras av att Sverige i enlighet med vad som föreslås i promemorian ansluter sig till den s.k. Haag-konventionen eftersom denna väntas få mycket begränsad spridning. Dessa omständigheter utgör enligt KFs mening tunga argument för att de svenska reglerna på området inte sammantagna bör medföra att svenska företag får ett underläge i konkurrenshänseende i förhållande till vad som kan komma att gälla i EG-länderna.

Även om KF sålunda anser att det faktiska behovet av en produktskadelag hittills är dåligt dokumenterat och även om de skäl som i föreliggande promemoria anges för införandet av en sådan lag är diskutabla, finner KF inte anledning att frånga sin i 1980-års remissyttrande redovisade ståndpunkt att personer som drabbas av utvecklingsskador bör få ersättning. KF vill därför inte motsätta sig att en produktskadelag nu genomförs, men vill erinra om det som ovan anförts om att en sådan lagstiftning inte ställer svenska företag i ett sämre konkurrensläge än vad som kan gälla för företag i andra länder. KF vill vidare föreslå att det förslag om ett centralt skaderapporteringssystem, som ett hjälpmedel i produktsäkerhetsarbetet och som föreslogs av den s.k. riktlinjekommittén i sitt betänkande "Konsumentpolitiska styrmedel" (SOU 1983:40), tas upp till förnyat övervägande.

KF vill föreslå att två detaljer i lagförslaget övervägs på nytt. I 4 § anges att skadestånd utges för en skada som har uppstått i följd av att en produkt när den sattes i omlopp inte var så säker som då skäligen kunde förväntas. Denna lagtext är svår att förena med vad som i motiven (sid. 98) anges ifråga om utvecklingsskador, där det sägs att skador som beror på säkerhetsbrister som inte ens den främsta vetenskapliga expertisen

kunde förutse vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp skall omfattas av lagen. Den i 4 § angivna formuleringen bör mot denna bakgrund bearbetas.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)

Vad gäller offentliga föreskrifters inverkan på ansvaret finner LRF att promemorian inte redovisar ett tillräckligt resonemang för sin slutsats. Är produkt utformad i enlighet med offentliga föreskrifter, som har tvingande karaktär, är det inte rimligt att lägga ansvaret enligt förslaget. I detta fall måste statsmakten bära ansvar för den skada som vållas.

I förslaget görs inget undantag från lagens tillämpning på skada som beror på säkerhetsbrister vilka inte ens den främsta vetenskapliga expertis kunde förutse vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp (utvecklingsskador). Förslaget avviker härifrån vad som torde bli lagstiftning i EG-länderna - med undantag från Luxemburg. Mot fördelen med förslaget (att skadelidande får någon att vända sig mot) kan invändas att en lösning i enlighet med promemorians förslag borde sökas inom en europeisk samstämmighet, men inte genom att Sverige avviker från de regler som kommer att gälla bland dess främsta handelspartner.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet m.fl.

Preskriptionstid om 25 år för personskador och inget undantag för s.k. utvecklingsskador

En längre preskriptionstid för personskador i Sverige jämfört med andra länder skulle kunna medföra mycket stora kostnader för svenska tillverkare och därigenom betydande konkurrensnackdelar för svenska företag jämfört med utländska.

Särskilt för företag som säljer kemiska produkter skulle 25 år plus inget undantag för utvecklingskador kunna innebära orimliga konsekvenser. Även om de besitter all tillgänglig vetenskaplig kunskap om t.ex. cancerrisker, är det omöjligt att förutse den framtida vetenskapliga insikten om av vad och hur cancer uppstår.

Den framtida kunskapen skulle således kunna medföra stora skadeståndskrav.

Svenska företag lägger ned mycket stora resurser på produktkontroll och forskning i avsikt att undvika risker för framtida skador. Vi tror inte att svenska företag genom strängare ansvarsregler än i övriga länder skulle satsa ändå mer på forskning och utveckling.

Kostnaderna för att bevara dokumentation om produkterna kommer också att öka mycket kraftigt p.g.a. den långa preskriptionstiden.

Stora problem uppstår vid byte av ägare.

Många importörer av t.ex. kemiska produkter skulle av sekretessskäl inte få tillgång till all dokumentation som behövs. Vi vet av erfarenhet genom de mångåriga diskussionerna om produktregistret vid kemikalieinspektionen att importörer av kemiska produkter inte får tillgång till all dokumentation som behövs.

Skälet är naturligtvis att den utländska tillverkaren inte vill lämna ifrån sig sina företagshemligheter. De väljer då att inte leverera till Sverige.

En importör får dessutom svårt att ställa krav på sina huvudmän när det gäller avtal om regress av skadeståndskrav.

Prop. 1990/91:197

LKD-Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning

Konsekvenser för branschen i allmänhet

Mot bakgrund av den snabba produktutvecklingstakten inom vår bransch är det viktigt att, lagen förtydligas så att värdering av produktskada sker mot produktsäkerhetsnormer när produkten sattes i omlopp och inte mot nyare produkters säkerhetsstandard.

Sveriges Marknadsförbund

Utvecklingsskador ingår däremot, dvs skador som inte ens den främsta vetenskapen hade kunnat förutse.

Det framstår som lika främmande som att tillverkaren skall vara ansvarig, även om han bevisar att defekten hos produkten beror på att produkten överensstämmer med tvingande föreskrifter utfärdade av offentlig myndighet.

Myndigheter i Sverige bör agera med samma ansvar som i EG.

Kan man ej stå för sina föreskrifter bör man avstå från att utfärda dem.

Därtill kommer myndighetens kompetensroll att klart undergrävas om man redan lagstiftningsmässigt förutsätter att de ej klarar av den.

En anpassning bör ske så att svensk lag kommer i överensstämmelse med EG-direktivet och så att vi inte negativt diskriminerar oss själva i Sverige.

Landstingsförbundet

I promemorian föreslås att ansvaret skall vara strikt och även omfatta utvecklingsskador. Det strikta ansvaret skall alltså omfatta även skador som beror på sådana säkerhetsbrister som inte ens den främsta vetenskapliga expertis kunde förutse vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp. Denna bestämmelse i kombination med en preskriptionstid på 25 år för personskador och 10 år för sagskador måste anses vara mycket långtgående och risken för en avsevärd kostnadsfördyring för i sista hand konsumenterna är betydande. Enligt förbundets mening har utredningen inte presenterat några tungt vägande skäl för en generell preskriptionstid på 25 år, utan EG-direktivets 10 år verkar vara en mera rimlig tid för den absolut övervägande delen av de produkter som marknadsförs i Sverige. Däremot kan det enligt förbundets mening finnas skäl att överväga en längre preskriptionstid i vissa fall och då framför allt för produkter som är avsedda att bota eller lindra sjukdomar såsom läkemedel och handikapphjälpmedel. I sådana fall kan det anses vara befogat att ge konsumenterna ett extra skydd genom en förlängd preskriptionstid för personskador.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund

4 §

Paragrafen behandlar förutsättningarna för skadestånd. I promemorian redovisas skälen för att man inte som i tidigare förslag till produkt-

ansvarsregler använder sig av defektbegreppet. Riksförbundet ansluter sig till förslaget att produktens eventuella bristande säkerhet skall ligga till grund för ansvarsbedömningen; under sådana förutsättningar finns det goda möjligheter att också våga in vissa brister i bruksanvisningar m.m. s.k. instruktionsfel. Man måste emellertid beakta att begreppet defekt numera är alltmänt accepterat i de flesta länder och att det förekommer i flertalet produktansvarsförsäkringsvillkor. Förbundet vill därför, utan att det innebär ändring i sak, föreslå att det som förutsättning för skadestånd anges i lagen att produkten skall ha varit defekt, varmed skall förstås att den inte varit så säker som kunnat förväntas. Detta skulle innebära att det kortare uttrycket defekt kunde användas i 5 och 8 §§.

Utgångspunkten för säkerhetsbedömningen skall vara produktens tillstånd när den sattes i omlopp. Härmed torde avses det tillfälle då produkten övergår i ett nytt distributionsled; så länge en produkt används av tillverkarens egen personal kan produktansvaret inte aktualiseras. I promemorian förekommer dock något motsägelsefulla uttalanden om vilken exakt tidpunkt som åsyftas. Sålunda sägs bl.a. att varor som ligger på hyllan i en snabbköpsbutik i allmänhet får anses vara satta i omlopp av butiksinnnehavaren (s. 284 och 291). Samtidigt jämföras tidpunkten när en produkt sätts i omlopp med det tillfälle när den lämnar vederbörandes kontroll (s. 285). Bl.a. då en produkt lagts fram till kundernas förfogande, men den därefter försämrats till följd av att den blir liggande för länge, bör rimligen den senare tidpunkten användas som utgångspunkt då man bedömer produktens säkerhetstillstånd. Detta skulle stämma bättre med 10 § lagförslaget enligt vilken bestämmelse utgångspunkten för beräkning av den yttersta preskriptionstiden är besittningens upphörande.

Enligt EG-direktivet är tillverkaren fri från ansvar om han bevisar att defekten beror på att produkten måste överensstämja med tvingande föreskrifter som utfärdats av offentliga myndigheter (article 7 (d)). I den mån någon skadas av en produkt till följd av bristande säkerhet i denna mera speciella situation har han självfallet ett lika stort ersättningsbehov som annars. Riksförbundet kan emellertid inte finna att tillverkaren här ligger närmast till att bära kostnaden för skadan. Det bör här vara tillräckligt med allmänna skadeståndsrättsliga regler i förhållande till den som har ansvaret för föreskrifterna. På denna punkt bör man sålunda utan vidare följa EG-direktivet.

8 §

Av de sju EG-länder som hittills infört en produktansvarslagstiftning till följd av EG-direktivet är det endast ett land (Luxemburg) som låtit ansvaret avse även utvecklingsskador. Med hänsyn till vad riksförbundet tidigare anfört beträffande effekterna av avvikelser från läget inom EG, måste det ifrågasättas om det finns tillräckliga skäl för Sverige att inte göra undantag för utvecklingsskador. I den mån man emellertid vill beakta även sådana skador anser förbundet att ansvaret bör inskränkas till att endast avse personskador. Det är i vart fall inte lämpligt att föra in sakskador i detta sammanhang. Några preventiva skäl kan inte gärna

åberopas när det är fråga om utvecklingsfel och dessa skador kan därför lika gärna stanna på den egendomsförsäkring som i allmänhet finns att tillgå i dessa fall.

Prop. 1990/91:197

Folksam

Från konsumentskyddssynpunkt är det angeläget att utvecklingsskador och även sent uppkomna produktskador medför rätt till ersättning vid personskada. De skäl som departementet anfört beträffande utvecklingsskadorna utgör enligt Folksams mening tillräcklig grund för införande av ansvar. Folksam föreslår dock att ansvaret för utvecklingsskador inskränks till enbart personskador. En sådan lösning skulle minska osäkerheten för de skadeståndsansvariga och försäkringsgivarna. Det sociala behovet av rätt till ersättning för sakskada är inte heller lika framträdande som vid personskada.

8 §

I förslaget bör i enlighet med EG-direktivet göras undantag för produktskador som beror på tvingande offentliga produktföreskrifter. De redovisade skälen för att placera ansvaret på tillverkaren är inte övertygande.

Utländska Försäkringsbolags Förening

Vi finner det anmärkningsvärt

- att utkastet inte, till skillnad från EG's direktiv, innehåller något undantag för utvecklingsskador. Enligt vår uppfattning finns det starka skäl för att svensk lagstiftning i allt väsentligt bör harmoniera och ej avvika från nämnda direktiv. Rent generellt är det vår uppfattning att inhemsk lagstiftning överhuvudtaget bör anpassas till den fortgående internationaliseringen av bl.a. svenskt näringsliv, varför det endast vid särskilda skäl torde finnas anledning att frånga en sådan generell anpassning.

Konsortiet för läkemedelsförsäkring

Defektbegreppet

Det defektbegrepp som anges i förslaget (4 §) är enligt konsortiets bedömning alltför vagt, vilket med största sannolikhet kommer att leda till stora tolkningssvårigheter, inte minst när det gäller frågan om instruktionsfel föreligger eller ej. Förutsättningen för att den skadelidande skall erhålla skadestånd är att han, fränsett att han måste utpeka en ansvarig, även måste visa att det förelåg en säkerhetsbrist när produkten sattes i omlopp. När det gäller att visa att en säkerhetsbrist förelegat kommer det inom läkemedelsområdet, som är hårt reglerat och kontrollerat, sannolikt att uppkomma stora problem. Det anges också i promemorian (sid. 80) att en tillämpning av produktskadelagen - med dess krav på att produkten skall vara bristfällig - i de flesta läkemedelsskadefallen inte skulle leda till att ersättning kan lämnas.

Enligt 3 § i läkemedelsförsäkringens ersättningsbestämmelser förstås med läkemedelsskada sjukdom eller annan skada av kroppslig art som

med övervägande sannolikhet har orsakats genom användning av läkemedel. Det krävs således inte att man måste visa att en säkerhetsbrist förelegat. Detta förhållande måste enligt konsortiets mening vara ett avgörande skäl till att undanta läkemedelsskador från den föreslagna produktskadelagen.

Beträffande frågan om utebliven effekt vid läkemedelsanvändning vill konsortiet anföra följande.

Varje läkemedel innehåller en verksam substans som skall förebygga, lindra eller bota en sjukdom.

Människor reagerar emellertid olika på den verksamma substansen. Den avsedda effekten uppnås därför i olika grad beroende på den enskilde individens kroppsconstitution, ålder, sjukdomens svårighetsgrad m.m. I samband med att Socialstyrelsens läkemedelsavdelning godkänner ett nytt läkemedel redovisas produktens verkningsgrad. Denna kan för en produkt uppgå till 90 % av de behandlade patienterna medan för en annan produkt terapieffekt uppnås för endast av 45 - 65 % av patienterna.

Att ett läkemedel i det enskilda fallet ej har effekt är sålunda ett helt normalt förhållande som inte kan betraktas som en säkerhetsbrist eller en defekt hos läkemedlet. Läkarens åtgärd blir att pröva andra läkemedel eller annan terapi. Läkemedel kan sålunda inte jämnställas med andra produkter vad gäller "utebliven effekt".

Vare sig i den norska lagen om produktansvar, eller i den finska frivilliga läkemedelsförsäkringen, är den omständigheten att ett läkemedel inte har avsedd effekt ersättningsgrundande. Detsamma gäller föreliggande förslag till läkemedelsförsäkring i Danmark.

När ett läkemedel skall registreras måste ansvarig myndighet beakta att medlet i det enskilda fallet inte alltid kan ha effekt. Om preparatet med denna vetenskap ändå blir godkänt får en eventuell utebliven effekt anses ha godkänts av samhället. Den uteblivna effekten får därmed betraktas som en sådan systemskada som inte föranleder strikt produktansvar.

Utvecklingsskador

Läkemedelsförsäkringens serieskadedefinition svarar mot utvecklingsskadebegreppet. Dessa skador täcks sålunda genom läkemedelsförsäkringen.

Systemskador

Systemskador dvs. skador av kända biverkningar omfattas inte av produktskadelagen men väl av läkemedelsförsäkringen - varvid prövning sker efter en skälighetsbedömning grundad på en avvägning mellan främst skadans och grundsjukdomens svårighetsgrad.

Att ett läkemedel inte alltid har effekt utgör som angivits under punkt 3.3.2 ej en defekt. Eventuell skada på grund av utebliven effekt utgör dessutom ett känt förhållande vilket innebär att skadan är att anse som en systemskada.

Informationen om läkemedel riktas vad gäller receptbelagda läkemedel i första hand till behandlande läkare. Enligt konsortiets mening måste en tillverkare ha ansetts fullgjort sin informationsskyldighet när han givit information genom FASS, kompletteringar till FASS, eller Läkartidningen.

Detta gäller information inte bara vid registreringstillfället utan även genom senare kompletterande biverkningsinformation.

Prop. 1990/91:197

Beträffande terapeutisk effekt lämnas information av Socialstyrelsens Läkemedelsavdelning genom publikationen Information från läkemedelsavdelningen.

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFI

Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier

Utebliven effekt

I promemorian föreslås att skador uppkomna på grund av utebliven effekt hos en produkt skall omfattas av lagen. Vad beträffar sådana skador vill vi anföra följande.

När i information om ett läkemedel anges ett särskilt användningsområde innebär detta inte att läkemedlet botar eller lindrar sjukdom eller sjukdomssymtom hos alla patienter med en viss sjukdomsbild. Som framgår av bifogade citat ur "Information från Socialstyrelsens läkemedelsavdelning" 1989 ger läkemedel sällan en hundra procentig effekt. Det finns medel som endast hjälper en minoritet av en patientpopulation men som ändå anses vara av betydande värde. Det förekommer att läkemedel registreras som andrahands- eller tredjehandsmedel, dvs de skall sättas in först när man med ett visst läkemedel ej uppnått åsyftad verkan. Som exempel kan nämnas ACE-hämmare, en relativt ny grupp blodtrycks-sänkande läkemedel som har följande indikation godkänd och angiven i FASS (Farmaceutiska Specialiteter i Sverige) "Hypertoni. XX kan användas då behandling med betareceptorblockerande medel eller saluretika ej givit adekvat effekt eller är olämplig". Läkemedel kan också registreras med användningsområdet tillägg till annan terapi när effekten varit otillräcklig. Sålunda har vissa ACE-hämmare även följande användningsområde: "Hjärtinsufficiens. XX kan ges som tillägg då behandling med diuretika och eventuellt digitalis ej givit adekvat effekt."

I promemorian diskuteras (sid. 254) att patienter reagerar individuellt på läkemedel och att den terapeutiska effekten kan utebli hos enskilda patienter. Man drar dock följande slutsats:

"Bedömningen kan naturligtvis bli en annan, om läkemedlets verkan uteblir regelmässigt eller i stor omfattning. Även läkemedlets art och betydelse kan påverka bedömningen. Exempelvis torde större krav få ställas på livsavgörande läkemedel än på läkemedel mot enklare sjukdomar".

Som framgår av de exempel vi har anfört innebär det faktum att ett läkemedel är registrerat (godkänt) för viss användning ingen garanti för effekt ens hos en majoritet av patienterna med den aktuella sjukdomen eller de aktuella symptomen. Vid avvägningen av ett läkemedels medicinska ändamålsenlighet i samband med registrering vägs inte endast läkemedlets positiva och negativa effekter in utan dessa ställs i relation till effekterna av behandling med redan registrerade läkemedel. Att produktskadelagen föreslås gälla vid skada p.g.a. utebliven effekt visar

enligt vår uppfattning att den föreslagna lagen inte är lämplig för Prop. 1990/91:197
läkemedelsområdet.

Apoteksbolaget

Utebliven effekt

I lagförslaget omfattas skadeståndsansvaret även av utebliven effekt. Utebliven effekt av läkemedel kan vara naturlig och svår att mäta. Läkemedel kan ha effekt på en i förväg ej känd mindre patientgrupp eller vara avsedda att i terapin sättas in i andra eller tredje hand eller kombineras med andra läkemedel. Om läkemedel står i överensstämmelse med fabrikantens specifikation som godkänts av tillsynsmyndigheten är det orimligt att det strikta ansvaret även skall omfatta utebliven effekt.

Sjöassuradörernas Förening

Utvecklingsskador

S.k. utvecklingsskador skall, enligt förslaget, omfattas av produktansvaret. Så är inte fallet inom EG. Föreningen befarar här att utveckling av nya produkter i Sverige hämmas och att företagen får svårt att hävda sig internationellt.

Försäkringsjuridiska föreningen

4 §

Det strikta ansvaret har utformats i anslutning till artikel 6 i EG-direktivet. Enligt EG-direktivet är en produkt "defective when it does not provide the safety which a person is entitled to expect, taking all circumstances into account, including --- the use to which it could reasonably be expected that the product would be put---". Enligt det svenska förslaget utgår ersättning, om produkten, när den sattes i omlopp, "inte var så säker som då skäligen kunde förväntas. Produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till dess förutsebara användning ---". Eftersom en tillverkare bör kunna förutse att vissa personer kommer att använda produkten på ett egenartat sätt, inbjuder EG-texten till slutsatsen att även sådana användare är berättigade att förvänta sig att produkten är säker för dem. Den svenska texten synes göra en snävare begränsning genom att ordet "skäligen" har en i viss mån självständig ställning i förhållande till den efterföljande meningen. Den svenska texten är därför att föredra för att de s.k. systemskadorna skall bli undantagna.

I det svenska förslaget görs inget undantag för produktskador som beror på föreskrifter från offentlig myndighet, fastän ett sådant undantag må göras enligt EG-direktivet (s. 95 f). Möjligen kan detta motiveras med att beslutet att sätta varan i omlopp till sist alltid är tillverkarens. Skulle ett strikt ansvar förekomma i dessa fall kunde det emellertid lika gärna placeras på den offentliga myndighet som meddelat föreskriften. En sådan ansvarsplacering skulle tillgodose inte bara det reparativa intresset utan även önskemålet att i största möjliga utsträckning förebygga produktskador genom att lägga ansvaret hos den som kan förbättra produktens säkerhet.

Det svenska förslaget gör vidare inte undantag för s.k. utvecklings-skador, fastän så förväntas ske i de flesta EG-länder. Beroende på den internationella privaträttens regler kan detta leda till att svenska exportörer får ett strängare ansvar för produktskador än deras konkurrenter i främmande länder, eftersom den svenska exportören kan vara ansvarig enligt svensk rätt. Vad detta kommer att kosta företagen i högre ansvarsförsäkringspremier är såvitt framgår av utredningen svårt att fastställa, liksom det är svårt att veta om just detta förslag medför att vissa företag föredrar att etablera sig utomlands. Föreningen anser att denna aspekt bör noga beaktas i den fortsatta handläggningen av lagstiftningsärendet. Som anförs i förslaget är det kanske ingen framkomlig väg att göra lagen tillämplig bara på produktskador som inträffar i Sverige. Ett motsvarande resultat skulle emellertid partiellt uppnås, om läkemedelsskadorna lades utanför lagen (se ovan beträffande 2 §). Vågar man emellertid göra bedömningen att näringslivets invändningar om nackdelar i konkurrenshänseende på utländska marknader är negligierbara, råder ingen tvekan om att det vore bra om utvecklingsskadorna förs in under lagen. Dess ändamål är ju att kraftfullt verka för att produktskador förebyggs, och ett frö till invecklade tvister skulle undanröjas. Vad gäller personskador är det också särskilt angeläget att utvecklingsskador blir ersatta.

Sveriges domareförbund

Även när det gäller lagstiftningens innehåll finns det, främst av ekonomiska och handelspolitiska skäl, uppenbar anledning att eftersträva en harmonisering med lagstiftningen i våra grannländer och i övriga Västeuropa. En sådan strävan får också anses prägla promemorieförslaget, även om det på några punkter innehåller medvetna avvikelser. Åtminstone ett par av dessa kan ifrågasättas, nämligen förslagen att även s.k. utvecklingsskador skall omfattas av produktansvaret samt att den yttersta preskriptionstiden för personskador skall vara 25 år. De argument mot särreglering i dessa hänseenden som framförts från näringslivet och försäkringsbranschen, och som närmare redovisas i promemorian, har enligt förbundets mening en avsevärd tyngd. När det främst gäller utvecklingsskadorna framstår en formell anpassning till EG-direktivet som så mycket mer motiverad som det enligt promemorian (s. 104) förhåller sig så att den föreslagna regeln i de flesta fall inte skulle slå hårdare än EGländernas lagar.

Sveriges Advokatsamfund

Offentliga föreskrifters inverkan

I EG-direktivet föreskrivs att tillverkaren inte skall vara ansvarig, om han bevisar att defekt beror på att produkten måste överensstämma med tvingande föreskrifter utfärdade av offentliga myndigheter. Någon motsvarande regel finns inte i det svenska förslaget. I enlighet med samfundets grundläggande inställning anser samfundet att en undantagsregel motsvarande den som finns i EG-direktivet också bör införas i den svenska lagen. Erinras kan ånyo om skadeståndslagens parallella

tillämplighet. Skulle tillverkaren bort inse, att myndighets föreskrift är föråldrad eller i annat avseende inte är ägnad att förebygga skada, kan skadestånd utgå enligt skadeståndslagen.

Utvecklingsskador

Enligt förslaget skall den svenska lagen inte innehålla något undantag för utvecklingsskador. EG-direktivet ger medlemsländerna valmöjlighet att inkludera utvecklingsskador. Som anförs i förslaget, torde emellertid flertalet av EG-länderna undanta utvecklingsskador. Som också anförs i förslaget (sid. 104), skulle detta kunna medföra ett incitament för industrin att förlägga sin forsknings- och utvecklingsverksamhet till länder, som undantar utvecklingsskador från produktansvaret. I betänkandet föreslås likväl att utvecklingsskador skall omfattas av den svenska lagen. Det skäl som främst anförs är möjligheten för den skadelidande att erhålla ersättning. Samtidigt framhålls emellertid att undantagsregeln i EG-direktivet har en så restriktiv utformning att den sällan torde komma till användning (sid. 104). Mot denna bakgrund och den ovan angivna allmänna utgångspunkten är det Advokatsamfundets uppfattning att övervägande skäl talar för att ett sådant restriktivt utformat undantag för utvecklingsskador, som återfinns i EG-direktivet, även bör införas i den svenska lagen. I övrigt skulle en regel av innehåll att tillverkare, importör, marknadsförare, säljare m.fl. skall svara för säkerhetsbrist som vid tiden då produkten sattes i omlopp inte ens kunde förutses av den främsta vetenskapliga expertisen, komma i konflikt med vår gängse definition av adekvat kausalitet.

Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna

Produktens säkerhet skall enligt förslaget bl.a. bedömas med hänsyn till den bruksanvisning som finns för produkten. Många av de produkter som idag finns på marknaden innehåller ämnen som vid normal användning eller användning i ej normal omfattning kan medföra risker för konsumenten. Detta kan även gälla på grund av produktens tekniska beskaffenhet. Med hänsyn härtill bör information om produkten vara avfattad på svenska språket.

Föreningen tillstyrker förslaget att de s.k. utvecklingsskadorna skall omfattas av lagen. Det bör dock av lagtexten klart framgå att denna skadetyp omfattas.

Riksförbundet Vi i Småhus

I förslaget till produktskadelag § 4 (kap. 3.3.2 o.f.) anges förutsättningarna för skadestånd. Vid leveranser av småhus levererar husfabrikanterna ofta sina produkter via entreprenörer. Även om produkten är fullgod från husfabrikanten skadas den ofta under vägen till den slutliga beställaren/köparen. Entreprenören låter t.ex. husdelarna ligga helt eller delvis oskyddade vid sidan om den ofta ännu ofärdiga husgrunden. Därvid blir materialet ofta vattenbemängt och fuktigt. De fuktiga husdelarna reses därefter utan fullgod torkning med resultat av fukt och mögel några år senare.

Lagen bör här ålägga den i varje led ansvarige att ansvara för fullgott material ända in i huskroppen. Detta måste kontrolleras av neutrala och kunniga besiktningsmän. Förbundet föreslår att detta mera tydligt anges i lagen. Det räcker enligt erfarenhet inte med de regler som f.n. är intagna i PBL (plan- och bygglagen).

Miljöcentrum

Enligt vår uppfattning inskränker dock 4 § den strikta skadeståndsskyldigheten. Genom införande av ett skälighetsrekvisit försätts den skadelidande i ett otillbörligt underläge gentemot "skadegöraren", då det för en fällande dom krävs, att den skadelidande bevisar, att den skadliga produkten "när den sattes i omlopp, inte var så säker som skäligen kunde förväntas".

Skälighetsrekvisitet måste enligt vår uppfattning tas bort ur den aktuella paragrafen, bl.a. då det försvårar ersättning för utvecklingsfel och systemfel.

Med utvecklingsfel avses förhållandet, att en ny produkt har skadebringande egenskaper, som varit omöjliga att förutse under forsknings- och utvecklingsfasen. Vi anser att ett strikt ansvar måste utkrävas i sådana fall, emedan skadorna kan föröda ett liv för den skadelidande. Det är stötande, att en producent utan strikt ersättningsskyldighet skall tillåtas använda konsumenter som "försökskaniner".

Beträffande systemfel hänvisas till den utsatta situationen för Sveriges ca tre miljoner allergiker och astmatiker. Innan marknadsföring påbörjas är det ofta omöjligt att förutse, i vilken utsträckning en produkt kan komma att orsaka allergiska reaktioner hos vissa konsumenter. Sådana effekter upptäcks först när ett tillräckligt stort antal konsumenter kommit i kontakt med produkten. Detta får i en sådan situation inte frita producenten från strikt skadeståndsskyldighet. Allergiker och astmatiker skall självfallet ha samma rättsskydd som icke allergiker och astmatiker. I själva verket bör det vara en självklarhet, att rättsskyddet utformas för att i första hand skydda de svaga grupperna i samhället.

När det gäller skador, som ytterst har sin grund i verksamhet, som bedrivs i vinningssyfte, finner vi det rimligt att bevisbördan skiftas till den skadelidandes förmån. Så var också fallet i det ursprungliga lagförslaget 4 §, som beträffande bevisfrågan hade följande lydelse "En skada skall anses ha uppstått till följd av bristande säkerhet hos en produkt, om det med hänsyn till säkerhetsbristens och skadans art, andra möjliga skadeorsaker samt omständigheterna i övrigt föreligger övervägande sannolikhet för ett sådant orsakssamband."

Detta stycke har i det slutliga lagförslaget tagits bort. Enligt Miljöcentrums uppfattning bör detta stycke återinföras i sin ursprungliga lydelse i 4 §.

Konsumentvägledarnas förening

Defektbegreppet bör vara mer preciserat i sin ordalydelse. "Att produkten inte är så säker som skäligen kan förväntas" är svagt och ger vida tolkningsmöjligheter som kan innebära dyra processer i domstol innan man kommit fram till vad som anses vara en säker produkt eller inte.

Det är vidare bra att Sverige i motsats till EG-direktivet även inför ett strikt ansvar för utvecklingsskador. Den enskilde konsumenten får idag betala för näringslivets försök och produktutveckling allteftersom dessa försöksutsläpps på marknaden. Genom det strikta ansvaret kommer förhoppningsvis inte produkter ut allt för tidigt på marknaden och de kostnaderna bärs gemensamt av flera konsumenter och inte ett fåtal som är "försökskaniner".

Riksförbundet mot Astma-Allergi

Vi har noterat att det i motiven för lagtexten inte talas så mycket om allergi och annan överkänslighet. Vi förutsätter dock att lagen omfattar även dessa begrepp. Förutsättningar för skadestånd enligt § 4 måste således, enligt vår mening, även gälla när produkter förorsakar allergi- eller överkänslighetsproblem.

4. Produktansvarets omfattning

Svea hovrätt

Ansvarsbegränsning

Hovrätten anser att en beloppsmässig begränsning i form av en självrisk vid sakskada bör införas i enlighet med EG-direktivets artikel 9 första stycket b.

En produktskadelag torde innebära en ökad måltillströmning till domstolarna. Det kan befaras att en inte oväsentlig del av kraven kan komma att avse mindre ersättningsbelopp. Kostnaderna för att utreda sådana anspråk kommer sannolikt ofta att överstiga de omtvistade beloppen. Visserligen kan, som anförs i promemorian, principiella argument resas mot att ersättning för små skador inte skall utgå. Trots detta anser hovrätten att det av processekonomiska skäl och med hänsyn till domstolarnas resurser bör införas en regel om självrisk i den föreslagna produktskadelagen såvitt avser sakskador. Storleken på självrisken bör lämpligen motsvara EG-direktivets bestämmelser på området.

Hovrätten vill i detta sammanhang också framhålla att produktskadelagen också på personskadeområdet kan komma att ge upphov till ett ökat antal domstolsprocesser om små ersättningsbelopp. De försäkringssystem som redan finns på vitala områden, t.ex. läkemedelsförsäkringen, ersätter inte smärre skador. Hovrätten förutsätter att regeringen följer utvecklingen noga.

Trelleborgs tingsrätt

Sakskada

Enligt tingsrättens mening tar man i promemorian alldeles för lätt på de problem som kan uppkomma då en näringsidkare drabbas av sakskada till följd av bristfälliga produkter. Tingsrätten tänker härvid i första hand på småföretagare, i synnerhet ensamföretagare, som i stor omfattning intar ställning av svagare part i förhållande till producenter/leverantörer och

andra. Som exempel kan tas en jordbrukare som erhåller leveranser av foder från ett stort företag. Om fodret är felaktigt kan konsekvenserna bli oerhört stora; hela djurbesättningen slås ut (jfr NJA 1918 s 156) eller lantbrukarens produkter bli osäljbara (jfr NJA 1982 s 380). En näringsidkare av detta slag är föga hjälpt av en hänvisning till allmänna avtalsrättsliga och köprättsliga regler eller till den allmänna culparegeln. Mot denna bakgrund anser tingsrätten att en bestämmelse bör införas, som kompletterar 1 § 2 st i den föreslagna lagen, av innebörd att skadestånd utgår även till näringsidkare om särskilda skäl föreligger.

Att produktansvaret skall omfatta personskador framstår som självklart. Bestämmelser härom har enligt tingsrätten mening sin naturliga plats i en kommande produktskadslag.

Marknadsdomstolen

Promemorians lagförslag innebär avvikelser från EG-direktivet på en rad punkter. Enligt marknadsdomstolens mening har i de flesta fall inte anförts tillräckligt starka skäl för de föreslagna avvikelserna. I det följande ges exempel på sådana avvikelser.

EG-direktivet innehåller en regel om självrisk på omkring 3 500 kr. Efter det att skälen härför redovisas slås det i promemorian fast att självrisk är främmande för skadeståndsrätten (en jämförelse borde kanske göras även med förhållandena inom försäkringsrätten). Vidare anges att det inte synes föreligga några särskilda omständigheter i fråga om produktansvaret som motiverar ett annat synsätt (s 113 f).

Konsumentverket

Ansvarsbegränsning

Ett system med ansvarsbegränsning i linje med vad EG-direktivet ger möjlighet till innebär flera nackdelar, vilka närmare beskrivs i betänkandet. Eftersom systemet dessutom är främmande för svensk skadeståndsrätt måste det hälsas med tillfredsställelse att tanken på en sådan begränsning avfärdas i betänkandet.

Statens energiverk

Answarets omfattning

Verket instämmer med förslaget om ansvar för personskador och sakskada liksom skälen till att ren förmögenhetsskada inte ska omfattas av ansvar.

Verket instämmer vidare i förslaget att ansvaret inte ska beloppsbegränsas då detta kan urholka den enskildes rätt, resonemanget att om möjlighet till jämkning ska finnas bör denna tillämpas mycket restriktivt samt att förekomsten av ansvarsförsäkring vid skadefall inte ska påverka eventuell jämkning.

Vissa organisationer inom näringslivet

Om de svenska reglerna tillämpas i internationella förhållanden riskerar ansvaret att bli betydligt mer omfattande än vid tillämpning på svenska förhållanden. I detta sammanhang måste också uppmärksammas att

förslaget saknar övre beloppsgräns vid serieskador på person. Ett sådant beloppstal torde sällan aktualiseras vid tillämpning på svenska förhållanden men om lagen skulle tillämpas på t.ex. amerikanska arbetsskador skulle ett beloppstal kunna ha en funktion att fylla.

1 § 2 st

Enligt EG-direktivet krävs, för att lagstiftningen skall bli tillämplig på saksador, bl a att egendomen är sådan som vanligen är avsedd för privat bruk eller konsumtion och att den av den skadelidande brukades huvudsakligen för sådant ändamål. Motsvarande begränsningar saknas i lagförslaget. Anledning saknas att avvika från EG-direktivets reglering i detta avseende.

Lantbrukarnas Riksförbund

Produktansvarets omfattning

LRF tillstyrker departementspromemorians förslag vad gäller omfattning av person- och sakskada men med exkluderande av ren förmögenhetsskada.

Förslaget avviker från EG-direktivet vad gäller en nedre beloppsgräns. Inte heller omfattar förslaget det tak som finns i EG-direktivet. Argument kan framföras både för och emot den avvikande reglering som i departementspromemorian föreslås. Då en tillämpning av EG-direktivet skulle strida mot allmänna principer inom svensk skadeståndsrätt finner LRF dock skäl till att tillstyrka departementspromemorian i denna del. Möjligheten till jämkning (se sid 116) ger dessutom domstolen möjlighet att beakta omständigheterna i det särskilda fallet.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet m.fl.

Ingen nedre gräns för bagatellskador

En nedre beloppsgräns för bagatellskador borde vara nödvändig för att undvika oändliga småärenden som tillsammans kan ge företagen mycket stora kostnader i form av administration och byråkrati för att samtidigt behöva i årtal handlägga ärenden av mindre betydelse ur ekonomisk synvinkel. Det kan inte heller vara intressant ur samhällssynpunkt.

Förslaget saknar övre beloppsgräns vid serieskador på person

I departementspromemorian har inte analyserats vilka konsekvenser som uppstår i fråga om en lags tillämpning utanför det egna territoriet. Det skulle kunna bli fråga om mycket stora belopp.

Sveriges Marknadsförbund

Ansvarsbegränsning

Förslaget upptar inga beloppsbegränsningar.

För en företagare kan en arrangerad massaktion skada företaget och leda till dess undergång. Detta utan att skadan egentligen inneburit något betungande för de skadelidande. Att notera och hantera en bagatellskada innebär i allmänhet betydande kostnader för företaget. Inom försäkringsvärlden försöker man komma tillrätta med bagatellskador

genom självrisksystemet. Produktskadelagens regler är emellertid tvingande och företaget, som av någon orsak fallit i onåd, kan på detta sätt utsättas för otillbörliga angrepp. Ett företags överlevnad är beroende av att dess produkter godtas. Det ligger därför i företagets intresse att ha nöjda kunder. Det får anses vara ett naturligare sätt att lösa avvägningen av intresset, när det är fråga om bagatellskadorna. En undre gräns är klart motiverad. Något berättigat skäl att inte godtaga EG-direktivets cirka 500 miljoner kronor som maximalt skadebelopp föreligger inte.

Landstingsförbundet

Förbundet anser att man av processekonomiska skäl bör införa en undre gräns för ersättning av sakskador. EG-direktivets gräns på 500 ECU (3 500 kronor) verkar rimlig.

Folksam

Ansvarsbegränsning

EG-direktivet om produktansvar innehåller föreskrifter dels om självrisk på 500 ECU motsvarande omkring 3 500 kr som skall dras av från skadestånd för sakskada, dels om en maximigräns på 70 milj. ECU (omkring 500 milj kr) för varje producents ansvar för samma felaktiga produktslag. I promemorian har ingen av dessa bägge begränsningsregler tagits upp.

Vad gäller maximigränsen för serieskada finns goda skäl att inte ta in en sådan regel i produktskadelagen. Få EG-stater förefaller utnyttja denna möjlighet till ansvarsbegränsning i sina respektive lagar. Ståndpunkten stämmer med den som intagits i miljöskadelagen. Genom ett samspel mellan beloppsbegränsningar i ansvarsförsäkring och skadeståndslagens jämningsregler kan en tillfredsställande avvägning uppnås. Resonemangen i promemorian s. 114 - 117 är i detta hänseende övertygande.

Detsamma kan inte sägas beträffande självriskregeln. Här hänvisas endast till skadeståndsrättens princip om full ersättning samt till att det saknas skäl att välja en särlösning för sakskador på produktskadeområdet.

Ersättning för sakskada anses i svensk rätt socialt sett mindre angelägen än ersättning för personskada. Detta framgår av principerna för ersättning vid brottsskada och vid trafikskada. Ersättningen utgår enligt dessa principer normalt vid personskada men endast under vissa förutsättningar vid sakskada. Brottskadlagen (1978:413) innehåller för övrigt regler om att normal försäkringssjälvrisk skall dras av.

Jämkning kan enligt skadeståndslagen 6:1 ske i större utsträckning vid sakskada än vid personskada.

I miljöskadelagen (1986:225) finns i 1 § 3 st undantag från det strikta ansvaret vid bl a sakskador som är orts- eller allmänvanliga.

Det kan mot den angivna bakgrunden knappast vara något principiellt hinder att införa en självriskregel som utesluter ersättning vid mindre allvarliga sakskador på produktskadeområdet. Sådana skador är - som ovan berörts - normalt inte särskilt angelägna att ersätta ur social synpunkt. Handläggningen av sådana skador kostar mer än den ersättning

som den skadelidande kan få ut. Inom försäkringsbranschen har man sedan länge arbetat på att rensa bort skador av denna typ, eftersom de kostnadsmässigt belastar försäkringstagarkollektivet utan att vara speciellt angelägna ur den skadelidandens synpunkt.

Enligt Folksamns mening finns det inget som hindrar ett motsvarande ingrepp från lagstiftarens sida. En självriskregel på produktskadeområdet kan innebära ett genombrott för rationellt kostnadstänkande i skadeståndsrätten. Folksam föreslår följaktligen att en regel om självrisk vid sakskada på exempelvis 1/10 basbelopp införs i produktskadelagen.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund

1 §

Enligt artikel 9 i EG-direktivet skall ersättning för sakskada utgå om det skadade objektet är av sådant slag att det vanligen är avsett för privat bruk eller konsumtion och det användes av den skadelidande huvudsakligen för eget privat bruk eller konsumtion. Detta innebär att endast privatpersoner kan komma i fråga som ersättningsberättigade enligt direktivet. Det svenska förslaget lämnar emellertid utrymme för en något vidare tillämpning. Det synes nämligen inte vara något som hindrar att t ex en näringsidkare framställer ett ersättningsanspråk sedan en videoapparat, som hyrts ut för privat bruk, skadas till följd av brand i en TV-apparat. Att skadeståndsskyldighet mot näringsidkare enligt produktskadelagen inte skall komma i fråga i denna situation bör framgå tydligare av den svenska lagtexten.

Konsortiet för läkemedelsförsäkring

Personskada

Enligt promemorian skall skadestånd enligt produktskadelagen utges för personskada som en produkt har orsakat. Med personskada förstås i svensk rätt den fysiska eller psykiska defekt hos den skadelidande som utgör en direkt följd av skadehandlingen.

När det gäller mentala symtom, som inte är en följd av påvisbara anatomiska skador eller s k patofysiologiska rubbningar av läkemedel, kommer utomordentligt svåra sambandsbedömningar att uppstå. På denna punkt vill konsortiet hänvisa till kommentaren till läkemedelsförsäkringen. Där framhålls att när det gäller bestående mentala komplikationer, är det sällsynt att sådana verkligen har orsakats av ett använt läkemedel. Symtomen är ofta av rent subjektiv art, och har i allmänhet uppkommit, fortgått eller utvecklats oavsett användningen av läkemedel. I åtskilliga fall är även en viss mental påverkan oundviklig, eller t o m avsedd, under den tid då läkemedelsbehandling pågår. I sådana fall kan det dessutom ibland vara svårt att avgöra, om denna påverkan beror på läkemedlet, grundsjukdomen eller på den ovisshet som patienten känner till följd av det sjukdomstillstånd för vilket han behandlas.

Konsortiet anser därför att mentala symtom, som inte är en följd av kroppsskada, inte skall omfattas av lagen.

Varken den finska läkemedelsförsäkringen eller föreliggande förslag till läkemedelsförsäkring i Danmark omfattar psykiska skador utan samband med kroppsskada.

Prop. 1990/91:197

Ansvarsbegränsning

Lagförslaget innehåller inga begränsningar i fråga om ersättnings storlek.

Läkemedelsförsäkringen som skall garantera den skadade ersättning innehåller vissa övre gränser för ersättningsbelopp.

Ersättningen per skadad person är högst 5 mkr vilket för närvarande måste anses utgöra ett betryggande belopp.

För systemskador finns ingen begränsning av det sammanlagda årliga ersättningsbeloppet.

För serieskador (utvecklingsskador) är det maximala beloppet per skada 100 mkr och per år 200 mkr. Dessa belopp kan behöva justeras uppåt.

Småskador, d v s de lindrigaste skadefallen som medför ingen eller en kortare tids sjukskrivning och små kostnader ersätts inte genom försäkringen. En motsvarande regel finns såväl i patientförsäkringen som i trygghetsförsäkring vid arbetsskada (TFA). Dessa försäkringar likväl som läkemedelsförsäkringen lämnar på ett enkelt, snabbt och rationellt sätt ersättning enligt skadeståndsrättsliga principer utan att vållande behöver visas. Vållandefallen är totalt sett utomordentligt få och inom läkemedels området så gott som obefintliga. Att i dessa ersättningsanordningar inrymma en mängd små fall där den ekonomiska ersättningen understiger utrednings- och hanteringskostnaden synes inte ändamålsenligt. Det allmänna grundskyddet är dessutom så väl utbyggt i Sverige att det inte finns något egentligt socialt behov av att ersätta småskador.

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFI Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier

Sakskada

Inledningsvis förordar vi att personskador orsakade av läkemedel för humant bruk undantas från lagens tillämpningsområde. Anledningen till att vi poängterar personskada och läkemedel för humant bruk är att läkemedel, såsom vi tolkar lagförslaget, kan vålla sakskador. Sådana skador kan orsakas av s.k. veterinärläkemedel vid användning på djur. Genom denna skrivning förordar vi således att läkemedel för humant bruk inte omfattas av lagen men det är vår åsikt att veterinärläkemedel kan omfattas av lagen. Dock vill vi beträffande veterinärläkemedel till fullo instämma med vad Industriförbundet anför i sitt remissvar, där man tillstyrker att det införs en svensk produktskadelag under förutsättning att denna överensstämmer med den lagstiftning EG-länderna nu inför i enlighet med direktivet från 1985. Dock avstyrkes bestämt de direkta avvikelserna i fråga om preskriptionstidens längd, undantag när tillverkaren följt tvingande offentliga produktföreskrifter, undre beloppsgräns för sakskada samt möjligheten till jämkning vid medvållande hos den skadelidande. Vad avser direktivets s.k. options i fråga om ansvar

för utvecklingsskador anser vi att lagförslaget bör överensstämja med vad majoriteten av EGs medlemsländer kan antas besluta.

Prop. 1990/91:197

Ansvarsbegränsning

Vi vill också peka på de svårigheter som kan uppstå vid försäkring mot skador i det fall då ingen ansvarsbegränsning är angiven i lagen. Svårigheter kan uppstå att erhålla en försäkringstäckning till rimliga premier. EG-direktivet har ansvarsbegränsning. I Finland där läkemedel är undantaget i lagförslaget är ersättning för läkemedelsskador enligt den finska frivilliga läkemedelsförsäkringen begränsat till 100 miljoner mark och år. I den norska lagen har införts begränsning vad gäller läkemedelsskador till 80 miljoner kr per år och 100 miljoner per serieskada.

Försäkringsjuridiska föreningen

1 §

Enligt andra stycket utgår skadestånd för skada som en produkt har orsakat på egendom som vid tiden för skadan brukade användas för enskilt ändamål. Bestämmelsen kan uppfattas så att exempelvis en leasegivare skulle få ersättning, om hans leasingbil skadas av en osäker produkt, när hyresmannen är en privatperson. Det finns ju inget krav på att den ersättningsberättigade skall vara en privatperson. Avsikten torde emellertid vara att endast fysiska eller juridiska personer som använder egendom för enskilt ändamål skall få ersättning (jfr EG-direktivet artikel 9). Leasegivaren i ovannämnt exempel använder bilen i näringsverksamhet och borde följaktligen inte få ersättning. En omredigering vore lämplig.

Sveriges Advokatsamfund

Beloppsgränser

Som anføres i förslaget är den i EG-direktivet intagna bestämmelsen om självrisk inte tidigare tillämpad i svensk skadeståndsrättslig lagstiftning. Advokatsamfundet kan dock inte finna att detta utgör tillräckligt skäl för att på denna punkt avvika ifrån EG-direktivet. Enligt EG-direktivet får medlemsstaterna föreskriva att en producents totala ansvar för personskada, som orsakas av identiskt lika produktexemplar med samma defekt, skall vara begränsat till ett belopp som inte får vara lägre än 70 000 000 ECU. Som påpekas i förslaget kan det medföra svårigheter att fastställa om skada orsakas av identiskt lika produktexemplar med samma defekt. På grund av denna svårighet som kan uppkomma i rättstillämpningen och det förhållandet att majoriteten av EG-länderna synes avstå från möjligheten att införa en beloppsbegränsning vid serieskador tillstyrker Advokatsamfundet att takersättning inte införs i den svenska lagen.

Ersättningsbar skada

I direktiven uttalas att ren förmögenhetsskada inte skall ersättas. Med hänsyn till avgörandet i bl a NJA 1982 s 692 bör i lagtexten uttryckligen

anges att ren förmögenhetsskada inte skall ersättas. Lagtexten bör även förtydligas vad gäller allmän förmögenhetsskada (följdskada/indirekt skada).

Prop. 1990/91:197

5. Skadeståndsansvariga

Svea hovrätt

Anonyma produkter

Hovrätten föreslår en något annorlunda lydelse av 7 § andra stycket lagförslaget eftersom innebörden är oklar.

Promemorieförslaget

Enligt promemorian skall ansvar för skador som orsakats av s k anonyma produkter inte bäras av den som tillhandahållit en produkt, främst säljaren, om denne kan peka ut någon i ett tidigare distributionsled mot vilken kraven i stället kan riktas. Detta uttrycks i lagtexten så att den eljest ansvarige "inom en månad efter begäran av den som kräver ersättning anvisar någon.....".

Hovrätten

Den föreslagna lydelsen ger intrycket att det är den skadelidande som disponerar över säljarens möjlighet att anvisa någon annan ansvarig. Detta torde ej vara avsett. Hovrätten föreslår att 7 § andra stycket lagförslaget får följande lydelse.

Skadeståndsskyldig enligt första stycket är dock inte den som inom en månad efter det att krav på ersättning har framställts anvisar någon med hemvist i Sverige som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller tillhandahållit den för honom.

Trelleborgs tingsrätt

Tillverkare

Tingsrätten kan i allt väsentligt tillstyrka promemorians förslag i denna del, vilka i huvudsak överensstämmer med produktansvarskommitténs och EG-direktivets ståndpunkter.

Dock vill tingsrätten påpeka, som också framhålls i promemorian, att begreppet tillverkare inte är helt entydigt definierat för de fall då en produkt har genomgått en successiv förädling. Enligt tingsrättens uppfattning har härav följande problem inte tillräckligt beaktats i förevarande avsnitt. Tingsrätten syftar då särskilt på vad som bör krävas för att någon som befinner sig i ett senare led av en förädlingskedja skall anses ha bearbetat en produkt i sådan mån att han skall betraktas som tillverkare. Av intresse är härvid att jämföra med vad som anförts i avsnitt 3.2.3. Promemorians författare har där, som ett exempel på vad som skall anses som bearbetning av en naturprodukt, hänvisat till att mjölk samlas i tankar och kyls. I nu förevarande avsnitt sägs däremot att endast förpackning av en vara ej konstituerar tillverkaransvar. I det förra fallet skulle det vara fråga om en industriell bearbetning, medan

förhållandet skulle vara det motsatta i det senare. För en oförvillad betraktare synes emellertid skillnaden vara i det närmaste hårfin. Att komma till rätta med problemet genom något slags legaldefinition synes dock vara omöjligt; även produktansvarskommittén tycks här ha gått bet på uppgiften. Däremot bör man i lagstiftningens motiv försöka göra större ansträngningar att precisera vad som skall förstås med tillverkare. I annat fall kan man riskera svåra gränsdragningsproblem, som kan ge upphov till ett ökat antal tvister (jfr s 71 och 132). Enligt tingsrättens mening bör tillverkaransvaret inte göras alltför vidsträckt. Det strikta ansvar som läggs på en tillverkare är tämligen betungande och bör drabba endast dem som i realiteten har en möjlighet att påverka varans funktion och därmed dess säkerhet.

Anonyma produkter

Tingsrätten delar uppfattningen att detaljhandlare inte skall undantas från produktansvar vid försäljning av s k anonyma produkter. Härvid vill tingsrätten framhålla att denna lösning visserligen kan tänkas slå hårt mot mindre detaljister men att det alltid är möjligt att nå ett rimligt resultat med tillämpning av jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen.

Näringsverksamhet

Tingsrätten vill här ifrågasätta om inte promemorians författare något har överskattat problemet med offentliga organs ställning i förhållande till produktansvaret. Sålunda kan konstateras att, enligt förarbetena till konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen, offentlighetsrättsliga organ anses vara näringsidkare då de mot betalning tillhandahåller enskilda konsumenter varor och tjänster. Motsvarande ståndpunkt har, i fråga om den särskilda preskriptionsregeln för konsumenter gentemot näringsidkare i 2 § 2 st preskriptionslagen, intagits i rättspraxis (NJA 1988 sid 503); jfr också vad som anförs i specialmotiveringen på s 285. Enligt tingsrättens mening saknas anledning att göra annan tolkning beträffande det föreslagna rekvisitet "näringsverksamhet" i en produktskadelag. Sannolikt skulle även den stora merparten av övriga produkter som tillhandahålls av det offentliga falla under lagens tillämpningsområde med denna tolkning. Möjligen skulle tveksamhet kunna uppstå vad gäller olika produkter inom hälso- och sjukvården. Med den inställning som tingsrätten redovisat i kommentaren till avsnitt 3.2.4, skulle emellertid denna fråga sakna relevans.

Marknadsdomstolen

Ansvar för komponent

Inga rimliga skäl kan anses framlagda för att inte EG-direktivets regel skall tillämpas i vår lagstiftning.

Offentlig verksamhet (s 135 f)

Marknadsdomstolen delar i och för sig uppfattningen att resultatet av utredningsarbetet angående produktsäkerhetslagens tillämpning på det offentliga området bör avvaktas. Emellertid kan redan i detta samman-

hang påpekas att även på detta område starka skäl talar för att eventuella svenska regler utformas i så nära överensstämmelse som möjligt med EGs regler.

Konsumentverket

Näringsverksamhet

Produktskadelagen föreslås tas sikte enbart på produkter som satts i omlopp i näringsverksamhet. Konsumentverket ifrågasätter om denna begränsning är rimlig och förordar att också produkter som tillhandahålls i offentlig verksamhet på sikt omfattas av samma produktansvar. Det kan noteras att Högsta domstolen har funnit en kommun strikt ansvarig för personskador som orsakas av produkter som tillhandahållits under utövning av offentlig verksamhet (NJA 1989 s 389).

Allmänna reklamationsnämnden

Skadeståndsskyldiga, 6-8 §§

I specialmotiveringen till 6 § sägs (s. 278) att "om någon bedriver en näringsverksamhet som består i att han köper begagnade varor av något slag, renoverar dem och sedan säljer dem för att de skall användas på nytt, är han att betrakta som tillverkare i lagens mening."

Enligt nämndens mening framstår detta som en alltför extensiv tolkning av begreppet "tillverkare". Det kan förutses att uttalanden av detta slag i sig kan leda till besvärliga tillämpningsproblem. Avser man med "renovering" en genomgripande genomgång av varan med byte av väsentliga delar eller kan också mer begränsade reparationer föras in under detta begrepp? Är avsikten att utvidga den krets som kan betraktas som tillverkare, bör detta ske genom ett förtydligande i lagtexten och inte genom - ett i sig oklart - motivuttalande.

I 7 § anges att den som tillhandahållit en skadegörande produkt kan undgå skadeståndsansvar genom att inom viss tid anvisa någon i Sverige som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller tillhandahållit den för honom.

Varken i förslaget till lagtext eller i motiven framgår vad som skall gälla om den som på detta sätt anvisats är på obestånd eller hinder av annat slag föreligger för den skadelidande att göra gällande sin rätt. Nämnden ifrågasätter om inte situationer av detta slag bör regleras i lagen för undvikande av rättsförluster.

Nämnden ansluter sig i övrigt till förslaget.

Statens energiverk

Allmänt om skadeståndsansvariga

Verket instämmer med resonemanget att en komponenttillverkare som huvudregel inte ska drabbas av ansvar för uppkommen skada, på grund av att komponenter används på icke avsett sätt i en slutprodukt, samt att samma ska gälla om komponent tillverkats i enlighet med beställning, utan att komponenttillverkaren känt till slutprodukten.

Verket vill utöver utredningens förslag lämna följande synpunkt. Om komponenttillverkaren däremot insett eller bort inse att komponenten inte

varit lämpad för slutprodukten, och komponenten är direkt upphov till skada, bör ansvaret ligga på komponenttillverkaren. Då det vid strikt ansvar är lämpligt av ekonomiska skäl att begränsa antalet skadeståndsansvariga ska konsumenten i första hand rikta sitt krav mot sluttillverkaren.

Enligt utredningen ska ansvaret primärt ligga hos sluttillverkaren som då har bevisbördan för komponenttillverkarens eventuella ansvar. Sluttillverkaren ska i sådant fall visa att han använt komponenten på ett, med hänsyn till omständigheterna, förutsebart sätt. Verket anser därutöver att komponenttillverkaren gjort sluttillverkaren uppmärksam på viss egenskap som gör slutprodukten bristfällig bör komponenttillverkaren vara fri från ansvar. Om sluttillverkaren visat att komponenttillverkarens produkt är orsak till skadan, bör konsumentens skadeståndskrav i stället riktas mot denne.

Importörer

Att låta importören bära ansvaret om tillverkaren finns utomlands är idag ett mycket viktigt konsumentskydd. I framtiden bör frågan ställas om inte ett enat Europa medför att ansvaret kan knytas närmare den utländske tillverkaren.

Anonyma produkter

Möjligheten att flytta ansvaret bakåt i handelskedjan medför att slumpen kan avgöra vem som ska bära ansvaret. Konkurs, bristande information om tillverkning etc. är tänkbara orsaker till att ansvaret måste flyttas. Utredningen har valt att följa linjen att den skadelidande alltid ska ha någon att vända sig till med sina krav. Verket instämmer i detta liksom bedömningen att regeln tvingar företag att hjälpa till att kartlägga tidigare länkar i handelskedjan samt att regeln motverkar anonyma handelslänkar.

Näringsverksamhet

Utredningen har inte kommenterat uttrycket näringsverksamhet. Termen kan tolkas på olika sätt. Skatterättsligt ställs högre krav än civilrättsligt, och man talar om rekvisiten självständighet, varaktighet och vinstsyfte. Till detta ska enligt praxis läggas ett krav på viss omfattning av verksamheten. Med tanke på att brister i dessa rekvisit medför att ett antal rörelser i civilrättslig mening klassas som icke-rörelse enligt skattelagstiftningen, är det viktigt att näringsverksamhet i produktskadelagen tolkas extensivt. Näringsverksamhet bör omfatta var och en som yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk art, oavsett om verksamheten är inriktad på ekonomisk vinst eller ej. Yrkesmässighet bör här ges en mycket vidsträckt tolkning.

Landsorganisationen i Sverige (LO)

Förslaget om befrielse från skadestånd för den som kan hänvisa till annan ansvarig i tidigare led anser LO vara otillräckligt. Enbart det faktum att man utpekar tillverkare eller importör bör inte automatiskt leda till straffbefrielse. Ansvaret måste kvarstå tills det kan anses bevisat att det är i ett tidigare led som skadestånd ska utkrävas.

5 §

Den inskränkning i komponenttillverkares ansvar som framgår av art 7 f i EG-direktivet och som utvecklats i motiven till 5 § (s 273 f) bör klarare komma till uttryck i lagtexten.

6 §

Vi har ovan i den allmänna delen motiverat varför vi anser att ett allmänt importöransvar inte bör gälla inom EES. Vi vill emellertid också, för det fall importöransvaret bibehålles mot andra länder, peka på vissa motivskrivningar som vi finner otillfredsställande.

Ansvaret för agenter behandlas på s 278 f. Enligt organisationernas uppfattning är gränsdragningen alltför vag och ger upphov till stor osäkerhet om vilka som ingår i den ansvariga kretsen. Motivskrivningarna måste därför förtydligas.

Vidare behandlas på s 279, andra stycket, den situationen att någon importerar en produkt för att använda den i sin egen verksamhet. Det sägs bl a att "han drabbas inte nödvändigtvis av det strikta importöransvaret ens om han senare sätter produkten i omlopp i begagnat skick. För strikt ansvar krävs nämligen att importören redan vid importtillfället hade för avsikt att sätta produkten i omlopp här i landet".

Inskränkningen är för vagt formulerad. Det torde nämligen vara vanligt att den som importerar produkter för bruk i den egna verksamheten, redan vid anskaffandet har för avsikt att efter viss tid förnya sin utrustning och därvid sälja de begagnade produkterna. Det kan rimligen inte vara avsett att dessa kategorier skall innefattas i importörsbegreppet, särskilt som de i så fall kommer att åläggas ett 25-årigt ansvar från det att de säljer den begagnade produkten.

I stället bör de importörer vars huvudsakliga syfte med anskaffandet är att bruka produkten i den egna verksamheten undantas från ansvar. Motivskrivningen bör förtydligas i enlighet härmed.

Enligt sista stycket på s 279 är det inte uteslutet att den som omfattas av 6 § punkt 3 kan göras ansvarig även om köparen vet att produkten är framställd av någon annan. Enligt organisationernas uppfattning är detta en onödig utvidgning av den ansvariga kretsen. Om den skadelidande känner till den ansvarige tillverkarens identitet har denne redan de möjligheter att göra ansvaret gällande som lagstiftningen avser att ge varför det saknas skäl att låta ansvaret omfatta de i punkt 3 angivna kategorierna.

7 §

I kommentaren till andra stycket (s 282) sägs att "de upplysningar om den utpekades identitet som den skadelidande skall få måste vara så utförliga att denne på grundval av dem kan göra sin rätt gällande".

Skrivningen är enligt vår uppfattning oklar. Det måste förtydligas att det räcker med en korrekt identifikation. Huruvida den skadelidande kan göra

sin rätt gällande beror därutöver på en mängd faktorer, såsom exempelvis om det finns aktuella adressuppgifter.

Prop. 1990/91:197

Sveriges Köpmannaförbund

Enligt lagförslaget är det i första hand tillverkaren som är ansvarig för skador som en produkt kan orsaka, i andra hand är det importören av produkten. I det fall dessa båda parter ej kan identifieras och härledas, faller ansvaret på den som säljer varan, dvs. ytterst på detaljisten. Det kan enligt förbundets mening inte vara rimligt att en part som inte haft något som helst inflytande över en varas tillverkning eller vidarebearbetning skall åläggas ansvar för produktens farlighet. I departementspromemorian motiveras förslaget med att det är bättre att lägga skadeståndskravet på leverantören/säljaren än att låta den enskilde skadelidande själv bära skadans ekonomiska verkningar. Vidare anföras som skäl för denna ansvarsfördelning att detaljisten till skillnad från konsumenten kan behandla utbetalade skadestånd som kostnader i rörelsen. Härutöver framhålls: "Ansvaret behöver inte heller bli alltför betungande för leverantören om han får rätt att befria sig från ansvaret genom att utpeka någon ansvarig i ett tidigare distributionsled".

Denna antydda möjlighet till ansvarsbefrielse blir något av en illusion i det aktuella fallet där tidigare led inte är identifierbara. Med hänsyn till de långa preskriptionstiderna, hela 25 år för personskador, ökar sannolikheten för att aktörer i tidigare led, som således bär det primära ansvaret, försvunnit från marknaden och därför inte längre kan nås med anspråk. Förbundet anser dessutom att detaljistens förmåga att behandla skadestånd som kostnader i rörelsen inte på något sätt bör få påverka ansvarets placering.

Frågan om okända aktörer i tidigare led anknyter till frågan om lagen också skall omfatta obearbetade produkter från djur- eller växtvärlden. EGs direktiv om produktskadelag omfattar varje lös sak med undantag av lantbruksråvaror och jaktprodukter. Av de sex länder som hittills genomfört lagstiftning enligt direktivet har endast Luxemburg begagnat sig av möjligheten att låta obearbetade lantbruks- och jaktprodukter omfattas av det strikta ansvaret. Köpmannaförbundet anser inte att Sverige på denna punkt skall avvika från majoriteten av EG-länderna. Med den föreslagna lagregeln följer att detaljisten kan bli ansvarig för defekta färska varor som fisk och grönsaker trots att han inte kunnat utöva inflytande över produktens beskaffenhet. Förbundet avstyrker att obearbetade lantbruks- och jaktprodukter omfattas av det strikta ansvaret.

Det är relativt vanligt inom svensk detaljhandel att varuhus och butikskedjor säljer produkter under eget namn, trots att produkterna i själva verket framställts av andra. I departementspromemorian anföras att den som marknadsför en produkt som sin och har försett den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken skall, jämte tillverkaren eller importören, ha ett strikt produktansvar. Förbundet anser att en sådan utsträckt ansvarighet till andra än tillverkare och importörer inte alltid kan anses vara skälig. Även om ett säljföretag åsatt en produkt ett "särskiljande kännetecken" för att den bättre skall kunna

smälta in i företagets sortimentsprofil, finns alltid en känd och kommunicerbar importör och tillverkare. Dessas identitet kan även framgå av de produkter som säljs "under eget namn". Köpmannaförbundet anser därför att lagens bestämmelser på denna punkt bör inskränkas till produkter med eget varumärke och utan möjlighet till omedelbar identifiering av faktisk tillverkare eller importör.

När det gäller förslagets mer övergripande och allmängiltiga konsekvenser vill Köpmannaförbundet hänvisa till det yttrande som förbundet avgivit gemensamt med bl.a. Sveriges Industriförbund, Grossistförbundet-Svensk Handel, Småföretagens Riksorganisation och Svenska Arbetsgivareföreningen. Avskrift av detta yttrande fogas som bilaga till denna skrivelse. Härutöver vill förbundet framföra följande synpunkter med särskild inriktning på lagförslagets effekter för svensk detaljhandel.

Sveriges Livsmedelshandlareförbund

Vi vill också särskilt understryka det orimliga i att låta obearbetade lantbruks- och jaktprodukter omfattas av det strikta ansvaret där producent/tillverkare oftast inte går att spåra. Förslaget leder till att den enskilde detaljisten kan bli ansvarig för defekter som är fullkomligt omöjliga att upptäcka och som han eller hon inte haft minsta chans att påverka. Även på denna punkt har dessutom Sverige ansett sig behöva gå längre än EG:s direktiv.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)

Skadeståndsansvariga

LRF kan i huvudsak ställa sig bakom de överväganden som departementspromemorian gör om kretsen av skadeståndsansvariga (avsnitt 3.5). LRF vill dock ånyo understryka det förhållandet att inkludandet av naturprodukter inte kan anses fylla ett rimligt behov eftersom naturprodukter typiskt sett inte ingår i det slag av produkter som orsakar skador som skall regleras genom produktansvar, d v s skador som är relaterade till industrisamhället.

I övrigt har LRF inget att erinra mot de överväganden som görs i departementspromemorian beträffande ansvarsfördelning, medvållande och bevisfrågor.

LKD-Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning

Successiv förädling - stort antal led

Branschen karaktäriseras av omfattande distribution genom flera led där produkten successivt förädlas, allt ifrån komponenttillverkare till grossistledet där moduler integreras till system och där återförsäljaren till sist kompletterar produkten för kundens särskilda krav.

Att här fastställa produktansvar blir mycket komplicerat. Stora kombinationsmöjligheter gör det svårt att förutse eventuella risker. Detta kommer inom vårt område att leda till särskilt komplicerade undersökningar om ansvar. Att kunna förutse risker vid leveranser av exempelvis kardanknutar måste anses betydligt lättare än följdskada på grund av

defekt i exempelvis ett skivminne med utebliven eller felaktig styrintegration som följd.

Prop. 1990/91:197

I propositionen på sidan 117 omtalas, att "kretsen skadeståndsskyldiga bör begränsas, att samma risk inte försäkras på flera håll, att undvika dyrbara regressförhållanden och att detta även bör gälla produktansvaret". Utformningen av förslaget leder ej till denna effekt. Med de många leden i vår bransch kommer vi i hög grad att drabbas av dubbelförsäkringar.

Svenska Kommunförbundet

Det lagförslag som presenteras i promemorian synes främst ta sikte på produkter som tillhandahålls inom det privata näringslivet. Styrelsen vill inledningsvis framhålla att kommunerna i många avseenden intar en särställning. Som exempel kan nämnas att en kommuns affärsverksamhet måste vara av allmännyttig karaktär och att den inte får bedrivas i vinstsyfte. Vidare omfattas i en del fall kommunernas leveranser av offentligt rättslig specialreglering, exempelvis lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar (va-lagen).

Kommunerna torde endast i ett fåtal situationer uppträda som tillverkare i egentlig mening. Tänkbara fall är framför allt kommunernas leveranser av vatten, gas och fjärrvärme. En annan möjlig verksamhet är kommunernas avyttring av avloppsslam från kommunala avloppsreningsverk. I dagens läge torde inte kommunerna i någon större utsträckning importera produkter för att tillhandahålla dessa. Kommunerna tillhandahåller dock, i egenskap av senare led i distributionskedjan, i inte obetydlig omfattning produkter i sin verksamhet. Som exempel kan nämnas olika produkter i bostäder och fritidsanläggningar.

En grundläggande oklarhet i lagförslaget är i själva verket i vilken omfattning lagen skall äga tillämpning på den kommunala verksamheten. Detta bör klargöras i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Därvid bör uppmärksammas att det i allmänhet också finns en bakomliggande offentligt rättslig reglering.

En oklarhet är att en produkt måste ha satts i omlopp i en "näringsverksamhet", för att ansvar enligt lagen skall inträda. I promemorian anges (s 134) att begreppet är välkänt i tidigare lagstiftning och att rättspraxis angående tillämpningen av begreppet bör kunna vägleda även i detta nya sammanhang. Det görs vidare en hänvisning till propositionen till konsumenttjänstlagen (prop 1984/85:110 s 141). Här anges att näringsidkare även är kommunala organ som driver verksamhet av ekonomisk natur. Som exempel på tjänst som omfattas av konsumenttjänstlagen nämns arbeten som utförs av kommunala energiverk. Å andra sidan anges att konsumenttjänstlagen inte är tillämplig på arbeten som utförs som ett led i offentlig förvaltning under sådana förhållanden att det framstår som främmande att tala om att det föreligger ett privaträttsligt avtalsförhållande mellan näringsidkaren och konsumenten, exempelvis vid sötning.

Enligt styrelsens mening ger dessa uttalanden inte tillräcklig vägledning för bedömning i vilka fall en kommun skall bära strikt produktansvar enligt produktskadelagen. Ett exempel på kommunal verksamhet som kan

ge upphov till tillämpningsproblem är verksamheten enligt va-lagen. Skulle produktskadelagen bli tillämplig innebär detta att kommunen blir strikt ansvarig för levererat vatten. Här kan konstateras att i praxis (NJA 1988 s 503) en fordran avseende engångsavgift för utförande av allmän va-anläggning har ansetts omfattas av treårspreskriptionen för konsumentfordringar. Å andra sidan framgår av 8 § prisregleringslagen (1989:978) att verksamhet enligt va-lagen inte skall anses utgöra näringsverksamhet vid tillämpning av den lagen. I propositionen till sagda lag (prop 1989/90:21 s 49 f) förs ett tämligen utförligt resonemang i frågan i vilka fall en kommun kan anses driva näringsverksamhet. Även verksamhet enligt renhållningslagen (1979:596) och lagen (1981:1354) om allmänna värmesystem anses i prisregleringslagen falla utanför begreppet näringsverksamhet. Av det sagda följer att begreppet näringsverksamhet bättre måste preciseras. - En annan oklarhet är i vad mån fjärrvärme skall betraktas som "lös sak" och därmed anses vara en produkt i lagens mening.

Ansvar för kommunerna enligt 7 § torde inte sällan aktualiseras. En oklarhet i lagrummet är vid vilken tidpunkt det skall framgå av produkten vem eller vilka som är skadeståndsskyldiga enligt 6 §. I promemorian anges (s 281) att lagtextens ord inte får tolkas alltför inskränkt och att det får anses framgå av produkten vem tillverkaren är om det anges på emballaget eller på en medföljande bruksanvisning. Meningen måste rimligtvis vara att uppgifterna skall ha framgått när produkten tillhandahölls den skadelidande. Det kan exempelvis inte räckas med att bruksanvisning tillhandahållits en uthyrare som vid uthyrningen inte i sin tur bifogar bruksanvisningen. Å andra sidan bör det inte inverka på ansvarsfrågan om konsumenten kastar bort emballaget. Ett annat problem är vem som skall bevisa att det framgår av produkten vem som är ansvarig enligt 6 §. Mest sannolikt är att det blir näringsidkaren. Regeln torde därför i praktiken medföra att samtliga distributionsled måste bevara dokumentation om vem som kan göras ansvarig enligt 6 §. En så tungrodd lösning kommer sannolikt inte att fungera. Den kommer i praktiken att medföra att kommunerna drabbas av krav och ansvar som egentligen skulle åvila någon annan.

En annan oklarhet är begreppet "hemvist i Sverige", en lokution som återfinnes både i 7 § 1 st 2 p och i 7 § 2 st. Vad händer exempelvis om en detaljist som för att undgå ansvar enligt 7 § utpekar en svensk tillverkare som har upphört att existera? Man kan ju då knappast tala om att subjektet har hemvist i Sverige. Meningen med regeln synes vara att förhindra att den situationen uppstår att en skadelidande måste vända sig till någon utomlands eller att han inte kan kräva ersättning för att han inte kan utreda vem som har framställt produkten. Syftet kan inte vara att ett subjekt enligt 7 § skall stå kvar med ansvaret om inhemskt subjekt enligt 6 § upphört med sin verksamhet. Lagrummet bör förtydligas i nu nämnt avseende. Vidare utgår styrelsen från att det förhållandet att en skadeståndsfordran mot ett subjekt enligt 6 § preskriberats i sig inte medför att ansvar enligt 7 § inträder.

I promemorian redovisas (s 281) en märklig konsekvens av underlåtenhet att inom en månad anvisa ett enligt 6 § ansvarigt subjekt. Här anges att en grossist, om det rör sig om en anonym produkt, ansvarar enligt produktskadelagen även för skador som uppkommit under lagring hos denne; skador som, om det inte varit fråga om en anonym produkt, inte skulle ha omfattats av produktskadelagen. Konsekvensen av att en grossist inte iakttar fristen i 7 § 2 st blir således att denne får bära ett utvidgat produktansvar. Mot bakgrund av det antagna syftet med regeln som redovisats ovan förefaller detta märkligt. Dessutom kan lämpligheten av den angivna tidsfristen på en månad diskuteras. I själva verket torde förhållandena variera från fall till fall, vilket talar för att i stället EG-direktivets lösning på denna punkt skulle väljas. Näringsidkaren skall i så fall anvisa ett subjekt enligt 6 § "inom skälig tid". I vart fall bör tidsfristen förlängas.

Landstingsförbundet

Det är relativt vanligt förekommande att landstingen och leverantörer samverkar vid framtagande av framför allt produkter inom det medicintekniska området. Enligt förbundets mening är det viktigt att det klart framgår att en sådan beställarmedverkan aldrig kan innebära skadeståndsskyldighet för beställaren. Det måste också tydligt framgå att ett landsting aldrig kan bli skadeståndsskyldigt i de fall då leverantören som har tillhandahållit varan har upphört t ex genom konkurs.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund

7 §

Enligt andra stycket skall den som tillhandahållit en skadeförorsakande anonym produkt inte ha något ansvar mot den skadelidande om han inom viss tid utpekar någon i tidigare distributionsled som ersättningskravet i stället kan riktas mot. Emellertid bör det klargöras om den som tillhandahållit produkten har möjlighet att, sedan han väl ersatt den skadelidande, återkräva ersättningen av den som är ersättningsskyldig enligt 6 §. Ett tänkbart fall är att det först efter en längre tid blir känt för en detaljist vem som tillverkat en skadebringande produkt. Det är inte givet att den allmänna skadeståndsrättens princip om fördelning av ersättningsskyldigheten mellan solidariskt ansvariga är den lämpligaste i dessa situationer.

Riksförbundet kan inte finna bärande skäl för att tidsfristen i andra stycket bör räknas med utgångspunkt i en begäran om närmare besked om exempelvis tillverkaren. Det synes lämpligare att den som tillhandahållit produkten kan freda sig genom att ge upplysning om tillverkaren inom en månad från det att ett ersättningskrav framställts.

Av förslaget kan inte utläsas vad som gäller i det fall den till vilken hänvisas med stöd av andra stycket är försatt i konkurs eller t o m kanske är ett bolag som inte längre existerar. På denna punkt behövs ett förtydligande.

I motiven (s 132) anges att en hänvisning enligt andra stycket skall kunna göras även till den som importerat produkten. Detta framgår emellertid inte av lagtexten.

Genom uttrycket "tillhandahålla" har man velat markera att ansvaret skall inträda inte endast då en produkt har överlåtits. Förbundet anser dock att det bör vara möjligt att även i denna paragraf använda begreppet "sätta i omlopp". Det återfinns i bl a 4 och 8 §§, vilka paragrafer är tillämpliga på bl a de fall som omfattas av 7 §.

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFI Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier

Sätta i omlopp

I förslaget i promemorian krävs det för att någon skall bli ansvarig enligt produktskadelagen att denne har satt produkten i omlopp. Vid precisering av begreppet "sätta i omlopp" i promemorian är det något oklart vilken tidpunkt som gäller beträffande läkemedel. Vid arbete med utvecklingen av ett läkemedel är de kliniska prövningarna en fas i utvecklingen varvid marknadsföring och försäljning av läkemedlet ännu ej får ske. Det är först vid den tidpunkt när ett läkemedel registreras (godkänns) av Socialstyrelsens läkemedelsavdelning som marknadsföring av läkemedlet är tillåten och det därmed får "sättas i omlopp". Av skrivningen i promemorian har LIF/RUFI dragit slutsatsen att departementet avsett att beträffande läkemedel knyta an begreppet "sätta i omlopp" till registreringen av läkemedlet. För att undvika tveksamheter bör dock detta klargöras genom att departementet uttryckligen anger att så är fallet.

Apoteksbolaget

Leveransplikt

Läkare i Sverige har fri förskrivningsrätt och apotek har skyldighet att snarast anskaffa och expediera vad läkaren förskrivit. I normalfallet är läkemedlet en s k registrerad farmaceutisk specialitet med en inhemsk tillverkare eller utländsk tillverkare med ombud i Sverige. Ibland förskriver läkaren ett läkemedel som ej finns registrerat i Sverige men som Apoteksbolaget kan importera från utländsk tillverkare (licensläkemedel). I andra fall förskriver läkaren en komposition som ej finns som färdigtillverkat läkemedel utan Apoteksbolaget måste tillverka detta enligt läkarens recept. Enligt lagförslaget bär Apoteksbolaget det strikta ansvaret för produkterna i de senare fallen. Apoteksbolaget kan inte välja att avstå från att importera eller tillverka i dessa fall. Fabrikanter kan komma att upphöra med att tillhandahålla läkemedel där säkerheten inte är nöjaktigt känd enligt produktskadelagen. Apoteksbolaget kan därefter tvingas att importera eller tillverka dessa. Det är inte rimligt att ett strikt produktansvar skall åvila den som enligt nuvarande lagar och avtal har skyldighet att leverera eller tillverka produkter och ej kan välja att avstå från detta.

Läkemedeltillverkning på vårdavdelning

I viss utsträckning sker läkemedeltillverkning/beredning inom sjukvården. Två eller flera läkemedel och råvaror kan blandas på en vårdavdelning för att därefter utgöra ett nytt läkemedel som ges till patient.

Produktansvaret för dessa läkemedel synes oklart i förslaget till produktskadelag.

Riksförbundet Vi i Småhus

I förslaget till produktskadelag § 4 (kap. 3.3.2 o.f.) anges förutsättningar för skadestånd. Vid leveranser av småhus levererar husfabrikanterna ofta sina produkter via entreprenörer. Även om produkten är fullgod från husfabrikanten skadas den ofta under vägen till den slutliga beställaren/köparen. Entreprenören låter t.ex. husdelarna ligga helt eller delvis oskyddade vid sidan om den ofta ännu ofärdiga husgrunden. Därvid blir materialet ofta vattenbemängt och fuktigt. De fuktiga husdelarna reses därefter utan fullgod torkning med resultat av fukt och mögel några år senare.

Lagen bör här ålägga den i varje led ansvarige att ansvara för fullgod material ända in i huskroppen. Detta måste kontrolleras av neutrala och kunniga besiktningsmän. Förbundet föreslår att detta mera tydligt anges i lagen. Det räcker enligt erfarenhet inte med de regler som nu är intaget i PBL (plan- och bygglagen).

Hyresgästernas Riksförbund

I promemorian föreslås att den som tillverkar eller på annat vis sätter en produkt i omlopp eller underlåter att lämna godtagbar information om riskerna med produkten åläggs ett strikt ansvar för skador som orsakas av brist i själva produkten eller i informationen om farorna i samband med användandet. Även en näringsidkare som tillhandahåller produkten senare i distributionsledet kan ställas till ansvar.

Hyresgästernas Riksförbund anser att ansvarsfrågan i förhållandet hyresvärd - hyresgäst bör klargöras ytterligare. En ägare av hyresfastighet är i de flesta fall en näringsidkare och hyresgästen är konsument i förhållande till fastighetsägaren. Enligt hyreslagen kan hyresgästen erhålla ersättning för skada som orsakas av brist i lägenheten. Hyresvärdens skadeståndsansvar bedöms enligt culparegeln.

Hyresgästen har även rätt till skälig nedsättning av hyran om lägenheten skadas eller hinder eller men på annat sätt uppstår i nyttjanderätten, oberoende om hyresvärden har varit försumlig eller ej. Detta följer av att det åligger värden att hålla lägenheten i fullt brukbart skick.

Enligt den föreslagna produktskadelagen skall ersättning utges för personskador och för skador på egendom som används för enskilt bruk oavsett om den ersättningsskyldige varit vållande eller ej. En näringsidkare som tillhandahållit en produkt som orsakar skada kan dock undgå ersättningsskyldighet om han kan hänvisa till tillverkaren, importören eller någon annan ansvarig som tillhandahållit produkten tidigare i omsättningskedjan.

Hyresgästernas Riksförbund menar att den föreslagna ordningen inte lämpar sig i förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst. Detta för att den skadegörande produkten är hyresvärdens egendom som han tillhandahåller i samband med lägenheten som han också ansvarar för. Det kan därför inte anses rimligt om det krävs att hyresgästen skall vända sig till t.ex. tillverkaren för att få ersättning för skada som orsakats av en produkt i byggnaden.

Prop. 1990/91:197

Låt oss ta ett exempel där byggnadsmaterial i ett hyreshus med flera lägenheter orsakar sådana skador som avses i den föreslagna produkt-skadelagen. Enligt hyreslagen har hyresgästerna att vända sig till värden för nedsättning av hyran under tiden lägenheten är bristfällig. I fråga om ersättning för skadorna som produkterna har orsakat, har hyresvärden till att börja med att visa att han inte varit vårdslös t.ex. att han inte använt i och för sig felfritt byggnadsmaterial på felaktigt sätt. I annat fall kan han bli ersättningsskyldig enligt hyreslagen. Först därefter kan han hänvisa de ersättningsberättigade hyresgästerna till en annan ansvarig, t.ex. tillverkaren av den skadegörande produkten. Av exemplet framgår att den föreslagna tillämpningen kan komma att medföra onödiga praktiska problem. Dessutom är den tänkta ordningen främmande i förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst.

Hyresgästernas Riksförbund anser sammanfattningsvis att en hyresgäst alltid skall kunna vända sig till hyresvärden med ersättningsanspråk för skador som uppkommer i samband med nyttjandet av lägenheten och vad som hör därtill. Hyresvärden i sin tur ges rätt till ersättning för det han fått betala för produktskador enligt reglerna om regressrätt, av tillverkaren eller annan som är ansvarig för produkten ifråga.

Konsumentvägledarnas förening

Vi ser en viss risk med den skadeståndsskyldiges möjlighet att anvisa den som kräver ersättning till något bakomvarande led med hemvist i Sverige som i sin tur inom en månad kan hänvisa osv. För konsumenten kan det bli många kontaktförsök och ta onödigt lång tid innan man äntligen har funnit "rätt" skadeståndsansvarig om han inte gett upp innan dess.

Sveriges Fastighetsägareförbund

Enligt promemorian (sid 67) kommer åtskilliga skador som orsakas av fast egendom att omfattas av produktansvaret. Förstahandsansvaret åvilar tillverkaren men under vissa förhållanden kan även den som tillhandahållit produkten bli ansvarig. Av promemorian framgår inte om tillhandahållande av bostadslägenhet och lokal skulle leda till ansvar för fastighetsägare. Om så skulle vara fallet framgår inte heller hur detta ansvar förhåller sig till bestämmelserna i hyreslagen om t ex lägenhetens skick. Ett klarläggande av fastighetsägarens eventuella ansvar är, enligt Fastighetsägareförbundets uppfattning, helt nödvändigt innan en produktskadetag kan antas.

Svea hovrätt*Säljarens ansvar vid konsumentköp*

Hovrätten förutser gränsdragningsproblem vid tillämpningen av de föreslagna reglerna om produktansvar i konsumentköplagen respektive en reviderad konsumenttjänstlag å ena sidan (jfr prop 1989/90:89) och den föreslagna produktskadelagen å den andra.

I propositionen om konsumentköplag m m - som när detta skrivs inte har slutbehandlats av riksdagen men som enligt underhandsuppgift från utskottet kan förväntas bli antagen utan ändringar - föreslås att ett skadeståndsansvar på köprättslig grund för produktskador skall införas. För ansvar enligt konsumentköplagen förutsätts ett köprättsligt fel och ansvaret avser enbart sakskador. Ansvaret enligt den nu föreslagna produktskadelagen bygger på att skadan har uppstått till följd av en säkerhetsbrist hos produkten. Ansvaret enligt konsumentköplagen är visserligen utformat som ett s.k. kontrollansvar och är även i andra hänseenden begränsat. Trots detta torde ansvar i många fall kunna göras gällande mot en säljare med stöd av såväl konsumentköplagen som den föreslagna produktskadelagen. Som förutsättning för ett säljaransvar enligt 7 § förslaget till produktskadelag skall visserligen gälla att det är fråga om en s k anonym produkt. Sistnämnda begrepp är emellertid ganska vidsträckt eftersom det även omfattar produkter av vilka framgår vem eller vilka som är primäransvariga enligt 6 § om ingen av dem har hemvist i Sverige.

Enligt 7 § förslaget till produktskadelag kan den som har tillhandahållit den anonyma produkten, för att undgå ersättningsskyldighet, inom viss tid anvisa någon annan ansvarig enligt 6 § (jfr vad hovrätten anfört under avsnitt 3.5.5 Anonyma produkter). Någon sådan möjlighet står ej till buds för säljaren enligt den föreslagna konsumentköplagen. Detta förhållande kan - även om säljaren har getts regressrätt enligt 9 § förslaget till produktskadelag - i sig få märkliga konsekvenser vid fall då båda de föreslagna lagarna är tillämpliga, eftersom säljarens möjligheter att freda sig skiljer sig åt beroende på vilket regelkomplex den skadelidande väljer att åberopa. Motsvarande resonemang kan föras beträffande reglerna om t ex reklamation i konsumentköplagen.

Som nyss angivits blir den av den skadelidande åberopade grunden för ersättning avgörande för vilket regelkomplex som skall tillämpas - produktskadelagen eller konsumentköplagen. Emellertid torde skador av här angiven typ inte alltför sällan komma att handläggas inom ramen för de s k FT-målen, vilket innebär att parterna då endast undantagsvis kommer att vara företrädade av ombud. Att för den enskilde avgöra vilka omständigheter som bör åberopas till stöd för talan enligt respektive regelkomplex och att överblicka konsekvenserna härav kommer att bli svårt. Detta i sin tur kommer enligt hovrättens mening att medföra

tillämpningssvårigheter. Det kommer också att orsaka problem med avseende på i vilken utsträckning materiell processledning skall tillämpas eftersom valet av tillämplig lag som framgått kan vara av avgörande betydelse för utgången i målet. De anförda synpunkterna gäller även på konsumenttjänstlagens område.

Mot denna bakgrund kan ifrågasättas om konsumentköplagen överhuvudtaget bör omfatta produktskador. Hovrätten utgår från att den redovisade problematiken kommer att övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Trelleborgs tingsrätt

Säljarens ansvar vid konsumentköp

Den i detta sammanhang föreslagna lagreglerade regressrätten synes onödig. Som promemorians författare ingående utvecklar i nästföregående avsnitt saknas anledning att generellt reglera regressansvaret. De skäl som anføres för en särbehandling i fråga om konsumentköp och konsumenttjänster är inte bärande. Det finns t ex inget som säger att friskrivningsklausuler skulle vara mindre vanliga i förhållandet mellan olika producentled än i förhållande mellan tillverkare och detaljist. Enligt tingsrättens mening bör regressansvaret vara detsamma oavsett på vilken grund det strikta skadeståndsansvaret vilar. Under alla omständigheter hör en regressreglering inte hemma i en produktskadelag utan bör, om den skall regleras särskilt, tas in i konsumentköplagen resp konsumenttjänstlagen.

Allmänna reklamationsnämnden

Regressrätt, 9 §

Nämnden ansluter sig till förslaget.

Industrins Byggmateriellgrupp

Orden "deepest pocket" är ett allmänt vedertaget begrepp i internationella skadeståndssammanhang. Det betyder att när det finns flera skadeansvariga riktas kravet i första hand mot den som har de största ekonomiska resurserna. Justitiedepartementet ansluter sig till att denna princip skall vara tillämplig för produktskadelagen (sid 138 ff). Detta vore olyckligt och skulle innebära bl.a. ökade försäkringskostnader. Det bör därför klart anges att frågan om vem som har de största ekonomiska resurserna ej skall utgöra en faktor vid fördelningen av ett solidariskt ansvar.

Sveriges Köpmannaförbund

Frågan om regressrätt behandlas i lagförslagets 9 §. Där anges att en säljare som har betalat skadestånd för en produktskada enligt reglerna i konsumentköplagen, skall ha rätt till ersättning för denna kostnad av den som bär produktansvaret för produkten enligt reglerna i produktskadelagen. Denna regressregel är tvingande rätt. Det innebär att den regressansvarige inte kan befria sig från sitt ansvar genom avtal med senare distributionsled.

Sveriges Köpmannaförbund tycker det är bra att man på detta sätt reglerar regressrätten i produktskadelagen. Förbundet har tidigare verkat för att sådan regressmöjlighet lagregleras för all den ersättning säljaren tvingas till på grund av försummelse i tidigare led. När det gäller regress för andra ersättningsanspråk enligt produktskadelagen än de som omfattas av lagens 9§, som i sin tur är anknuten till 31§ konsumentköplagen och 31§ konsumenttjänstlagen, har det i departementspromemorian inte ansetts nödvändigt med särskild reglering. Det beror på att en säljare alltid kan undgå ersättningsanspråk genom att hänvisa till identifierbar primäransvarig importör eller tillverkare. Det kan dock inträffa att denna identifikation inte omedelbart låter sig göras. Enligt lagförslagets 7§ måste sådan hänvisning nämligen göras inom en månad efter begäran av den som kräver ersättning. I det fall denna månad löper ut utan möjlighet för säljaren till sådan hänvisning, drabbas han av skadeståndsskyldighet. Det kan senare dock visa sig möjligt att härleda ansvariga tidigare led. Enligt förbundets uppfattning bör i sådant fall en tvingande regressrätt föreligga. Lagförslaget bör således kompletteras på denna punkt.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet m.fl.

Regressrätten lagstadgas i det svenska förslaget

Enligt svenska förslaget stadgas uttryckligen att om någon säljare i slutledet blivit tvungen att utge ersättning har denna rätt att kräva ersättning längre bak i ledet. Vi ser inte att konsekvenserna av detta har utretts ordentligt t ex i de fall då dokumentation krävs och vid ägarbyten.

Försäkringsjuridiska föreningen

9 §

En detaljist, som måst utge ersättning till konsument eller medlem i konsumentens hushåll enligt den nya konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen får en tvingande rätt att återkräva vad som utgivits från tidigare led, om detta är ansvarigt enligt produktskadelagen. Förslaget utgår tydligen från att detaljisterna alltid nonchalerar risken för produktskador eller alltid är underlägsna tillverkarna och grossisterna vid avtalsförhandlingarna (s 185 f), varför en friskrivning är generellt oskälig (s 143). Möjligen menar man också att preventionsintresset tillgodoses bäst om det slutliga ansvaret vilar på tillverkaren eller importören, ehuru det inte framhålls i motiveringen. Frågan är emellertid om en friskrivning i förhållande till detaljisten alltid är oskälig. I vissa fall - t ex vid småskador - är det kanske rationellt att detaljisten övertar risken för produktskador. Det finns också andra fall där en detaljist har ett tvingande ansvar mot en konsument, utan att detaljisten av den anledningen fått en tvingande rätt att övervältra sitt ansvar på tidigare led. I stort sett torde det emellertid av preventionsskäl vara bäst om just produktansvaret ligger på tillverkaren eller importören. En klar regel härom medför också att svårbedömbara tvister enligt 36 § avtalslagen undviks. Föreningen tillstyrker därför förslaget.

I punkt 3.8 i promemorian anges krav på bevis om orsakssammanhang. Det finns i förarbetet inte tillräckligt klara linjer för sådan bevisföring. I synnerhet då produkten vandrar i två eller flera led innan beställaren/köparen har den inplacerad i småhuset kan det med nuvarande textförslag dessutom bli en lång, svår och dyrbar procedur innan rättelse nås. Det krävs därför en mera konkret formulering, så att var och en - husfabrikanten och mellanleden fram till det färdiga huset - blir ansvariga. Entreprenören bör enligt förbundets mening vara direktansvarig. Denne har sedan att föra regresstalan bakåt i leden. I de fall beställaren/köparen har mer än en entreprenör - den som bygger husgrunden, husresaren, rörfirman o s v, vilka var och en måste ha täckande försäkringsskydd. Därmed blir den "huvuddrabbade" mer befriad från nuvarande långa och komplicerade process, som alltför ofta tillintetgör köparen/familjen vad avser ekonomi samt fysisk och psykisk hälsa.

7. Skadelidandes medvållande

Svea hovrätt

Hovrätten hänvisar till vad hovrätten har anfört i anslutning till avsnitt 3.3.5 Systemskador.

Växjö tingsrätt

Förslaget innebär i icke ringa omfattning "lagstiftning genom motiv". För tydlighetens skull bör - i likhet med vad som görs i bl.a. brottsskadelagen - i själva lagtexten hänvisning ske till skadeståndslagens regel i 6 kap. 1 § angående jämkning vid den skadelidandes medvållande.

Trelleborgs tingsrätt

Tingsrätten har den grundsynen att, så långt det är möjligt, skadestånd på grund av produktansvar skall behandlas enligt de allmänna skadeståndsprinciper som slagits fast i skadeståndslagen. Mot denna bakgrund delar tingsrätten de i promemorian framförda synpunkterna i förevarande avsnitt.

Marknadsdomstolen

Promemorians lagförslag innebär avvikelser från EG-direktivet på en rad punkter. Enligt marknadsdomstolens mening har i de flesta fall inte anförts tillräckligt starka skäl för de föreslagna avvikelserna. I det följande ges exempel på sådana avvikelser.

I promemorian föreslås jämningsregler som avviker från EG-direktivet. Motiveringen synes vara att förhållandena på produktansvarsområdet inte är så speciella att en avvikelse från 6 kap. 1 § skadeståndslagen är motiverad (s 146 f).

Vissa organisationer inom näringslivet

Ytterligare en direkt avvikelse som får betydelse är de begränsade möjligheterna till jämkning vid medvållande. Det är särskilt vid s.k. instruktionsfel som jämkning p.g.a. medvållande kan aktualiseras och det kan starkt ifrågasättas om inte reglerna måste balanseras med en utökad möjlighet till jämkning. Det är en otillfredsställande utveckling i svensk rätt att reducera enskildas ansvar för eget handlande. Den preventiva effekten av en möjlighet till jämkning vid "enkelt" medvållande skall inte bortses från.

Industrins Byggmateriellgrupp

Såvitt gäller jämkning vid skada bör produktskadelagen överensstämma med EG-direktivet. De regler som i dag gäller enligt SkL innebär i praktiken att medvållande aldrig kan göras gällande. I ett samhälle bör krav kunna ställas på en vuxen individ att den använder produkter med normal aktsamhet och efter övervägande. Iakttages inte detta och personen skadas eller sakskada uppstår därför han varit vårdslös bör självfallet jämkning kunna ske enligt EG-direktivets principer. Det innebär ju inte att den skadelidande inte får ekonomiskt skydd vid personskada. För sådana fall kan det utbyggda försäkrings- och sjukvårdssystemet utnyttjas.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet m.fl.

Begränsad möjlighet att jämka vid medvållande

Vid t.ex. instruktionsfel är det viktigt att kunna jämka p.g.a. medvållande. Det skulle särskilt för kemiska produkter kunna innebära stora problem om den skadelidande får full ersättning trots att han kanske på ett anmärkningsvärt sätt använt produkten utanför normalt användningsområde och utan naturliga säkerhetsåtgärder. Undantag görs endast om "användningen helt avviker från mänskligt beteende". Detta uttryck bör preciseras.

Risk finns annars att en flora av övermärkning kan bli aktuell för att företagen skall kunna teckna vettiga försäkringspremier.

Vi vill här erinra om den övermärkning som redan idag finns på kemiska produkter. Samhället tycks vara ointresserat av hur konsumenten verkligen uppfattar varningstexter. Vi har intryck av att alla berörda parter verkar vara nöjda om de lagstiftade kraven och litet mer uppnås.

Vi rekommenderar lagstiftarna att studera övermärkningen i USA. Övermärkning medför dessutom ofta långa domstolsprocesser.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund

Synpunkten att det svenska produktansvaret bör överensstämma med vad som gäller i EG-länderna tar också sikte på under vilka förhållanden den skadelidandes medvållande skall påverka rätten till ersättning. Även om det enligt svensk skadeståndsrätt i allmänhet förutsätts ett grovt medvållande för att en personskadeersättning skall jämkas, måste detsamma inte nödvändigtvis gälla i en speciallagstiftning som i övrigt i hög grad tar tillvara de skadelidandes intressen.

Skadelidandes medvållande

I promemorian föreslås att skadeståndslagens regler (6 kap. 1 §) om jämkning på grund av medvållande på den skadelidandes sida skall gälla även när skadeståndsansvaret följer av produktskadelagen. Nämda jämningsregler är dock dåligt anpassade till läkemedelsområdet, med tanke på att läkemedel exempelvis ofta används vid självmord och kan utnyttjas vid s.k. aktiv dödshjälp. Uppsåtlig skada såsom självmord eller skada till följd av självmordsförsök skall enligt konsortiets mening aldrig överhuvudtaget kunna grunda rätt till ersättning.

Sveriges Advokatsamfund***Jämkning***

Enligt EG-direktivet föreligger samma jämningsmöjlighet vid person- och sakskada. Enligt det svenska förslaget inskränks jämningsmöjligheten vid personskada i enlighet med vad som nu gäller enligt skadeståndslagen. I enlighet med sin grundläggande inställning anser Advokatsamfundet att den svenska lagen inte heller på denna punkt bör avvika från EG-direktivet. Tillfogas kan att skadelidande även framgent kan erhålla ersättning enligt skadeståndslagen i det fall denna är tillämplig, dvs. primärt då skadevållaren orsakat skadan genom oaktsamhet. I sådana fall blir skadeståndslagens jämningsregler tillämpliga. Advokatsamfundet ser heller inte anledning till varför det skulle vara sämre jämningsmöjligheter vid produktskada än vid köprättsligt fel.

8 Bevisfrågor

Svea hovrätt***Omkastad bevisbörda i vissa hänseenden***

Hovrätten anser att det i 8 § lagförslaget som en särskild punkt bör anges att ersättningsskyldighet inte föreligger om den som annars skulle vara skadeståndsskyldig visar att han inte har satt produkten i omlopp.

För att undgå ansvar kan enligt 8 § lagförslaget den som annars skulle vara ersättningsskyldig bryta en av tre presumerade förutsättningar. Två av dessa upptas i bestämmelsens punkt 1, nämligen att den påstått ansvarige har satt den skadegörande produkten i omlopp och att detta har skett i en näringsverksamhet. För att tydligare markera att presumptionen att den påstått ansvarige har satt produkten i omlopp är fristående och att det är tillräckligt för att undgå ansvar att bryta denna, bör punkt 1 delas upp i två punkter.

Krav på bevis om orsakssamband

Med den nyss redovisade grundsynen instämmer tingsrätten promemorian förslag. Såvitt tingsrätten kan bedöma innebär den föreslagna ordningen ingen konflikt med EG-direktivet. Den princip som EG fastslagit gäller ju redan i Sverige, även om den inte lagfästs, och kommer att tillämpas även för produktskadornas del. Att bevisbördan placeras hos den som påstått sig lida skada är således den naturliga utgångspunkten. En helt annan sak, som inte berörs i EG-direktivet, är vilken grad av bevisning som skall krävas. Detta bör liksom hittills överlämnas åt rättstillämpningen att bestämma från fall till fall.

Omkastad bevisbörda i vissa hänseenden

Någon erinran mot att bevisbördan läggs på producenten i angivna fall finns inte från tingsrättens sida. Däremot är det tveksamt om beviskraven skall utformas olika enligt punkterna 1 och 2 i den föreslagna 8 §. Visserligen överensstämmer detta med EG-direktivet och Europarådets konvention, men någon övertygande argumentering har inte anförts till stöd för denna lösning vare sig i produktansvarskommitténs betänkande eller i promemorian. F.ö. avviker det slutligt antagna EG-direktivet från 1976 års utkast, som genomgående ställde krav på s.k. full bevisning. Att i lagtexten ange olika beviskrav rimmar illa med vad som föreslagits, och av tingsrätten godtagits, under nästföregående avsnitt. Tingsrätten anser att den princip som där fastslagits bör gälla även i förevarande sammanhang, dvs. det närmare innehålllet i uppställda beviskrav bör bestämmas i rättstillämpningen. Härvid skall framhållas att begreppet "visat" inte har någon entydig betydelse på civilrättens område utan får sin mening först genom konkreta domstolsavgöranden; med "visat" kan avses allt från "sannolikt" över "övervägande sannolikt" till "fullt styrkt".

Marknadsdomstolen

Promemorian lagförslag innebär avvikelser från EG-direktivet på en rad punkter. Enligt marknadsdomstolens mening har i de flesta fall inte anförts tillräckligt starka skäl för de föreslagna avvikelserna. I det följande ges exempel på sådana avvikelser.

EG-direktivets regel i artikel 7 (c), om vilka kriterier som skall vara uppfyllda för att strikt ansvar inte skall föreligga, uppfattas som "onödigt invecklad" och ersätts i det svenska förslaget av en något annorlunda formulerad regel (s 134). Även bevisreglerna i artikel 7 (b) i EG-direktivet bedöms som onödigt ingående och omformuleras i det svenska lagförslaget (s157).

Konsumentverket*Krav på bevis om orsakssamband*

Konsumentverket är positivt till att beviskravet mildras i fråga om orsakssambandet mellan en skadegörande händelse och den aktuella skadan. Verket anser dock att principen om bevislättnad bör lagregleras. När tvisten om ersättning för produktskada avser svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp gäller visserligen enligt rättspraxis en viss

bevislättnad för den skadelidande. Det är dock av värde - både för den skadelidande och för "skadevällaren" - om denna praxis, som för övrigt är ytterst sporadisk och knappast särskilt tydligt utmejslad, kommer till uttryck i en lagbestämmelse.

De svårigheter som framhålls att bestämma tillämpningsområdet för en bevislätttnadsregel förefaller vara överdrivna. En lämplig förebild för en sådan regel kan vara den i betänkandet beskrivna 3 § tredje stycket miljöskadelagen. Enligt motiven för den bestämmelsen bör den kunna tillämpas analogt, t.ex. vid vissa produktskador. Mot bakgrund av att det i betänkandet förutskickas att den rättspraxis som utbildas vid tillämpningen av 3 § tredje stycket miljöskadelagen bör få betydelse även inom produktskadecområdet, synes det vara mest konsekvent och lättöverskådligt om praxis i fråga om beviskraven vid produktskador får utvecklas med stöd av en regel i produktskadelagen i stället för omvägen via en regel i miljöskadelagen.

Statens energiverk

Verket instämmer i uppfattningen att det inte synes finnas något behov av en bevislätttnadsregel i produktskadelagen emedan utrymme för bevislättnad för den skadelidande nu finns i rådande praxis.

Verket instämmer i utredningens bedömning att tillerkänna den enskildes intresse större vikt.

Statens institut för byggnadsforskning

Vid byggande på entreprenad gäller kontraktsförhållandena mellan brukare - entreprenör och mellan entreprenör - tillverkare. Dessa särskilda relationer tycks inte behandlade i propositionen. Skadeståndsproceduren i byggsektorn skulle troligen förenklas om ansvaret gentemot brukaren åvilar entreprenören ensam, eventuellt entreprenör och tillverkare solidariskt. Detsamma skulle troligen också gälla eventuella försäkringsarrangemang. Jämförelser kan här göras med franska Code civil art. 1792 om de s.k. EPERS-elementen i byggandet.

Lantbruksstyrelsen

Krav på bevis om orsakssamband

Utredningsförslaget

I enlighet med gällande rätt bör utgångspunkten vid bedömningen av orsakssambandet mellan en skadegörande händelse och den aktuella skadan vara att den skadelidande som begär ersättning har bevisbördan för att skadan har orsakats på det sätt han påstår. När det gäller styrkan hos den bevisning som erfordras för att den skadelidande skall anses ha fullgjort sin bevisskyldighet torde kraven inte komma att ställas högre än vad som är rimligt med hänsyn till möjligheterna att utreda orsakssambandet i det enskilda fallet. Det är angeläget att beviskravet inte sätts så högt att den skadelidandes möjlighet till gottgörelse blir illusorisk.

Lantbruksstyrelsen

Lantbruksstyrelsen vill i det här sammanhanget framhålla att det i mål om ersättning för skador, som djur drabbats av, p.g.a. brister i fodret kan uppkomma besvärliga och svåröverskådliga bevisfrågor. I sådana mål kan det vara önskvärt att beviskraven lindras för den skadelidande.

*Omkastad bevisbörda i vissa hänseenden***Utredningsförslaget**

Enligt lagförslaget skall den som annars skulle vara ersättningsskyldig enligt produktskadelagen gå fri från ansvar, bl.a. om han gör sannolikt att den aktuella säkerhetsbristen inte förelåg när han satte produkten i omlopp.

I betänkandet hävdas att den bevisbörda som i normalfallet läggs bl.a. på tillverkaren eller importören inte torde vara särskilt betungande. Där sägs att man ofta redan av säkerhetsbristens art kan sluta sig till i vilket skede den har uppkommit.

Lantbruksstyrelsen

Lantbruksstyrelsen vill betona att naturprodukterna skiljer sig från vanliga industriprodukter på ett avgörande sätt genom att de är biologiska produkter. Biologiska produkter är utsatta för en ständig förändring. Detta gäller särskilt djurprodukter av olika slag. Det kan därför ofta vara svårt för den berörde att göra sannolikt i vilket led den skadeframkallande säkerhetsbristen inträffat. Lantbruksstyrelsen vill därför särskilt framhålla att bevisproblemen kan bli stora när naturprodukter förorsakar skador.

Industrins Byggmateriialgrupp*Bevisfrågor*

I EG-direktivet föreskrivs uttryckligen att det åligger den skadelidande att bevisa skadan, defekten och orsakssambandet mellan defekt och skada. I den nuvarande skadeståndslagen gäller samma principer. Vidare gäller som allmän princip att den part som har bäst möjlighet att föra bevisning också ålägges göra detta. Justitiedepartementet har i tidigare förslag varit inne på tanken att införa en regel om bevislättning och därvid hänvisat till miljöskadelagens bestämmelser. I nuvarande förslag har den tanken inte resulterat i ett formellt förslag. Däremot är den uppenbarligen fortfarande levande i vart fall torde skrivningen kunna tolkas på detta sätt.

I betänkandet sid. 154 sägs sålunda:

"Den rättspraxis som kan komma att utbildas vid tillämpningen av 3 § tredje stycket miljöskadelagen bör därför få betydelse även inom produktskadeområdet".

Byggmateriialgruppen anser att det inte finns någon anledning avvika från gällande praxis om bevisbördans placering och omfattning och menar därför att EG-direktivets förslag även skall gälla för produktskadelagen. Miljöskadelagen är inte relevant i sammanhanget. De skador som där aktualiseras är av en helt annan karaktär än produktskador.

Vi finner det anmärkningsvärt att det införs förslag till bevislättning. Vi förstår inte nödvändigheten av en sådan regel eftersom EG-direktivet inte har någon motsvarighet därtill. Vad gäller bevisfrågan anser vi att det föreligger stor risk för fler ersättningsberättigade krav, fler försäkringsfall som slutligen medför risk för högre försäkringspremier. Sådana höjningar av försäkringspremien kommer naturligtvis att utgöra en ekonomisk belastning för alla berörda parter.

Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna

Beträffande frågan om huruvida en bevislättningsregel bör införas anför föreningen följande.

Som anges i promemorian kan produktskador utan tvivel ge upphov till samma slag av bevisvärigheter som vad gäller miljöskador. Genom det s.k. Leo-målet har Högsta domstolen öppnat en möjlighet för bevislättning för den skadelidande. Av domen kan dock ej dras några närmare slutsatser om bevisregelns närmare räckvidd. Utredningens förslag att frågan om en bevislättning bör överlämnas till praxis kan ej anses vara tillräckligt. Med hänsyn till de mycket komplicerade orsakssamband som kan föreligga mellan skada och produkt och med beaktande av att mycket lång tid kan ha förflutit mellan användandet av produkten och till dess skadan visar sig, anser föreningen att en bevislättningsregel av liknande innehåll som i miljöskadelagen bör införas. Parterna i tvist vad gäller produktskada får genom en bevisregel bättre möjlighet att förutse processförutsättningarna i ett skadeärende.

Sveriges Villaägareförbund

För att en skadelidande skall kunna göra gällande ett anspråk krävs bl.a. att han kan styrka att det finns ett orsakssamband mellan den skadegörande handlingen och skadan. Med hänsyn till att stora bevisproblem kan förekomma vid tvister om produktansvar föreslår Villaägareförbundet, till skillnad från vad som anförs i promemorian, att lättnader i beviskravet införs ifråga om orsakssambandet mellan den skadegörande handlingen och skadan. En sådan regel skulle exempelvis kunna utformas med miljöskadelagen som förebild.

Riksförbundet Vi i Småhus

I punkt 3.8 i promemorian anges krav på bevis om orsakssammanhang. Det finns i förarbetet inte tillräckligt klara linjer för sådan bevisföring. I synnerhet då produkten vandrar i två eller flera led innan beställaren/köparen har den inplacerad i småhuset kan det med nuvarande textförslag dessutom bli en lång, svår och dyrbar procedur innan rättelse nås. Det krävs därför en mera konkret formulering, så att var och en - husfabrikanten och mellanleden fram till det färdiga huset - blir ansvariga.

Entreprenören bör enligt förbundets mening vara direktansvarig. Denne har sedan att föra regresstalan bakåt i leden. I de fall beställaren/köparen har mer än en entreprenör - den som bygger husgrunden, husresaren,

rörfirman osv., vilka var och en måste ha täckande försäkringsskydd. Därmed blir den "huvuddrabbade" mer befriad från nuvarande långa och komplicerade process, som alltför ofta tillintetgör köparen/familjen vad avser ekonomi samt fysisk och psykisk hälsa.

Konsumentvägledarnas förening

Bevisbördan vid såväl sakskada som personskada läggs visserligen på näringsidkaren "att då produkten sattes i omlopp inte kan ha orsakat eller att den aktuella risken förelåg", men hur ska konsumenten 25 år senare visa att han inköpt den aktuella produkten. Många konsumenter har redan idag svårt att visa när och av vem de köpt en viss vara bara ett par månader tillbaka i tiden. Risken för konsumenten med denna långa tid kan bli "att de har rätt men ändå inte får rätt".

Miljöcentrum

Enligt vår uppfattning inskränker dock 4 § den strikta skadeståndsskyldigheten. Genom införandet av ett skälighetsrekvisit försätts den skadelidande i ett otillbörligt underläge gentemot "skadegöraren", då det för en fällande dom krävs, att den skadelidande bevisar, att den skadliga produkten "när den sattes i omlopp, inte var så säker som skäliggen kunde förväntas".

Skälighetsrekvisitet måste enligt vår uppfattning tas bort ur den aktuella paragrafen, bl.a. då det försvårar ersättning för utvecklingsfel och systemfel.

Med utvecklingsfel avses förhållandet, att en ny produkt har skadebringande egenskaper, som varit omöjliga att förutse under forsknings- och utvecklingsfasen. Vi anser att ett strikt ansvar måste utkrävas i sådana fall, emedan skadorna kan föröda ett liv för den skadelidande. Det är stötande, att en producent utan strikt ersättningsskyldighet skall tillåtas använda konsumenter som försökskaniner".

Beträffande systemfel hänvisas till den utsatta situationen för Sveriges ca tre miljoner allergiker och astmatiker. Innan marknadsföring påbörjas är det ofta omöjligt att förutse, i vilken utsträckning en produkt kan komma att orsaka allergiska reaktioner hos vissa konsumenter. Sådana effekter upptäcks först när ett tillräckligt stort antal konsumenter kommit i kontakt med produkten. Detta får i en sådan situation inte frita producenten från strikt skadeståndsskyldighet. Allergiker och astmatiker skall självfallet ha samma rättsskydd som icke allergiker och astmatiker. I själva verket bör det vara en självklarhet, att rättsskyddet utformas för att i första hand skydda de svaga grupperna i samhället.

När det gäller skador, som ytterst har sin grund i verksamhet, som bedrivs i vinningssyfte, finner vi det rimligt att bevisbördan skiftas till den skadelidandes förmån. Så var också fallet i det ursprungliga lagförslaget 4 §, som *beträffande bevisfrågan hade följande lydelse* "En skada skall anses ha uppstått till följd av bristande säkerhet hos en produkt, om det med hänsyn till säkerhetsbristens och skadans art, andra möjliga skadeorsaker samt omständigheterna i övrigt föreligger övervägande sannolikhet för ett sådant orsakssamband".

Detta stycke har i det slutliga lagförslaget tagits bort. Enligt Miljöcentrums uppfattning bör detta stycke återinföras i sin ursprungliga lydelse i 4 §.

Prop. 1990/91:197

Riksförbundet mot Astma-Allergi

Ett problem som vi vill peka på som speciellt gäller vår medlemsgrupp är bevisfrågan. Den enskilde konsumenten kommer, i många fall, att få stora svårigheter att bevisa att en produkt förorsakat skada. Vi vill här peka på den amerikanska lagstiftningen som har vänt på bevisbördan. I USA är det fabrikanter som ska bevisa att produkten ej förorsakar skada. Detta anser vi vara en mer konsumentvänlig inställning än den som produktskadelagen står för.

9. Preskription

Svea hovrätt

Hovrätten anser att ett förtydligande i den föreslagna lagtexten bör ske i fråga om utgångspunkten för beräkningen av den treåriga preskriptionstiden. Vidare anser hovrätten att det bör undersökas om förutsättningar föreligger för någon form av statligt garantiansvar för personskador som uppkommer efter utgången av tio år men inom 25 år från det produkten upphörde att vara i den ersättningsskyldiges besittning. Sistnämnda garantiansvar skulle då kunna ersätta en utsträckning av den yttersta preskriptionstiden för nu aktuella skador till 25 år.

Treårsregeln

Den treåriga preskriptionstiden är enligt promemorians motiv avsedd att börja löpa när den skadelidande får kännedom om 1. skadan, 2. säkerhetsbristen i produkten samt 3. den mot vilken anspråket skall riktas. Det saknas anledning att inte uttrycka detta i lagtexten i stället för den omskrivning som föreslås i promemorian. Bestämmelsen skulle härigenom vinna i tydlighet.

Den yttersta preskriptionstiden

Hovrätten delar uppfattningen att det finns skäl att i en produktskadelag föreskriva en förlängd preskriptionstid för rätt till ersättning för personskador. En så lång preskriptionstid som 25 år kommer emellertid utan tvivel att medföra vissa problem för svenska tillverkare främst i form av högre kostnader i förhållande till viktiga konkurrentländer. För att undvika dessa olägenheter och ändå tillförsäkra en skadelidande rätt till ersättning även om skadan visar sig först efter lång tid, bör enligt hovrättens mening förutsättningarna för ett statligt garantiansvar undersökas. Ett sådant garantiansvar skulle då kunna "ta vid" efter utgången av tio år och gälla fram till 25 år efter den ursprungliga preskriptionstidens början. Härigenom kunde preskriptionstiden med avseende på den ansvarige bestämmas till tio år såväl för person- som för saksador. Förebilder till ett sådant ansvar finns bl.a. på atomskadelagstiftningens område.

Växjö tingsrätt

Den yttersta preskriptionstiden för personskada föreslås vara 25 år. Denna tid, som ej harmonierar med EG-direktivet, kan enligt tingsrätten komma att medföra problem för det svenska näringslivet i internationella förhållanden. Tiden är dessutom för svenska förhållanden ovanligt lång. Vad som anförs i promemorian om den skadelidandes behov kan ej anses ha sådan tyngd att den förlängda preskriptionstiden bör väljas.

I 10 § första stycket bör anges att kännedom skall ha erhållits även om den som har att utge ersättning enligt lagen.

Trelleborgs tingsrätt

Tingsrätten instämmer i förslaget till treårig preskription. Vad gäller utgångspunkten för preskriptionstiden anser tingsrätten att denna inte bör hängas upp på att den skadelidande rent faktiskt får kännedom om att hans fordran kan göras gällande. Detta innebär nämligen att preskriptionstidens längd blir beroende av subjektiva faktorer. I stället bör regeln vara att preskriptionstiden börjar löpa då den skadelidande fick eller hade bort få kännedom om att fordran kunde göras gällande. Detta överensstämmer med EG-direktivet och produktansvarskommitténs betänkande. Bestämmelser av motsvarande innebörd finns också i, förutom den i promemorian anmärkta 21 § atomansvarighetslagen, 52 § köplagen, 11 § konsumentköplagen och 17 § konsumenttjänstlagen.

När det gäller den yttersta tidsgränsen för att ett produktansvar skall kunna göras gällande föreslås i promemorian en period på tio år, då fråga är om sakskador. Tingsrätten har ingen erinran mot detta. Däremot anser tingsrätten att man bör undvika en förlängning av denna preskriptionsfrist vid personskador. I promemorian räknas upp en rad argument som talar emot en sådan förlängning: behovet av en likartad internationell bedömning, svårigheterna att tillskapa ett försäkringsskydd m.m. Enligt tingsrättens mening har promemorians författare inte förmått att anföra tillräckligt bärande motargument. Tilläggas skall att redan en så lång preskriptionstid som tio år innebär att bevisföringen inför en domstol blir mycket besvärlig och osäker. Och att utreda och styrka orsakssamband mellan en produkt och en skada sedan 25 år förflutit torde i det närmaste vara ogörligt. Det framstår också som märkligt att den som uppsåtligen eller av vårdslöshet förorsakat personskada skulle uppnå ansvarsbefrielse tidigare än den som, trots att han vidtagit alla tänkbara försiktighetsåtgärder, ådragit sig ett strikt ansvar för en produkt som han tillverkat. Tingsrätten förordar därför en enhetlig yttersta preskriptionsfrist på tio år såsom produktansvarskommittén föreslog och som anvisas i Europarådets konvention och EG-direktivet.

Vad slutligen angår utgångspunkten för beräkning av den yttersta preskriptionstiden anser tingsrätten att lagtexten bör utformas på det sätt som produktansvarskommittén föreslog och som även anges i EG-direktivet: " ... efter det satte det särskilda föremål, som orsakat skadan, i omlopp". En sådan reglering innebär att preskriptionsfristen börjar löpa samtidigt som produktansvaret inträder, vilket måste vara den

rimligaste utgångspunkten. Denna ståndpunkt påverkas inte av det exempel som andragits i specialmotiveringen (s. 291). Det exemplet är nämligen missvisande. Som anförs i promemorian på s. 96 och 97 samt 283 sätts en produkt i omlopp när den överlämnas till annan ("till nästa led i tillverknings- och distributionskedjan eller till den slutliga användaren"). Detta måste - i motsats till vad som anförs i specialmotiveringen på s. 284 - innebära att butiksägaren sätter produkten i omlopp när konsumenten tar denna i sin besittning, inte när den sätts ut på hyllorna. I de fall butiksägaren är "ersättningsskyldig", dvs. ansvar inträder enligt 7 §, inträder ansvaret först vid denna senare tidpunkt. En annan sak är att tillverkaransvaret inträtt betydligt tidigare. Den föreslagna lagtexten innebär således endast att regeln kompliceras. I stället för att använda det redan introducerade begreppet "sätts i omlopp" införs ett nytt begrepp "upphörde att vara i den ersättningsskyldiges besittning".

Försäkringsinspektionen

Kollektiva försäkringsanordningar

I promemorian berörs frågan om en obligatorisk kollektiv försäkringsanordning, närmast som ett alternativ till en förlängd preskriptionstid för att täcka sena skador (s 62). Inspektionen vill framhålla att en sådan anordning skulle kunna tjäna även ett par andra syften.

Som inledningsvis har anförts är det av största vikt att de skadelidande genom försäkring kan garanteras att i realiteten få åtnjuta det skydd som lagen är avsedd att ge dem. Men detta förutsätter att de näringsidkare som sätter skadebringande produkter i omlopp också har ombesörjt ett försäkringsskydd. Man kan dock knappast räkna med att alla sådana näringsidkare tecknar en produktansvarsförsäkring. Genom någon form av obligatorisk, kollektiv produktansvarsförsäkring, lik den försäkringslösning som finns på miljöskadeområdet, skulle man kunna säkerställa bl a att den som har skadats av en produkt som har satts i omlopp av en näringsidkare som varit oförsäkrad skulle få ekonomisk gottgörelse. Frågan kan knappast sägas vara oväsentlig, eftersom man förmodligen kan räkna med att det i första hand är sådana näringsidkare som är mindre nogräknade eller som saknar egen vilja eller förmåga att utge skadestånd som står utan produktansvarsförsäkring.

Ett ytterligare skäl för en obligatorisk kollektiv försäkringslösning är att en sådan kan behövas om de frivilliga försäkringslösningar som kommer att erbjudas på marknaden inte fullt ut motsvarar det skydd som produktskadelagen ger. Ett exempel är om dessa försäkringslösningar inte täcker utvecklingsskadorna. Ett annat är om de, trots vad som har sagts tidigare i denna fråga, genomgående blir av "claims made"-karaktär.

Mot bakgrund av vad som har sagts nu anser inspektionen att frågan om att tillskapa någon form av kollektiv försäkringsanordning bör uppmärksammas under det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Marknadsdomstolen

Promemorians lagförslag innebär avvikelser från EG-direktivet på en rad punkter. Enligt marknadsdomstolens mening har i de flesta fall inte

anförts tillräckligt starka skäl för de föreslagna avvikelserna. I det följande ges exempel på sådana avvikelser.

Beträffande den svenska regeln om treårspreskription kan konstateras att den inte är likalydande med EG-direktivets bestämmelse. I denna bestämmelse anges att preskriptionstiden skall börja löpa från dagen då den skadelidande blev medveten om, eller skäligen borde ha blivit medveten om, skadan, "defekten" och tillverkarens identitet. Motivering till de föreliggande skillanderna saknas.

Den yttersta preskriptionstiden för personskador har i promemorian föreslagits bli tjugo år i stället för tio år som i EG-direktivet. Som skäl för avvikelserna anges hänsynen till den skadelidandes intresse (varför dessa intressen inte motiverat en längre preskriptionstid för exempelvis atomskador anges inte).

Konsumentverket

Konsumentverket tillstyrker de föreslagna preskriptionsreglerna.

Från allmän synpunkt måste det vara riktigt att de skadelidandes behov av ersättning fått väga tyngst vid valet mellan en kortare och en längre preskriptionstid. Även om det i det mindre antal fall, då den förlängda preskriptionstiden aktualiseras, kan uppkomma merkostnader för vissa företag, talar sociala och mänskliga skäl starkt för att den skadelidande även i en sådan situation skall ha rätt att kräva ersättning. I betänkandet pekas även på andra fördelar med en lång preskriptionstid. Den kan verka skadeförebyggande och stimulera till ökad satsning på forskning om långtidsverkande skadeeffekter hos nya produkter.

Slutligen bör framhållas att EG-direktivet (enligt artikel 13) inte inverkar på sådana rättigheter som en skadelidande har enligt de allmänna skadeståndsregler som gällde när direktivet meddelades. Sådana regler finns i fråga om culpaansvaret och innebär i flera europeiska länder, bl.a. Belgien, Frankrike, Nederländerna och Västtyskland, en allmän preskriptionstid om 30 år för sådant ansvar.

Tillverkarna i dessa länder måste sålunda få räkna med ett trettioårigt ansvar för åtminstone vissa produktskador. Det minskar skillnaden mellan den föreslagna preskriptionstiden på 25 år i Sverige och vissa andra länders preskriptionstider. Det kommer som nu också i framtiden att finnas olika långa preskriptionstider i olika länder.

Allmänna reklamationsnämnden

I lagförslaget anges att den som vill ha ersättning enligt lagen skall väcka talan inom vissa angivna tider för att inte förlora rätten till ersättning. Nämnden menar att en anmälan till nämnden i detta avseende bör ha samma verkan som en vid domstol väckt talan. Detta bör komma till uttryck i lagtexten. Som skäl härför kan anföras att det för merparten av de konsumenter som råkar i tvist med en näringsidkare - även vad gäller produktskador - framstår som mest naturligt att i första hand vända sig till ARN.

Statens industriverk

Förslaget om en preskriptionstid på 25 år i stället för som i EG-direktivet tio år innebär att svenska företag får högre kostnad för att spara dokumentation samt för att försäkra ett ansvar under så lång tid. De ökade kostnaderna och effekterna av detta borde utredas närmare, innan den delen av promemorian eventuellt görs till lag. Det vore olyckligt om den svenska industrins konkurrenskraft skulle försämrast gentemot omvärlden p.g.a. den längre preskriptionstiden.

Statens energiverk

Att kommittén valt 25 års preskription vid personskada till skillnad mot EG-direktivets tio år, får ses som en anpassning till den verklighet där vissa cancerformer blir fullt utbildade efter upp till 20 år. Verket ställer sig bakom uppfattningen att det skulle vara uppenbart snävt att, med tanke speciellt på cancersjukdomarnas särskilda karaktär och våra begränsade kunskaper på detta område, lägga en gräns vid 20 år.

Verket anser att näringslivets farhågor att en lång preskriptionstid skulle lämna Sverige på efterkälken gentemot sina utländska konkurrenter är lätt att förstå, men å andra sidan borgan en lång preskriptionstid för en högre skadeförebyggande kvalitet. Det finns tyvärr i argumenteringen en tendens att schablonmässigt mäta risken för den enskildes lidande i kronor och ören, vilket inte synes vara förenligt med tanken bakom svensk konsumenträtt. Med tanke på att den långa preskriptionstiden närmast avser skador genom kemisk eller fysikalisk-kemisk inverkan vill verket, i enlighet med miljöskadeutredningens förslag, avgränsa 25-års preskriptionen till att avse dessa skadetyper. För övriga person- och saksador föreslår verket 10 års preskription.

Verket instämmer i kommitténs lösning vid preskriptionsavbrott.

Boverket

Boverket konstaterar att förslaget till produktskadelag i huvudsak överensstämmer med EG-direktivet. En fråga där delade meningar råder avser den yttersta preskriptionstiden för ersättning för personskada. Nuvarande regler om preskription av skadeståndskrav kan i vissa fall leda till resultat som ur den skadelidandes synpunkt ter sig stötande. Skador i t.ex. byggnader orsakade av felaktigt material kan bli märkbara först efter en längre tid. I fråga om sådan personskada framstår det utifrån rättspolitiska och sociala synpunkter som ytterst angeläget att de skadelidande kan få ersättning.

Boverket finner således den i promemorian föreslagna tidsgränsen väl motiverad.

Försvarets materielverk*Utvecklingsskador och preskriptionstid*

Det kan inte uteslutas att förslagets utformning vad gäller utvecklingsskador och preskriptionstid vid personskada kan medföra en i förhållande till tillverkare i andra länder förhöjd kostnadsnivå för svenska

företag som kan komma att medföra allvarliga problem i den internationella konkurrensen.

Prop. 1990/91:197

FMV anser därför att av regeringen och riksdag tidigare gjorda positiva uttalanden om vikten av harmonisering av lagar och andra regler som medel i strävandena att öka och intensifiera samarbetet i Västeuropa bort få större betydelse vid förslagens utformning.

FMV föreslår att förslaget överarbetas och utformas i överensstämmelse med EG-direktivet vad gäller preskriptionstid och i enlighet med vad som omfattas av majoriteten inom EG vad gäller utvecklingsskador.

Vissa organisationer inom näringslivet

Se avsnitt 1 och 11.

10 § 1 st

Lagtexten bör kompletteras med orden "eller borde ha fått kännedom om" för att åstadkomma bättre överensstämmelse med EG-direktivet.

10 § 2 st

Utgångspunkten för den yttersta preskriptionstiden bör knytas till den tidpunkt när den ansvarige sätter produkten i omlopp. Det är rimligt att den tidpunkt när ansvaret inträder också utgör utgångspunkt för preskriptionstiden. Den föreslagna regleringen är däremot ologisk och onödigt komplicerande samtidigt som den utgör ytterligare en avvikelse från EG-direktivet.

Industrins Byggmateriellgrupp

Byggmateriellgruppen delar Industriförbundets uppfattning att det saknas anledning införa 25 års preskription för personskador. Frånsett att ett sådant förslag skulle få avsevärda negativa konsekvenser skulle det också skapa betydande oklarheter och svårigheter, inte minst när det gäller möjligheterna att kunna få ett försäkringsskydd etc. Dessutom innebär förslaget att olika preskriptions- och ansvarstider kommer att gälla för de olika parterna inom byggmarknaden. Måhända har - i den mån det inte har funnits något annat uttalat motiv - Miljöskadeutredningens förslag om en 25-årig preskriptionstid lockat justitiedepartementet att föreslå motsvarande tid i produktskadelagen trots att det slutligen inte intogs någon sådan preskriptionsregel i miljöskadelagen och trots att utredningen hade andra skäl för sitt förslag. Som tidigare påpekats kan produktskadelagen inte jämföras med miljöskadelagen. Anförda motiv i miljöskadeutredningen för förlängt preskriptionsbehov har därför inte bäring på produktskadeområdet. Att införa 25 års preskriptionstid för personskador innebär ett flertal betydande nackdelar. I betänkandet sid 167 sägs:

"Företrädare för försäkringsbranschen har hävdat att det kommer att vara förenat med avsevärda svårigheter att få till stånd en ansvarsförsäkring som täcker produktansvaret under en preskriptionstid av 25 år. Det bedöms vara nästan omöjligt att ordna en reservavsättning för så lång tid".

Detta besvaras i betänkandet med:

Av förslaget att döma ansågs tydligen inte att försäkringsbranschens farhågor var särskilt välgrundade. Denna inställning från justitiedepartementet är förvånansvärd. Det hade varit rimligare om departementet hade accepterat att de som bäst känner till branschens villkor också vet vad de talar om. Ett sådant synsätt hade, om försäkringsaspekten skall tilläggas någon vikt vid fastställandet av preskriptionstidens längd, resulterat i att preskriptionstiden i den svenska produktskadelagen skulle överensstämma med den som gäller i bl a EG-länderna, dvs 10 år. (Hänvisningen till Norge är inte relevant i sammanhanget i annat avseende än att de norska och svenska justitiedepartementen hade ingående samarbete vid utarbetande av resp lands förslag till produktskadelagstiftning.)

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)

Departementspromemorians förslag överensstämmer med EG-direktivet sånär vad gäller den yttersta preskriptionstiden för personskador. I förslaget sätts den yttersta tiden till 25 år medan den i EG-direktivet har satts till 10 år. Som skäl för den avvikande regleringen hänvisas i departementspromemorian till den relativt långa tid som åtgår för cancerskadors framväxt.

LRF delar departementspromemorians värderingar vad gäller att åstadkomma ett gott skydd för den skadelidande. Det kan dock ifrågasättas om tiden vid personskador skall sättas så lång som 25 år. Även om ett behov av längre tid än 10 år föreligger torde det i detta fall vara lämpligare att söka åstadkomma en enhetlig europeisk lösning än att på detta sätt skapa en svensk särreglering. Till detta kommer de svårigheter i försäkringshänseende som den föreslagna lösningen leder till. Mot bakgrund av det sagda finner LRF visserligen att det kan finnas behov av en längre tid än vad som föreslås i EG-direktivet, men att en sådan lösning bör sökas i internationellt samförstånd utanför den föreslagna produktskadelagen och således en enhetlig yttersta preskriptionstid om 10 år bör anges för såväl person- som sakskador.

Kooperativa förbundet (KF)

KF är vidare tveksam till det formella krav som föreslås för preskriptionsavbrott att den som vill ha ersättning måste väcka talan inom viss tid för att fordringen skall kunna göras gällande. I motiven uttalas visserligen också att ett medgivande om skadeståndsskyldighet från den skadevållandes sida avbryter preskription, men KF vill ändå ifrågasätta om det inte är tillräckligt att den som vill ha ersättning kan visa att han skriftligen hävdar denna uppfattning emot den skadevållande, för att preskriptionstiden skall avbrytas.

Kemisk-Tekniska Leverantörförbundet m.fl.

Preskriptionstid om 25 år för personskador och inget undantag för s.k. utvecklingsskador

En längre preskriptionstid för personskador i Sverige jämfört med andra länder skulle kunna medföra mycket stora kostnader för svenska tillverkare och därigenom betydande konkurrenssnackdelar för svenska företag jämfört med utländska.

Särskilt för företag som säljer kemiska produkter skulle 25 år plus inget undantag för utvecklingsskador kunna innebära orimliga konsekvenser. Även om de besitter all tillgänglig vetenskaplig kunskap om t ex cancerrisker, är det omöjligt att förutse den framtida vetenskapliga insikten om av vad och hur cancer uppstår.

Den framtida kunskapen skulle således kunna medföra stora skadeståndskrav.

Svenska företag lägger ned mycket stora resurser på produktkontroll och forskning i avsikt att undvika risker för framtida skador. Vi tror inte att svenska företag genom strängare ansvarsregler än i övriga länder skulle satsa ändå mer på forskning och utveckling.

Kostnaderna för att bevara dokumentation om produkterna kommer också att öka mycket kraftigt p.g.a. den långa preskriptionstiden.

Stora problem uppstår vid byte av ägare.

Många importörer av t ex kemiska produkter skulle av sekretessskäl inte få tillgång till all dokumentation som behövs. Vi vet av erfarenhet genom de mångåriga diskussionerna om produktregistret vid kemikalieinspektionen att importörer av kemiska produkter inte får tillgång till all dokumentation som behövs.

Skälet är naturligtvis att den utländska tillverkaren inte vill lämna ifrån sig sina företagshemligheter. De väljer då att inte leverera till Sverige.

En importör får dessutom svårt att ställa krav på sina huvudmän när det gäller avtal om regress av skadeståndskrav.

Sveriges Hotell- och Restaurangförbund*Internationell anpassning*

Som företrädare för hotell- och restaurangbranschen och därmed även turistbranschen, ser vi en fördel i anpassningen till internationella - i första hand EGs - regler.

Mot denna bakgrund och då några bärande skäl inte anförts bör en 25-årig preskriptionsregel inte införas, då EG inför en tio-årig preskriptionstid.

LKD-Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning

P.g.a. ovan omtalade mycket höga produktutvecklingsstakt kommer förslaget om 25 års preskriptionstid att skapa orimliga krav på lagring av produktinformation. Det är t ex vanligt att det varje år kommer helt nya produktgenerationer med en mängd modeller som ofta sedan förädlas innan de når sin slutkund.

§ 10 25-årsregeln

Den allvarligaste anmärkningen gäller naturligtvis 25-årsregeln. Där bör ansvarsfrågan få en annan lösning, exempelvis försäkringsvägen. Ersättning bör kunna utgå till dem som drabbas av typen asbestskador, dvs skador som visar sig efter mycket lång tid, via någon form av kollektiv försäkring.

Med 25-årsregeln i kombination med andra regler i förslaget kommer svensk och utländsk industri att undvika att investera i vårt land. Större svenska industriföretag har valmöjligheter och de har redan dragit sig mot EG med sina investeringar men det är på andra grunder. Nu läggs med förslaget ytterligare anledning att undvika investering i Sverige.

Mindre och medelstora företag kommer att få svårigheter att sälja i t ex Tyskland. Alla, som kommer i kontakt med varan och hjälper till att sätta den i omlopp, kan ställas till svars 25 år framåt. T ex tyska lagvalsregler gör det möjligt för en skadelidande, att när det egna landets 10 års preskriptionstid gått ut, använda sig av svensk lag vid tysk domstol. Vem vågar med det hotet befatta sig med ett litet svenskt företags varor? Praktiskt blir det omöjligt att hantera. De flesta produkter har en livslängd vid normal användning som understiger 25 år. En bestämd ålder är svår att sätta för en produkts livslängd. Livslängden beror bl.a. på hur mycket produkten används och hur den hanteras. Vissa delar av en produkt kan också slitas fortare än andra. T ex sladden på strykjärn och hårtorkar får ofta osynliga brott eftersom de böjs mycket. Vid en skada som uppstår till följd av ett brott på sladden, när skall det anses vara konsumentens skyldighet att ha bytt sladd och när skall det vara producentens fel?

Vid planenlig avskrivning visar ett företags årsredovisning på maskiners tänkta livslängd i företaget, men några andra mått på vad som är rimligt finns inte, speciellt inte på konsumentvarusidan.

Svenska Kommunförbundet

I promemorian föreslås en preskriptionstid för personskador på 25 år. Styrelsen ställer sig avvisande till detta förslag. Den föreslagna preskriptionstiden torde ha ett värde endast i ett fåtal fall. I dessa fall torde inte sällan den skadelidande ha svårigheter att bevisa orsakssambandet mellan produkten och skadan. Det ringa antal fall det kan antas röra sig om skall ställas i relation till de krav på dokumentation som kommer att ställas på ansvariga subjekt enligt 6 och 7 §§. Som förut nämnts, kommer i praktiken flera led i distributionskedjan att tvingas bevara dokumentation om tillhandahållna produkter under en mycket lång tid. I och för sig kan det mycket väl förhålla sig så att i de fall då en 25-årig preskriptionstid har ett värde, det rör sig om allvarliga skador, för vilka det för den skadelidande har stor betydelse att kunna få ersättning. Mot denna bakgrund bör enligt styrelsen övervägas om inte en lösning med kollektiv försäkring i stället bör övervägas, i likhet med vad som införts beträffande miljöskador. Preskriptionstiden i produktskadelagen skulle då kunna bestämmas till tio år. På detta sätt skulle dessutom överensstämmelse med EG-direktivet uppnås, vilket bör eftersträvas.

Landstingsförbundet

I promemorian föreslås att ansvaret skall vara strikt och även omfatta utvecklingsskador. Det strikta ansvaret skall alltså omfatta även skador som beror på sådana säkerhetsbrister som inte ens den främsta vetenskapliga expertis kunde förutse vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp. Denna bestämmelse i kombination med en preskriptionstid på 25 år för personskador och 10 år för sakskador måste anses vara mycket långtgående och risken för en avsevärd kostnadsfördyring för i sista hand konsumenterna är betydande.

Enligt förbundets mening har utredningen inte presenterat några tungt vägande skäl för en generell preskriptionstid på 25 år, utan EG-direktivets 10 år verkar vara en mera rimlig tid för den absolut övervägande delen av de produkter som marknadsförs i Sverige. Däremot kan det enligt förbundets mening finnas skäl att överväga en längre preskriptionstid i vissa fall och då framför allt för produkter som är avsedda att bota eller lindra sjukdomar såsom läkemedel och handikapphjälpmedel. I sådana fall kan det anses vara befogat att ge konsumenterna ett extra skydd genom en förlängd preskriptionstid för personskador.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund**10 §**

Riksförbundet motsätter sig den 25-åriga preskriptionstiden vid personskador.

Även med en normal tioårspreskription skulle den föreslagna lagen innebära ett längre gående skydd för konsumenterna än vad som kan antas komma att gälla på de flesta håll i vår omvärld. Det räcker att hänvisa till den sammanfattande jämförelse som görs på s 214 i promemorian.

Kostnadseffekterna av en skärpt lagstiftning kan bara uppskattas men det är utan tvivel den föreslagna långa preskriptionstiden som inger de största farhågorna. Faktorer av betydelse är bl.a. de ökade kraven på reservsättning och den i fråga om dessa fall sannolikt komplicerade skaderegleringen (utredning av orsaks- och sambandsfrågor m.m.).

Ett ansvar som märkbart skiljer sig från andra motsvarande ansvarsordningar riskerar dessutom att skapa återförsäkringsproblem. Stora internationella återförsäkringsbolag som bl.a. återförsäkrar ansvar med särskilt lång preskriptionstid i Frankrike och Tyskland, framhåller att dessa ansvarsordningar skiljer sig från det svenska lagförslaget. Såvitt riksförbundet känner till har det inte i något av dessa länder varit på tal att kombinera implementeringen av EG-direktivet med en förlängd preskriptionstid.

Ett annat problem är vilka särskilda villkor återförsäkringsmarknaden kommer att ställa för att återförsäkra ett produktansvar med 25 års preskriptionstid. Enligt de villkor som för närvarande tillämpas i fråga om svensk produktansvarsförsäkring utgår ersättning för skador som inträffar under försäkringstiden (inträffandeteorin). För att återförsäkringsbolagen skall återförsäkra ett produktansvar mot 25 års preskription måste man

räkna med att de ställer som villkor att direktförsäkringen bara ersätter skador som anmäls under försäkringstiden ("claims made").

Ett strängare produktansvar i Sverige kommer, som redan framhållits, inte bara svenska konsumenter till godo utan kommer också att kunna utnyttjas av dem som i utlandet förvärvar svenska produkter. Detta leder till ytterligare kostnader för svenska företag och deras försäkringsgivare något som naturligtvis kan påverka svensk industris och svensk försäkrings konkurrenskraft.

Kostnadseffekterna av ett strängt produktansvar som kombineras med en 25-årig preskriptionstid blir kanske inte "förödande för svensk exportindustri" (jfr s 209) - eller, för den delen, svensk försäkring. Men enligt riksförbundet bör man kanske lägga ribban på en något annan nivå när man överväger en lagstiftning av det nu aktuella slaget. Vad man naturligtvis skall fråga sig är, om - sett från allmän synpunkt - de negativa effekterna för näringslivet uppvägs av de föreslagna förbättringarna för de skadelidande.

De återförsäkringsproblem och andra olägenheter som är förenade med en 25-årig preskriptionstid kommer sannolikt att förorsaka kostnader som inte ger rimlig utdelning i form av ersättningar till de skadelidande. I fråga om preskriptionstiden uppvägs alltså inte de negativa effekterna av den föreslagna förbättringen.

Enligt förbundets mening lämpar sig inte de sena skadorna för en lösning inom ramen för en konventionell lag.

Folksam

Ett så strängt ansvar som det föreslagna och särskilt kombinationen av en preskriptionstid om 25 år och ansvar för utvecklingsskador kommer att medföra betydande kostnadsökningar för svenska företag bl.a. i form av höjda ansvarsförsäkringspremier. Orsakssambandsfrågor vid sena skador kan bli svåra att utreda och kommer att medföra ökade utrednings-, skadereglerings- och processkostnader.

Osäkerheten när det gäller frågan i vilken utsträckning den svenska produktskadelagen kan åberopas mot svenska tillverkare utanför Sverige kommer också att slå igenom på försäkringspremierna.

Produktansvarförsäkringen bygger i Sverige vanligen på inträffandeteorin, dvs. skadan skall ha inträffat under försäkringstiden.

Enligt förslag till Skadeförsäkringslag föreslås en tvingande regel om direktkravs rätt vid obligatorisk ansvarsförsäkring, när den försäkrade är försatt i konkurs eller offentligt ackord har fastställts eller när den försäkrade är juridisk person som är upplöst. För utvecklingsskadornas del skulle t.ex. en fullt tänkbar situation vid inträffandeteorin bli att en skadelidande inom 25 år efter det att produkten satts i omlopp kan vända sig direkt till ansvarsförsäkringsgivarna och kräva ersättning enligt försäkringsavtalet trots att tillverkaren/importören inte har betalat någon försäkringspremie sedan flera år och/eller inte heller längre existerar. Det är inte helt lätt att förutse vilka premiekostnadsökningar och återförsäkringsmässiga problem som kan uppkomma. Det finns också risk för att

återförsäkringsgivarna kommer att kräva att claims made-principen införs för direktförsäkring.

Prop. 1990/91:197

Från konsumentskyddssynpunkt är det angeläget att utvecklingsskador och även sent uppkomna produktskador medför rätt till ersättning vid personskada. De skäl som departementet anfört beträffande utvecklingsskadorna utgör enligt Folksam mening tillräcklig grund för införande av ansvar. Folksam föreslår dock att ansvaret för utvecklingsskador inskränks till enbart personskador. En sådan lösning skulle minska osäkerheten för de skadeståndsansvariga och försäkringsgivarna. Det sociala behovet av rätt till ersättning för sakskada är inte heller lika framträdande som vid personskada.

Frågan om nackdelarna av en förlängd preskriptionstid är så stora för det svenska näringslivet att enskilda privatpersoners ekonomiska skyddsbehov skall få stå tillbaka bör övervägas noggrant. Från konsumentskyddssynpunkt är det otillfredställande att problemet med de sena skadorna (skador genom kemisk eller fysikalisk-kemisk inverkan) inte har kunnat lösas genom en kollektiv försäkringsanordning. En sådan lösning hade medfört att det knappast förelegat något behov av att nu överväga en förlängd preskriptionstid.

Utländska Försäkringsbolags Förening

Vi finner det anmärkningsvärt att utredningen föreslår förlängd preskriptionstid vid personskador. Vi delar i denna del inte utredningens förslag bl.a. därför att det dels innebär stora administrativa och hanteringsmässiga problem, dels sämre möjligheter för försäkringsgivare att kunna köpa tillfredsställande återförsäkringskydd. De administrativa problemen kan då bestå i svårigheter att vid ev. skadereglering få tillgång till 25 år gamla försäkringsbrev, produktinformation, testresultatet etc. från dem som tillverkat/importerat produkten. Återförsäkringsproblemen innebär t.ex. att det kan bli omöjligt att köpa sådant skydd för vissa typer av produkter, samtidigt som skyddet i sig kan komma att betinga en högre återförsäkringspremie. Även här ställer den 25 åriga preskriptionstiden höga krav på t.ex. alla internationella återförsäkringsgivare vad gäller hantering och förvaring av dokument, försäkringsbrev etc.

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUF Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier

Svensk läkemedelsexport

I det fall läkemedel omfattas av produktskadelagen kommer detta att ogynnsamt påverka den svenska läkemedelsindustrins konkurrensförmåga på utlandsmarkanden. En konkurrens på lika villkor försvåras i hög grad om den föreslagna produktskadelagen genomförs eftersom det klart framgår av promemorian att lagen kan komma att tillämpas i internationella förhållanden och av utländska domstolar. Särskilt oroande är förslaget om den 25-åriga preskriptionstiden vid personskada. Förslaget skall jämföras med EG-direktivets 10 år. Denna gräns anges även i det finska lagförslaget.

Effekten av den föreslagna yttersta preskriptionstiden kan vara svår att förutse. En skadelidande som framställer krav när preskriptionstiden börjar lida mot sitt slut kan få stora problem att visa att produkten var farlig när den sattes i omlopp. Domstolarnas beviskrav kommer här att spela stor roll för lagens konsekvenser.

I förslaget redogörs ingående för de tänkbara negativa konsekvenser en 25-årig preskriptionstid kan få för försäkringsbolagen. Föreningen anser dessa farhågor befogade. Sent inkomna krav kommer att kräva tidskrävande och kostsamma utredningar. Försäkringsbolagens reservsättningar försvåras väsentligt och kan i värsta fall bli rent chansartade. Beträffande återförsäkring kan det på goda grunder antas att det kommer att bli mycket svårt att täcka av produktansvarsrisker med en 25-årig preskriptionstid. Resultatet kan bli att svenska tillverkare av produkter inte kan erhålla försäkringsskydd. Föreningen vill därför starkt understryka vikten av att preskriptionstiden inte görs längre i Sverige än i våra konkurrentländer.

Försäkringsjuridiska föreningen

10 §

Preskriptionstiden för personskador föreslås bli 25 år från det att produkten lämnade den ansvariges besittning. Enligt EG-direktivet är preskriptionstiden i dessa fall bara tio år. En så lång ansvarstid som 25 år blir naturligtvis svår att utnyttja för en skadelidande, som skall bevisa att han skadats genom produkten. Man kan fråga sig om den praktiska fördelen av förslaget för den skadelidande uppväger de olägenheter som förslaget vållar de potentiellt ansvariga. Liksom beträffande utvecklingsskador kan förslaget också medföra att det svenska näringslivet får nackdelar i konkurrenshänseende på utländska marknader. Erfarenheterna från läkemedelsområdet och miljöskadeområdet visar emellertid att ett långvarigt ansvar är försäkringsbart. Från preventions- och reparations-synpunkt är det angeläget att även sent uppkomna men styrkta produkt-skador medför ansvar. Förutsatt att merkostnaden för ansvaret inte leder till nämnvärda nackdelar i konkurrenshänseende och därmed risk för etableringar utomlands.

Sveriges domareförbund

Även när det gäller lagstiftningens innehåll finns det, främst av ekonomiska och handelspolitiska skäl, uppenbar anledning att eftersträva en harmonisering med lagstiftningen i våra grannländer och i övriga Västeuropa. En sådan strävan får också anses prägla promemoriaförslaget, även om det på några punkter innehåller medvetna avvikelser. Åtminstone ett par av dessa kan ifrågasättas, nämligen förslagen att även s.k. utvecklingsskador skall omfattas av produktansvaret samt att den yttersta preskriptionstiden för personskador skall vara 25 år. De argument mot särreglering i dessa hänseenden som framförts från näringslivet och försäkringsbranschen, och som närmare redovisas i promemorian, har enligt förbundets mening en avsevärd tyngd. När det främst gäller

utvecklingsskadorna framstår en formell anpassning till EG-direktivet som så mycket mer motiverad som det enligt promemorian (s 104) förhåller sig så att den föreslagna regeln i de flesta fall inte skulle slå hårdare än EG-ländernas lagar.

Sveriges Advokatsamfund

De allmänna skälen för preskriptionstid - önskemålet att inte hålla ansvarsfrågan svävande alltför länge och möjligheterna att anskaffa bevisning - talar mot en längre preskriptionstid än som normalt föreligger enligt svensk lag och som gäller enligt EG-direktivet. Om en 10-årig preskriptionstid skulle anses vara för kort på vissa områden bör detta lösas på annat sätt i de specifika fall som det kan vara fråga om. Ett exempel på sådan speciallösning är läkemedelsförsäkringen. Advokatsamfundet avstyrker förslaget om 25-årig preskriptionstid.

Föreningen jurister vid de allmänna advokatbyråerna

Föreningen tillstyrker även lagförslaget vad gäller preskriptionstider. Då de s.k. utvecklingsskadorna skall omfattas av lagen bör en lång preskriptionstid föreligga vad gäller möjlighet att få ersättning för personskada. För utvecklingsskadorna kan förväntas att lång tid förflyter från det produkten sätts i omlopp fram till det en skada och dess orsakssamband konstateras. Av detta skäl bör därför en 25-årig preskriptionsfrist föreligga.

Sveriges Villaägareförbund

Det är särskilt positivt att regler om 25-årig preskriptionstid föreslås för personskador. Liksom när det gäller miljöskador finns det risk för att produktskador framträder först efter mycket lång tid. Man bör dock enligt förbundets uppfattning överväga om sådana preskriptionsregler också bör införas i vart fall vid mer omfattande saksador. Sådana skador kan exempelvis avgränsas beloppsmässigt genom en koppling till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Villaägareförbundet anser vidare att preskriptionslagens regler om preskriptionsavbrott bör kunna tillämpas även vid produktansvar.

Riksförbundet Vi i Småhus

I punkt 3.9 motiveras preskriptionstiderna. Det syns riktigt att dessa tider förlängs så att även sena produktionsskador kan åtgärdas på "säljarens" bekostnad. Det är viktigt att tidpunkten för preskription börjar löpa först fr.o.m. garantibesiktningen. En produkt ligger ofta ganska länge innan den tas i bruk. Erfarenheterna visar att detta negativt påverkar produkten till nackdel för köparen. Det finns alltså starka skäl som talar för att preskriptionstiden för produktskador ytterligare förlängs enligt promemorian sidan 160.

HISB:s Riksförbund

Det är emellertid uppenbart att en sådan lagstiftning till sist ändå kommer att kostnadsmissigt belasta konsumentledet genom högre priser

för att täcka kostnaderna för det ökade försäkringsskydd, som en lagstiftning naturligen kommer att kräva. Mot denna bakgrund och det faktum att EG-direktivet från 1985 om produktansvar begränsar den yttersta preskriptionstiden för personskador till tio år mot promemorian tjugofem år vill HSB ifrågasätta om inte med promemorieförslaget i denna del onödiga kostnadsfördyringar kan bli följden. HSB vill därför förorda att den yttersta preskriptionstiden för personskador sätts till tio år utom vid läkemedelsskador, då längre preskriptionstid kan vara motiverad. Till stöd för en sådan begränsning må också framhållas att enligt vad HSB erfarit tveksamhet råder om möjligheterna att överhuvudtaget i Sverige eller utomlands kunna erhålla försäkring för en så lång ansvarstid.

10. Förhållandet till andra skadeståndsrättsliga regler

Trelleborgs tingsrätt

Skadeståndslagen

Tingsrätten delar till fullo ståndpunkten att en skadelidande skall ha rätt att fritt välja om han vill åberopa skadeståndslagen eller produktansvarslagen som grund för sin skadeståndstalan. Mycket talar för att en sådan rätt föreligger utan särskild lagreglering därom. Inte minst den omfattande diskussion som förs i promemorian, med bl.a. redogörelse för motstridiga uppfattningar i doktrin och praxis, talar emellertid för att man i klarhetens syfte kompletterar lagtexten med en bestämmelse motsvarande den som upptagits i det finska lagförslaget.

Skadeståndsrättsliga specialregler

Vad som anförs under denna rubrik är ägnat att ytterligare underbygga den uppfattning som tingsrätten gett till känna i kommentaren till avsnitt 3.2.4. En lösning av det slag som tingsrätten där förordat skulle eliminera de flesta av de kollisionrisker som beskrivs i förevarande avsnitt.

Statens energiverk

Regler om skadestånd i avtalsförhållanden

Verket instämmer i förslaget att produktskadelagens regler görs tvingande till förmån för den skadelidande. Det vore orimligt att syftet med denna lag skulle kunna kringgå genom ett avtal, i synnerhet som det inte kan uteslutas att den enskilde befinner sig i ett underläge gentemot näringsidkaren vid avtalets tillkomst.

Statens Järnvägar

Förslaget enligt promemorian

Produktskadelagen skall enligt förslaget inte gälla skador som omfattas av vissa i lagen uppräknade regelverk. Till skillnad från betänkandet av produktansvarskommittén (SOU 1979:79) ingår inte skador inom transportområdet i den uppräknningen. Skälet till detta anges huvud-

sakligen vara, att de skadelidande eljest riskerar att gå miste om det utvidgade skydd den nya lagen är avsedd att ge även på det området.

Prop. 1990/91:197

SJ

Skall produktskadelagen vara tillämplig även på områden där skadeståndsrättsliga specialregleringar redan finns, krävs förtydliganden i visst avseende.

Som förslaget ger uttryck för avgränsas tillämpningsområdet naturligt genom den innebörd begreppet produkt ges. I här berört avseende torde inte den frågan vålla några större problem.

Däremot är inte förslaget tydligt vad gäller ansvarssubjektens anknytning till tillämpningsområdet. Väl kan det vara så, att en skada som uppkommer exempelvis i följd av järnvägs drift också är att anse som en produktskada. Från den skadelidandes synvinkel är därvid det viktiga, att den skada han lider blir ersatt. Huruvida ersättning betalas med stöd av den ena eller den andra lagstiftningen spelar mindre roll för honom. Från den skadeståndsskyldiges synvinkel är däremot inte val av lagstiftning egalt. Detta beror helt enkelt på, att de olika lagstiftningarna har olika ansvarssubjekt - järnvägen respektive den som produktskadelagen pekar ut.

När det nu föreslås att produktskadelagen skall vara tillämplig även på skador inom transportområdet är det därför viktigt att klargöra, att ansvarssubjekten inte är desamma. Kräver den skadelidande ersättning med stöd av exempelvis järnvägstrafiklagen, skall järnvägen ersätta skadan. Åberopas däremot produktskadelagen är ansvaret att söka på annat håll. Det är av största vikt att detta kommer till uttryck i förarbetena till lagen. Eljest riskerar förslaget uppfattas så, att järnvägen, jämväl enligt produktskadelagen, skall bära det slutliga ansvaret för en produktskada som uppstår vid järnvägsdriften.

Svenska Kommunförbundet

I promemorian anges att produktskadelagens förhållande till andra skadeståndsrättsliga specialregler får avgöras från fall till fall. En sådan lösning är i och för sig godtagbar. Styrelsen vill dock erinra om de skadeståndsregler som återfinns i 30 § lagen om allmänna värmesystem och i 29 § lagen. Det vore önskvärt om dessa bestämmelsers förhållande till produktskadelagen kunde klargöras.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)

Förhållandet till andra skadeståndsrättsliga regler

LRF tillstyrker att skadelidande skall ha rätt att åberopa skadeståndslagen (1972:207) som grund för talan även i frågor som faller inom produktskadelagens tillämpningsområde. Den föreslagna produktskadelagens förhållande till andra skadeståndsrättsliga regler finner LRF i enlighet med promemorians bedömning bör göras från fall till fall och utan någon särskild lagbestämmelse.

Av den föreslagna produktskadelagens syfte bör följa att lagen inte skall kunna inskränkas genom överenskommelse mellan parter. LRF deklarerar

således vad i departementspromemorian sägs om att avtalsvillkor som inskränker ansvar enligt produktskadelagen inte skall få åberopas mot ersättningsberättigad. Skulle däremot parterna ha gett ersättningsberättigad större möjlighet till ersättning än vad lagen anger är det en sak mellan parterna, dvs. avtalsvillkor som utvidgar ersättningsberättigads ersättning gäller och den ersättningsberättigade skall således kunna grunda ersättningsanspråk på avtalet.

Konsortiet för läkemedelsförsäkring

Friskrivning (3 §)

Läkemedels användningsanvisningar innehåller regelmässigt uppgift om kontraindikationer. Dessa är nödvändiga för rätt val av terapi men har karaktären av "friskrivningar".

Detta understryker ytterligare att läkemedel skall undantas från produktskadelagen.

11. Lagens betydelse i internationella förhållanden

Svea hovrätt

Internationella lagvalsregler

Hovrätten anser att en svensk anslutning till Haagkonventionen bör samordnas i tiden med övriga nordiska länders.

Hovrätten delar uppfattningen att det skulle vara en fördel om så många länder som möjligt tillämpade samma lagvalsregler. Det förefaller emellertid tveksamt om en svensk anslutning till Haagkonventionen i någon större utsträckning skulle tjäna ett sådant syfte. Som konstateras i promemorian har flertalet länder, med vilka Sverige har en stor del av sitt handelsutbyte, hittills inte anslutit sig till konventionen. Att så skulle ske inom överskådlig framtid kan ej heller förväntas. Det måste därför ifrågasättas om en svensk anslutning i nuläget skulle få några positiva effekter. Av de nordiska länderna är det endast Norge som hittills har ratificerat konventionen. Enligt promemorian är frågan för närvarande föremål för behandling i Danmark och Finland. Som en förutsättning för en anslutning från Sveriges sida bör enligt hovrättens mening gälla att det står klart att i vart fall även dessa två länder kommer att ansluta sig.

Trelleborgs tingsrätt

Frågan huruvida Sverige bör ansluta sig till Haagkonventionen inrymmer många aspekter utöver de rent rättsliga, och tingsrätten avstår därför från att särskilt kommentera detta avsnitt. För domstolarnas del är det dock av intresse att de internationellt-privaträttsliga bestämmelserna erhåller en entydig utformning.

Kommerskollegium

Från svenskt näringslivshåll har under arbetet med produktskadelagen gjorts gällande att stränga svenska produktansvarsregler kan inverka negativt på den svenska exportindustrins möjligheter att konkurrera på

marknaderna i andra länder, särskilt EG-länder. Enligt promemorian ställer man sig tvivlande till påståendena om att en svensk produkt-skadelag med den utformning som föreslagits skulle bli till skada för den svenska exportindustrin. Man gör dock bedömningen att den svenska lagstiftningen i någon mån kan bidra till att företag väljer att förlägga verksamhet utomlands i stället för till Sverige. Mot bakgrund av att svenska företag under det senaste decenniet i allt större omfattning av varierande skäl valt att investera utomlands, finner kommerskollegiet det olyckligt att man i lagförslaget inte i högre grad har strävat efter att ge svenska företag samma konkurrensvillkor i här aktuella avseenden som EG:s produktansvarsdirektiv ger EG-företag. Lagen torde enligt kollegiet kunna ges en sådan utformning utan att för den skull konsumentskyddet eftersätts på ett otillbörligt sätt. Den föreslagna produktskadelagen innehåller otvivelaktigt vissa svenska särbestämmelser, som kan få till följd att svensk tillverkningsindustri flyttar utomlands, om lagen införs med föreslagen utformning. Den för svensk industri negativa verkan skulle inte ha förelegat om de internationella lagvalsreglerna var utformade på annat sätt.

I prop 1987/88:66 om Sverige och den västeuropeiska integrationen uttalas bl a att strävan måste vara att se till att konkurrensvillkoren -- i den utsträckning de bestäms av den gemensamma marknaden -- blir desamma för svenska företag som för EG-företag. Enligt kollegiet är en harmonisering av produktansvarsbestämmelserna mycket viktig i dessa avseenden. Riksdagens utrikesutskott anförde bl a med anledning av propositionen att det är ett viktigt led i strävandena mot ett ökat samarbete med EG att Sverige i görligaste mån försöker avveckla tekniska handelshinder genom en harmonisering av lagar och andra författningar.

Stora ansträngningar ägnas för närvarande åt att avveckla tekniska handelshinder genom att harmonisera svenska myndighetsföreskrifter avseende varors utformning och egenskaper samt kraven på kontroll av föreskrifternas efterlevnad med motsvarande krav i EG. Då produktansvarsreglerna är av betydelse vid utformningen av dessa myndighetskrav skulle nämnda harmoniseringsarbete underlättas av likvärdiga ansvarsregler. Det har således t ex framkommit att en harmonisering av vissa svenska myndighetskrav på arbetarskyddsområdet med motsvarande i EG skulle försvåras om de svenska produktansvarsreglerna på detta område inte blir likvärdiga med EG:s.

Kollegiet vill avslutningsvis notera att sedan det svenska arbetet med en produktskadelag påbörjades har en avgörande utveckling kunnat noteras i EFTA/EG-samarbetet. Förhandlingar förestår om ett EES-fördrag avseende bl a fria varurörelser inom EFTA/EG-området med innebörden att handelshindren undanröjs och konkurrensförutsättningarna utjämnas. Ett sådant avtal torde i sig förutsätta att den svenska lagstiftningen följer EG:s direktiv. I detta fördrag torde enskilda EFTA-länder kunna utverka endast ett fåtal undantag från EG:s regler. Dessa undantag torde inskränkas till fall av oeftergivligt nationellt intresse där en anpassning till EG:s regler skulle innebära en sänkning av etablerat skydd för konsumenter m fl. Därutöver talar konkurrensskäl för att den

svenska lagstiftningen ligger på samma nivå som i de stora EG-länderna, dvs följer direktivets grundtext. Mot bakgrund av vad som uttalats i prop. 1987/88:66 om strävan att se till att konkurrensvillkoren blir desamma för svenska företag som för EG-företag skulle det framstå som mycket egendomligt att i Sverige på här aktuella område, där lagstiftning nu saknas, införa regler som medför att konkurrensvillkoren relativt sett försämrats för svenska företag. I stället för att nu i svensk lagstiftning införa de föreslagna skärpningarna i förhållande till direktivets grundtext bör man från svensk sida i stället inom ramen för ett kommande EES-fördrag och åtföljande nära samarbete försöka påverka EG att skärpa direktivet.

Kollegiet vill även uppmärksamma frågan om produktansvaret vid import till EG. Enligt EG-direktivet (artikel 3 andra stycket) ansvarar den som importerat en produkt till EG för produkten på samma sätt som en producent i EG. Detta leder till att importerade produkter kan komma i en sämre konkurrenssituation då importör i stället för importerad vara kan välja att tillhandahålla vara producerad i EG och därigenom undgå produktansvaret (som i så fall får bäras av EG-tillverkaren). Denna konkurrensnackdel kan främst drabba mindre tillverkare utan egna representanter i EG. Utredningen påpekar att det omvända förhållandet råder på den svenska marknaden. Detta förhållande torde emellertid vara av mindre vikt vilket kan illustreras av att både statsmakterna och industrin i Sverige sedan länge eftersträvat en balanserad avveckling av handelshinder både för svensk export och import.

Enligt kollegiets förmenande talar starka skäl för att Sverige i de nu förestående EFTA/EG-förhandlingarna eftersträvar en överenskommelse av innebörden att tillverkare i EFTA-länderna respektive EG likställs med inhemska tillverkare. Detta torde dock förutsätta att den svenska lagstiftningen ligger inom de ramar som anges i EG-direktivet.

Försäkringsinspektionen

Lagstiftningens förhållande till regleringen i utlandet

I den allmänna diskussionen om utformningen av en produktskadelag brukar framhållas att det vore olyckligt om lagen skulle komma att avvika från vad som gäller i andra länder. Särskilt betonas betydelsen av en anpassning till EG-direktivet om produktansvar.

Detta är självfallet en väsentlig aspekt. Det är naturligtvis viktigt att svenska företag, däribland försäkringsbolagen, inte drabbas av högre kostnader för produktskador än de utländska konkurrenterna. Inspektionen noterar emellertid att det av promemorian framgår att bilden utomlands - och det gäller även EG-länderna - inte är så entydig som det ibland görs gällande. I vissa länder är exempelvis preskriptionstiden längre än 25 år (som i Västtyskland, dock med det viktiga förbehållet att det där är fråga om ett culpaansvar). Enligt inspektionen kan det dock finnas skäl att, när närmare erfarenheter har vunnit av lagens effekter i olika hänseenden, på nytt överväga i vad mån ytterligare anpassningar bör göras till de förhållanden som då råder i andra länder.

Verkningarna för svenska industrins konkurrenskraft

Det förhållandet att den föreslagna produktskadelagen i vissa hänseenden är strängare än EG-direktivet gentemot den skadeståndsansvarige kommer inte att rubba konkurrensförutsättningarna på den svenska marknaden, eftersom alla företag här är underkastade samma regler. Vilken inverkan de strängare svenska reglerna kommer att få på konkurrensförhållandena för svenska företag som vill sälja sina produkter utomlands är svårt att förutsäga. En ökad satsning på produktsäkerhet från sådana företags sida leder sannolikt till säkrare och mer konkurrenskraftiga produkter.

Statens industriverk

Verket instämmer i huvudsak med departementspromemorians förslag, som i de flesta delar sammanfaller med EG-direktivet. Förslaget om en preskriptionstid på 25 år i stället för som i EG-direktivet tio år innebär att svenska företag får högre kostnad för att spara dokumentation samt för att försäkra ett ansvar under så lång tid. De ökade kostnaderna och effekterna av detta borde utredas närmare, innan den delen av promemorian eventuellt görs till lag. Det vore olyckligt om den svenska industrins konkurrenskraft skulle försämrats gentemot omvärlden på den längre preskriptionstiden.

Allmänt vill verket framhålla vikten av att den svenska lagstiftningen även på produktskadeområdet så långt som det är möjligt, harmoniseras med EG-lagstiftningen.

Statens råd för byggnadsforskning*Konsekvenser*

Konsekvenserna vid införandet av produktskadelagen enligt förslaget beskrivs i form av 4 frågeställningar:

1. Kan FoU-verksamheten i Sverige påverkas?

Om lagförslaget införs i Sverige uppstår enligt BFR's mening en påtaglig risk att förslagets internationellt sett hårdare regler om strikt ansvar även för utvecklingsskador lockar forskning, utveckling och lansering utomlands.

2. Kan lansering och spridning av ny teknik i Sverige påverkas?

Om förslagets regler om dels strikt ansvar för utvecklingsskador, dels 25 års preskriptionstid för personskador, införs, kan enligt BFR's mening lansering och spridning fördröjas. BFR föreslår att man överväger kompenserande åtgärder så att svenska tillverkares och importörers ställning gentemot EG-ländernas inte blir ogynnsam.

3. Kan de juridiska relationerna mellan köpare och säljare påverkas?

Enligt BFR's mening ger inte förslagets §7 och §8 konsumenten erforderlig lättnad i bevisbörda. Säljarens rätt att övervältra skadeansvaret på tidigare led borde begränsas. Solidariskt säljaransvar borde övervägas.

4. Leder förslaget till nya typer av avtal och/eller differentierade prisnivåer? Prop. 1990/91:197

Om det införs något hårdare regler i Sverige befarar BFR att det kan utveckla sig avtalskomplex, kanske ledande till olika prisnivåer, en för full garanti och en lägre för reducerade garantier enligt EG's allmänna direktiv.

Försvarets materielverk

Utvecklingsskador och preskriptionstid

Det kan inte uteslutas att förslagets utformning vad gäller utvecklingsskador och preskriptionstid vid personskada kan medföra en i förhållande till tillverkare i andra länder förhöjd kostnadsnivå för svenska företag som kan komma att medföra allvarliga problem i den internationella konkurrensen.

FMV anser därför att av regeringen och riksdag tidigare gjorda positiva uttalanden om vikten av harmonisering av lagar och andra regler som medel i strävandena att öka och intensifiera samarbetet i Västeuropa bort få större betydelse vid förslagets utformning.

FMV föreslår att förslaget överarbetas och utformas i överensstämmelse med EG-direktivet vad gäller preskriptionstid och i enlighet med vad som omfattas av majoriteten inom EG vad gäller utvecklingsskador.

Statens pris- och konkurrensverk (SPK)

Inledningsvis vill SPK peka på den avvikelse från EG:s rådsdirektiv den 25 juli 1985 som lagförslaget innebär, särskilt vad gäller frågan om 25 års preskription vid personskada och ansvar även då en producent följt tvingande föreskrifter utfärdade av offentliga myndigheter. Enligt SPK:s mening är det angeläget att i första hand eftersträva en harmonisering i ett läge då förhandlingar om ett EES-avtal skall inledas och i vilka svenska särlösningar kommer att försvåra ett avtalsslut.

En harmonisering inom Europa innebär bl.a. en strävan efter att skapa ett fritt flöde av varor och tjänster mellan stater. Även etableringsfriheten ingår som en viktig del i integrationsarbetet. Om förutsättningarna för företagens produktansvar varierar mellan olika länder kan detta påverka företag i en valsituation att etablera sig i ett land med för företaget lindrigare produktansvar. Om det svenska konsumentskyddet ställer hårdare krav för den svenska marknaden än som finns på andra utländska marknader kan detta även påverka exporten från andra länder till Sverige. Dessa båda effekter synes för svensk del vara negativa från konkurrenssynpunkt.

Konkurrenskommittén

Promemorian pekar ut ett antal punkter där förslaget avviker från EG:s rådsdirektiv den 25 juli 1985. Från kommitténs synpunkt är det angeläget att peka på att konkurrens mellan företag i olika länder bör ske på så lika villkor som möjligt. Förslaget är i vissa delar inte ägnat att skapa sådana villkor. Även om verkan av de föreslagna avvikelserna från EG-direktivet

på kort sikt inte blir avsevärda vad gäller näringslivets kostnader bör strävan mot en internationell harmonisering inte skjutas åt sidan om inte starka skäl kan anföras däremot. Kommittén förordar därför att den svenska produktskadelagen på väsentliga punkter, bl.a. i fråga om preskription och utvecklingsansvar, byggs upp i huvudsaklig överensstämmelse med utländska rättssystem.

Vissa organisationer inom näringslivet

Utländsk tillämpning av svenska regler

Vid analyserna av kostnadskonsekvenser av förslaget finns det anledning att uppmärksamma effekterna för exportindustrin. Sverige utgör ett av världens mest exportberoende industriländer och vi exporterar omkring hälften av vår industriproduktion. Under 1988 översteg värdet av denna export 300 miljarder kronor.

En svensk lag utformad i enlighet med förslaget skulle bli en av världens strängaste produktskadelagar. Det är därför mycket viktigt att studera i vilken utsträckning en svensk produktskadelag kan komma att följa med de exporterade produkterna ut i världen. En vidsträckt internationell tillämpning skulle i hög grad försvåra konkurrens på lika villkor på utländska marknader.

Som framgår i promemorian är det klart att en svensk produktskadelag kan komma att tillämpas i internationella förhållanden och av utländska domstolar. Det är emellertid osäkert i vilka länder och i vilken omfattning det kan komma att ske. Det torde dock stå klart att exempelvis den långa preskriptionstiden kan utgöra ett starkt incitament för en utländsk domstol att tillämpa svensk lag om ansvaret är preskriberat enligt inhemsk rätt.

Osäkerheten om ansvarets geografiska omfattning är alltså stor pga bristen i likformighet i de internationellt privaträttsliga reglerna. Osäkerheten om förslagets internationella verkningar ökar ytterligare pga att undantagen i fråga om trafikskador och arbetsskador synes kunna åberopas mycket sällan i utländska sammanhang. Som förutsättning för undantag gäller nämligen att den aktuella skadan omfattas av de alternativa ersättningssystemen, vilka i hög grad är begränsade till svenska förhållanden.

Om de svenska reglerna tillämpas i internationella förhållanden riskerar ansvaret alltså att bli betydligt mer omfattande än vid tillämpning på svenska förhållanden.

I detta sammanhang måste också uppmärksammas att förslaget saknar övre beloppsgräns vid serieskador på person. Ett sådant beloppstak torde sällan aktualiseras vid tillämpning på svenska förhållanden men om lagen skulle tillämpas på t. ex. amerikanska arbetsskador skulle ett beloppstak kunna ha en funktion att fylla.

Ytterligare en direkt avvikelse som får betydelse är de begränsade möjligheterna till jämkning vid medvållande. Det är särskilt vid s.k. instruktionsfel som jämkning pga medvållande kan aktualiseras och det kan starkt ifrågasättas om inte reglerna måste balanseras med en utökad möjlighet till jämkning. Det är en otillfredsställande utveckling i svensk

rätt att reducera enskildas ansvar för eget handlande. Den preventiva effekten av en möjlighet till jämkning vid "enkelt" medvållande skall inte bortses från.

I promemorian föreslås att Sverige skall ansluta sig till Haag-konventionen för att därigenom åstadkomma en bättre harmonisering av lagvalsreglerna. Eftersom anslutningen till konventionen är mycket begränsad skulle emellertid ett svenskt deltagande inte på något sätt lösa problemen med den internationella tillämpligheten. Det finns för övrigt inte heller anledning anta att andra länders intresse för Haag-konventionen kommer att öka på ett sådant sätt att konventionen skulle spela någon mer påtaglig roll i framtiden.

En konvention som däremot kan antas få stor anslutning är den s k Lugano-konventionen. Som framgår i promemorian kommer detta emellertid att innebära att svenska tillverkare som exporterar sina produkter i än högre grad kommer att få räkna med att svara inför utländska domstolar. Lugano-konventionen stärker därför kravet på likformighet i regelsystemen och talar kraftfullt mot svenska särregler.

Effekter på produktutveckling och produkturval

Det ligger i allas intresse att forskning och produktutveckling stimuleras. Genom att utvecklingsskador inte undantas från ansvaret ges emellertid andra signaler till företagen. Risken är stor att förslagets genomförande medverkar till att stora företag väljer att förlägga sin produktutveckling och i förlängningen även sin tillverkning utomlands.

Svenska företag satsar i dag stora belopp på forskning och produktkontroll för att upptäcka och eliminera skaderisker hos produkterna. Detta sker trots att utvecklingsskadorna i dag är undantagna från produktansvaret. Att antyda att svenska tillverkare kan komma att minska sina strävanden att upptäcka och undanröja risker för framtida skador om ett undantag för utvecklingsskador införs vittnar på ett häpnadsväckande sätt om bristande insikt i och förtroende för svenskt näringsliv. Det finns, enligt vår uppfattning, inte någon som helst grund för sådana antaganden. Det faktum att sex av de sju EG-länder som hittills har lagstiftat enligt direktivet har ansett att ett undantag för utvecklingsfel är både rimligt och principiellt förenligt med strikt ansvar talar däremot starkt för ett undantag.

En annan omständighet som påverkar produkturvalet är i vilken utsträckning svenska konsumenter har tillgång till importerade varor. Det kan inte uteslutas att en svensk produktskadelag i enlighet med förslaget kan komma att få utländska företag att avstå från den svenska marknaden. Detta kan i sin tur leda till försämrad konkurrens med högre priser och sämre produkturval som följd.

Ansvar för importörer

I Sverige finns det enligt SCBs statistik ca 35 000 importföretag, varav ca 10 000 företag är registrerade som hemtagare hos tullverket, dvs har regelbunden import och är beviljade kredit.

Frågan är i vilken omfattning dessa företag bör ingå i kretsen "primärt" ansvariga enligt 6 §.

Enligt promemorian skall frågan om vem som är att anse som importör avgöras med ledning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Av redogörelsen där framgår klart att det för det enskilda importföretaget - av vilka många är små enmans- eller fåmansföretag - kan vara förenat med mycket stora svårigheter att avgöra om det omfattas av ansvaret enligt 6 §. Det är inte rimligt att företagare skall tvingas att bedriva sin verksamhet under sådan ovisshet.

Som en konsekvens av målsättningen att skapa det gemensamma ekonomiska området i Europa - EES - är det starkt angeläget att även i fråga om produktansvar samma regler gäller för såväl EG- som Efta-länder, så att företag inte diskrimineras vid val av leverantör i den gränsöverskridande handeln. Inom EG gäller att den som "importerar" en produkt från ett annat EG-land inte bär det primära produktansvaret. Detta ligger på tillverkaren eller den som marknadsfört produkten som sin egen. Vid import från tredje land bär importören däremot ett primärt ansvar likvärdigt tillverkarens ansvar vilket leder till uppenbar risk för diskriminering vid val av leverantör. Det är därför angeläget att Efta-leverantörer inte ges tredje-landsstatus utan att EES betraktas som en enhet även i detta avseende. Som en konsekvens av detta bör importörsansvar inte heller gälla vid import från EG-land till Efta utan ansvaret ligga på producenten. Detta är principiellt viktigt och även viktigt från frihandelssynpunkt. Ett importörsansvar inom EES skulle, vilket även framgår av departementets förslag, leda till risk för anklagelser för protektionism.

Mot bakgrund av Luganokonventionens regler om domsrätt och verkställighet och den anslutning till konventionen som är att vänta skulle det inte heller medföra några stora problem för skadelidande om importörsansvaret eliminerades vid import från Efta- och EG-länderna.

I detta sammanhang måste det också framhållas att andra Efta-länder har ansett det angeläget att importörsansvaret avskaffas i förhållande till EG- och Efta-länderna. Vi anser mot denna bakgrund att importörsansvaret enligt 6 § bör avskaffas i dessa situationer.

Kooperativa förbundet (KF)

Mot bakgrund av den ståndpunkt som KF gav uttryck för ifråga om utvecklingsskador i sitt remissyttrande 1980 vill emellertid KF inte motsätta sig en lagstiftning av nu föreslagna natur. Men eftersom promemorieförfattarna anger att lagstiftningsutvecklingen i andra länder är den huvudsakliga grunden för den nu föreslagna lagen, bör som en konsekvens av detta följa att den svenska lagstiftningen så nära som möjligt anpassas till den lagstiftning som antages i andra länder och i vart fall inte sätta Sverige och svenska företag i underläge gentemot andra länder från konkurrenssynpunkt. I promemorian anges att den längre preskriptionstiden i det svenska förslaget, reglerna om ansvar för utvecklingsskador och om jämkning vid den skadelidandes medvållande är strängare än motsvarande regler i en del andra länder, men att inverkan

därav på konkurrensförhållandena bedöms bli obetydlig. Detta är enligt KFs mening ett alltför lättvindigt resonemang med hänsyn till de delvis komplicerade och svåröverskådliga internationella privaträttsliga aspekterna.

Det tycks kunna antas att Sverige bl a skall ratificera den s. k. Lugano-konventionen, som innehåller såväl forumregler som regler om erkännande och verkställighet av domar som meddelats i konventionsländer av behöriga domstolar. Genom dessa internationella förhållanden föreligger en risk för att svensktillverkade produkter kan drabbas av strängare regler än produkter från andra länder. Detta torde inte heller förbättras av att Sverige i enlighet med vad som föreslås i promemorian ansluter sig till den s. k. Haag-konventionen eftersom denna väntas få mycket begränsad spridning. Dessa omständigheter utgör enligt KFs mening tunga argument för att de svenska reglerna på området inte sammantagna bör medföra att svenska företag får ett underläge i konkurrenshänseende i förhållande till vad som kan komma att gälla i EG-länderna.

Även om KF sålunda anser att det faktiska behovet av en produktskadelag hittills är dåligt dokumenterat och även om de skäl som i föreliggande promemoria anges för införandet av en sådan lag är diskutabla, finner KF inte anledning att frångå sin i 1980-års remissyttrande redovisade ståndpunkt att personer som drabbas av utvecklingskador bör få ersättning. KF vill därför inte motsätta sig att en produktskadelag nu genomförs, men vill erinra om det som ovan anförts om att en sådan lagstiftning inte ställer svenska företag i ett sämre konkurrensläge än vad som kan gälla för företag i andra länder.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)

Internationella förhållanden

LRF instämmer i promemorians åsikt att en lagharmonisering bör åstadkommas med andra länder. Mot bakgrund av de invändningar som kan finnas mot Haag-konventionen av den 2 oktober 1973 ställer sig dock LRF frågande till om en anslutning till denna konvention är det lämpligaste sättet att åstadkomma en lagharmonisering. Tveksamheterna mot Haag-konventionen kommer inte minst av att den ännu inte har fått någon större anslutning. LRF finner därför att det finns allt skäl att överväga att åstadkomma en lagharmonisering genom särskilda överläggningar hellre än genom en anslutning till en konvention, som ej kan anses vara helt idealisk ur svensk synpunkt.

LKD - Leverantörföreningen Kontors- och Datautrustning

Importerande företag

En mycket stor del av branschens produkter importeras. Produkterna är normalt utvecklade efter internationella standarder beträffande säkerhetskrav. För att inte försvåra och fördyra handel är det angeläget att svenska krav harmoniserar med internationella krav på säkerhet. Avvikelser kommer att resultera i sämre produktutbud med åtföljande sämre konkurrens.

Utredningen konstaterar också själv att importerande företag tillhör den kategori som drabbas värst av premiekostnader. Förslaget om 25 års preskriptionstid och ansvar för utvecklingsskador innebär så stora osäkerheter att premieavgifterna kan antas bli betydande. Avvikande svenska regler kommer också att försvåra att gemensam försäkringslösning av kostnadsskäl utnyttjas för internationellt företag.

Exportörande företag

Sverige har idag en betydande export av IT-produkter genom företag som Ericsson, IBM, Facit, Philips. I en situation när många företag väljer att göra investeringar speciellt inom EG-området vore det olyckligt att försämra konkurrensvillkoren för svenskbaserad tillverkning. Det måste vara ett nationellt intresse att värna om svensk högteknologisk industri.

Svenska Franchiseföreningen

Synpunkter

När det gäller import till Sverige blir i våra förhållanden tillverkaren i utlandet likaväl som importören, antingen denne är så kallad master franchisee ("generalagent") eller franchisetagare, ansvarigen enligt svenska regler. Tillverkaren måste kalkylera in den avsevärt ökade risken (jämfört med andra marknader), varigenom hans pris blir högre. Detta oavsett om den går att täcka försäkringsvägen eller ej (det senare är troligast, som framgår i andra remissyttranden). Med hänsyn till den svenska marknadens litenhet är det då - det har våra kontakter utomlands klart gett vid handen - stor risk att en tillverkare avstår från marknadsföring här. Utvägen med någon slags friskrivning i förhållande till den svenske importören/återförsäljaren står knappast till buds; emot detta talar både legala och kommersiella skäl.

Den som blir lidande på detta är knappast den utländske tillverkaren men väl den svenske konsumenten. Dels uteblir den direkta konkurrensen med importerade produkter, dels leder denna uteblivna konkurrens som bekant på sikt till lägre konkurrenstryck även mellan svenska produkter och därav följande lägre effektivitet. I själva verket är vår marknad så liten att här ganska lätt uppstår monopol- och oligopol-situationer.

Vi har inte internationellt lyckats förklara varför just svenska konsumenter skulle behöva ett så mycket starkare skydd än andra européer och tror oss inte om att kunna göra detta om lagförslaget skulle antagas, helst som promemorian inte presterar något material som skulle förklara orsaken. De som berörs utomlands tycks snarare luta åt tanken att det handlar om ett så kallat nontariffärt handelshinder. Sådana bör undvikas, dels för att vi förpliktat oss att göra det, dels också på grund av risken för motåtgärder på andra håll.

Vi kommer därmed över på exporten.

Det är givet att den i förhållande till EG starkt ökade riskexponeringen måste återspeglas i kalkylerna för tillverkning i Sverige. Detta är mindre betydelsefullt så länge produkterna avsätts här, då alla får samma kalkyl. Men vid export blir läget ett annat.

Dels blir kalkylen ogynnsam jämfört med utländska tillverkare. Dels blir den ogynnsam i förhållande till om den egna tillverkningen flyttas utomlands. Företagsekonomiskt måste det senare bli ett alternativ att allvarligt diskutera i varje företag med omfattande försäljning utanför Sverige. Vi har nu ett antal sådana medlemmar, som gärna vill ha kvar möjligheten att tillverka här, men som också är beroende av sin lönsamhet.

Det vore fel att avfärda detta med att kostnaderna är marginella. Om det kan vi inte veta något säkert förrän om flera decennier, med hänsyn till den tjugofemåriga ansvarstiden. I verkligheten blir det så att företagen tvingas ta en risk som inte går att beräkna och som det inte är möjligt att försäkra sig emot. Det kan inte verka överraskande om man mot den bakgrunden överväger utflyttning av viss produktion. Departementspromemorian avfärdar denna risk, men enligt vår mening föreligger den och måste förväntas öka vartefter företagen blir på det klara med vad de faktiskt riskerar om förslaget blir lag.

En annan inte oviktig fråga gäller EG:s anti-dumping-regler. Företagsekonomiskt sett bör försäljningen i Sverige belastas med de högre kostnader som måste beräknas här, om ansvaret blir väsentligt hårdare än inom EG. Om ansvaret inom EG kan begränsas bör kostnaden där vara lägre, likaså priset. Men det går normalt inte att sälja billigare inom EG än i Sverige utan att riskera anklagelser för dumping. Anklagelser mot vilka våra medlemmar har begränsade möjligheter att försvara sig, särskilt så länge vi inte är medlemmar av EG.

Såvitt gäller de enskilda paragraferna i lagförslaget ansluter vi oss till ovannämnda remissyttrande från näringslivsorganisationerna.

Vi menar också liksom dessa att en produktskadelag i enlighet med EG-direktivet ger konsumenterna ett bra skydd, men vill starkt understryka att det "överskydd" som det svenska förslaget innebär är till nackdel för det svenska konsumentkollektivet genom att det gör det svårare för utländska företag att konkurrera här och även är till nackdel för svenskt näringsliv genom att det negativt påverkar svenska företags möjligheter att konkurrera utomlands med svensktillverkade produkter.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund

Internationella aspekter

Vad som har särskilt stor betydelse för produktansvarsförsäkringens del och de kostnader som kommer att belasta försäkringen är självfallet i vilken mån skadelidanden utanför Sverige kommer att föra talan mot svenska producenter och vilka skadeståndsregler som därvid kommer att tillämpas. De internationellt privaträttsliga frågorna har berörts i promemorian (s 191 f) men enligt förbundet finns det anledning till vissa förtydliganden och tillägg.

Det kan antas att Sverige och återstående EFTA-länder kommer att ratificera Luganokonventionen. Däremot är det inte troligt att Haagkonventionen får någon större spridning. Inom EG anser man det sannolikt viktigast att den materiella lagstiftningen EG-länderna emellan harmoniseras.

Den som i annat land skadas av en produkt får förmodas i eget intresse söka tillämpning av en lag som ger honom bästa möjliga chans till positivt utfall. En dom till hans förmån är emellertid av föga värde om han inte kan förvänta sig att den också kan verkställas mot den betalningsskyldige. Det sista torde vara en mycket viktig faktor och här kommer Luganokonventionen med all säkerhet att bli av avgörande betydelse. Luganokonventionens betydelse i kombination med de svenska avvikelserna från EG-direktivet har enligt förbundets mening inte uppmärksamrats tillräckligt i promemorian.

Luganokonventionen öppnar emellertid inte bara möjligheten till erkännande och verkställighet av utländska domar, den innehåller också forumregler. I fråga om utomobligatoriskt skadestånd - därunder produktansvar - ger konventionen den skadelidande möjlighet att välja mellan två fora.

Den ena forumregeln - som är en allmän regel - anger svarandens domicil, vilket beträffande en skadeståndsskyldig svensk tillverkare innebär svensk domstol. Om Sverige inte ratificerar Haagkonventionen, torde i så fall svensk rätt komma att bli tillämplig.

Om Sverige tillträder Haagkonventionen, kan lagen i tre länder komma ifråga:

1. där skadan uppkom (förutsatt att det samtidigt är den skadelidandes domicil eller den ansvariges huvudsakliga affärsställe eller produkten förvärvats där);
2. där den skadelidande har sitt hemvist (förutsatt att det samtidigt är den skadeståndsskyldiges huvudsakliga affärsställe eller produkten förvärvats där);
3. eller - om inget lands lag kan utpekats med hjälp av kriterierna under 1 eller 2 - det lands lag där den skadeståndsskyldige har sitt huvudsakliga affärsställe.

I de flesta typiska exportfall torde detta leda till att man skall tillämpa lagen i det land där skadan uppkom eller där den skadelidande har sitt hemvist. Det får antas vara sällsynt att punkten 3 aktualiseras, i vilket fall dock svensk rätt typiskt sett skulle komma till användning.

Den andra forumregeln i Luganokonventionen är en specialregel enbart för utomobligatoriskt skadestånd. Enligt denna kan talan väckas vid domstolen i det land där den skadevållande händelsen inträffade, vilket anses kunna innebära såväl det land där den skadevållande handlingen företogs som det land där skadan visade sig. Även denna regel kan alltså leda till svensk domstol alternativt en domstol i det land där skadan visade sig, vilket typiskt sett kan antas vara den skadelidandes domicil eller vistelseland.

Det är sannolikt att domicilet/vistelselandets lagvalsregler hänvisar till svensk lag i fråga om rätten till skadestånd. Denna slutsats kan man dra redan av sammanställningen i promemorian (s 193 ff); om domicil- eller

vistelselandet är en av de få stater som tillträtt Haag-konventionen, torde det dock inte bli aktuellt att tillämpa svensk rätt. Om talan väcks vid svensk domstol, torde svensk rätt bli tillämplig, så länge Sverige inte tillträtt Haagkonventionen.

Eftersom Luganokonventionen ger möjlighet för den skadelidande att i viss mån välja i vilket land han vill väcka talan och lagvalsreglerna varierar mellan skilda stater, blir det av betydelse för de skadelidande att se vilka länders domstolar som tillämpar den för de skadelidande förmånligaste lagen. Här ges alltså utrymme för visst "forum-shopping".

Det är mot denna bakgrund som de föreslagna avvikelserna från EG-direktivet framstår som särskilt allvarliga. För att svensk rätt inte skall tillämpas i fråga om svenska exportörers skadeståndsskyldighet, föreslås det i promemorian att Sverige skall ansluta sig till Haagkonventionen. Förutsatt att talan förs vid en svensk domstol, torde en anslutning till Haagkonventionen i de flesta fall tjäna det angivna syftet.

Eftersom Haagkonventionens vidare spridning är osäker förefaller förslaget om svensk anslutning emellertid inte utgöra en lösning på problemet, så länge talan mot svenska producenter kan väckas i andra länder än de som anslutit sig till Haagkonventionen.

Man får alltså räkna med att skadelidande utanför Sverige kommer att ha avsevärda möjligheter att åberopa en svensk produktskadelag mot svenska tillverkare. Ju fördelaktigare för den skadelidande de svenska reglerna är i jämförelse med andra länders lagstiftning, desto mera kommer naturligtvis dessa möjligheter att utnyttjas.

Det sagda leder enligt riksförbundets mening till att den svenska produktskadelagen i allt väsentligt bör överensstämma med vad som kan antas komma att gälla i de länder med vilka vi har merparten av vår handel. Produktansvarsförsäkringen är internationellt beroende och det är redan av administrativa och ekonomiska skäl angeläget att försäkringsbolagen har att beakta så lika civilrättsliga regler som möjligt.

Läkemedelsindustriföreningen LIF och RUFİ Representantföreningen för Utländska Farmaceutiska Industrier

Svensk läkemedelsexport

I det fall läkemedel omfattas av produktskadelagen kommer detta att ogynnsamt påverka den svenska läkemedelsindustrins konkurrensförmåga på utlandsmarknaden. En konkurrens på lika villkor försvåras i hög grad om den föreslagna produktskadelagen genomförs eftersom det klart framgår av promemorian att lagen kan komma att tillämpas i internationella förhållanden och av utländska domstolar. Särskilt oroande är förslaget om den 25-åriga preskriptionstiden vid personskada. Förslaget skall jämföras med EG-direktivets 10 år. Denna gräns anges även i det finska lagförslaget.

Apoteksbolaget

Apoteksbolaget vill vidare understryka det önskvärda i att svensk lagstiftning i möjligaste mån står i samklang med annan europeisk lagstiftning för att härigenom skapa så likartade konkurrensvillkor och

läkemedelskulturer som möjligt, eftersom läkemedelsmarknaden i högsta grad är internationell. Detta gäller ansvarets omfattning, preskriptionstider etc.

Läkemedel med låg omsättning

Många läkemedel i Sverige har en låg omsättning. Ca 400 av de läkemedel som såldes 1989 hade en omsättning mindre än 30 000 kr och ca 250 st en omsättning mindre än 10 000 kr. Dessa läkemedel kan vara utomordentligt viktiga för små patientgrupper men är kommersiellt ointressanta för tillverkaren. Om dessa läkemedel belastas med tillkommande kostnader eller kommer att utgöra ett större ekonomiskt risktagande för tillverkaren/importören är risken stor att de kan komma att försvinna från marknaden, vilket skulle minska såväl bredden som kvaliteten inom den svenska läkemedelsterapin. Nuvarande förslag till produktskadslag kan leda till detta.

12. Kostnader

Försäkringsinspektionen

Kostnaderna för försäkring m m

Försäkringsfrågorna spelar en väsentlig roll då man i promemorian diskuterar det närmare innehållet i en produktskadslag. Inspektionen vill starkt understryka att den föreslagna lagen i åtskilliga fall torde kunna komma att få avsedd effekt - att ge ersättning till en skadelidande - bara om ersättningsreglerna i praktiken stöttas av något slag av försäkring. En näringsidkare som sätter i omlopp varor som kan tänkas ge upphov till person- eller saksador måste ha möjlighet att genom försäkring säkerställa att han inte, i värsta fall, drabbas av ekonomisk ruin pga omfattande skadeståndsanspråk. Och de personer som lagen är till för att skydda - de människor som kommer i kontakt med produkterna i fråga - måste kunna lita på att ersättning för produktskador skall kunna utgå även i ett läge då vederbörande näringsidkare har upphört med sin verksamhet eller kanske inte är anträffbar, eller när han inte har ekonomisk möjlighet att tillmötesgå skadeståndsanspråk som grundas i lagen.

Slutsatsen av detta blir att det är väsentligt att lagen ges en sådan utformning att det går att få till stånd adekvata försäkringslösningar. Det är givetvis också av avgörande betydelse att kostnaderna för dessa, såsom de uttrycks i premierna, inte blir högre än att försäkringslösningarna blir ekonomiskt överkomliga för de berörda näringsidkarna.

I promemorian utgår man från att produktskadelagen kommer att leda till kostnadsökningar för näringslivet, bl a genom högre försäkringspremier. Ökningarna antas främst bero på att preskriptionstiden för personskada förlängs från tio till 25 år. För vissa branscher kan även ansvaret för utvecklingsskadorna enligt promemorian antas medföra vissa ökade kostnader. Av promemorian framgår samtidigt att det stöter på

stora svårigheter att ge en närmare bild av hur stora kostnadsökningar som det kan bli fråga om.

Det ligger också i sakens natur att det måste vara i det närmaste ogörligt att i dag bedöma kostnadseffekterna av förslaget på längre sikt, inte minst i försäkringshänseende. Detta är ju något som är beroende av en mängd faktorer som i dag inte kan värderas. En omständighet är hur produktskadelagen kan tänkas komma att påverka näringslivets benägenhet att utöka forskningen på produktskadeområdet, liksom provningen och kontrollen av varor innan dessa släpps ut på marknaden. En utökad sådan verksamhet bör typiskt nedbringa risken för produktskador och därmed även försäkringskostnaderna. En annan skadeförebyggande faktor utgör produktsäkerhetslagen (1986:1604). Tillämpas denna lag på ett metodiskt och kraftfullt sätt bör detta minska risken för skador och därmed hålla försäkringskostnaderna nere.

En ytterligare omständighet att nämna i sammanhanget är förhållandet mellan den tjugofemåriga preskriptionstiden å ena sidan och kravet på den skadelidande som begär ersättning att, å den andra sidan, bevisa att skadan har orsakats på det sätt han påstår. Även om beviskraven inte ställs högre än som är rimligt med hänsyn till möjligheterna att utreda orsakssambandet i det enskilda fallet (promemorian s 154), förefaller det ändå sannolikt att det, ju längre tid som går från det att någon har tagit befattning med en viss vara, blir allt svårare att komma fram till slutsatsen att just denna produkt har varit orsak till en uppkommen skada. För personen i fråga måste det ju typiskt sett bli allt svårare att bland ett kanske stort antal i och för sig tänkbara skadebringande produkter erinra sig vilka han över huvud har tagit befattning med.

Mot bakgrund av vad som har sagts i det föregående finns det skäl att anta att ett produktansvar endast i ett förhållandevis litet antal fall kommer att aktualiseras - med framgång för den skadelidande - långt efter det att en produkt har satts i omlopp. Inspektionen delar den uppfattning som uttrycks i promemorian, att det just i dessa senare fall av sociala och humanitära skäl finns anledning att ha ett i tiden utsträckt ansvar.

Av det som har anförts framgår att inspektionen inte för sin del kan göra någon realistisk bedömning av vilken påverkan på försäkringskostnaderna som en lagstiftning i enlighet med förslaget kan få. En något så när säker grund för en sådan bedömning torde finnas först sedan lagstiftningen har varit i kraft en tid och närmare erfarenheter vunnits av det faktiska utfallet av den. Det kan dock här finnas skäl att erinra om de farhågor som framfördes i samband med tillkomsten av konsumentförsäkringslagen (1980:38) om att den lagen skulle medföra allvarliga kostnadshöjningar för försäkringsbolagen och därmed försäkringsstagarna. Det har emellertid senare visat sig att denna oro var överdriven. Med det som har sagts nu vill inspektionen dock inte påstå att det skall uteslutas att vissa modifieringar i lagen kan bli nödvändiga när denna har varit i kraft någon tid.

Inspektionen vill i sammanhanget betona vikten av att de försäkringslösningar som skapas innebär att den skadelidande kan beredas ersätt-

ning så snart hans skada har inträffat under försäkringstiden och inte bara under förutsättning att skadan under denna tid också anmäls till de försäkrade eller till försäkringsgivaren (dvs att det inte blir fråga om s k "claims made"-försäkringar). Det finns samtidigt skäl att här erinra om de problem som har uppkommit för försäkringsmäklarkåren att få till stånd ett försäkringsskydd som uppfyller kraven i lagen (1989:508) om försäkringsmäklare.

Näringsfrihetsombudsmannen

Näringslivets kostnader

Med hänsyn till den hårda internationella priskonkurrensen är kostnadstegringstakten i den svenska ekonomin för närvarande alltför hög. NO anser därför att införandet av ett skärpt skadeståndsansvar för produkt-skador, som för näringslivet kan antas medföra kostnadsökningar som inte säkert kan uppskattas, måste kunna motiveras av klara behov. Detta gäller särskilt regeln om 25 års preskriptionstid vid personskada samt i vissa branscher även ansvaret för utvecklingsskador. Ersättningsansvaret i förening med ökade försäkringskostnader kan motverka företagens intresse av att utveckla nya produkter samt i någon mån bidra till att företagen väljer att förlägga verksamheten utomlands i stället för till Sverige.

Statens Pris- och Konkurrensverk

Vad gäller effekterna på kostnadsläget inom industrin till följd av föreskrifterna enligt förslaget till produktskadslag utgörs dessa av industrins merkostnader i relation till vad som för närvarande föreskrivs enligt skadeståndslagen. Dessa merkostnader är svårbestämbara och i betänkandet konstateras också att "det visar sig vara svårt att få fram någorlunda säkra uppgifter av de slag som sålunda erfordras". Uppgifter som återges i betänkandet indikerar dock att företagens kostnader för produktansvarsförsäkringar för närvarande knappast överstiger 1 promille av de totala försäljningsintäkterna. Enligt vissa företrädare för försäkringsbranschen skulle en lagstiftning i enlighet med den i betänkandet föreslagna kunna medföra en höjning av premierna med i storleksordningen 30-50 %. Denna merkostnad för företagen uppkommer främst till följd av förslaget att höja preskriptionstiden vid personskada från 10 till 25 år. Bland annat av skäl som ovan redovisats är SPK starkt tveksamt till lämpligheten av en sådan förlängning av preskriptionstiden. Kostnads-skäl synes ge ytterligare stöd åt denna tveksamhet.

Det framgår således vid en samlad bedömning av vad ovan anförts att den kortsiktiga effekten på den generella prisnivån (KPI) är försumbar.

SPK anser att de trendmässiga kostnadseffekterna på lång sikt av ett skärpt produktansvar enligt lagförslaget skulle av utredningen belysts bättre genom att kostnader före och kostnader efter införandet av ett skärpt skadeståndsansvar hade jämförts i sådana länder som redan infört en skärpt lagstiftning.

Konsumentverket

Konsumentverket instämmer i promemorians bedömning "att kostnaderna för näringslivet för det utökade produktansvaret inte blir så höga att det finns anledning att avstå från de väsentliga förbättringar av skyddet för de skadelidande som införandet av de föreslagna produktansvarsreglerna innebär" (s. 232).

Lantbruksstyrelsen

Enligt lantbruksstyrelsens uppfattning torde lagförslaget inte medföra någon större kostnadsökning för lantbruksföretagen för vegetabiliska produkter. Även för djurprodukter kommer det att bli kostnadsökningar, bl.a. i form av större krav på laboratorieresurser.

Konkurrenskommittén

När det så gäller påverkan av den föreslagna lagen på det allmänna kostnadsläget finner kommittén det vara svårt att med utgångspunkt från promemorian beräkna dessa. De ökade kostnaderna i industrin hänför sig till höjda försäkringspremier. I höjningen av dessa torde i viss utsträckning bli beroende av hur långt produktansvaret utsträcks. En rimlig prognos innebär dock att effekten på prisnivån blir försumbar.

Vissa organisationer inom näringslivet

Konsekvenser för svenskt näringsliv

På vilket sätt kommer då förslaget att påverka svenskt näringsliv?

Kostnadsstegringar

En viktig faktor är givetvis kostnadsutvecklingen. Förslaget kommer att ytterligare öka kostnaderna för svenskbaserad industri. Varje enskild kostnadspost kan, sedd för sig, verka mindre betydelsefull men det viktiga är att se till den totala effekten.

Försäkringspremierna kommer att stiga. Det är uppenbart att ett strikt ansvar utan undantag för utvecklingsfel med den föreslagna preskriptionstiden blir avsevärt dyrare att försäkra än både dagens ansvar och det ansvar som konkurrenterna inom exempelvis EG får bära. Som framgår i promemorian är det svårt att beräkna hur mycket premierna kommer att stiga men klart är att det för vissa branscher kan bli fråga om högst betydande belopp. Det kan i vissa fall även bli svårt att på rimliga villkor få försäkringstäckning om tillgången på riskvilligt kapital på försäkringsmarknaden minskar. I en sådan situation är det synnerligen tveksamt vilket värde det omfattande ansvaret har för konsumenterna.

Det finns vidare ett antal kostnadsposter som inte täcks av försäkring och som kommer att påverkas.

Den första är alla de anspråk som faller inom företagets självrisker. Eftersom kravfrekvensen kan antas komma att öka när informationen om lagstiftningen når ut kommer hanteringskostnaden för dessa "små" anspråk att stiga kraftigt. En stor del av kostnaden är hänförlig till administration av kraven och uppkommer alltså även om kraven efter utredning visar sig oberättigade. Eftersom tillverkaren har flera pre-

sumtioner mot sig kan utredningsinsatserna bli betydande. Vidare kommer den långa preskriptionstiden göra att antalet "gamla" skador ökar. Dessa skador kostar ofta betydligt mer att utreda än "nya" skador.

Belastningen på svenska företag för den här typen av kostnader kommer att bli avsevärt större än den som drabbar EG-företag.

Det finns i detta sammanhang anledning att åter ta upp EG-direktivets "självrisk" vid sakskador. En sådan regel medför balans mellan de resurser som läggs på hantering av skadeärenden och ersättning som utgår. Det måste också betonas att skadelidande vid vållande hos tillverkaren alltid kan stödja sig på skadeståndslagen. Ett undantag i enlighet med EG-direktivet innebär således inte något absolut hinder mot ersättning.

Kostnaderna för att bevara produktdokumentation kommer också att öka kraftigt pga den långa preskriptionstiden. För importörer kan det bli fråga om att själv införskaffa och bevara aktuell dokumentation från den utländske tillverkaren. Denne kan nämligen antas ha föga intresse av sådan dokumentation sedan hans ansvar har preskriberats.

Det är således uppenbart att svenskbaserad industri kommer att drabbas av betydande kostnadsökningar som negativt påverkar konkurrensförmågan. Det konstateras i promemorian att de föreslagna särlösningarna "kan i någon mån bidra till att företag väljer att förlägga verksamhet utomlands i stället för till Sverige". Det är högst anmärkningsvärt att departementets slutsats inte kommit att påverka utformningen av lagen.

Det anförs stundtals att företagen kan pulverisera kostnaderna för ansvaret och föra dem vidare till köparna. Förutom det uppenbara problemet att det i den internationella konkurrensen kan vara svårt att ytterligare belasta produktpriserna med detta "ansvarspåslag" uppkommer problem såvitt avser förutsebarheten. Ett av företagets starkaste och mest berättigade önskemål är att kunna förutse ansvarets omfattning och med rimlig säkerhet beräkna kostnaderna för detta ansvar. Om förslaget genomförs omöjliggörs sådana bedömningar. Antalet okända och osäkra faktorer är alltför stort, något som bl.a. tydligt framgår i avsnittet nedan om den internationella tillämpligheten. Vidare kan man notera de uppgifter från försäkringsbranschen som återfinns i promemorian. Angående den långa preskriptionstiden anförs bl a att "det bedöms vara nästan omöjligt att ordna en reservavsättning för så lång tid; man skulle bli hänvisad till rena gissningar". Vidare anges att försäkringsbolagen inte ansett sig kunna bedöma vilken påverkan på produktansvarspremien en 25-årig preskriptionstid skulle kunna få. Det är alltså uppenbart att inte ens försäkringsbranschen, trots sin stora erfarenhet inom området, anser sig kunna överblicka konsekvenserna av förslaget. Vilken möjlighet kommer då de enskilda företagen att ha?

Industrins Byggmaterialgrupp

Produktansvarets innebörd. Försäkringsfrågan

Ersättningsskyldigheten skall enligt förslaget inte vara beloppsmässigt begränsad. Som skäl för att ej införa ett tak sägs i betänkandet att "en sådan tenderar att medföra onödigt stora försäkringskostnader". Det anges inte på vilka grunder slutsatsen dras. Det hade varit värdefullt

alldenstund de kontakter som vi haft med företrädare för branschen anger det motsatta. Vidare sågs att en ansvarsbegränsning åtminstone delvis kan uppnås med tillämpning av 6:2 i SkL. Om detta är fallet så saknas skäl varför ett tak ej kan införas.

Såvitt gäller jämkning vid skada bör produktskadelagen överensstämma med EG-direktivet. De regler som i dag gäller enligt SkL innebär i praktiken att medvållande aldrig kan göras gällande. I ett samhälle bör krav kunna ställas på en vuxen individ att den använder produkter med normal aktsamhet och efter övervägande. Iakttages inte detta och personen skadas eller sakskada uppstår därför han varit vårdslös bör självfallet jämkning kunna ske enligt EG-direktivets principer. Det innebär ju inte att den skadelidande inte får ekonomiskt skydd vid personskada. För sådana fall kan det utbyggda försäkrings- och sjukvårdssystemet utnyttjas.

Överhuvudtaget ställer sig Bygghandelsgruppen undrande till de slutsatser som dras i betänkandet när det gäller möjligheten att teckna och vidmakthålla ett försäkringsskydd. De försäkringssiffror som anges i betänkandet är av gammalt datum och kan idag inte användas som underlag för en korrekt bedömning. En ansvarsförsäkring tecknas normalt för 1 år i taget. Den kan sägas upp under försäkringstiden om vissa omständigheter inträffar. Försäkringsgivaren kan vidare vid förlängning av en försäkring undanta vissa produkter från försäkringsskyddet. Det bör framförallt understrykas att försäkringsskyddet aldrig motsvarar ett fullständigt skydd för försäkringstagarens skadeståndsansvar - inte heller enligt nuvarande skadeståndslag. Varje produktansvarsförsäkring innehåller mer eller mindre omfattande undantag. Dessa kan vara generella eller individuella beroende på bransch, produkt etc. Undantag kan anges av försäkringsgivaren eller krävas av försäkringsmarknaden. Exempel på det senare är asbest och PCB. Material som innehåller sådana substanser kan överhuvudtaget inte försäkras idag. (I betänkandet påstås dock annat. Det vore intressant om det här - liksom på flera andra ställen i betänkandet - hade funnits källhänvisningar). Antag därför att det finns en väl använd produkt utan kända problem. Efter 15 år visar det sig emellertid att den har egenskaper som ingen räknat med och dessa leder till produktskador. Försäkringsgivaren utesluter då produkten från försäkringsskyddet. Produkter med materialet kan då inte försäkras oavsett premiens storlek. I det läget skall tillverkaren stå för sådana skador trots att han förlitat sig på ett tidigare existerande försäkringsskydd.

Försäkringsmarknaden är en kommersiell verksamhet, vilket innebär att kapitalet förs till eller dras från marknaden beroende på de faktorer som normalt styr kapitalmarknaden dvs där investerarna tror sig kunna finna den bästa avkastningen. Vid stora skadefall/höga skadestånd betyder detta att kapital dras från marknaden, vilket i sin tur leder till kraftiga premiehöjningar. En konsekvens av en sådan situation visade sig på ett synnerligen tydligt sätt under åren 1984-1986. Skadeståndsrättegångar i USA, framförallt gällande asbest och läkemedel, utdömda belopp, m m medförde brist på riskvilligt kapital vilket bl a resulterade i att försäk-

ringspremierna för svenska företag med internationell verksamhet på två år i flera fall 10-15-faldigades. För vissa branscher blev det t o m omöjligt att få försäkringstäckning.

Fram till 1984 gällde normalt den s k inträffandeteorin ("occurrence") som utgångspunkt för försäkringsansvaret. Avgörande för att försäkringen skall gälla är då att försäkringen var i kraft när skadan inträffade. Vid serieskador innebär detta att, oavsett när ytterligare skador inträffat, senare skador alltid kan hänföras till den tidpunkt, då den första skadan inträffade. Starka krafter inom försäkrings- och kapitalmarknaderna arbetade vid denna tid för att försäkringar skulle baseras på den s k "claims made" principen. Principen betyder att avgörande för försäkringens tillgänglighet är att den gäller när kravet på ersättning framställles. En sådan försäkringslösning ger därför ett skydd endast så länge företaget består och försäkringstäckning kan ske. Vid en serieskada kan tidigare försäkringar ej utnyttjas. Detta betyder att om en allvarlig skada av seriekaraktär inträffar kan det bli omöjligt teckna ny försäkring. Det blev lyckligtvis inget genombrott för "claims made" försäkringar 1984-1986 även om ett betydande antal företag tvangs - i brist på annat - att acceptera "claims made" principen som utgångspunkt för försäkringen. Kravet på sådana försäkringsformer kan mycket väl aktualiseras på nytt och då kanske utan något alternativ. Det säger sig självt vad ett genombrott för "claims made" försäkringar skulle få för konsekvenser i en situation som skisserats ovan.

Orden "deepest pocket" är ett allmänt vedertaget begrepp i internationella skadeståndssammanhang. Det betyder att när det finns flera skadeansvariga riktas kravet i första hand mot den som har de största ekonomiska resurserna. Justitiedepartementet ansluter sig till att denna princip skall vara tillämplig för produktskadelagen (sid 138 ff). Detta vore olyckligt och skulle innebära bl.a. ökade försäkringskostnader. Det bör därför klart anges att frågan om vem som har de största ekonomiska resurserna ej skall utgöra en faktor vid fördelningen av ett solidariskt ansvar.

Betänkandet ger en felaktig bild av försäkringssituationerna. Det finns med andra ord inte någon som idag med säkerhet kan ange om produktansvarsförsäkringar kan tecknas i framtiden och i sådant fall till vilka premier. Konsekvenserna av detta kan inte överblickas.

Det är mot den bakgrunden inte rimligt, som föreslås i betänkandet, att det införs ansvar för utvecklingsskador och 25-årig preskriptions- (ansvars)tid.

Landstingsförbundet

I promemorian föreslås att ansvaret skall vara strikt och även omfatta utvecklingsskador. Det strikta ansvaret skall alltså omfatta även skador som beror på sådana säkerhetsbrister som inte ens den främsta vetenskapliga expertis kunde förutse vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp. Denna bestämmelse i kombination med en preskriptionstid på 25 år för personskador och 10 år för sakskador måste anses vara mycket

långtgående och risken för en avsevärd kostnadsfördyring för i sista hand konsumenterna är betydande.

Enligt förbundets mening har utredningen inte presenterat några tungt vägande skäl för en generell preskriptionstid på 25 år, utan EG-direktivets 10 år verkar vara en mera rimlig tid för den absolut övervägande delen av de produkter som marknadsförs i Sverige. Däremot kan det enligt förbundets mening finnas skäl att överväga en längre preskriptionstid i vissa fall och då framför allt för produkter som är avsedda att bota eller lindra sjukdomar såsom läkemedel och handikapphjälpmedel. I sådana fall kan det anses vara befogat att ge konsumenterna ett extra skydd genom en förlängd preskriptionstid för personskador.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund

En central fråga inför en skärpning av produktansvaret är hur stora kostnadsökningarna blir för näringslivet och om de står i rimligt förhållande till förbättringarna för de skadelidande. Kostnaderna kan antas komma att drabba tillverkare m fl väsentligen i form av höjda försäkringspremier. Frågan kan därför också formuleras som en fråga om ansvarsskärpnings påverkan på försäkringspremierna.

Kostnadsaspekten stod i centrum redan när produktansvarskommittén lade fram sitt betänkande 1979 och från förbundets sida har vi - som också nämns i promemorian - under senare tid bidragit med ytterligare information om nuläget och bedömningar av effekterna av en ansvars-skärpning (s 223 f).

I detta yttrande ger förbundet viss kompletterande information om dagens produktansvarsförsäkringar. Därefter ger förbundet sin syn på den föreslagna lagens effekter för premierna. En aspekt av alldeles särskild stor betydelse för det fall man i Sverige genomför en lag som är påtagligt strängare än vad som gäller i omvärlden är hur detta påverkar skadekostnaderna. Förbundet utvecklar dessa internationella aspekter innan lagförslagets enskilda bestämmelser kommenteras. Förbundets syn på ansvaret för utvecklingsskador och den 25-åriga preskriptionstiden vid personskador redovisas under 8 resp 10 §.

Dagens produktansvarsförsäkringar

Några exakta uppgifter om hur stor andel av Sveriges företag som har produktansvarsförsäkring finns visserligen inte (s 55). En förnyad uppskattning som förbundet har gjort med anledning av remissen bekräftar dock att de allra flesta - drygt 90 % - har en sådan försäkring. Då produktansvaret inte ingår i företagsförsäkringen torde det i de flesta fall ha sin grund i att den försäkrade är ett icke producerande företag.

Den maximala ersättningen per skada är i allmänhet begränsad till 5 milj kr och för samtliga skador under ett år utgår som regel högst 10 milj kr. Dessa belopp är i de allra flesta fall fullt tillräckliga för att täcka uppkomna skador.

Riksförbundet har från de medlemsbolag som kan sägas vara dominerande på produktansvarsförsäkringens område inhämtat uppgifter om

dessa försäkringar och i vad mån de åberopats i anledning av inträffade skadefall.

I slutet av 1980-talet var i de aktuella försäkringsbolagen närmare 400 000 företagsförsäkringar med produktansvarsskydd i kraft. Här ingår försäkringar som tecknats även av företagare med rätt begränsad verksamhet, t ex lantbrukare. Uppskattningsvis anmäldes vid denna tid varje år sammanlagt omkring 500 produktskadefall till bolagen. Omkring 20 % av de anmälda fallen utgjordes av personskador. En betydande mängd av de anmälda skadorna resulterade inte i någon ersättning beroende på att man inte funnit någon vårdslöshet styrkt. Ersättning betalades ut för endast omkring 25 % av de uppgivna personskadorna; rätt betydande skillnader förekom mellan de olika bolagen. Ersättningen för sakskadorna översteg markant personskadeersättningen. Den genomsnittliga sakskadan ersattes, mycket grovt uppskattat, med 200 000 kr under det att ersättningen för en personskada uppgick till ungefär 50 000 kr.

De uppgifter som nu lämnats är ganska osäkra men kan ge en ungefärlig bild av situationen. Vad man emellertid närmast har att räkna med är att det förekommit flera produktskador än materialet utvisar. Det finns nämligen starka skäl att anta att en hel del produktskador kommit att ersättas, inte genom produktansvarsförsäkringen, utan genom den egendomsförsäkring som gällt för det skadade objektet.

Lagförslagets effekter för produktansvarsförsäkringen

I promemorian görs en analys av den föreslagna ansvarsskärpningens effekter för näringslivet (s 227 f). Den är i huvudsak relevant även sett från ren försäkringssynpunkt. Förbundet vill dock göra vissa påpekanden.

Övergången från culpaansvar till strikt ansvar skall inte underskattas (jfr s 230). Det strikta ansvaret kommer självfallet att påverka produktansvarsförsäkringen. Bl a kommer antalet regresskrav från egendomsförsäkringen mot produktansvarsförsäkringen att öka; här kan pekas på bl a vatten- och brandskador, som i dag ofta slutligen belastar egendomsförsäkringen på grund av svårigheter att bevisa vårdslöshet hos den som orsakat skadan. Detta innebär i och för sig bara en omfördelning av försäkringskostnaderna men även bortsett från sådana effekter måste man räkna med att antalet skadefall kommer att öka redan på grund av införandet av det strikta ansvaret.

Konsekvenserna av ansvaret för utvecklingsskador är naturligtvis svårbedömda. Förbundet har inte anledning att justera de mycket preliminära bedömningar som refereras på s 230 i promemorian. De var dock bara uppskattningar. Sannolikt får man räkna med successiva justeringar. Av betydelse i sammanhanget är emellertid hur återförsäkringsmarknaden reagerar. Om det i Sverige införs en lagstiftning som skiljer sig märkbart från vad som gäller i omvärlden, är det en faktor som på en gång kan leda till höjda återförsäkringspremier. Det sist sagda gäller i hög grad också om ett ansvar för utvecklingsskador förenas med en så lång preskriptionstid som 25 år.

Förbundet vill särskilt understryka det som sägs på s 229 f i promemorian. En ny lag kommer med all säkerhet att höja medvetenheten hos de skadelidande och leda till ett påtagligt ökat antal skadeanmälningar. Detta får också antas vara en av avsikterna med förslaget. Även till den del anmälningarna inte resulterar i någon ersättning kommer det emellertid att uppkomma utredningskostnader och processkostnader, vilka också måste finansieras. Här kan erinras om det ökade antalet tvister som uppstod då reglerna om ansvaret för fel i fast egendom infördes i jordabalken.

Lagstiftningens internationella effekter kommer också att medföra ökade kostnader. Det gäller i synnerhet om ansvaret enligt den svenska lagen blir märkbart strängare mot den ersättningsskyldige än motsvarande ansvar utomlands (mera om dessa effekter i nästa avsnitt). Det måste vidare beaktas att personskador som uppkommer utomlands kan bli väsentligt dyrare än svenska personskador; detta förklaras av att möjligheten till avräkning av socialförsäkringsförmåner har mindre betydelse vid utländska skador (se 5 kap. 3 § skadeståndslagen).

Det nu sagda innebär att man med de regler som föreslås åtminstone på sikt har att räkna med betydande premiehöjningar.

Riksförbundet Vi i Småhus

I punkt 3.12.3 talas det om "statens och kommunens kostnader". Förbundets erfarenheter visar att kommunerna med sina politiska och juridiskt starka krafter ofta tolkar småhusägarnas berättigade skadeståndskrav mycket restriktivt. Det kan gälla intrång, vatten- och elledningsskador och/eller skador av produkter med mindre god kvalitet etc.

Förbundet finner det angeläget att den föreslagna produktskadelagen mera tydligt anger "det allmännas" ansvar härvidlag.

HSB:s Riksförbund

Det är emellertid uppenbart att en sådan lagstiftning till sist ändå kommer att kostnadmässigt belasta konsumentledet genom högre priser för att täcka kostnaderna för det ökade försäkringsskydd, som en lagstiftning naturligen kommer att kräva. Mot denna bakgrund och det faktum att EG-direktivet från 1985 om produktansvar begränsar den yttersta preskriptionstiden för personskador till tio år mot promemorians tjugofem år vill HSB ifrågasätta om inte med promemorieförslaget i denna del onödiga kostnadsfördyringar kan bli följden. HSB vill därför förorda att den yttersta preskriptionstiden för personskador sätts till tio år utom vid läkemedelsskador, då längre preskriptionstid kan vara motiverad. Till stöd för en sådan begränsning må också framhållas att enligt vad HSB erfarit tveksamhet råder om möjligheterna att överhuvudtaget i Sverige eller utomlands kunna erhålla försäkring för en så lång ansvarstid.

Miljöcentrum

I övrigt finner vi det angeläget att Produktskadelagen kompletteras med en lag om obligatorisk produktskadeförsäkring. Detta så att den skade-

lidande hålles skadeslös, i den händelse producenten saknar medel för att ersätta en skada.

Prop. 1990/91:197

Vid hearingen klagade industrirepresentanter över de stora försäkringskostnader, som skulle bli följderna av den nya lagstiftningen. Det framkom att man för närvarande betalar ca 100 miljoner i årliga premier för produktskadeförsäkringar. Försäkringsbolagens representanter nämnde, att man räknar med att premierna kommer att höjas med ca 35 procent när en produktskadelag med strikt ansvar införs. Man skulle den nya produktskadeförordningen för hela industrin leda till en bagatellartad merkostnad på ca 35 miljoner. Inom EG har produktskadelagen lett till att konsumentpriserna stigit med 0,4 promille.

13. Ikraftträdande

Statens energiverk

Bestämmelsen anger att endast den som satt produkten i omlopp efter lagens ikraftträdande kan hållas ansvarig. Verket anser att det kan finnas viss risk att vissa produkter, i synnerhet massproducerade, kan vara svåra att hänföra till tiden före eller efter ikraftträdandet. Produkten bör i sådant fall hänföras till tiden efter lagens ikraftträdande och bevisbördan för att så ej är fallet ska ligga på näringsidkaren.

Verket föreslår därför att en presumptionsregel införs.

Industrins Byggmateriellgrupp

Övergångsbestämmelser

Byggmateriellgruppen vill därutöver påpeka att de föreslagna övergångsbestämmelserna innebär oklarheter. I förslaget sägs att lagen inte skall tillämpas mot någon som satt den skadegörande produkten i omlopp före ikraftträdandet. Byggmateriell försäljes ofta på basis av ett ramavtal som kan gälla under flera år. Under tiden för avtalets giltighetstid sker leveranser genom avrop. Innebär förslaget att avrop som skett efter lagens ikraftträdande skall innebära att produktskadelagens strängare bestämmelser skall gälla trots att det underliggande avtalet upprättades kanske flera år dessförinnan? Hur skall "omloppsbegreppet" vidare beräknas för varor som en tillverkare levererat till en grossist som sedan lagerhåller varan en längre tid? Vad gäller för äldre komponenter som infogas i en senare tillverkad/uppförd produkt?

En precisering även beträffande dessa frågor är nödvändig.

14. Övriga frågor

Försäkringsinspektionen

Kollektiva försäkringsanordningar

I promemorian berörs frågan om en obligatorisk kollektiv försäkringsanordning, närmast som ett alternativ till en förlängd preskriptionstid för

att täcka sena skador (s 62). Inspektionen vill framhålla att en sådan anordning skulle kunna tjäna även ett par andra syften.

Som inledningsvis har anförts är det av största vikt att de skadefidande genom försäkring kan garanteras att i realiteten få åtnjuta det skydd som lagen är avsedd att ge dem. Men detta förutsätter att de näringsidkare som sätter skadebringande produkter i omlopp också har ombesörjt ett försäkringsskydd. Man kan dock knappast räkna med att alla sådana näringsidkare tecknar en produktansvarsförsäkring. Genom någon form av obligatorisk, kollektiv produktansvarsförsäkring, lik den försäkringslösning som finns på miljöskadeområdet, skulle man kunna säkerställa bl a att den som har skadats av en produkt som har satts i omlopp av en näringsidkare som varit oförsäkrad skulle få ekonomisk gottgörelse. Frågan kan knappast sägas vara oväsentlig, eftersom man förmodligen kan räkna med att det i första hand är sådana näringsidkare som är mindre nogräknade eller som saknar egen vilja eller förmåga att utge skadestånd som står utan produktansvarsförsäkring.

Ett ytterligare skäl för en obligatorisk kollektiv försäkringslösning är att en sådan kan behövas om de frivilliga försäkringslösningar som kommer att erbjudas på marknaden inte fullt ut motsvarar det skydd som produktskadelagen ger. Ett exempel är om dessa försäkringslösningar inte täcker utvecklingsskadorna. Ett annat är om de, trots vad som har sagts tidigare i denna fråga, genomgående blir av "claims made"-karaktär.

Mot bakgrund av vad som har sagts nu anser inspektionen att frågan om att tillskapa någon form av kollektiv försäkringsanordning bör uppmärksammas under det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Konsumentverket

I detta sammanhang kan verket inte underlåta att påpeka att det sannolikt kommer att bli svårt för många att skilja mellan produktsäkerhetslagen och den föreslagna produktskadelagen. Förståelsen av skillnaden skulle sannolikt underlättas om den sistnämnda lagen kallas för produktansvarslagen.

I skrivelse den 6 mars 1990 till Justitie- och Civildepartementet har Konsumentverket/KO aktualiserat frågan om talerätt för KO och om vidgad möjlighet till grupptalan på konsumentområdet. När en tvist rörande produktskada rör en stor grupp konsumenter kan den föreslagna grupptalan te sig lämplig, både med tanke på intresset av ersättning för liden skada och av processekonomiska skäl.

Arbetskyddsstyrelsen

Lagens rubrik

I promemorian har den föreslagna lagen givits rubriken produktskadelag. Denna rubrik är enligt styrelsens mening mindre lämplig, eftersom den lätt kan ge upphov till det missförståndet att den handlar om skador på produkter. Denna risk illustreras tydligt vid en jämförelse med de i promemorian använda begreppen personskada, förmögenhetsskada och

sakskada. I dessa fall är det ju fråga om skada på person, förmögenhet eller sak, inte från någon av dessa.

Att man valt denna rubrik beror enligt promemorian på att man tagit vissa nyare ersättningsrättsliga lagar till mönster. Som exempel nämns trafikskadelagen, brottsskadelagen och miljöskadelagen. Parallellen hållar dock avsevärt. När det gäller trafikskador och brottsskador finns det ingen risk för missförstånd. Det är ju uppenbart att det inte kan röra sig om skador på trafik eller på brott utan om skador från dessa företeelser. När det gäller miljöskador stöder exemplet över huvud inte promemorians argumentering utan utgör tvärtom ett klart stöd för styrelsens uppfattning. Miljöskadelagen handlar ju inte om skador från miljön utan om skador på miljön.

För att undvika denna typ av missförstånd borde man välja en annan benämning på lagen. Efter mönster av EG-direktivet synes det då naturligt att välja benämningen Produktansvarslag.

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet

Lagens titel

Det ämnesområde promemorian behandlar är i svensk och internationell doktrin känt under namnet produktansvar. Det är också den term som används i EG-direktivet och i de danska och västtyska lagar som bygger på detta direktiv (Lov om produktansvar respektive Gesetz über die Haftung für fehlerhafte Produkte (Produkthaftungsgesetz - ProdHaftG)). Den ingick i titeln på den lag som föreslogs i Produktansvar II: produktansvarslag. I promemorian är lagens titel produktskadelag. Visserligen överensstämmer denna beteckning med namnen på vissa andra svenska skadeståndsrättsliga lagar såsom trafikskadelagen och miljöskadelagen. Nämnden finner dock att en anpassning till det internationella språkbruket väger tyngre och förordar därför namnet produktansvarslag.

Vissa organisationer inom näringslivet

Organisationerna vill inledningsvis peka på det olämpliga i att i rubriken till lagen avvika från det språkbruk som har fått såväl nationellt som internationellt genomslag. Risker för missförstånd är uppenbara vilket också har framgått tydligt under remissbehandlingen. Rubriken bör således vara "produktansvarslag".

Kooperativa förbundet (KF)

KF vill vidare föreslå att det förslag om ett centralt skaderapporterings-system, som ett hjälpmedel i produkt säkerhetsarbetet och som föreslogs av den s k riktlinjekommittén i sitt betänkande "Konsumentpolitiska styrmedel" (SOU 1983:40), tas upp till förnyat övervägande.

Sveriges Advokatsamfund

Skyldighet att begränsa skadan

I förslaget till ny konsumentköplag föreslås att konsumenten har skyldighet att begränsa skadan. Motsvarande regel bör införas i produktskadelagen.

En produktskadelag skulle få en central roll i det svenska rättssystemet. Lagförarbeten, som den nu föreliggande departementspromemorian, har därför stor betydelse som rättskälla. Det är mot bakgrund härav beklagligt att promemorian har stora brister vad gäller överskådlighet, hänvisningar och allmän struktur. Med hänsyn till EG-direktivets betydelse borde detta enligt förbundets mening varit översatt till svenska. Slutligen vill vi - väl medvetna om vad som är brukligt - ifrågasätta om författarna till en produkt av så centralt slag som den förevarande promemorian bör vara anonyma.

Lagrådsremissens lagförslag

Förslag till

Produktskadelag

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Skadestånd enligt denna lag betalas för personskada som en produkt har orsakat.

Skadestånd enligt denna lag betalas också för sakskada som en produkt har orsakat på egendom som är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan brukade använda egendomen huvudsakligen för sådant ändamål. Skador på själva produkten ersätts dock inte.

Med produkter avses lösa saker. Lagen gäller skador som har orsakats av en produkt, även om produkten har infogats i någon annan lös egendom eller i fast egendom.

2 § Lagen gäller inte skador som omfattas av atomansvarighetslagen (1968:45).

3 § Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt denna lag är utan verkan.

Förutsättningar för skadestånd

4 § Skadestånd betalas för en skada som har uppstått till följd av att en produkt inte har varit så säker som skäligen kunnat förväntas.

Produktens säkerhet skall bedömas med hänsyn till hur den kunnat förutses bli använd och hur den har marknadsförts samt med hänsyn till bruksanvisningar, tidpunkt då produkten satts i omlopp och övriga omständigheter.

5 § Om en skada har uppstått till följd av bristande säkerhet hos en produkt som utgör en beståndsdel i en annan produkt, skall båda produkterna anses ha orsakat skadan.

Skadeståndsskyldiga

6 § Skadeståndsskyldiga enligt denna lag är

1. den som har tillverkat, frambringat eller insamlat den skadegörande

produkten,

2. den som har importerat produkten för att sätta den i omlopp här i landet, och

3. den som har marknadsfört produkten som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken.

7 § Framgår det inte av en skadegörande produkt som är tillverkad, frambringad eller insamlad här i landet vem som är skadeståndsskyldig enligt 6 §, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom en månad efter begäran av den som kräver ersättning anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom.

Framgår det inte av en importerad produkt som har orsakat skada vem som har importerat den, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom en månad efter begäran av den som kräver ersättning anvisar någon som har importerat produkten eller tillhandahållit den för honom.

8 § Skadeståndsskyldig enligt 6 eller 7 § är inte den som

1. visar att han inte har satt produkten i omlopp i en näringsverksamhet,

2. gör sannolikt att bristen i produktens säkerhet inte fanns när han satte produkten i omlopp, eller

3. visar att bristen i produktens säkerhet beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet.

Bestämmande av skadestånd

9 § Skadeståndet bestäms enligt 5 kap. skadeståndslagen (1972:207).

När ersättning bestäms för sakskada avräknas ett belopp om 3 500 kr.

Regressrätt

10 § I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt denna lag, har den som enligt 31 § konsumentköplagen (1990:932) eller 31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen (1985:716) har lämnat ersättning för skadan rätt att av honom återfå vad han betalat.

Preskription

11 § Den som vill ha ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från det att han fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande.

Talan om ersättning måste dock alltid väckas inom tio år från det att den som påstås vara skadeståndsskyldig satte den skadegörande produkten i omlopp.

Den som inte väcker talan i tid har inte rätt till ersättning.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.
 2. Lagen tillämpas inte mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp före ikraftträdandet.

Lagrådet

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1991-05-16

Närvarande: justitierådet Boret Palm, regeringsrådet Sigvard Berglöf, justitierådet Lars K Beckman.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 7 mars 1991 har regeringen på hemställan av statsrådet Laila Freivalds beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till produktskadelag.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Per-Anders Broqvist.

Förslaget föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Lagrådsremissen bygger på ett EG-direktiv den 25 juli 1985, angående samordning av medlemsländernas lagstiftning om produktansvar, och på de förhandlingar som pågår om ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde, EES. I remissen hänvisas inledningsvis till att EES-förhandlingarna syftar till ett avtal, avsett att träda i kraft vid årsskiftet 1992/93, varigenom s.k. relevanta EG-regler, bland dem direktivet om produktansvar, skall integreras också i EFTA-länderna. Till grund för den lag som föreslås görs i remissprotokollet principiellt uttalandet att, med hänsyn till det kommande EES-avtalets innehåll och syfte, lagreglerna bör ges en utformning som stämmer överens med EG-direktivets krav.

I vilken grad EG-direktivets innehåll och utformning bör inverka på den svenska lagtexten är inte en fråga för lagrådet så länge någon internationell förpliktelse inte föreligger. Lagrådet noterar ändå att - som framgår bl.a. av en redogörelse i prop. 1990/91:65 om ändring i regeringsformen med anledning av ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde (avsnitt 3.3) - regler i direktivets form inte är på samma sätt bindande ens för medlemmarna som en EG-förordning. Det kan också konstateras att det remitterade lagförslaget avviker i såväl disposition som avfattning i många hänseenden från EG-direktivet. Avvikelser har också, när det ansetts sakligt utan betydelse, gjorts från innehållet såtillvida att bestämmelser i direktivet inte tagits med (så t.ex. beträffande art. 7 f och art. 8 punkt 1) eller att bestämmelser utan motsvarighet i direktivet föreslås (så t.ex. 5 §). Lagrådet bedömer inte att avvikelserna är sådana att det behöver bli några allvarliga skiljaktigheter i tolkningshänseende om en folkrättslig förpliktelse till rättslikhet en gång uppkommer. En reservation måste göras för de särskilda svårigheterna att förutse de problem som kan uppstå och för bristen på underlag för tolkning av EG-direktivet. En osäker faktor är den speciella utformningen av direktivets artikel 3 i fråga om importörens produktansvar (se avsnitt 2.5.4 i remissen), en annan är användningen av vissa begrepp som har en fast betydelse i den svenska lagstiftningen (så t.ex. "lösa saker" och "näringsverksamhet" i lagförslaget) men som kan antas inte ha i alla hänseenden samma innebörd som motsvarande begrepp i EG-direktivet.

I ett avseende har lagrådets synpunkter på frågan om lagförslagets förenlighet med EG-direktivet särskilt efterlysts i remissprotokollet. Det

gäller de svenska reglerna om jämkning av skadestånd vid den skadelidandes medvållande till personskada (se 6 kap. 1 § skadeståndslagen), vilka inte överensstämmer med artikel 8 andra punkten i EG-direktivet. Lagrådet anmärker därför, att artikel 13 i direktivet bör kunna tolkas så som har förutsatts i remissprotokollet (se avsnitt 2.7). Lagrådet anser det också naturligt att förutsätta att en reglering motsvarande artikel 13 måste bli påkallad i ett eventuellt EES-avtal.

Lagrådet vill tillägga att, oavsett innehållet i internationella överenskomelser, det får anses ligga väl i linje med den interna rättsutvecklingen att nu införa en lagstiftning om produktansvar.

1 - 5 §§

En särskild fråga är hur ett produktansvar skall kunna krävas ut när en produkt är sammansatt av komponenter som har andra tillverkare eller importörer än slutprodukten. Ett avsnitt som rör datorer i specialmotiveringen till 1 § belyser att detta kan vara en komplicerad fråga. Lagrådet har funnit det svårt att läsa ut av lagtext och motiv hur ansvarssystemet är tänkt att fungera i detalj i detta avseende och tar först upp den frågan.

Enligt 1 § första och andra styckena skall skadestånd enligt lagen betalas för personskador och vissa slag av egendomsskador "som en produkt har orsakat". Bestämmelsen måste läsas tillsammans med första stycket i 4 §, där det sägs att skadestånd betalas för en skada som har uppstått till följd av att en produkt inte har varit så säker som skäligen kunnat förväntas.

I 1 § tredje stycket definieras begreppet "produkt" som lösa saker. Vidare sägs att lagen gäller "skador som har orsakats av en produkt, även om produkten har infogats i någon annan lös egendom eller i fast egendom". I EG-direktivet har i stället uttryckligen angetts att med "produkt" menas också produkter som "inkorporerats" i annan lös eller fast egendom. Lagrådet anser remissförslagets lagtext inte lika klargörande. Också motivuttalandena är i vissa delar otydliga. Avsikten måste vara att varje sådan beståndsdel i en sammansatt produkt som en gång utgjort en produkt för sig skall fortfara att utgöra en produkt i lagens mening sedan den ingått i den sammansatta produkten. Detta skall gälla även exempelvis kemiska produkter, som genom reaktion med andra ämnen i verkligheten upphör att existera i sin tidigare form. För tillämpningen av lagen behövs enligt lagrådets mening en motsvarighet till EG-definitionen, dvs. det bör anges att en produkt, även sedan den ingått som beståndsdel i annan lös eller fast egendom, skall anses alltså utgöra en produkt för sig.

När det i 6 § anges att skadeståndsskyldighet enligt lagen föreligger för den som tillverkat, frambringat eller insamlat "den skadegörande produkten" avses att ansvar i princip skall kunna utkrävas inte bara av den som tillverkat etc. den produkt som föranlett skadan utan, om produkten tillkommit i flera tillverkningsled, av var och en som tillverkat och lämnat ifrån sig en detalj eller komponent (beståndsdel) där säkerhetsbristen funnits. Detta avses framgå av den angivna sista

meningen i 1 § tredje stycket om att lagen gäller skador som har orsakats av en produkt, även om den har infogats i någon annan egendom. Det har också i 5 § angetts att, om en skada har uppstått till följd av bristande säkerhet hos en produkt som utgör en beståndsdel i en annan produkt, "båda produkterna" skall anses ha orsakat skadan. Bestämmelsen kan emellertid ge det felaktiga intrycket att ansvar kan förekomma endast i fråga om, förutom slutprodukten, den beståndsdel där säkerhetsbristen uppstått.

Lagrådet anser inte att det tänkta ansvarssystemet kan utläsas tillräckligt tydligt av den föreslagna lagtexten. Vissa motivuttalanden har också blivit oprecisa på ett sätt som kan inge tvekan om avsikten. Lagrådet föreslår den ändringen i förtydligande syfte att 5 § i det remitterade förslaget ersätts med en närmare bestämning av det i 6 och 7 §§ använda uttrycket "den skadegörande produkten". Vid utformningen av en sådan bestämelse finns det anledning att se på vad som skall gälla i bevishänseende i fråga om orsakssamband.

I EG-direktivet - liksom f.ö. i det lagförslag produktansvarskommittén lade fram i betänkandet SOU 1979:79 - talas inte om ansvar för skada orsakad av en produkt utan om "skada orsakad av en defekt i en produkt". I EG-direktivet talas också (se art. 4) om att det åligger den skadelidande att visa skadan, defekten och "orsakssambandet mellan defekt och skada", medan det i lagrådsremissen - med hänvisning till allmännaskadeståndsrättsliga principer - förutsätts att den skadelidande har att visa att skadan orsakats av en viss produkt. I avsaknad av underlag för tolkning av EG-direktivet kan lagrådet inte avgöra, om remissförslaget innebär någon avvikelse. Lagrådet vill framhålla att det från konsumentens synpunkt måste framstå som rimligare med en reglering som innebär att den som skadas av en slutprodukt och kan visa att detta berott på en säkerhetsbrist i denna kan vända sig mot varje tillverkare av en komponent i produkten utan ytterligare bevisskyldighet när det gäller orsakssamband. Det skulle då i stället ankomma på tillverkaren av komponenten att göra sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns när han satte komponenten i omlopp (jfr 8 § p. 2 och EG-direktivets art. 7 b). Bevisbördan skulle därmed vila på den som normalt bör ha den största - och säkerligen många gånger den enda - möjligheten att prestera utredning i en sådan fråga. Lagrådet anser sig emellertid inte kunna förorda en så långtgående avvikelse från vad som gäller i bevishänseende i övrigt inom skadeståndsrätten.

I sitt förslag till ändrad lagtext sist i detta avsnitt utgår lagrådet alltså från det alternativ i den nyssnämnda frågan som remissen ger uttryck för. Begreppet "den skadegörande produkten" bör därmed bestämmas så att det skall avse, förutom den produkt som direkt har föranlett skadan, också varje produkt som ingår i denna, om den har motsvarande säkerhetsbrist, vilket det då blir den skadelidandes sak att visa.

Produktansvarskommittén tog i sitt förslag till produktansvarslag upp en inledande paragraf med definitioner av uttrycken "produkt", "producent", "defekt" och "satts i omlopp". I EG-direktivet har särskilda definitioner också getts av de tre förstnämnda begreppen. Enligt lagrådets förslag i

det föregående behövs i lagen, förutom en definition av själva ordet produkt, en särskild bestämmning av uttrycket "den skadegörande produkten". Lagrådet har i sitt förslag nedan tagit in en inledande paragraf med dessa begreppsbestämningar. Ett stort antal remissinstanser har förordat att ansvarsreglerna utformas med hjälp av ordet defekt. Tanken har avvisats i remissprotokollet (se avsnitt 2.3.2) bl.a. därför att uttrycket kan ge intryck av ett mer konkret innehåll än som avses. Denna nackdel kan emellertid undvikas om man i stället använder ordet säkerhetsbrist (jfr 8 §) och bestämmer detta uttryck i överensstämmelse med 4 § i det remitterade förslaget. Lagrådet har tagit upp en sådan bestämmning i den inledande paragrafen.

Innebörden av uttrycket "satts i omlopp" är avgörande i flera avseenden för om ett produktskadeansvar skall föreligga och kunna göras gällande (se 8 § punkt 1 och 2, 11 § 2 st. och övergångsbestämmelsen). Att en sådan åtgärd som att en komponenttillverkare överlämnar sin produkt till en sluttillverkare skall innebära att produkten satts i omlopp stämmer knappast med vad man normalt menar med uttryckssättet och även i övrigt lämnar uttrycket utrymme för tveksamhet om innebörden. Att finna en bestämmning som klart anger vad som avses och samtidigt ansluter till EG-direktivets "put into circulation" tycks inte vara möjligt. Lagrådet skulle från sina utgångspunkter föredra en begreppsbestämning, som lämpligen anknyter till det i lagstiftningen väl kända besittningsbegreppet. Med hänsyn till EG-direktivets utformning avstår lagrådet emellertid från ett förslag i denna del.

I fråga om innebörden av ordet produkt vill lagrådet tillägga följande. Begreppet lösa saker är i och för sig sedan länge rättsligt känt och numera använt också i lagtext (se bl.a. 1 § konsumentköplagen 1990:932). Att med frambringade produkter avses också levande djur har emellertid, av skäl som lagrådet kan ha förståelse för, ifrågasatts eller mött gensagor på vissa håll vid remissbehandlingen av promemorieförslaget. Lagtekniskt är denna innebörd emellertid vedertagen (se t.ex. 1 § konsumenttjänstlagen 1985:716). Förhållandet att uttrycket lösa saker - och därmed termen produkt - skall innefatta bl.a. levande djur och uppenbarligen också mikroorganismer liksom växtlighet innan den skördats har fått särskilt aktualitet när det gäller produktskador på grund av de gentekniska förändringar av levande material som numera blivit möjliga.

Lagrådet övergår slutligen till frågan om avgränsningen av vad som skall anses vara s.k. konsumentegendom i lagen. En sakskada är enligt 1 § andra stycket ersättningsgill bara om den träffar "egendom som är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan brukade använda egendomen huvudsakligen för sådant ändamål". I artikel 9 av EG-direktivet uttrycks denna förutsättning - i översättning - så att dels den skadade egendomen skall vara "av en typ som normalt är avsedd för privat användning eller konsumtion" och dels egendomen "var använd av den skadelidande huvudsakligen för eget bruk eller egen konsumtion". Såvitt lagrådet kan förstå blir det enklare att tillämpa bestämmelsen om den i närmare anslutning till direktivet anges gälla "egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål, om den

skadelidande vid tiden för skadan använde egendomen huvudsakligen för sådant ändamål". Prop. 1990/91:197

Lagrådet föreslår att 1-5 §§ i det remitterade förslaget ersätts med följande bestämmelser och att 6-11 §§ därmed i stället får beteckningarna 5-10 §§. Rubriken "Inledande bestämmelser" reserveras i förslaget för definitionerna och bestämmelserna i 2 och 3 §§.

"Inledande bestämmelser

1 § Med *produkter* avses i denna lag lösa saker. En produkt som har infogats eller på annat sätt blivit en beståndsdel i någon annan lös egendom eller i fast egendom skall alltså anses i lagens mening utgöra en produkt för sig.

En produkt anses ha en *säkerhetsbrist* om den inte är så säker som skäligen kan förväntas. Säkerheten skall bedömas med hänsyn till hur den kunnat förutses bli använd och hur den har marknadsförts samt med hänsyn till bruksanvisningar, tidpunkt då produkten satts i omlopp och övriga omständigheter.

Med *den skadegörande produkten* avses, förutom den produkt som direkt föranlett skadan, också varje produkt med motsvarande säkerhetsbrist som är en beståndsdel i denna.

2 § Lagen gäller inte skador som omfattas av atomansvarighetslagen (1968:45).

3 § Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt denna lag är utan verkan.

Förutsättningar för skadestånd

4 § Skadestånd enligt denna lag betalas för personskada som en produkt har orsakat på grund av en säkerhetsbrist.

Skadestånd enligt lagen betalas också för sakskada som en produkt på grund av en säkerhetsbrist har orsakat på egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan använde egendomen huvudsakligen för sådant ändamål. Skador på själva produkten ersätts dock inte."

7 §

Enligt paragrafen föreligger ersättningsskyldighet för var och en som har tillhandahållit en skadegörande produkt som tillverkats, frambringats eller insamlats här i landet eller som importerats utan att det framgår av produkten vem som är skadeståndsskyldig enligt 6 §. Den sålunda ansvarige kan emellertid befria sig från produktansvar genom att för den skadelidande anvisa sin leverantör eller någon i 6 § angiven person. Lagrådet vill påpeka att regleringen här går mycket långt när det gäller ansvarighet utanför tillverkarledet. Detta gäller särskilt med hänsyn till att ansvaret skall kunna omfatta också obearbetade jordbruksprodukter som det många gånger måste vara svårt eller omöjligt att hantera så att ett ursprung kan fastställas. Förhållandet att utvecklingsskador tagits med kan också innebära en långtgående skadeståndsskyldighet som i vart fall de mindre företagen i försäljningsledet kan ha svårt att skydda sig mot.

Att en anvisning måste vara av det slaget att den skadelidande kan identifiera den utpekade har påpekats i remissen. Det är emellertid också

väsentligt för såväl ersättningsberättigade som ersättningsskyldiga att det otvetydigt anges inom vilken tid anvisningen skall lämnas.

Anvisningen skall enligt den föreslagna lagtexten ske "inom en månad efter begäran av den som kräver ersättning". Enligt vad som anges i specialmotiveringen skall detta uppfattas så att också ett krav på ersättning utgör en begäran om uppgift om andra ansvariga. Den utformning som den föreslagna lagtexten fått kan emellertid inte anses ge ett klart uttryck för denna tolkning utan leder snarare till uppfattningen att den skadelidande skall själv aktivt agera för att få anvisningen. Enligt lagrådets mening bör paragrafen därför ges följande lydelse:

"Framgår det inte av en skadegörande produkt som är tillverkad, frambringad eller insamlad här i landet vem som är skadeståndsskyldig enligt 6 §, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom.

Framgår det inte av en importerad produkt som har orsakat skada vem som har importerat den, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar någon som har importerat produkten eller tillhandahållit den för honom.

Anvisning enligt första eller andra stycket skall ges inom en månad efter det att den skadelidande framställt krav på ersättning eller på annat sätt påkallat en sådan anvisning."

I remissprotokollet (se avsnitt 2.6.1) avvisas tanken på en särskild regel om regressrätt för leverantören av en anonym produkt med hänvisning till att en leverantör har möjlighet att gå fri från produktansvar genom att peka ut någon ansvarig i ett tidigare distributionsled. Detta innebär att allmänna principer om den slutliga fördelningen mellan flera solidariskt ansvariga gäller även i detta fall. Hänsyn får härvid tas till den omständigheten att leverantörens produktansvar enligt 7 § vilar på att han inte pekat ut någon ansvarig i ett tidigare distributionsled.

8 §

Enligt första punkten i paragrafen fritas den från skadeståndsskyldighet som visar att han inte har satt produkten i omlopp i "en näringsverksamhet" (se även artikel 7 c i EG-direktivet). I rättsfallet NJA 1989 s. 389 ålade högsta domstolen Stockholms stad ett strikt skadeståndsansvar för personskada som en lärare hade drabbats av genom att äta av den mat som hade serverats personal och elever vid en skolbespisning i Stockholm. I remissprotokollet (avsnitt 2.5.7) anförts om detta rättsfall dels att med den föreslagna begränsningen till näringsverksamhet sådan offentlig verksamhet som avses i rättsfallet kommer att falla utanför det strikta ansvaret enligt lagen, dels att lagstiftning om strikt produktansvar inom offentlig verksamhet torde utan olägenhet kunna vänta ytterligare någon tid, eftersom ett strikt ansvar på i vart fall en del av detta område redan har införts genom högsta domstolens praxis (se även promemorian s. 134

ff). Eftersom rättsfallet bygger på ett rättsläge som inte föreligger, sedan produktskadelagen trätt i kraft, kan lagrådet inte instämma i att det kan ges en så bestämd innebörd utan en ny prövning.

9 §

Enligt första stycket bestäms skadeståndet enligt 5 kap. skadeståndslagen (1972:207). När ersättning bestäms för sakskada avräknas enligt andra stycket ett belopp om 3 500 kronor. Lagrådet har inte något att erinra i sak mot paragrafen, som saknar motsvarighet i promemorians förslag. Eftersom skadeståndslagen som huvudregel skall tillämpas även beträffande produktskador (se avsnitt 2.10.1 i remissprotokollet), kan första stycket inte ha någon självständig betydelse utan avses tydligen tjäna som en bakgrund till ersättningsbegränsningen i andra stycket. Det kan emellertid vara ägnat att vilseleda att det i lagen hänvisas enbart till 5 kap. skadeståndslagen. Lagrådet förordar att första stycket i paragrafen får utgå.

10 §

I paragrafen behandlas ett särskilt fall av regressrätt, nämligen för den som har lämnat ersättning enligt 31 § konsumentköplagen (1990:932) eller 31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen (1985:716). Liksom de angivna bestämmelserna i konsumentlagarna är regressregeln tvingande rätt (se 3 § i förslaget). Den som gjorts regressansvarig enligt förevarande paragraf bör i sin tur ha regressrätt enligt de allmänna principer för fördelningen av ansvaret mellan flera enligt produktskadelagen solidariskt ansvariga som har diskuterats i remissprotokollet (se avsnitt 2.6.1). Som komplettering till vad där anförs bör nämnas att försäkringsrättskommittén i betänkandet (SOU 1989:88) Skadeförsäkringslag föreslagit en allmän regel i 6 kap. 3 § skadeståndslagen om den slutliga fördelningen mellan flera solidariskt ansvariga (se betänkandet s. 73 och 140 ff).

Det bör också understrykas att den speciella regressregeln i förevarande paragraf inte utesluter regressrätt enligt nyss berörda allmänna principer för den som lämnat ersättning enligt skadeståndslagen eller enligt skadeståndsrättslig speciallagstiftning i den mån denna lagstiftning inte innehåller speciella regressregler (se SOU 1989:88 s. 149 f).

11 §

Enligt andra stycket skall talan om ersättning alltid väckas inom tio år från det att den som påstås vara skadeståndsskyldig satt den skadegörande produkten i omlopp. Enligt uttalanden i prop. 1976/77:5, s. 187 (jfr prop. 1979/80:119 s. 82 och 84) innebär en sådan reglering att preskriptionen skall anses avbruten inte bara efter ansökan om stämning utan även om den skadelidande vidtar annan rättslig åtgärd för att få fordringen fastställd genom dom el. dyl., om den skadelidande återoppar sitt krav till kvittning i ett rättsligt förfarande mot den skadeståndsskyldige eller om

han bevakar fordringen i dennes konkurs. Det påpekas i remissen att det förhållandet att den skadeståndsskyldige erkänner skulden skall ha samma preskriptionsavbrytande verkan som att den skadelidande väcker talan. Vid de preskriptionsavbrott som kan ske vid tillämpning av produktskadelagen har bestämmelserna i 6 och 7 §§ preskriptionslagen (1981:130) om ny preskriptionstid giltighet (jfr 1 § preskriptionslagen).

Med hänsyn till det anförda bör ordet "alltid" utgå ur andra stycket.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

I en övergångsbestämmelse föreslås att produktskadelagen inte skall tillämpas mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp före ikraftträdandet. Regleringen kan diskuteras från vissa synpunkter. Den första hänger samman med lagens ansvarssystem, som innebär ett solidariskt strikt ansvar i flera led när en slutprodukt består av successivt tillfogade detaljer eller halvfabrikat. Övergångsbestämmelsen betyder att en tillverkare - och även tillhandahållaren av en s. k. anonym produkt - kan bli ersättningsskyldig för exempelvis en utvecklingsskada som är hänförlig till en brist i en tidigare delprodukt utan att han kan anställa återkrav regressvis enligt principerna i den nya lagen. Övergångsregleringen innebär vidare, sett från andra sidan, att en skadelidande inte kan åberopa någon skadeståndsrätt enligt lagen för skada av en produkt som exempelvis på grund av lagerhållning i försäljningsledet kan ha kommit ut i allmänna marknaden långt efter det att lagen trätt i kraft.

Övergångsbestämmelsen överensstämmer med förslaget i promemorian och synes inte ha mött någon gensaga vid remissbehandlingen. Också produktansvarskommitténs lagförslag år 1979 innehöll en motsvarande övergångsreglering (se SOU 1979:79 s. 142 f) och mötte, såvitt remissammanställningen i promemorians bilaga 3 utvisar, inte några invändningar. Lagrådet anser bl. a. med hänsyn härtill att förslaget bör godtas.

Innehåll

Prop. 1990/91:197

Regeringens proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	3
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 juni 1991 . . .	6
1 Inledning	6
2 Allmän motivering	8
2.1 Allmänna utgångspunkter	8
2.1.1 Behovet av en produktskadelag	8
2.1.2 Huvuddragen i en produktskadelag	11
2.1.3 Dispositionen av den fortsatta framställningen . .	12
2.2 Tillämpningsområdet för en produktskadelag	13
2.2.1 Produktbegreppet	13
2.2.2 Produktslag	16
2.2.3 Undantag från tillämpningsområde	19
2.3 Produktansvarets innebörd	24
2.3.1 Strikt ansvar	24
2.3.2 Defektbegreppet	25
2.3.3 Answarets inträde	29
2.3.4 Utvecklingsskador	31
2.3.5 Systemskador	34
2.4 Produktansvarets omfattning	36
2.4.1 Personskada	36
2.4.2 Sakskada	37
2.4.2 Ren förmögenhetsskada	40
2.4.4 Ansvarsbegränsning	40
2.5 Skadeståndsansvariga	43
2.5.1 Allmänt	43
2.5.2 Tillverkare	44
2.5.3 Importörer	47
2.5.4 Undantag från importörsansvaret	49
2.5.5 Den som utger sig som tillverkare	51
2.5.6 Anonyma produkter	52
2.5.7 Näringsverksamhet	54
2.6 Produktansvarets fördelning mellan flera ansvariga	57
2.6.1 Solidariskt ansvar enligt produktskadelagen	57
2.6.2 Säljarens ansvar vid konsumentköp	59
2.7 Skadelidandes medvållande	61
2.8 Bevisfrågor	64
2.8.1 Krav på bevis om orsakssamband	64
2.8.2 Omkastad bevisbörda i vissa hänseenden	67
2.8.3 Verkan av offentliga föreskrifter	68
2.9 Preskription	69
2.10 Förhållandet till andra skadeståndsrättsliga regler	76
2.10.1 Skadeståndslagen	76
2.10.2 Skadeståndsrättsliga specialregler	78
2.10.3 Regler om skadestånd i avtalsförhållanden	79

2.11 Haagkonventionen om tillämplig lag vid produktansvar .	80	Prop. 1990/91:197
2.12 Ikraftträdande m.m.	81	
2.13 Kostnader och resursbehov	81	
2.13.1 Näringslivets kostnader	81	
2.13.2 Statens och kommunernas kostnader	84	
3 Upprättat lagförslag	84	
4 Specialmotivering	85	
5 Hemställan	126	
6 Beslut	126	
Bilaga 1 EG-direktivet om produktansvar (85/374/EEC)	127	
Bilaga 2 Sammanfattning av promemorian (Ds 1989:79)	136	
Bilaga 3 Promemorians förslag	143	
Bilaga 4 Sammanställning av remissyttrandena	146	
Bilaga 5 Lagrådsremissens lagförslag	317	
Bilaga 6 Utdrag ur protokoll vid lagrådets sammanträde den 16 maj 1991	320	

